

Валентин Йорданов

**Генеалогия на българските канове
от Баламбер до Кубрат и Кий
340—668 г.**

Трето поправено и допълнено издание

Хелиопол

Изображения на корицата:

Предна корица. Златна кана, на която е изобразена сцена как българският кан Ирник пленява персийския шах Пероз в битка, проведена през 468 г. в Бактрия, тогава влизаща в държавата на хуните-ефталити. Тази кана вероятно е изработена по нареждане на Ирник, в периода 484-488 г., когато е бил шах на Персия под името Балаш. В 489 г. ефталитите, считайки, че Персия е вече умиротворена, са върнали на персийския престол държания при тях като заложенник Кавад, син и наследник на Пероз, с което възстановили правата на персийската династия. А кан Ирник се оттеглил в последната се столица в Долна Мизия.

Каната на Ирник е влизала в *Сборният фамилен сервиз сакрални златни съдове на българските канове от династията Дуло*, отнесен по заповед на цар Петър и заровен през 969 г. на северозападната граница на тогавашна България, поради инвазията на Киевския княз Светослав и последвалото превземане на Велики Преслав през 971 г. от византийския император Йоан Цимисхий.

Комплектът, съдържащ 23 съда с общо тегло 10 кг., е намерен през 1799 г. в нивите край градчето Наги Сент Миклош, Трансилвания (тогава в пределите на Австро-Унгария) от българските производители на памук Христо и Кирил Накови, които го подарили на император Франц II. Понастоящем се съхранява в Музея за история на изкуството – гр. Виена (Kunst Historisches Museum – Viena), Австрия. Фото автора, 2014 г.

Задна корица. Лична ритуална чаша, с вид на *Свещения овен Юви*, (Зевс/Юпитер/Озирис), принадлежала на неизвестен български *Канас Ювиги*.

Спомоществувател на настоящото издание е г-н Владимир Илиевски

© Хелиопол, 2025

© Валентин Йорданов, автор

© Кристина Петрова, оформление на корицата

ISBN 978-954-578-527-6

У В О Д

В историческите изследвания обикновено се подценява значението на генеалогията на владетелските родове; тя не се проучва прецизно и в дълбочина.

Но генеалогията съставлява важна категория исторически факти, имащи информативен смисъл, а понякога дори определящи за осъзнаването, тълкуването, обобщаването и синтезирането на по-големи групи от факти, които формират съвременната ни представа за събития от древното минало.

Генеалогичната държавотворна традиция води началото си още от родово-общинния етап на човешката цивилизация. Разбира се, на нас са ни по-добре известни данните за династични бракове едва от времето на късно-бронзовата епоха (напр. Троянската война), желязната епоха, античността и средновековието. В тези времена войната и бракосъчетанието са вървели заедно, т.е. повечето мирни договори са били скрепявани с бракове между договарящите се страни.

Обикновено по-силният владетел подчинявал по-слабия чрез военен конфликт, заплаха с война или пък изискване, налагане и сключване на брак с дъщеря, сестра или племенница на по-слабия владетел. Така например Йорданес посочва следното:

„Баламбер, кралят на хуните... взел за жена племенницата му [на остготския крал Винитарий – б. В.Й.] Валадамерка и оттогава властвал над цялото покорено готско [остготско – б. В.Й.] племе, обаче така, че ... го управлявал собствения му цар, макар и [съгласно – б. на преводача Е.Ч.Скржинская] решенията на хуните. Скоро след смъртта на Винитарий, започнал да ги [остготите – б. В.Й.] управлява Хунимунд [бащата на споменатата Валадамерка – б. В.Й.], син на най-могъщия покоен крал Ерменерих...“
/Йорданес. Гетика, § 247-250/.

От друга страна по-силният владетел бил привлекателен за сродяване и получавал брачни предложения за себе си или за синовете и дъщерите си от по-слабите владетели, които пък използвали институцията на брака, за да си осигурят неговата закрила. Разбира се родството между владетелите, свързано с бъдещето на техните потомци, имало значение за външнополитическата им ориентация, както и обратното – търсената политическа ориентация предполагала пожелаването на брачно-династична свързаност. На този принцип били формирани племенните обединения в Югоизточна Европа на траки (Одриско царство), гети/готи, македони; както и в Азия – на хуни, ефталити, авари, хазари, турки, монголи. Племенните обединения пък предшестваха образуването на по-дълготрайните империи: Египет, Рим, Източен Рим (Византия), Персия, Китай.

Династичните бракове са вършели работа и в случаите на приблизителна равнопоставеност между племената при наличие на исторически условия за мирно и хармонично съседство между тях – своего рода междудържавна регионална демокрация. Уседналите племена, препитаващи се със земеделие, са притежавали от древни времена постоянна територия с главен град – полис. Добри примери в този аспект са траките, преди появата през VI в. пр.Хр. на Одриското държавно-племенно обединение; елините преди появата през V в. пр.Хр. на хегемонните военни съюзи на Атина и Спарта; и разбира се, славянските племена, групирани географски в трите им обединения – венети, анти и славини. Поредното сродяване между вождовете на съседни племена, при обичайното наличие на древно кръвно родство между тях, в тези случаи не е водело до господство или васалитет, а до запазване на териториално-политическото статукво.

И така, време е да представим нашата **ГЕНЕАЛОГИЧНА ТАБЛИЦА** (с. 5-10).

Тя обхваща *три периода*:

- 1. Легендарни владетели на първите земни цивилизации от XI-то до II-ро хилядолетие пр.Хр.**
- 2. Владетели в I-во хилядолетие пр.Хр.**
- 3. Владетели в I-во хилядолетие сл.Хр.**

Легендарни владетели на първите цивилизации XI-III хил. пр.Хр.

XI хил. пр.Хр.: Сварог/Енлил/Кронос (управлявал света ~ 500 г.) + Лада/Нинхурсаг/Рея

X хил. пр.Хр.: Перун/Нинурта/Зевс-Амон/**Имен** (450 г.) + Йо/Изида Кашей/Хадес/кай Каус (350 г.) + Мора/Нефтида/Персефона Дажбог/Хърс/Хурса/кай Хусрау/Хор/Херу/Ахура Мазда/Бакус/Митрас/**Авитохол** (300 г.) + Даня/Мемфида/Лиззианаса I/Су-Анас I

Тотеми на праотеца Хор: „Баръс Мамил Бурй“ – „Египетския вълк-барс“; Херу/Герак – сокол; **Хонсу/Конс** – кон/конник/херос

IX хил. пр.Хр.: **Боян**/Нанар-Син/Посейдон, на р. Амур и ез. Байгул/Байкал + **Аби Байгул/Су-Анас II** / Лиззианаса II

VIII хил. пр.Хр.: **Иджик**/Джам, първи кан на именците/хоните и основател на Хонския (Хунския) племенен съюз в Азия

5-ма синове: **Бурджан/кай Бурзан** (300 г.) Барънджар/Булгар Сармат/Чирмиш Алан Бесер

VII хил. пр.Хр.: **Кай Лорасп**, построил град Балкх, управлявал 365 г. държавата Балхара/Бактрия

Тигане/Хин Батир („Победител на китайците“), владеел територия около р. Хуанхъ („Жълтата река“)

Хазар, кан на китайските тюрки **Газан**, кан на хоните + дъщеря на Мар, цар на масагетите

VI-II хил. пр.Хр.: **неизвестни владетели**, потомци съответно на Хазар и Газан

Дугар, кан на туркмени, хони и угри **Джилки**, кан на масагети и хони

Държавите на тези двама съперничещи си владетели са били в Средна Азия (Седморечието)

Владетели в I хил. пр.Хр.

кан Илирик (986- ? пр.Хр.), владетел на Скития, Дакия и Мизия до р. Сава

кан Владилий (823 - ? пр.Хр.), присъединил областите Сердика, Пеония и Македония

кан Колад (763-723 г. пр.Хр.)

кан Болг (723 - ?), присъединил Тракия и Далмация

кан Брем (723 -?), брат на Болг, присъед. на запад Померания, Брандибурия, Дания; на сев.-изт. – Скития до Кавказ

кан Лил/Ладло (588 - ? пр.Хр.), обсадил Рим – цар Луций Тарквиний Стари (616-578) се откупил с годишен данък

.....

кан Перун направил свой васал Филип II Македонски, но бил победен от сина му Александър

/Пояснителна бележка: Може би под името Перун на зографския йеромонах Спиридон (ръкопис от 1792 г.) се крие тракийският цар Ситалк (434-424), а под Филип II – македонският Пердика II (~454-413)? В 429 г. Ситалк се намесил в династичните борби на македонската династия Аргеади като окупира цяла Македония със 150 000 войска, с цел да постави на трона Аминта II, син на Филип I (брат на Пердика II). Пердика и съмишлениците му се изпокрили в крепостите. Тогава Ситалк поставил Аминта II за цар на Източна Македония, с тракийска подкрепа. Едва в 393 г. пр.Хр. Аминта II успял да се възцари над цяла Македония, по време на управлението на тракийския цар Амадок/Медок I (~410~390)./

.....

Вунд/Вананд (втора пол. на II в. пр.Хр.), кан на хоните и българите на Кавказ

Владетели в I хил. сл.Хр.

Неизвестен хуно-български владетел	Ерманарих, крал на остготския племенен съюз между Волга и Дунав до 375 г. (победен от Буломар)
.....	син Хунимунд, крал на остготите (~379-405 г.)
Буломар/Баламбер (~340-378 г.) – далечен потомък на Вунд; кан на хони, масагети и утри/маджари + Валадамарка , дъщеря на остгота Хунимунд	
Балтазар/Алип-бий/Алатей (378-387 г.), син на Буломар и Валадамарка, вожд на част от хоните, регент на непълн. остготски крал Видрих през 376-377 г.; неговата тежка конница имала решаващо значение за разгромната победа в битката при Адрианопол на 8 август 378 г. на разбунтувалите се западни готи на Фритигерн (тогава федерати на Източната империя) срещу император Флавий Юлий Валент (364-378 г.), довела до унищожаването на превъзхождащата ги римска армия и смъртта на самия император	
Улдин (387-409 г.), син на Буломар/Баламбер, кан на черните (западните) хони	
Каратон/Шаратон/Урус-Ружа Бургас (~412-422 г.), син на Алип-бий/Алатей	
<u>синове на Улдин:</u> Мундзук (~422-434 г.), Ругила/Руа, Октар , при които хоните се установяват в Трансилвания	
	синове на Мундзук: Бледа (434-444 г.), Атила (434-453 г.)

Синове на Атила: **Елак** (453-454 г.), **Денгиз** (454-469 г.), **Ернак/Ирник** (463-489 г.). Последният наследил източната част на хунската империя със столица на р. Днепър, където през 463-465 г. обявил създаването на държавата Патрия Оногурия, обхващаща територията от планината Кавказ до река Дунав, населена от оногури, утигури, кутригури, саклани и др. В 484 г. победил перс. шахиншах Пероз I (457-484) и станал шахиншах на Персия за периода 484-488 г., под името Балаш. През 486/7 г., в съюз с император Зенон, Ирник прогонил готите от северния лимес, за което получил Малка Скития (Добруджа) и Мизия, където пренесъл своята столица, присъединявайки по този начин западната част от бившата хунска империя на баща си Атила

Кингила I (~435~475), основал + 468 дъщеря на		Пероз I (457-484)	
племенния съюз на ефталитите		шах на Персия	
(„Седемте племена“)			
Елак , кан на	Ирник/Бел-Кермек + 468 дъщеря на	синът на Кингшла I	Балаш/Валаш
Източна Оногурия (453-454 г.)	кан на Оногурия (463-489);	Кингшла I	Ирник
	шах на Персия (484-488)	(~475~499 г.)	(484-488)
Боа рикс + Болах (489-527) + Дженбек	Амбазук (489-518),	Джураш Масгут (489-505), син	синът на Пероз I
(527-539)	син на Елак ; кан на	на Ирник , кан на Оногурия и	дъщеря на + 484 Кавад I (489-496)
царица на	Източна Барсилия	владетел на племената	Ирник
Савирското	със столица Варачан	оногури, кутригури	шах на Персия
канство	в Северен Кавказ	утигури, саклани и др.	братът на Кавад I
			Замасп (496-499)
синове: 1. Стираке (527) синове: 1. Зилигбн (518-522)			
канство Джураш, Кавказ;	- канство Барсилия, Кавказ,	първородният син на Джураш	дъщеря на + 499 Кавад I (499-531)
2. Глениз (527), също;	плюс част от Анатолия;	Татра/Банат/Мундо (505~536),	Ахшунвар II
3. Ас-Терек (530), също	2. Грод (522-528),	византийски федерат в Илирик	Каос/Сеос/Сиявуш -
	кан в гр. Боспор, Крим;	и Далмация – кан на кутригури,	първороден син на Кавад
	3. Мугел (528-531) -	гепиди, херули и др.	и внук на Ирник/Балаш
	канство Джалда, Крим;		
	4. Айар (531 - ?)		

II син на Джураш - Забер кан , кан на	правнук на Кингила - Кандик , каган на	вторият син на Кавад Хосрой I (531-579)
Съюза на кутригурите	Аварския каганат	шах на Персия
в Оногурия (531-559);	в Средна Азия	
аварски каган (559-562)	(554-559)	
синът на Татра/Банат -	синът на Кандик -	синът на Хосрой -
Сандилх/Баян-Челбир	Баян I (Тубджак/Атрак)	Хормазд IV
кан на Съюза на утигурите;	каган на Аварския	шах на Персия
в Оногурия (~550-568);	каганат в Панония	(579-590)
заместник-каган на Баян I	(562-602)	
в Панония (568~580)		
синът на Сандилх -	синът на Баян I -	синът на Хормазд -
Атрак - дъщеря + Тубджак (~580-605)	Баян II (602 - 617)	Хосрой II Парвиз
кан на Бурджан (568~601) + 57 дъщеря на Тубджак		(591-621)
в Джураш (Северен Кавказ)	кан на Оногурия	

синът на Тубджак	синът на Тубджак	синът на Баян II
Бу-Юрган/Органа	Ал-Бури/Худ-барт	предполагам
(605; 618~622)	(605-618)	Баян III (617- ?)
кан на Оногурия	кан на Оногурия	
предшестваща	предшестваща	
Велика България	Велика България	
внукът на Бу-Юрган	синът на Ал-Бури	синът на Ал-Бури
Хумик (~668~690)	Кур-Бат (~622~668) Сам-Бат/Само/Кий (~623~658)	
кан на канство	Канас Ювиги на	Канас Ювиги на
Бурджан	Стара Велика България	славянската федерация Дулоба
в Северен Кавказ	(от Кавказ до Прибалтика	(от Днепър до Елба и от
	и от Урал до Днестър)	Прибалтика до Дунав)

Синове на Канас Ювиги Кур-бат (Кубрат); **Бат-Баян** – кан на Кара Булгар (Черна или Западна България – между Дон и Днестър), **Котраг** – кан на Ак Булгар (Бяла или Източна, т.е. Волжка България – между Урал и Дон), **Еспор (Аспарух)** – кан на Дунавска България (Мизия и Дакия), **Кубер** – в Македония, **Алпек** – в Италия.

Синове на Канас Ювиги Сам-бат/Само/Кий, във втората половина на VII в. това са **князете (канас = княз) на 12 големи племена в Източна и Централна Европа**: ляхи и мазовшани (дн. в Полша); пруси (дн. в Източна Германия); поморяни; ободрити; руги/руяни; сорби/серби; чехи, словаци и моравци (дн. в Чехия); словенци; хорвати; карантани (дн. в Австрия).

I. ПЪРВИ ПЕРИОД НА ИЗСЛЕДВАНЕ, ОБХВАЩАЩ XI-II ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПРЕДИ ХРИСТА

1. Извори

Отначало да кажем нещо за нашите източници, тъй като предполагахме, че част от читателите могат да бъдат озадачени от древната епоха и големите периоди на управление на първите легендарни владетели на земната цивилизация.

Относно периода XI-II хилядолетие пр.Хр. ползваме данни от *пет основни извора*:

„Палермската стела“ от XXV-XXIV век пр.Хр.;

„Торинския папирус“ от XIII век пр.Хр.;

„История“ на Херодот (~485~425 г. пр.Хр.), написана през 454-450 г. пр.Хр.;

„Aegyptiaca“ („Египетска история“) на Мането (~325~245 г. пр.Хр.), първожрец на Египет и секретар на Библиотеката в гр. Александрия, написана около 270 г. пр.Хр. по поръка на египетския фараон Птолемей II Филадельф (283-246 г. пр.Хр.);

„Историческа библиотека“ на Диодор Сицилийски (~90-35 г. пр.Хр.), написана около 50-та година пр.Хр.

Разбира се тези извори се явяват реконструкция на такива от по-старо време, поради нетрайност на материалите на носителите на информация: папирус, пергамент, дърво, керамика, камък.

Самият Мането пише, че е взел най-старите данни от надписите със свещени йероглифи на бог Тот, изсечени върху колони в страната „Сириат“, т.е. „Светът на Сири [Хор, познат още като Дионис/Бахус]“. Тук става дума в онази древна епоха за Горен Египет, с тогавашен център гр. Едфу (Аполинополис Магна) – базата на Хор и Тот в началото на тяхното време. Мането е черпил въобще, по неговите думи, от δειτῶν ἱερῶν („свещените писания“), т.е. от царско-храмовите анали на Египет /**Василий В. Струве**. Манефон и его время. СПб, Изд. „Журнал Нева“, ИТД „Летний Сад“, 2003, с. 130/.

„Солоне, Солоне, вие гърците сте вечно деца, няма грък старец... Млади сте по душа всички... нямате никаква представа, получена от древно предание, нито побеляло от времето знание... У нас [в Египет – б. В.Й.] са запазени най-древните предания..., всичко стои записано от древно време в храмовете ни и споменът за него е съхранен.“ /**Платон**. Тимей, 22 б, е; 23 а. – В: **Платон**. Диалози. Т. IV. Превод от старогръцки Г. Михайлов, Б. Богданов, Ц. Бояджиев, Д. Марковска. С., Изд. „Народна просвета“, 1990, с. 473/.

Това са думи на египетските жреци Псенофис и Сонхис към атинянина Солон (634-559 г. пр.Хр.), дядото на Платон, прекарал десет години – от 570 до 560 г. пр.Хр. – в градовете Хелиопол и Саис, за да узнае повече за миналото на света от папируските свитъци и от надписите в Египет.

Съчинението на гореспоменатия Мането е унищожено през III век сл.Хр. Преди това откъси от него били компилирани в памфлета „Срещу Апион“ на Йосиф Флавий (~37-95 г.) и в „Хронография“ на Секст Юлий Африкан (~160~240 г.). Но и тези трудове са били погубени. Най-накрая преписи от Африкан своевременно направил Евсевий Кесарийски (263-339 г.) в неговите „Хроники“ („Chronikon“, запазени в арменски превод от VI в.) и доста по-късно – Георги Синкел (VIII-IXв.) в неговата „Ecloga Chronographica“ („Избрана хронография“).

Не само трудът на Мането, но въобще древното знание, пазено в *Александрийската, Ефеската, Вавилонската и други библиотеки*, а също свещените надписи в най-старите

пирамиди и гробници на Египет, са били притеснителни за политическо-религиозната конюнктура в двете хилядолетия след Христа. Тази конюнктура е унищожила стотици хиляди ръкописи, като от някои са оцелели само фрагменти, или малки части от тях попаднали в компилации на други автори.

Така например в 391 г., десет години след Втория вселенски събор в Константинопол (381 г.), император Теодосий I (379-395 г.), ревностен борец за надмощие на ортодоксалното християнство над езичеството, наредил да се затворят храмовете на Юпитер и Веста в Рим, Партенона в Атина, храма на Аполон в Делфи, храма на Зевс в Олимпия, Серапеума в Александрия и др. Изпълнявайки новата имперско-религиозна доктрина, патриархът на Александрия Теофил повдигнал и насъскал християнска тълпа, следвана от мародери, срещу *Серапеума* и помещаващите се в него *Академия* и *Библиотека*. Християните изгорили голяма част от свитъците и убили жреците и учените, които имали смелостта да се възпротивят на безумния вандализъм. Два века и половина по-късно, в 642 г. арабският халиф Омар ибн ал Хаттаб (579-644 г.), завладявайки *Египет*, довършил това пъклено дело: цели 6 месеца в огнищата на баните се изгаряли безценни свитъци от *Александрийската библиотека*, изписани и изрисувани с хилядолетния изнурителен труд на десетки хиляди учени и специално обучени писари.

Учудващо е, че въпреки вандализма и безумието на императори, патриарси и епископи, съдбата и времето са ни оставили, макар и оскъдни, неоспорими факти за отците и строителите на цивилизацията, които ползваме с огромно благоговение.

2. Легендарните персонажи в първия период на изследване

Първият владетел в нашата генеалогия, е Сварог/Самар/Геб/Ел/Енлил/Кронос/Сатурн (това са неговите имена съответно при *индо-славяните*, *египтяните*, *левантийците*, *шумерите*, *трако-елините* и *латините*), син на Тан/Атон/Ану/Уран и небесната крава (кхатор) Земун/Нун/Аната/Гея.

Докато първороденият брат-близнак Велес/Ра/Крилатата змия/Хелиос I е изпълнявал пастирската функция около 1000 години, то второроденият Кроносе ръководел света само около 500 години.

Първородните близнаци на Уран и Гея, двамата Ашвини/Нестя – Хелиос I/Ра/Велес и Кронос/Самар – имат огромни заслуги за създаването на цивилизацията: тяхно дело са мегалитното строителство на храмове, пирамиди и градове; селекцията на първата зърнена култура и първото домашно животно; клонирането от божествен генетичен материал на човешката раса; въдворяването на човеците в *Едем* (зоната в и около изворите на Тигър и Ефрат), където били разпределени отраслово и обучени в трудова дейност – земеделие и скотовъдство. В шумерските клинописи се казва, че отличниците-хора са били включени в жреческо-царското съсловие, за да поемат по-специалните задачи: култови ритуали и празници в годишния календар, съхраняване и предаване на древното знание, архитектура и строителство, обществено-политическа организация.

Едемските възпитателни и цивилизоващи задачи били изпълнени за период от близо 2000 години – от края на XI хилядолетие пр.Хр. до края на IX хилядолетие пр.Хр. – по време на управлението на Кронос/Енлил; на тримата му синове Зевс-Амон/Нинурта, Посейдон/Нанар Син и Хадес/Адад (Сет); както и на петимата синове на Зевс –

Дионис/Бакхус/Хор, Хермес/Меркурий/Тот, Якхос/Анубис, Хефест и Аполон.

Отначало съсловието на земеделците било обучавано от Зевс-Амон/Амин/Имен, а на скотовъдците – от Нанар Син (Посейдон). Оттам подопечните на тези двама богове възпитаници получили първите си етноними: *именци* и *синди*. Те дори били облечени в различно облекло, украсено със строго определени символи, за да бъдат отличавани полесно; първите – в тъмна носия, а вторите – в светла. Някои народи са съхранили и до днес древната традиция в облеклата, разбира се, променена повече или по-малко във времето.

В Едем, след още около 1500 години, човешката популация нараснала и укрепнала, благодарение на получените от боговете-пастири знания и овладяните умения, както и на отличните обществени и природни условия за живот. В края на този период обаче внезапно настъпили застудяване и суша. Влошаването на климата в древната област *Джазира* („Остров на желанието“), по-известна като *Едем/Рай*, предизвикало към 7400 г. пр.Хр. организираната миграция на първите хора на север – в гостоприемна *Тракия*. /вж. **Валентин Йорданов**. Заселването на Тракия през VII хилядолетие пр.Хр. – В: **Горгони. Списание за митология и история**. Кн. 2, 2018, с. 115-168/.

Едва в *Тракия* хората усвоили тайните на третия основен производствен отрасъл – рудодобив, металодобив, металолеење и ковачество.

Тези дейности тъкмо били разработени от Хефест и съпругата му Кабиро, внучка на Посейдон. Двамата първопроходци в практическото познание за металите предали своите умения на осемте си синове – Кабирите, а те обучили в секретите на занаята подбрана част от любознателните прототраки. Така е образувана първата рударска гилдия, която разработила чрез открити и подземни галерии рудните находища в тракийските планини Родопи, Странджа-Сакар, Средна гора. Във връзка с този трети отрасъл дори възникнали, извън главните Дионисови мистерии, новите тогава култове на Кабирите и Корибантите, които според античните писатели били извънредно почитани в Тракия и Анатолия, както и по островите на Бяло море – Самотраки, Лемнос, Имброс.

В Тракия единият от Кабирите – Музей – въвел музикалния съпровод в култовите ритуали на миньорите, леярите и ковачите. Делото му било доразвито от сина му Евмолп („Хубаво пеещия“). /вж. **Валентин Йорданов**. За мюзите, мизите и музиката. – В: **Горгони. Списание за митология и история**. Кн. 2, 2018, с. 22-32/. Аполон и Орфей се погрижили за вътѣкаването на музикалното изкуство в Дионисовите мистерии и театѣра.

И други потомци на Зевс/Имен и на Посейдон/Нанар Син продължили делото им. Така например Еврипид (485-406 г. пр.Хр.), Мегастен (~350~290 г. пр.Хр.), Диодор (~90-35 г. пр.Хр.), Луций Флавий Ариан (89-175 г.) и други свидетелстват, че Дионис/Хор, придружен от млади богове – сатири и вакханки, – провел околосветски цивилизационен поход през Ариана, Индия, Китай, Скития и Европа до Атлантическия бряг. Неговата експедиция разнесла и раздала с кервани зърно за посев, като местните племена били обучени в тънкостите на земеделското зърнопроизводство; лозарството и винарството; отглеждането на лен и коноп, предачеството, тъкачеството и направата на облекла; ползването на огъня за битови цели; градоустройството и храмоустройството; спазването на *Слънчевия култ* и пр.

Може да се предполага, че Дионис/Хор/Конс е преминал Атлантика и е подпомогнал като добѣр учител индианските племена, за което бил запаметен от местната традиция под името Кон-тики-Вера-Коча (т.е. „Бог Кон, [синѣт на] Коча, [внукѣт на] Вер“). В това име, четимо на свещения език, близък до старобългарския, са включени три божествени

тотема: на коня – превъплъщение на Дионис/Хор; коча/овена – на Зевс-Амон, вер/дракона – на Кронос. Между другото в тази връзка можем да споменем за често откриваните в Тракия каменни и керамични идоли на коне, овни и по-рядко на дракони, поставяни край домашното огнище като пазители на огъня – земният аналог на бога-слънце.

Благодарността на хората към боговете, предали им знанията и уменията в земеделието, била изразявана посредством два празника. Първият, посветен на полагането на семената в утробата на майката-земя, бил провеждан след зимната сеитба (която в Средиземноморието и Беломорието приключвала в началото на декември). *Сатурналиите* се състояли от 17 до 24 декември, като радостен апотеоз на успешната сеитба и доволство, че пълните със зърно складове ще осигурят прехраната през зимата. Както споменахме, Сатурн (Кронос) – дядото на Дионис/Хор/Конс – бил изобретателят на ралото и на културните растения, както и бог на земеделците орачи, сеячи, копачи и жътвари.

Вторият празник – *Консуалии*, – се състоял в Тракия и Рим в дните след 21 август, в чест на божия син в двете му основни функции: на сияйния конник-войн Митрас Непобедимото Слънце и на конника-земеделец Конс. Към него съвкупно чествали с голяма благодарност и създателя на коня Нептун (Посейдон), посредством провеждане на конни състезания.

Освен това при *траките, славяните и българите* пролетно време се правели молитвени ритуали за слънце и дъжд, с цел осигуряване на бъдния урожай, към същия бог (Конс), но под имената Дажбог, Ярило и Герман (последното го представя в ролята на гръмовержец, облакогонец и дъждоносец).

Друг син на Зевс-Амон – Хермес/Тот – създал *знакова система (азбука)* с цел да систематизира и обобщи древното знание, оставено още от расата на титаните. Според египетските жреци самият той дал на огромния си научен труд общото название „Душата на Ра“. Християнският апологет и неоплатоник Климент Александрийски (~150~215 г.) пише, че свещенослужителите в Египет са ползвали 48 канонични за *Слънчевия култ* книги: 36 книги по религия и философия, 6 книги по медицина, 2 книги с музика и химия, 4 книги за звездите (вероятно синтез между астрономия и астрология).

Елена Блаватска, основателката на Теософското общество през 1875 г., отбелязва следното:

„По времето на Ямблих – през 363 г. сл.Хр., египетските жреци показвали 42 книги, чието авторство приписвали на Хермес. В 36 от тях, по думите на този автор [Ямблих, теург и мистик от III~IV в. – б. В.Й.], се съдържа историята на всички човешки знания; последните 6 излагали познания по анатомия, патология, очни увреждания, за хирургически инструменти и лекарства. Папирусът на Ебер безспорно е една от тези книги по херметизъм.” /Елена Блаватска. Разбулената Изида. Ключ към тайните на древната и съвременната наука и теология. Т.І. Наука. Книга първа. Нов превод на Любомир Чолаков. С., Изд. „Пентаграм“, 2005, с. 50/.

Става дума за папируса, който немският археолог Ебер придобил в Египет от „богат арабин от Луксор“. Той представлява цял лист, жълто-кафяв на цвят, с високо качество, ширина 0.30 и дължина 20.00 метра, изписан красиво, в свършена калиграфия, само от едната му страна, като свитъкът е разграфен на 110 номерирани страници. Съдържа препис от 1552 г. пр.Хр. на древен медицински трактат на Хермес /**пак там**/.

И така, представихме накратко извършеното от Хефест и синовете му – Кабирите-ковачи, а също от Хермес/Тот и Дионис/Бакхус/Хор. Но тъй като последният наследил трона на баща си Зевс-Амон, макар и след като отстранил узурпатора Хадес/Сет, следва да обърнем внимание именно на Дионисовите (или Хоровите) потомци, които получили управлението на локалните цивилизации в края на IX и началото на VIII хил. пр.Хр.

Дионис/Хор/Авитохол и съпругата му Лизианаса I/Мемфида/Су-Анас родили две царствени дъщери – Либия и Лизианаса II. От Либия и Посейдон, брата на Зевс, се родили Бел (Вавилонския Мардук) и Агенор. Синове на Бел са: Египт – цар на Египет, Данай – цар на Либия, Кефей – цар на Абисиния. Деца на Агенор са: Тасос – господар на о. Тасос, Феникс – на Финикия, Киликс – на Киликия, Европа – на о. Крит и Кадъм – на гр. Тива в Беотия, Елада.

Лизианаса II/Су-Анас II/Аби Байгул и Посейдон/Боян изградили своя държава в Азия, на река Амур и езерото Байгул (дн. Байкал). Много преди това Посейдон бил избран за свой дом тези далечни земи в Крайния изток, поради ожесточаването на борбата за власт между братята му Зевс и Хадес, които довели в крайна сметка до бруталното убийство на първия от втория.

В зоната на изворите на река Амур Су-Анас II/Аби Байгул родила двама сина: Иджик/Джам и Лаиш Пастиря. Лаиш обаче не останал в Азия; завърнал се в Южен Египет (днешен Судан) под името Думузи Пастиря и предявил претенция за египетския престол. Неочаквано и много неприятно за местния тартор Бел/Мардук, Инана/Ищар и няколко местни богове подкрепили младия претендент, като влиятелната Инана не криела намерението си да го направи свой съпруг. Това обезпокоило Бел, който обитавал по това време Голямата пирамида и подготвял синовете си Египт, Данай и Кефей (Цефей) за царе на Свещената земя – бивше владение на Зевс/Амон и Хадес/Сет. Мардук изпратил неколцина пратеници в Судан, които да сплашат и прогонят Думузи. Унизен, младежът побягнал от тях и се хвърлил в придошлите води на Нил с намерение да преплува до другия бряг, но за нещастие се удавил.

Гневна и същевременно нещастна, Инана/Ищар изисквала от *Съвета на боговете* да накаже Бел за деянието му. Било прието решение за прогонването му от Египет в Месопотамия, където след време дейният Бел основал града Вавилон и бил почитан впоследствие там под името Мардук. Обаче Египет, Либия и Абисиния (дн. Етиопия) все пак останали за синовете му Египт, Данай и Кефей. /по **Зекария Сичин**. Войните на боговете и хората. Превод Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2003, с. 220/.

По-големият брат Иджик/Джам останал в Азия. Там той организирал поданиците си *именци*, обучил ги да стрелят отлично с лък и в майсторска езда на конете, предоставени от отца му Посейдон. Иджик облякъл своите войни и техните коне в железни доспехи – ризници тип колчуга, – защото владеел тайната по добива и обработката на желязото, която му била предадена от дядо му Хор/Хурса. Ползвайки образцовата и непобедима именска конница, както и пеши отряди от стрелци с голям двусъставен лък, Иджик обединил под своята власт дивите племена в Азия и основал Хонския (Хунския) съюз, наричайки този обединен народ с общия етноним *хони/хонори* – „Синове на слънцето“. В края на жизнения си път той разпределил племената между петимата си синове: Бурджан/Кай-Бурзан, Барънджар/Булгар, Сармат/Чирмиш, Алан и Бесер. /**Бахши Иман**. Джагфар Тарихи (Историята на Джагфар). Свитък от булгарски летописи. 1680 година. Под ред. на Андрей Пантев. Превод от руски Васил Колевски. С., 2005, с. 14, 15, 285-291/.

Първородните двама синове на Иджик си разпределили водачеството съответно на тежката конница (първите рицари в света) и тежката пехота. От потомците им била образувана царско-жреческата и военната аристокрация – *буилите* или *урусите* („биковете“), които носели шлемове с прикрепени на тях бичи или еленови рога. Потомците на другите трима съставили ядрото на *колобърско-багаинското съсловие*.

В края на VII хилядолетие пр.Хр. потомъкът на Бурджан – Тигане/Хин-Батир („Победител на хинците“) – отбранявал от *хинците/китайците* голяма територия около Хуанхъ („Жълтата река“), а потомъкът на Булгар/Балкхар – Кай-Лорасп – мигрирал със своя дял от *хоните* на запад в Средна Азия. Там построил столицата си Балкх, посветена на отеча му, около която възникнала държавата Балкхара, наречена по-късно Бактрия или Бакх-тера – „Земя на Бакх“, – на бога-родоначалник на царско-жреческия род.

В древния епос „Махабхарата“ (Маха-Бхарата, т.е. „Великите Бхарата“) често се възхвалява великият царски род на Балкхара – Бхарата, – от който произлизат владетелите на всички средноазиатски царства:

„Хвалете царя на Балхика [Балкх – б. В.Й.] – Дарада, – първият от всички земни царе, който получи царството си на земята при своето раждане! Хвалете Карна – царя на Анга и Ванга, – който стреля с голям лък, подобно на хилядоок бог!“

„Аз видях Великия цар при неговото завръщане от Града на слона, Бхисма, Дронга, Видура, Самджайя, царя на Бахлика [Балкх – б. В.Й.], Сомадатта и другите, които бяха почитани от най-старшите, а също брахманите и останалите, които съществуват независимо!“

„Планинските царе отвъд Хималаите донесоха сандалово дърво и алое, а също скъпоценни камъни, злато и парфюми... Дарадите, Парадите, царете на Балх, царете на Кашмир... пахлавите, ...кукурите, саките... всички велики барони-меченосци донесоха огромни богатства!“

„Царете на Ария, верни на своята цел, сигурни в своето знание, познавачи на „Ведите“, изкъпаха душите си в светлия ручей на Упанишадите! Царете, с цялото дължимо достойнство и благолепие, и вървейки заедно като един, изпълниха всички високи церемонии за своето обединяване, Бхарата! Това беше царят на Бахлика [Балкх – б. В.Й.], който докара колесница, цялата облечена в злато и Судакшина я запрегна с бели коне от Афганистан... Господарят на Декан донесе ризница. Царят на Магадха – гирлянда и тюрбан; прочутият стрелец Васудана доведе огромен слон на 60 години... Царят на кашите донесе лък. Шаля – царят на Мадра, – донесе позлатен меч и мандолина със златни струни...“

/по **Петър Добрев**. Сага за древните българи. Прародина и странствания. С.,ИК „Кама“, 2005, с. 68, 69/.

Изображения на *хоните* („Синове на слънцето“) от древната епоха на Иджик и петимата му синове могат да бъдат намерени в Северна Индия (сн. 1).

Снимка 1. Рисунки на хунски конници от ранния период на империята Хон (Хунну) в Скални жилища Бхимбетка, щат Мадха Прадеш, в северната част на Централна Индия. Ранен неолит (VIII-VII хил. пр.Хр.).

В една от персийските легенди, предадена от арабския географ Мутахара ибн ал-Макдиси (X век) в обемистия му труд „Книга за сътворението и историята“ (Le livre de la creation et de l'histoire. Paris, 1899), се казва: „След Кай-Каус царувал Кай-Хусрау, син на бог Сиявуш, наричан още Зиевус. Той управлявал 60 години. После се възцарил Кай-Лорасп, той царувал 120 години и създал Балх, хубавия град... Аз съм чувал високоучени мъже да твърдят, че египетските фараони водят своя корен от Балх...”

Според друга персийска легенда гореспоменатият Кай-Лорасп управлявал 365 години. Той бил син на Кай-Бурзан от династията на *Кеанидите*, който царувал 300 години. /Петър Добрев. Името българи: ключ към древната българска история. С., ИК „ТАНГРА ТанНакРа“, 2002, с. 76, 77; **Същият**. Сага за древните българи. Прародина и странствания. С., ИК „Кама“, 2005, с. 59-78/.

Оказва се, че в текстовете на източно-персийските писатели са съхранени покрай другото и царски имена с непривичната владетелска титла „кай“, означаваща на свещения език „козел“ – една от характерните ипостаси на Бакхус, стария Пан. Това са в хронологичен ред Кай-Каус (Хадес); Кай-Хусрау (Хурса/Ахура-Мазда/Хор), син на Сиявуш (т.е. Зиевус, Зевс); Кай-Бурзан (Бурджан) и споменатия накрая Кай-Лорасп – първопроходникът на цивилизацията в Средна Азия и строител на гр. Балх.

Любопитната представка „кай“ идва най-вероятно от името *Гая* (*Гея*) на Великата богиня-майка и е породила думите *гайда*, *гайтан*, *каймак* и др. *Гайдос* означава „козел“, а *гайда/гая* – „коза“, защото *Гая/Гея*, а след нея и дъщеря ѝ Рея (козата Амалтея), се проявявали като свещени кози – майки и кърмачки. Фонемата *кай* се съдържа в използваните няколко хилядолетия по-късно царски титли *caesar* („цезар“, Рим), *kaisar* („кесар“, Византия), *кайзер* (Германия).

II. ВТОРИ ПЕРИОД НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Относно владетелите, включени във втория период на Генеалогичната таблица, обхващащ I хилядолетие пр.Хр., ползваме ръкописа на зографския монах Спиридон, който е синтезирал данни от стари текстове в манастира Зограф на Света гора Атон /**Спиридон Иеросхимонах**. История во кратце о болгарском народе славенском 1792. Превод Б. Христова, Б. Райков. НБ „Св. св. Кирил и Методи“. С., 1992. Електронна публикация: <http://ziezi.net/spiridon.html/>.

Данните за този период са оскъдни и непотвърдени от друг източник, и поради това не дават възможност за коментар. Все пак можем да кажем, че ако първият владетел в списъка на отец Спиридон – кан Илирик – е дошъл на Балканите в 986 г. пр.Хр. от района между Северен Кавказ и Южен Урал, изглежда неговата династия се явява свързващото звено между изследваните от нас досега легендарни предци и следващите владетели в по-добре документираното историческо време на I хилядолетие сл.Хр., които разглеждаме по-долу.

III. ТРЕТИ ПЕРИОД НА ИЗСЛЕДВАНЕ, ОБХВАЩАЩ I ХИЛЯДОЛЕТИЕ СЛЕД ХРИСТА

1. Исторически източници

По-меродавните извори, осветляващи генеалогията на хуно-българските канове за периода на I хилядолетие след Христа, свързани кръвно с владетелите на *гетите/готите*, *масагетите*, *славяните*, *аварите* и *хазарите*, са следните: Йосиф Флавий (37- 95 г.); Дион Хризостом (~40~120 г.); Публий Корнелий Тацит (~56-117 г.); Аврелий Амвросий Медиолански (~337-397 г.); Йероним Стридонски (347~420 г.); Филосторгий (368-439 г.); Павел Орозий (~385~418 г.); Мовсес Хоренаци (~410~490 г.), черпил сведения от сирийския учен Мар Абас Катина (III-IV в.); Аблавий (V в.); Комес Марцелин (края на V – средата на VI в.); Флавий Магнус Касиодор Сенатор (~487~583 г.); Йорданес (~500~552 г.); Йоан Малала (~491~578 г.); Прокопий Кесарийски (~500~562 г.); Йоан Ефески (~507~588 г.); Агатий Схоластик Миринейски (536-582 г.) – летописен продължител на Прокопий; Менандър Протектор (?~582 г.) – продължител на Агатий, ползвал Константинополските архиви и в частност междудържавните договори на Византия с нейните контрагенти; Теофилакт Симоката (~585~640 г.) – продължител на Менандър; Йоан Антиохийски (края на VI – нач. на VII в.); Псевдомаврикий (края на VI – нач. на VII в.); Фредегар Схоластик (първата половина на VII в.), летописец на франкския крал Дагоберт (623-634 г.); Йоан Никиуски (VII в.); Теофан Изповедник (~758~818 г.); Патриарх Никифор (~758~829 г.).

Трудовете на някои от посочените автори са почти изцяло или частично унищожени от съвременната им политико-религиозна конюнктура, като фрагменти от тях за щастие са съхранени в съчиненията на някои от колегите им.

Ползваме също така безценния свод документи на *волжките българи*, обхващащ огромен период – от дълбока древност до средните векове, – по българското издание **Бахши Иман**. Джагфар тарихи (Историята на Джагфар). Свитък от булгарски летописи 1680 година. Под редакцията на професор Андрей Пантев. Превод от руски език Васил Колевски. С., ИК „Кама“, 2005. 345 с.

2. Племенните вождове (канове/кrale) в I хилядолетие след Христа.

Готите напускат Скандза/Скандинавия и завладяват Дакия и Скития/Саклан

И така, пристъпваме към важните владетели (в аспекта на техните родствени връзки), които определяли развитието на държавните образувания и съдбата на европейските народи през I хилядолетие сл.Хр.

За съжаление обаче, краят на втория и началото на третия визирани от нас периоди са замъглени от едно от белите петна в историята, затова не можем да представим данни за близо четири века и половина. Неизвестни са хуно-българските владетели след Вунд/Вананд, управлявал във втората половина на II в. пр.Хр. територии около Кавказ и оттогава – до втората половина на IV в. сл.Хр., когато в земите между Кавказ и Дунав царувал славно българският кан Булюмар/Баламбер.

Позовавайки се на древни епоси, както и на по-старите историци на *готите* (по-късните *готи*), а това са Дион Хризостом (~40~120 г.), Павел Орозий (~385~418 г.), Аблавий (V в.) и Касиодор (~487~583 г.), Йорданес (~500~552 г.) разказва как в края на II век *готите* напуснали Скандза (Скандинавския полуостров) и постъпателно завладели Прибалтика и Дакия. При това те покорили древните жители на тези земи – славянските племена *ободрити*, *поморяни*, *пруси*, *венети*, *лютичи*, *поляни*, *мазовшани*, *видиварии*, *ести*, *язиги*, *ятвяги* и др. Тук настъпило диференцирането на *готите* на *гевтунги* (*остготи*), водени от рода Амали, и *тервинги* (*вестготи*), водени от рода Балти, като разделителната линия между тях минавала по р. Данастьр (Днестър).

В първата половина на III век *остготите* настъпили в Скития и стигнали до Северното Черноморие, а след като преодолели р. Данапър (Днепър), заели и северозападното крайбрежие на Меотида (Азовско море), до устието на р. Танаис (Дон). При това завоевание те покорили племената *акацири* (*агатирси*), *склавени*, *анти*, а по на север – войнствените *голтескити*, *тиуди*, *инаункси*, *васинабронки*, *меренс* (*меря*), *морденс* (*мордва*), *имнискари*, *роксолани*, *бастарни*, *роги*, *атаули*, *навеги*, *бубегени*, *колди*, *херули* и др. Така р. Дон се превърнала в обща граница между *готите* откъм запад и *хуно-българите* откъм изток, чиято територия достигала в този исторически момент до Каспийско море и Кавказ. /Йорданес. Гетика, 25-42; 116-118. – В: Йорданес. О происхождении и деяниях гетов. Getica. М., 2001. – Електронна публикация: <http://www.krotov.info/acts/06/iordan/iordan01.html/>.

В българския свод „Джагфар тарихи“ /с. 17-20/ Скития е названа Саклан или Сакланска степ, с уточнението че се простира от р. Сула (Дунав) до р. Атил (Волга), обитателите ѝ – *саклани*, наричани също *кара-масгути* (*черни* или *западни масагети*), а Евксинския понт (Черно море) – Сакланско море. Разбира се, етнонимът *саклани* е общ, обединяващ много и различни местни племена, подобно на етнонимите *скити* и *славяни*.

Интересно е да се отбележи, че *сакланите* (**сакла**-название в българския свод) очевидно са идентични на *саките* или *сакалибите* (**сакал**-термини при персийските и арабските автори), както и на *склавите* или *склавините* (**скла**-названия, употребявани от гръко- и латино-езичните автори, напр. при Йорданес – „склавени“; свързани с по-общите групи **ск** – напр. „скити“, и **кл** – напр. „келти“). Оттук става ясно, че след-Христовите *саклани/склавини* са етническа смес от пред-Христовите *скити*, *даки*, *мизи* и *гети* (*масагети*). Така че в Скития/Саклан *черните* или *западните масагети* (*кара-масгути*)

са влезли в състава на *сакланите/склавините*, по времето, когато в Средна Азия господствали *белите* или *източните масагети* (*ак-масгути*), примесени с *хуни* и наричани от летописците *хионити* и *ефталити* („Седемте [племена]“).

Ефталитите са добре охарактеризирани от Прокопий Кесарийски в съчинението му „Войната с персите“: „Те не са номади като другите хунски племена, отдавна живеят уседнали на плодородна земя. Сред хуните те единствени са светлокожи и не безобразни на вид. И начинът им на живот не прилича на скотски. Управлява ги един цар и имат основано на закон държавно устройство, живеейки помежду си и със съседите си честно и справедливо, не по-зле от римляните или персите.“ /III, (3-5)/.

По произход *индоевропейци*, примесени с *хуни*, през III-IV в. *ефталитите* пребивавали в Западен Китай териториално като западен клон (орда) на господстващите там *юеджи* или *жоужани*. В края на IV и началото на V в. те се засилили, отцепили и мигрирали в Средна Азия, присъединявайки местните племена и налагайки властта си над тях. *Ефталитите* (т.е. *белите масагети*) говорили на източно-ирански (сакски, т.е. скитско-славянски) диалект, като някои от племената, включени временно в техния племенен съюз, например кидарити, огури/угри и вари/авари (вархони), които преживявали по-продължително тюрко-монголско влияние, са възприели с времето наложения им тюркски диалект.

3. Българският кан Булюмар/Баламбер (~340-378 г.) и неговата държава. Покоряване на скито-сакланските и остготските племена и консолидиране на Хунския племенен съюз

В края на третата четвърт на IV век победният ход на *остготите*, предвождани тогава от крал Ерманарих, бил преустановен от един мъдър, проникателен и смел вожд на име Булюмар/Баламбер – канас ювиги на *хоногури*, *утигури*, *кутригури*, *угри/маджари* и други племена.

А. Имена и родово-държавен символ

Двете имена на тази историческа личност: *Булюмар* /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 15-19/ и *Баламбер* /**Йорданес**. Гетика..., § 130, 247-249/ означават приблизително едно и също: първата съставна фонема *Булюм/Балам* – „кълбо“ (в преносен смисъл „слънце“); втората съставна фонема *Мар* е кратка форма на божественото име *Мардукан*, а разновидната ѝ съставна фонема *бер/вер* значи „дракон“. Следователно името *Булюмар* означава „Кълбото [знак на] Мар[дукан]“, а името *Баламбер* носи значението „Кълбото [знак на] Дракона“.

Във връзка с тази етимология ще забегнем напред, за да кажем, че един от правнуците на Баламбер, син на кан Улдин и баща на кан Мундзук, е взел пример от неговото име и се нарекъл *Шаратон* – Шар-Атон, т.е. „Кълбото на Атон“. Възможно е кан Шаратон (~412~422 г.), да е имал още едно име – *Балатон*, – което, като синоним, носи същия смисъл. Хидронимът Балатон вероятно е възникнал след като този кан е построил и пребивавал в своя стан/онгъл (укрепен лагер) край посоченото езеро.

Другото название – Мурсианско езеро – може би е дошло от името на един от правнуците на Шаратон (Балатон), когото Прокопий нарича Синион (съюзник на

Велизарий в похода срещу вандалите на Гелимер през 533-534 г. в Италия), на който Юстиниан отпуснал земя за заселване в Панония през 551 г. /**Прокопий Кесарийски**. История на войните. Превод Иван Дуйчев. – В: **ГИБИ**, т. II, с. 142-146/.

Названието Мурсианско вероятно е формирано от името на почитаната от българи и славяни богиня Мокош, Мора/Мура или Морана/Мурена, господарка на подземния/подводния свят (т.е. водните басейни) и антропонима Синион, опростено – Сион. Така се е получило Мур-Синионско или Мур-Сионско, съотв. Мурсианско езеро.

Според Димитър Ил. Димитров титлата *цар*, със значение император, е производна от древната титла *тсар* (*шар*), която е възникнала през III-II хилядолетие пр.Хр. в Акад, употребявана сетне в Сирия (Арамея), Асирия, Вавилон, Персия, Средна Азия (Хунската империя) и Югоизточна Европа. Пръв нейн носител бил основателят на Акад *Саргон I* (2316-2261 г. пр.Хр.), с царско име *Шаррумкен* или *Шаррукин*. Сведения за цар *Саргон* има в клинописни текстове от старовавилонския и нововавилонския периоди (XX-XVI в. пр.Хр.), съхранявани в Лувъра – Париж, както и в Британския музей – Лондон. /**Димитър Ил. Димитров**. Титлата цар – най-древната имперска титла в света. – **Ави-Тохол**. Исторически сборник. Новият прочит на българската древност. Т. I. Издава Сдружение „Ави-Тохол“. С., ИК „Виделина“, 2005, с. 25-30/.

Авторът на това отлично изследване е пропуснал обаче да изведе семантиката на титлата *шар/тсар/цар* от *топка/кълбо* – владетелска регалия, ползвана като символ на божествения праотец Слънцето.

Производни и свързани думи: *тсар/шар* – във Вавилон, освен „цар“, е значела и „година“, т.е. годишен оборот (небесен кръг) на слънцето; *Сардика/Сердика* – древен град в Тракия; *Сарди* – столицата на древна Лидия; остров *Сардиния*; *Сармизегетуса* – древен град в Дакия; *Саркел* (Белая Вежа) – ранно-средновековен град на р. Танаис (Дон); *Шар планина* – на границата между Македония и Косово; *Шарколия* – добре охраненият кон на Крали Марко; *Шаро* – типично българско име за малко топчесто куче; *шаран* – вид речна риба с овална форма; *шарен* – „многоцветен“, вероятно идва от свойството на бялата слънчева светлина да се пречупва и преобразува в разноцветна дъга; *чар*, *очарование*; *чародей* – „влъхва“, „колобър“; *чардак* – „балкон“; *чарда* – „стадо“, „орда“, „народ“; *чаршия* – площад с магазини; *чарк* – част от цялото, и други старобългарски думи.

Освен „топка“, „кълбо“, „сфера“, другата фонема *бал* носи още един смисъл – „голям“, „велик“, във връзка с направата на определени свещени предмети като модели на слънцето, например знамето на масагетите (вж. по-долу), както и *балваните* – големи валчести каменни тотеми в Тракия, Дакия и Скития. Тази семантика е заложена също така в топонима Балкан (Бал-Кан, т.е. „Великият кан“), споменатия хидроним Балатон (Бал-Атон, т.е. „Великият Атон“) и др.

Става дума за бога-дракон или крилат змей, почитан в Египет под името Ра, във Вавилон – като Мардук, в Азия – като Мардукан, в Америка – под името Кетцакоатъл („Крилатата змия“), от славяните – като Велес, от гетите/скитите в Долна Мизия и Дакия като **МЕГАС ΘΕΟΣ ΟΔΗΣΙΤΩΝ** „Великия бог на одеситите“ (Хелиос I), наричан още **ΔΑΡΣΑΛΑΣ** (Дарзалас) /вж. по-подробно **Валентин Йорданов**. Хестия и Хелиос. – В: **Горгони**. **Списание за митология и история**. Кн. 4, 2020-2021, с. 7-60/.

В древността, след етническото сливане на мизите с гетите в големия обединен народ масагети, част от който мигрирала в Азия, туземните народи (китайци, монголци и японци)

възприели от тях помпозните празници с карнавални шествия на Крилатата змия или Небесния дракон – зооморфният образ на бога-слънце.

Царската регалия *шар/тсар* (кълбо/топка), явяваща се модел на бога-слънце, символ характерен специално за масагетите в Средна Азия, разкрива възможността тяхно нашествие през платото Ариана и планините Загрос да е предизвикало в края на XXIV в. пр.Хр. гибелта на Шумерското царство и възникването на Акадското. В такъв случай основателят на Акадската държава Саргон I/Шаррукин очевидно се явявал представител на масагетската династия, която именно ползвала символа на кълбото. С цел аргументиране претенцията на новия владетел за власт над цяла Месопотамия, в нововавилонските и новоасирийските клинописни текстове е прокаран един доста популярен легендарен сюжет. Че неговата майка Енитум е била жрица в храма на богинята Ишар в гр. Азупирану („Шафрановия град“). За да предотврати убийството на своето царствено дете, след неговото тайно раждане тя го поставила в засмолено тръстиково сандъче и го пуснала във водите на Ефрат. Детето било намерено и отгледано от водоносеца Акки, който след време го направил градинар в гр. Акаде, където първоначално се възцарил младият Шаррукин. Сетне, след победите му над царете на градовете Киш и Урук, Акадската държава започнала своето постепенно разширение, налагайки господстващата си роля в Месопотамия.

Кълбото – модел на слънцето, – като древна царска регалия на масагетските и хунските владетели, може да бъде видяно впоследствие и върху монетите на римските императори. Там божеството-покровител – Митрас, Непобедимото слънце – поднася на новия император своя символ, заедно с правото да властва от негово име (сн. 2 а/б). Понякога върху кълбото на Митрас е поставена фигурката на Нике/Виктория, богинята на победата, която предава на императора допълнителен символ – царствения венец (сн. 3 а/б). След приемането на християнството към царското кълбо е добавен кръст (снимки 4, 5), като е променено тълкуването му – вместо Слънцето, то вече символизира Земята.

Снимка 2 а/б. Монета на император Аврелиан (270-275 г.), отсечена в монетарницата на гр. Сердика. *Лице:* IMP AVRELIANVS AVG. *Опако:* SOL INVICTVS.

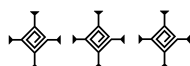
Снимка 3 а/б. Монета на император Карин (283-385 г.). *Лице:* MARCVS AVRELIVS CARINVS. *Опако:* SOL INVICTVS поднася на Карин своето кълбо с фигурката на Нике/Виктория, издигаща царствения венец.

Снимка 4. Златен печат (хрисовул) на цар Иван-Асен II (1218-1241 г.). Царят държи в дясната си ръка жезъл, а в лявата – златно кълбо с кръст. Надписът гласи: **ІW ACEN ЦР БЛЪГАРѢМЪ И ГРЪКОМЪ.**

Снимка 5. Златното кълбо с кръст на цар Борис III Български (1918-1943 г.).

И така, по време на хилядолетното си пребиваване в Азия източните масагети дали на своя върховен бог-змей две имена – Мардукан и Елбеген („Бог Начало“, т.е. „Родоначалникът“). Хуните го познавали под името Барадж, а в частност хунското племе башкорт/угри/маджари – под името Маджар. /БахшиИман. Джагфар тарихи..., с. 15-17/.

Всъщност гореспоменатите две имена на българския кан Булюмар/Баламбер се дължали на неговото държавно знаме: „...родния аски стяг на Барадж, представляващ червено плъстено кълбо със сноп разноцветни ленти на него“ /пак там, с. 17/. Червеното плъстено кълбо символизирило за масагетите слънцето, а разноцветните ленти – слънчевите лъчи, оцветени от небесната дъга, или радуга = „дъгата на Ра“.

Във връзка с казаното поясняваме, че единият клон на хуно-българската династия изоставил знамето на Иджик – конската опашка – и възприел гореописаното масагетско знаме. Тази реформа била проведена от кан Казан/Газан, прародител на Булюмар, поради спасяването му като бебе при едно коварно нощно нападение на българския царски дом от хинците (китайците), в единия от трите господарски онгъла. Това се случило в пределите на владяното тогава от Хунския племенен съюз плато Ордос, с площ 91 000 кв. км., разположено в голям завой на река Кубан-су (дн. Хуанхъ, т.е. Жълтата река). Спасителят на Казан – масагетският цар Мар – го отгледал и впоследствие оженил за една от дъщерите си, като под формата на зестра му отделил да управлява значителен дял от племенното обединение на масагетите, заедно с територията им. /пак там, с. 15/.

Запазен е и един старобългарски военен термин в надпис, намерен край с. Хамбарли (дн. Маламирово, Елховско, където са открити останките на антично-средновековната крепост Версиникия). Надписът представлява военна заповед на българския кан Крум,

свързана с подготовката за победната му битка при Версиникия на 22 юни 813 г., последвана от българската обсада на крепостите Адрианопол и Константинопол. В този надпис Крум нарежда как да бъдат разсредоточени бойните подразделения за предстоящата битка.

Ще разгледаме изречението Ο ΑΡΗΣΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΣΑΡΑΚΤΟΥ ΜΟΥ ΤΗΝ ΑΝΧΗΑΛΟΝ ΤΗΝ ΔΕΒΕΛΤΟΝ ΤΗΝ ΣΟΣΟΠΟΛΗΝ ΤΙΝ ΡΑΝΟΥΛΗΟΝ ΕΣ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗ Ο ΗΡΑΤΑΗΣ Ο ΒΟΗΛΑ ΚΑΥΚΑΝΟΣ..., означаващо „На лявата страна [фланг] на саракта ми [войската ми]... при Анхиало, Дебелт, Созопол, Ранули, да бъде глава [предводител] Иратаис боила-кавкан...“ Разчитане и превод на целия надпис предлагаме в Приложение 4 на настоящата книга.

Подбрахме горесцитираното изречение, защото в него кан Крум употребява интересния израз „саракта ми“. На времето Веселин Бешевлиев преведе същия израз като „моя саракт“, т.е. „моята войска“. /В. Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. на ОФ, 1981, с. 35-41; факсимиле 21/.

Какво е значението на термина *саракт*, имащ конструкцията САР/ШАР-АКТ?

Според мен точното сакрално значение е „Активно/нападащо кълбо/слънце“, което в случая носи реалното значение – „Активна/действаща армия“.

Тук отново виждаме символа на слънчевата кълбо, който кан Баламбер е ползвал като свое знаме, но този символ стои като царствен атрибут още в рогатите корони на божествата на Египет, Шумер и Акад, както и в короните на шахиншаховете на Персия, които са се титулували като синове на слънцето

Възниква въпросът: каква е връзката между Божия син-слънце и войската?

Тази връзка се корени във факта, че Божият син-слънце се е проявил като създател на организираната постоянна армия. По време на една от първите войни в зората на цивилизацията, а именно войната с чичо му Хадес/Сет, Божият син *Дионис/Бакхус/Хор/Хар/Херу/Конс* се принудил да създаде не само облечения в желязо непобедим конник, но и бойните легиони, наименувани с индивидуални животински тотеми, както и военните оръжия, тактики и стратегии. Тези събития са отразени в следните извори: **надпис в храма на Хор** в гр. Едфу, Южен Египет; **Книга на мъртвите**; **Еврипид**. Вакханки; **Диодор Сицилийски**. Историческа библиотека; **Lucius Arrianus**. *Anabasis Aleksandru*; **Нон Панополитански**. Деянията на Дионис.

В подготовката за войната Божият син *Хор* успял да обучи 200 елитни войни, благородни рицари, които познавал по име, а господарят на Долната земя *Сет* – цели 10 000 безскрупулни убийци и мародери. Въпреки численото преимущество на войската на *Сет*, най-неочаквано *Хор* извоювал в битката пълна победа. Това се случило благодарение на едно технологично предимство, разкрито на *Хор* от дядо му *Ра* – тайнственият твърд метал *tcham* (*тхам*), добиван от паднали в пустинята метеорити (магнетит), който днес познаваме като желязо. Ето как малцината войни на *Хор*, облечени в железни брони и въоръжени с железни оръжия, победили множеството бойци на *Сет*, които разполагали с бронзови брони и оръжия.

Славната победа на бог *Хор* получила огромен отзвук в тогавашния свят. Божият син, наследник на *Слънчевата функция* на дядо си *Ра* и на баща си *Озирис*, се прочул като *Непобедимото слънце*.

Аналозите на Божия син, свързани с изкуството на войната, са: в Тракия – *Тракийският херос/конник*; в Египет – *Херу/Хор/Хар/Хонсу*; в Индия – *многогоркият Шива/Сива/Суря*; в Балхара/Бактрия – *Сиявуш, сияйният конник*; в цяла Азия – *Отецът на хуните/хоните* („Синове на Слънцето“); във Велика България и сетне в Дунавска България – *свирепият вълк Бури* или *ковачът-войн Хурса/Хорс*, под друго име – *Железният*

баща; в Персия и Рим – *Mitras Sol Invictus* („Митрас, непобедимото слънце“), както и конникът *Конс*; при славяно-скитите – *неудържимият герой на бял кон Святovit* („Витяз на светлината“).

Войнската функция на Божия син в дълбока древност е оказала съществено влияние върху лингвистичните конструкции на античната и съвременна военна терминология в индо-европейските езици. Тази терминология произлиза основно от неговите имена *Херу/Геру*, *Хор/Хар*, *Хонсу/Конс* и *Бакх* (*Каб*).

Етимологии от името *Бакх*: *бягам*; *бага* – българска войскава единица, рота или полк; *багаин* – командирът на една *бага*; *багатур* – командирът на десет баги; *богатир* (по-късна руска транскрипция на *багатур*).

Етимологии от *Каб/Кав* (анаграма на *Бакх/Вакх*): *кавкан* – тъстът на кана и втори по ранг в българската войска и държава; *καβαλλαρης* – гр., „конник“; *καβαλλарια* – гр., „конница“; *caballus* (лат.), *caballo* (исп.), *cavallo* (итал.), *cheval* (фр.) – „кон“; *caballero/cavalier* – исп./фр., „конник“; *caballeria/cavalerie* – исп./фр., „конница“.

Етимологии от името *Хонсу/Конс* (Египет/Рим): *хони/хуни* (в Азия); *Consualii* – празници на 21 август и 15 декември в Римската империя на съсловието Конници; *кон*, *конник*, *конница* (бълг.).

Етимологии от името *Митрас* и *Sol* (лат. „слънце“): *soldat/soldado/solger* (фр./исп./англ.) – *Sol-Ger* = „Херос/Герой на Слънцето“; 25 декември – *Dies Natalis Invicti* („Ден на раждането на Непобедимия“) в чест на *Mitras Sol Invictus* („Митрас Непобедимото Слънце“);

Етимологии от името *Херу/Геру*: *guerra/guerre* – ит./исп./фр., „война“; *general/e* – ит./исп./фр./англ., „генерал“; *Херакъл/Геракъл/Херкулес*; *херос/герой* (бълг.).

Етимологии от името *Хор/Хар*: *оръжие*, *армия* (бълг.); *war* – англ., „война“; *arma, orum* – лат., „оръжие“, „доспехи“, „война“, „войска“; *arma* – ит./исп., „оръжие“; *arme* – фр., „оръжие“; *arms/arsenal* – англ., „оръжие“ и пр. и пр.

Б. Разширение на държавата чрез войни и династични бракове

Древният прародител Казан и тъстът му Мар действали в Среден Китай и Седморечието (Средна Азия), а след време техният далечен потомък Булюмар – също в Седморечието, в съседство с неговите родственици (също потомци на Мар) – вождове на *Ефталитския племенен съюз*, явяващ се формация на споменатите по-горе *бели или източни масагети*, примесени с *хуни*.

Обаче след гибелта на баща му (чието име е неизвестно) в една война с обединените сили на *туркмени*, *киркизи*, *сабани*, *кипчаки* и други племена, младият Булюмар бил принуден да мигрира през 341-342 г. на запад с верните си *хуни* (*хоногури*), подвластните му *хуно-масагетски племена* (*утигури* и *кутригури*) и присъединилите се към него *маджари*. /**пак там**, с. 15, 16/.

Щом преодолял Кавказките проходи, Булюмар останал за определен период (предположително докъм 355 г.) в държавата Идел, с център делтата на р. Атил/Итил (Волга). Там заварил династични борби в управляващия *хуно-български род Буляр*, по причина, че бил починал канът им *Джоке Утиг*. Произходът и авторитетът на Булюмар довели тогава до избирането му за владетел на Идел.

Между 355-363 г. *хуно-българите* на Булюмар/Баламбер се придвижили в две посоки, с цел обход на *Меотида* (Азовско море): дясното им крило – на запад към р. *Танаис* (Дон),

а лявото – на югоизток покрай източното крайбрежие на Азовско море. На р. Танаис, вероятно по нареждане на остготския крал Ерматарих, му се противопоставило едно от покорените от *готите* силни местни племена, назовано от Амиан Марцелин *алани-танайти* /Амиан Марцелин. Деяния, кн. XXXI, § 3-1. – Електронно издание: **Амиан Марцелин**. Деяния (Res Gestae). Перевод Ю. А. Кулаковского и А. И. Сонни из Киевского университета имени „Св. Владимира“. Киев, 1906-1908/, в българския свод „алани“, „сакланина Боз-Урус“ или „саклани-уруси“ /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 17-19/, а в „Гетика“ на Йорданес – „росомони“ /Йорданес. Гетика..., § 129, 130/. В гръцките текстове този народ е записан като „роксолани“ (транскрипция на българското название „рус-алани“). Покрай *рус-аланите* Баламер подчинил също толкова войнствените *мурдаси*, *агачири* (потомци на античните *агатирси*) и *анти*, както и *склавените*, *голтескитите*, *бастарните* и *меря*.

Булюмар/Баламер не бързал, защото от една страна не искал да погубва родствени народи, противодействащи му по чужда (готска) принуда, а от друга – желал да приобщи под знамето си повече племена преди решителната колизия с войнствените *готи*. Освен това той харесал за метрополия на бъдещата си държава именно тези земи – между рубежните реки Дон и Днепър, поради естествената им защитеност и трудна достъпност, и където не трябвало да останат враждебни външни племена. За да се обоснове стабилно и за да набере сила, той се задържал там 10-15 години. Посредством редуване на бойни действия с преговори, към него в крайна сметка се присъединили *урусите/роксолани*, заедно с останалите, посочени по-горе.

Същевременно лявото хуно-българско крило форсирало Босфор Таврически (дн. Керченския пролив) и се озовало на Кримския полуостров. Първо в Крим, а сетне на р. Данапър (Днепър) ролята на задържащ буфер срещу *хуните* изиграли германските племена *фаранги* (*франки*), *галидж* (*галицийци* – от коляното на *галите*) и *алманци* (*аламани/алемани*), които също били преодоляни чрез бавен, но неотслабващ хунски натиск. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 16-19/.

През 375 г. Ерматарих, могъщият крал на непобедимия дотогава остготски племенен съюз, мобилизирал всички свои племенни бойни контингенти, над които господствал в Дакия и Скития. Обаче в решителната голяма битка на следващия рубеж – р. Данасти (Днестър) – *готите* били пометени от обединените хуно-български и местни сили на Булюмар. Съкрушеният Ерматарих починал (или се самоубил) в същата година, а остготските племена били поделени между сина му Хунимунд Красивия и племенника му Витимир/Винитар (внук на Вутвулф, брата на Ерматарих), под върховенството и общото командване на втория. /Амиан Марцелин. Деяния, кн. XXXI, § 3-1, 3-3; Йорданес. Гетика..., § 126-130/.

Тук трябва да вметнем, че още преди 360 г. Булюмар/Баламбер предвидливо сключил важен династичен брак с Валадамарка, дъщеря на Хунимунд Красивия. Впоследствие, след смъртта на Ерматарих през 375 г., по силата на този брак остготските крале попаднали под военно-политическото влияние на Баламбер и неговите потомци, родени от готската принцеса. /Йорданес. Гетика..., § 249-250/.

Ще ползваме данни от отличната книга „История бългърска, сочинена от Гаврила Кръстьевича, член на Върховното централно сдилище. Том първий“, издадена в Цариград през 1869 г.¹

Гаврил Кръстевич пише, че когато кан Булюмар, наричан от него Беломир, направил

остготските вождове свои васали, вестготският крал Атанарик организирал за съпротива военните си сили, но претърпял и той жестоко поражение от *хуно-българите*. Събирайки оцелелите бойни части, той се укрепил на десния бряг на р. Прут, но чувствайки се несигурни, тук *вестготите* се разцепили поради верски различия. Вождовете Фритигерн и Алавив, които били благосклонни към християнското вероизповедание, повели по-малката и частично християнизирана част от народа на юг, с намерение да се заселят в Източната империя, със съдействието на Улфила, епископ на Мизия и Дакия. По-голямата част от *вестготите*, начело със своя крал – езичника Атанарик, – останали в укрепената зона на р. Прут, откъдето сетне забягнали към високите непристъпни плата на Карпатите, зовани тогава Кавкаланди /**пос. съч.**, с. 45-48; 58, 59/.

4. Император Валент приема в Мизия вестготите на Фритигерн на служба като федерати. Остготите, вестготите и арианският епископ Улфила

Когато Фритигерн и Алавив достигнали с хората си до северния бряг на р. Дунав, заседнали там и изпратили посолство, оглавено от епископ Улфила, при Флавий Юлий Валент, император на Изтока (364-378 г.; **сн. 6**), който тогава пребивавал в гр. Антиохия. Притеснени от *хуните*, *вестготите* поискали от императора да им предостави земя за постоянно заселване в Мизия, съгласно правилата на Институцията на федератите, въведена още в третото десетилетие на IV в. от император Константин Велики. Те обещали да се подчинят на властта и законите на Валент, да охраняват Дунавския лимес от вражески нахлувания, целокупно и всенародно да приемат християнството, а не индивидуално и по собствено убеждение, както досега, ако той им осигури наставници да водят литургията на техния език. /**Амиан Марцелин**. Деяния, кн. XXXI, § 3-7; 4-1; 4-5; **Йорданес**. Гетика..., § 131-137, във връзка с § 111, 112/.

¹ Налице е второ издание, осъществено от издателство „Гута-Н“ през 2016 г.

Авторът Гаврил Кръстевич е завършил право в Сорбоната, на издръжката на княз Стефан Богориди, след като е работил първо като управител на о. Самос, а сетне, след като съставил Търговския закон на Османската империя (по европейски образец), бил назначен за член на Висшия съдебен съвет при Високата порта.

Бидейки тънък познавач на старогръцки, латински, френски и руски език, и имащ достъп до книгохранилищата в Турция, Гърция, Русия и Западна Европа, Кръстевич е извлякъл широко-обзорна информация за целите на своето изследване от наличните по негово време антични и ранно-средновековни източници.

Снимка 6. Ауреус на император Валент (364-378 г.) с неговия портретен образ, сечен в родния му град Цибала, провинция Втора Панония (дн. гр. Винковци, Хърватия). Експонат в музейната сбирка, съхранявана в античната крепост Цари Мали град, край с. Белчин, България. Фото автора.

Християнската ревност на *готите*, подтикната от желанието им за убежище в Източната империя, е отбелязана от привърженика на ортодокса Йорданес, но тук в текста си той умишлено премълчава, че те са започнали да преминават по-отпреди към арианското вероизповедание, насърчавани именно от епископ Улфила, който сега им ходатайствал за убежище пред император Валент.

Затова поясняваме, че 34 години преди идването на *вестготите* в Мизия, провинциите Долна Мизия и Дакия, включително полуостров Крим, обитавани от *мизи*, *даки* и *гети* (претърпели с времето етногенезис и се превърнали в *масагети*), са били в духовната юрисдикция на гетски свещенослужители, със седалище в Никополис ад Иструм (Долна Мизия). Вторият от тях – споменатият Улфила, – по произход гет от Кападокия (област в Анатолия), бил назначен в 341 г. за епископ на посочената епархия от императора на Изтока Констанций II (337-361 г.; син на Константин Велики). От 341 до 348 г. Улфила превел библията и основната богослужебна книжнина на местния език на *мизо-гетите* (*масагетите*).

Трябва да се има предвид, че духовната власт на Улфила се простирала всеобхватно само в Долна Мизия. На север от Дунав той имал влияние предимно върху градското население по Черноморското крайбрежие. Във вътрешността на Дакия готските вождове, които все още изповядвали езичеството, понякога организирали гонения на християни. Веднъж самият Улфила и придружаващите го проповедници едва се спасили в Мизия, избягвайки смъртта. /Гаврил Кръстевич, пос. съч., с. 48/.

През 375 г., в управлението на император Валент (364-378 г.), когато вестготите поискали убежище в Мизия, Улфила още ръководел своята катедра (до смъртта му в 383).

Теофан точно посочва, че Улфила съдействал на *вестготите* пред Валент:

„... Готите, под натиска на хуните, изпратили [посланик – б. В.Й.] да моли за помощ цар Валент, чрез посредничеството на своя епископ арианина Елфила [Улфила], дружащ при Констанций [Констанций II] с арианите Евдоксий [епископ на Антиохия

– б. В.Й.] и Акакий [епископ на Бероя Кесарийска в Анатолия – б. В.Й.]. Той [Улфила – б. В.Й.] именно научил на арианство готите.“

/Теофан Изповедник. Хроника..., § 50. – Електронно издание: **Летопись византийца Феофана. От Диоклетиана до царей Михаила и сына его Феофилакта.** В переводе с греческого В.И.Оболенского и Ф.А.Терновского. С предисловием О.М.Бодянского. Москва, в Университетской типографии, на Страстном бульваре. 1884 г. Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете, 1884, кн. 1-я. – http://krotov.info/acts/08/3/feofan_05.htm/.

Улфила своевременно бил осиновил и подготвил за свой наследник мизиеца Авксентий от гр. Дуросторум (дн. Силистра), който продължил делото му, като изместил епископската катедра в своя роден град. Така че духовната среда – език, азбука, книжнина, религия – е била подготвена за новодошлите *вестготи*, чийто език по това време е бил близък (диалектен) с езика на предшествениците им *мизо-гети*, както и диалектен с този на *склавите*, бившите *скито-гети*. Трябва още да поясним, че императорите на Изтока – от споменатите Константин Велики (император на Запада от 312 г.; император на Запада и Изтока от 324 до 337 г.) до Валент (император на Изтока през 364-378 г.), както и всички епископи в подведомствената им територия, включително Улфила и Авксентий, са въвели като държавен култ, почитали и поддържали *първоначалната версия на християнството – арианството*. Едиктите на Галерий, приет в гр. Сердика (дн. София) през 311 г. и на Константин, приет в гр. Медиоланум (дн. Милано) през 313 г., препоръчвали *свобода и толерантност за всички вероизповедания в империята, за да се предотвратят институционалното преследване, мъчения и убийства в името на вярата*.

За съжаление на Втория вселенски събор в Константинопол през 381 г., организиран от Теодосий I (379-395 г.) – първият източен император с гръцки произход, – бил утвърден Символът на вярата и обявен канонът на т.нар. ортодокс („правилното“ християнство), за нетърпимост към езическите вярвания и към арианската ерес. Постепенно през следващото десетилетие отново бил даден път на гоненията на хора, ограбването и унищожаването на величествени храмове (паметници на античната култура), изгарянето на огромно количество книжнина, съдържаща древното знание на човечеството. Все варварски, упадъчни, деградирани прояви на ортодокса!

Затова Йорданес в средата на VI век си позволява да направи по-нататък в своя текст злобния коментар, че *вестготите* били въведени от Валент в арианството – „секта“ на „християнското лъжеучение“ и „отрова“ /Йорданес. Гетика..., § 132, 133/.

Забягваме напред – в 588 г. в Испания – когато вестготският крал Рекаред I (587-601 г.) „събрал... в Толедо всички *готи*, които още оставали ариани и заповядал да му донесат всички ариански книги. Тези книги били събрани и подпалени по негова заповед. Той заставил всички готи да се кръстят в християнската вяра.“ /Фредегар. Gesta Dagoberti I regis Francorum (Парижки кодекс), § 8. Перевод Дмитрия Н. Ракова. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада./

В този свой текст франкският летописец Фредегар ни осведомява, че дори след два века арианските свещеници на *вестготите* са водели християнската литургия по книгите на Улфила и по направени техни преписи. За жалост безценните епистоларни паметници са подложени на безумно аутодафе. Може би някои от тях – по-красиви и скъпи – все пак са

били скрити и запазени. Вероятно добре известният „Кодекс Аргентеус“ е един от тях.

Важно е в случая да кажем на какво се дължи внезапната религиозна преориентация на вестготското кралско семейство от арианско християнство към ортодоксален католицизъм. Бащата на младия крал Рекаред – Леовигилд (568-586 г.) – ревностно изповядвал традиционното за *готите* арианство, но майка му гъркинята Теодосия, се изявила като привърженичка на твърдия ортодокс. Тя била дъщеря на Севериан, управителя на гр. Картагена и на византийския анклав в Южна Испания. Нейни кръвни братя били Леандър Севилски, архиепископ на Испания (584-601 г.) и наследилият неговата катедра Исидор Севилски (601-636 г.). Двамата се превърнали в авторитетни политици и теолози на ранно-католическото християнство и предвестници на светата инквизиция. Така че младият и податлив на чуждо влияние вестготски крал Рекаред извършил през 588 г. кощунственото аутодафе на книгите на Улфила по волята и под влиянието на майка си и на вуйчовците си.

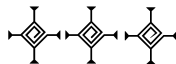
5. Кан Алип-би/Алатей (378-387 г.). Продължение политиката на Булюмар/Баламбер за консолидиране и укрепване на Хунския племенен съюз

И така, както споменахме по-горе, на мястото на починалия Ерманирих *остготите* избрали внука на брат му Вутвулф – Витимир = Венетар (375-376 г.). Възнамерявайки да отхвърли васалитета си към Баламбер, остготският крал Венетар нападнал през 376 г. племето *анти*, отнасяйки се извънредно жестоко с неговите вождове и старей. Той наредил да бъдат разпънати на кръстове банът им Божа, синовете му и 70 старейшини. Възмутеният от това безумие Баламбер привикал под бойното си знаме верните му готски вождове Зигизмунд, Хунимунд и сина на последния – Гезимунд. В ожесточеното сражение Венетар паднал убит от стрела на самия Баламбер, а тронът му бил зает (според Йорданес) от Хунимунд Красивия. /Йорданес. Гетика..., § 126-130; 245-250/. Всъщност обаче трона заел малолетният Венетаров син Витерик/Видирих (376-378 г.), с регенти Алатей и Сафрак. /Амиан Марцелин. Деяния, XXXI, § 3-3/. Хунимунд Красивия получил остготския трон по-късно – около 379 г. и управлявал до 405 г., – но на това, спазвайки хронологията на събитията, ще се спрем на точното място.

Трябва да отбележим, че за разлика от Марцелин, Йорданес не споменава за макар и краткото управление на Витерик след баща му Венетар. /Йорданес. Гетика..., § 129-130; 245-250/. Йорданес въобще не отбелязва Витерик и в своя царски списък на готски владетели. /пак там, § 79-81/.

Тук отново се налага да се отклоним от основната нишка в нашето изследване, защото има разлика в именуването на наследника на Ерманирих от различните антични автори, която поражда на свой ред объркване сред повечето съвременни историци.

Амиан Марцелин, който е най-близо до тези събития (писал е за тях около 380-390 г.) го нарича Витимир /Деяния, XXXI, § 3-3/, а Касиодор (~487~583 г.; чиято „История на готите“ е ползвана от Йорданес и след това унищожена) и чрез него Йорданес (~500~552 г.) – към средата на VI в., му дават друго име – Венетар /Гетика, § 132, 133/. Всъщност става дума за една и съща личност, защото след победата му над антите Витимир получил прозвището Венетар – „Победител на венетите“. /Хервиг Волфрам. Готы. От истоков до середины VI века. Перевод с немецкого Б. Миловидов, М. Щукин. СПб., „Ювента“, 2003, с. 317-319/.

И така, в новата *Хуно-остготска федерация* на Булюмар/Баламбер и сина му Алип-би/Алатей на север в Скития – покрай реките Днестър, Днепър, Дон и Волга – останал *източният контингент на хуно-българите*, състоящ се от *ак-българ* (т.е. „белите българи“, включващи *хоногурите* и *утигурите*), *идел-българ*, *агацири* и *маджари* плюс съюзните им *анти*, *меренс* (меря), *морденс* (мурдаси/мордва), *тиуди*, *инаункси*, *васинабронки*, *имнискари*, *бастарни*, *роги*, *атаули*, *навеги*, *бубегени*, *колди*, *херули* и др. Но щом *вестготите* опразнили Прибрежна Дакия, заели я веднага племената от *западния контингент на хуно-българите* – *кара-българ* (т.е. *кутригурите*), *урус-алан* (т.е. *роксоланите*), *венетите* и *славините* (южна група), плюс съюзните им *остготи* на Зигизмунд и Хунимунд. Последните четири хуно-български народа съставлявали *ударното военно ядро* на Баламберовата държава: те проправяли пътищата за нейното разширение и просперитет. По това време *гепидите* (третият готски етнос) обитавали Вътрешна Дакия.

Смятаме, че бащата на Алатей/Алип-би – Булюмар/Баламбер – е заделил за сина си част от съюзната хунска конница и му я предоставил навярно след неговото възмъжаване и инициация, както повелявал обичаят. Изглежда това се е случило тъкмо преди решителната битка с обединените остготски сили на Ерматарих през 375 г., когато Булюмар се е нуждаел от верни офицери, които да предвождат хунските конни съединения. На следващата година тази конница е участвала в споменатата наказателна война на *хуно-българите* срещу остготския крал Венетар, а след смъртта му, начело на нея Алатей/Алип-би, в качеството си на син на остготската принцеса Валадамерка (дъщеря на Хунимунд Красивия), е изпълнявал регентството си към малкия Венетаров син крал Витерик/Видирих (376-378 г.). Това разбира се гарантирало покорството на *остготите* спрямо *хуно-българите*, съгласно договорните им отношения.

Поясняваме, че тежката хуно-българска конница била набирана основно отплемената *кутригури*, *урус-алани* (*роксолани*) и *мурдаси* (част от които били *сарматите*), а леката – от *оногури*, *утигури*, *маджари* и др.

6. Император Валент отказва да приеме в Мизия остготите на служба като федерати. Бунтът на вестготските федерати, начело с вожда им Фритигерн

Благополучното преселване, със съгласието на император Валент, на *вестготите* в Долна Мизия, мотивирало и *остготите* да поискат същото благо – да живеят на юг, при по-добри климатични и икономически условия. По съвет на Баламбер, регентите на малолетния остготски крал Витерик/Видирих – Алатей и Сафракс – придвижили основните хуно-български и остготски сили от р. Днестър към северния бряг на р. Дунав. На техните пратеници обаче, Валент изненадващо отказал да изпълни молбата за заселване в Мизия. /Амиан Марцелин. Деяния, кн. XXXI, § 3-3; 4-12/.

Според Йорданес, вестготските федерати в Долна Мизия, с военни вождове Фритигерн, Алатей и Сафракс, търпели две години произвола на корумпираната римска

администрация, с управители и военни командири Лупицин и Максим. През юни 378 г. Фритигерн бил поканен на пир в претория на гр. Маркианопол, като охраната му била отделена в друго крило на сградата. При опита да бъдат убити, *готите*, начело с Фритигерн, успели да надвият и ликвидират римските заговорници и част от гарнизона. Тогава разгневеният Фритигерн обявил бунт на вестготските федерати срещу Рим. /Йорданес. Гетика..., § 134-137/.

Тук в текста на Йорданес има противоречие: първо казва, че *вестготите* в Долна Мизия са ръководени от трима военни вождове Фритигерн, Алатей и Сафракс /§ 134/, обаче после пише как римският военачалник Лупицин, замисляйки коварен план, поканил на пир в Маркианопол само единия от тях – Фритигерн /§ 135, 136/.

Но Алатей и Сафракс въобще не са били заедно с Фритигерн в Долна Мизия. Както посочихме в по-предния абзац, според Амиан Марцелин, съвременник на събитията, те са изпълнявали службата си на регенти и охрана при малолетния остготски крал Витерик северно от Дунав, а и, както видяхме, *остготите* въобще не били допуснати в Мизия от император Валент. /Амиан Марцелин. Деяния, кн. XXXI, § 4-12/. Иначе и Алатей със Сафракс щяха да бъдат поканени на този пир, за да може с един удар *римляните* да оставят *готите* без нито един военен вожд.

7. Кан Алип-би/Алатей преминава в Мизия, за да помогне на Фритигерн

Щом научил за бунта на Фритигерн в Долна Мизия, Валент изпратил магистъра на конницата Сатурнин да заварди проходите в Източния Балкан (вероятно Котленски, Върбишки и Ришки проходи). Напиращите към богата Тракия *вестготи* не успели да преодолеят преградния вал на *римляните*, а нямало как да се сдобият с храна, защото местните предвидливо прибрали в крепостите стадата си и земеделската продукция (през втората половина на юли житните култури са вече ожънати). Затова *вестготите* „призовали при себе си **хуни и алани** [според нас *хуни-кутригури* и съюзните им *урус-алани* – б. и к. В.Й.], съблазнявайки ги с надеждата за огромна плячка.“ /Амиан Марцелин. Деяния, кн. XXXI, § 8 – 3, 4/. Ето как Фритигерн, спрял от римската защитна линия, се принудил да изпрати свои куриери отвъд Дунав, при остготските военни вождове Алатей и Сафракс, с молба да му помогнат в тази тежка ситуация. Тогава те са оставили навярно малък охранителен отряд при малолетния крал Витерик, форсирали Дунав и преминали успешно в Мизия.

Когато донесли на Сатурнин за появата на тежката хуно-кутригурска и урус-аланска конница на Алатей и Сафракс, той скорострелно вдигнал блокадата от проходите и се оттеглил с хората си в Тракия. /**пак там**, § 8-5/. Сатурнин вероятно преценил, че не ще може да удържи конницата на Алатей и Сафракс. А тя е била командвана именно от тези добри командири, макар Марцелин да не споменава имената им тук, а малко след това – при описанието на битката край Адрианопол на 9 август 378 г. /**пак там**, § 12-12/.

Смятаме, че Алатей в текстовете на Амиан Марцелин и Йордан е идентичен с Алип-би в текста на българския свод; наричан също Балтазар /за последното име вж. **Edvard Thompson**. The Huns. Oxford, 1999/. В българския свод Алип-би е посочен като син на Булюмар (Баламбер) и че неговата конница е имала решаващо участие за победата над *римляните* при Адрианопол. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 19/ (подробности за самата битка виж в следващия § 8).

Йорданес тенденциозно премълчава кой е синът на Баламбер (Булюмар) и Валадамарка (не казва въобще нищо за техен син; **Гетика...**, § 249, 250), а споменава Алатей, без лични данни за него, заедно с Фритигерн, само два пъти – преди и след Адрианополската битка /§ 134, 141/, но не и в нейното свръх-пестеливо описание в няколко реда /§ 138/, въпреки че именно Алатей е имал заслугата за разгромната победа на *хуно-готите* над *римляните*.

Така, благодарение на Алатей, в началото на лятото на 378 г., изстрадалите от глад *готи* на Фритигерн преминали през освободените проходи на Балкана (напуснати от Сатурнин), нахлули в Тракия и Родопите, и се отдали на грабеж. Вестготските военни сили съставлявали само 10 000 пехотинци; които водели и семействата си в големи покрити квадриги (фургони), нещо като мобилни домове. Император Валент научил в Антиохия и тази неприятна новина. Тогава той реорганизирал с възможната бързина наличните си военни сили в отряд от около 30 000 пехота и малка конница, като с бърз марш достигнал гр. Адрианопол. /**Амиан Марцелин**. Деяния, кн. XXXI, § 12: 3-8; **Йорданес**. **Гетика...**, § 134-138/.

8. Битката при Адрианопол

На 9 август 378 г., войските на Валент и Фритигерн се срещнали северно от Адрианопол. Виждайки, че неприятелят го превъзхожда три пъти и е много по-добре въоръжен, Фритигерн построил от фургоните лагер за кръгова отбрана, в средата на който се скрили жените, децата и възрастните, а в периферията застанали неговите войни. Той изпратил при Валент един презвитер с молба за примирие, но, осъзнавайки превъзходството си, Валент му отказал и дал на своята войска команда за атака. В създалата се ситуация хитрият и комбинативен Фритигерн се стремил да удържа положението при статична отбрана, като се опитал да забави началото на битката с още едно неуспешно пратеничество при императора. Вестготският вожд имал договорка с Алатей и Сафракс, които тогава се били отправили в неизвестна посока. Явно той знаел приблизително кога те ще се появят отново и евентуално ще го спасят за трети пореден път, както вече се било случило при старопланинските проходи и след това в Тракия – при гр. Дебелт. /**Амиан Марцелин**. Деяния, кн. XXXI, § 8: 9-10; 12: 10-12; **Йорданес**. **Гетика...**, § 138/.

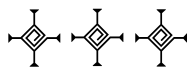
Така че преди появата на Алатеевата конница край Адрианопол, Фритигерн очевидно бил обречен да загуби битката, затворен в своя лагер едва с 10 000 пехотинци.

По дадената от Валент заповед, тежко въоръжената римска пехота се придвижила, построена в дълбока многоредова фаланга срещу *готите*, прикривайки се с щитове от вражеските стрели и копия. Скоро двете ѝ крила, фланкирани с конница, обхванали готския лагер и започнали да го обкръжават.

Тъкмо лявото римско крило ускорило ход за сблъсък с готския лагер, когато с грохот, метален шум и виковете от близката планина се спуснала „като мълния“ многоочакваната конница на Алатей и Сафракс, минавайки в движение от походен строй в атакуващ клин. В пълен галоп конниците-стрелци отдалеч, но точно, изпразнили колчаните си: смъртоносен облак от стрели се понесъл над състените римски редици, сякаш самата смърт ги порязала с острата си коса. Както се изразява Марцелин: „Носещите отвсякъде дъха на смъртта стрели, попадали в целта, защото било невъзможно нито да ги видиш, нито да се скриеш [от тях – б. В.Й.]“. Последвал ужасяващ пряк сблъсък на атакуващата хуно-аланска конница с фланга и тила на римския строй. Притиснати от две страни – в

тил от хунската конница, а фронтално – от готската пехота в лагера, – римските войници изпаднали в напълно безизходно положение. Отчаяни и паникирани те нарушили своя строй и били подложени на клане. /**Деяния**, кн. XXXI, § 12: 10-12; 12-17; 13: 1-7/.

Тук е важно и необходимо да изясним въпроса за етническия състав на конницата на Алатей и Сафракс, която всъщност е наклонила везните в полза на *готите* в този оспорван военен конфликт, който е имал голям политически отзвук в своето време.

Пристигането на победната конница край Адрианопол е отразено от Амиан Марцелин посредством следния текст: „**Готската конница** [к. В.Й.] се върнала начело с Алатей и Сафрак, **заедно с отряд алани** [к. В.Й.]. Като мълния се появила тя от стръмната планина и се понесла в стремителна атака, смятайки всичко по своя път.“ /**Деяния**, § 12-17/. Тук конницата на Алатей е наречена „готска“. Преди това обаче, обяснявайки как *вестготите* в Мизия не могли да преодолеят римската отбрана на Старопланинските проходи и се принудили да повикат на помощ „шайки хуни и алани“, Марцелин пише: „В тези дни в Скития и Мизия, където било изстребено всичко съедобно, варварите [*вестготите* – б. В.Й.], остервенели от глад и ярост, напругали всичките си сили, за да пробият [римската отбрана на проходите, организирана от магистър Сатурнин – б. В.Й.]. След многократни опити, които били отразени от силната съпротива на нашите [римските военни сили – б. В.Й.], заседнали по високите места [предпланините на Балкана – б. В.Й.], те се оказали в крайно трудно положение и призовавали при себе си **шайки хуни и алани** [к. В.Й.], съблазнявайки ги с надеждата за огромна плячка.“ /**пак там**, § 8-4/. Зад Марцелиновото словосъчетание „шайки хуни и алани“, курсивирано от нас в цитирания абзац, очевидно се крие именно хуно-аланската конница на Алатей и Сафракс, като по-горе пролича, че в конницата аланите са всъщност само „отряд алани“. /**пак там**, § 12-17/.

Следователно тази конница, която предположително наброявала от 5 до 8 хиляди бойци, е била формирана предимно от *хуни*, плюс „отряд алани“. Освен това, ако се съобразим с цялостния контекст на събитията (т.е. да подберем по-изчерпателна извадка от исторически факти в различните извори), то под „хуни“ тук би трябвало да подразбираме *хуни-кутригури*, а под „алани“ – *рус-алани (роксолани)*.

Допълнително косвено свидетелство, че Алип-би/Алатей е водел хуно-кутригурска конница, е посочването на Йорданес, че след победата при Адрианопол победителите се разделили: „Фритигерн се отправил да граби Тесалия, Епир и Ахея, а Алатей и Сафрак с останалите пълчища се устремили в Панония“ /**Гетика...**, § 141/. А от този исторически момент (378 г.) занимаващите се с късноантичния период автори, например Комес Марцелин, Прокопий Кесарийски, Агатий Миринейски, Менандър Протектор, отбелязват най-ранното присъствие на *българи-кутригури* в Панония.

Освен това разполагаме с точно описаните различия във въоръжението и начина на действие на хуно-кутригурската и готската конница, наблюдавани лично от Прокопий Кесарийски, секретаря на пълководеца Велизарий, по време на римо-готската война в Италия. Прокопий пише: „Разликата е в това, че почти всички римляни и техните съюзници **хуните са добри стрелци с лък по време на езда, а на готите това умение не е познато** [к. В.Й.], но техните конници са привикнали да ползват само дротици и мечове; техните стрелци се сражават като пехотинци...“ /**Прокопий Кесарийски**. Войната с

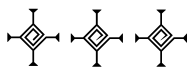
готите, кн. V/I, § 27. – Електронна библиотека Royallib.ru. Перевод С. П. Кондратьева/.

Трябва да отбележим, че за Прокопий *хуните* се състоят основно от три големи племена: *хуногури*, *утигури* и *кутригури*. /**пак там**, кн. VIII/IV, § 4, 5, 6/.

Според Агатий Миринейски хунските и скитските племена от древни времена обитавали земите между Меотида и планината Имай (Имеон) в Азия. Той изброява някои от тези племена: *кутригури*, *утигури*, *ултизури*, *вуругунди* и пр. А когато разказва за първото от тях, Агатий употребява израза „кутригурите-хуни“. /**Агатий Миринейски. Царуването на Юстиниан. Превод на В. Бешевлиев и В. Тъпкова. – В: Христоматия по история на България. Т. I. С., 1978, с. 66, 67/.**

В битката при Адрианопол, която приведохме по отличното описание на бившия военен командир и съвременник Амиан Марцелин, се вижда наистина една хуно-кутригурска конница в действие. При атаката си тази конница засипала *римляните* с облак от стрели, а от цитирания текст на Прокопий се вижда, че готските конници не използват лъкове, а дротици и мечове.

Прави впечатление, че докато в началото на книга 31 на „Деяния“ Амиан Марцелин използва фразата „шайки хуни и алани“ /**Деяния**, кн. XXXI, § 8-4/, то към нейния край той изрича с респект думите: „към готите се присъединили **войнствените и храбри хуни и алани, закалени в бойни трудове** [к. В.Й.]“ /**пак там**, § 16-3/. Очевидно в случаите, когато употребява израза „готска конница“, Амиан Марцелин има предвид, че *хуните* и *аланите* са изпълнявали ролята на такава, за да помогнат на *готите*, т.е. че готската конница е била формирана от хуни и алани. /**пак там**, § 12: 10-12; 12-17; 13: 1, 2; 16-3/.

Наблюдаващи от разстояние неблагоприятния развой на битката и поразени от неочаквания нейн обрат, император Валент и офицерската му свита, се впуснали в отчаяно бягство към Адрианопол. Алатаей/Алип-би оставил Сфаракс да довършва римската пехота, а самият той с малък отряд се втурнал да догони императора, преди последния да успее да се скрие в Адрианополската крепост. Силните и бързи кутригурски коне скоро настигнали знатните бегълци, които обаче успели да се барикадират на втория етаж на една вила, недалеч от града. Императорът, който при бягството си бил ранен със стрела, не отговорил на отправените му призови да се предаде, като навярно се надявал да пристигне отнякъде помощ. Тогава вилата била подпалена, но затворилите се в нея *римляни* не успели да излязат, вероятно поради срутване на дървената конструкция върху тях. Всички загинали в огъня, като само един млад кандидат успял да скочи от прозорец в последния миг. Заловен, той казал на Алатаей, че в къщата е изгорял самият император Валент, което разказал и след това – след като Алатаей го освободил и младежът се прибрал в Константинопол. /**Амиан Марцелин. Деяния**, § 13-12; 13: 13-16; **Флавий Магнус Аврелий Касиодор Сенатор. Хроника**, § 1127-1129. – Електронна публикация: Хроника Магна Аврелия Касиодора Сенатора, светлейшего и сиятельного мужа, бывшего квестора Священного дворца, бывшего ординарного консула, бывшего магистра оффиций, префекта Претория и патриция. Перевод с латинского В. Г. Изосина/.

Алатаей/Алип-би се покачил върху изгорелите останки на вилата, където намерил и взел своите заслужени трофеи: регалиите на императора на Изтока Валент. Според българския свод той отнесъл плячката си на своя баща Булюмар, в стана му на р. Днепър. Великата

победа над Източната империя била отпразнувана подобаващо от върхушката на *Хуно-българския племенен съюз*. Но в разгара на устроения пир старият Булюмар починал (септември 378 г.). /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 19/.

Победоносният, но още неопитен в държавните дела, млад кан Алип-би трябвало да поеме управлението на бащиното огромно наследство – една империя, простираща се от Кавказ и Волга до Тракия и Панония, в която на федеративен принцип влизали около 60 племена.

Както споменахме по-горе, според Йорданес, Фритигерн с *вестготите* се отправил на юг и сетне на запад, а „Алатей [Алип-би – б. В.Й.] и Сафракс с останалите пълчища се устремили в Панония“ /**Гетика**..., § 141/. Стиковайки тези данни със съответните от българския свод, тук можем да предположим, че Сафракс е заминал с кутригурската и аланската конница за Панония, а Алип-би се завърнал временно при баща си на Днепър. След това, вече в качеството му на върховен кан, организиран миграцията на кутригурските и аланските семейства към новата им земя в Панония, където ги очаквали техните съпрузи и бащи (конниците, отишли там със Сафракс).

Сведенията за Алатей/Алип-би след 378 г. са изключително оскъдни. От тях проличава, че за да контролира *остготите*, той се е намесвал в борбите за остготския трон между претендентите от управляващата династия Амали. Така например Хунимунд, виден представител на Амалите, успял да се наложи като крал на цялото остготско племенно обединение около 379 г., след отстраняването на малолетния Венетаров син – крал Витерик/Видирих – и с решаващата помощ именно на внука си Алатей/Алип-би/Балтазар – син на Хунимундовата дъщеря Валадамарка и хуно-българския кан Баламбер.

9. Кан Улдин (~387~409 г.), син на Булюмар/Баламбер. Кановете Донат (~409~412 г.) и Каратон (~412~422 г.) – синове на Алип-би/Алатей

Царуването на Алатей/Алип-би/Балтазар е продължило вероятно до 387 г., откогато ръководството на Хунския племенен съюз било поето от кан Улдин – брат на Алип-би по бащина линия. Гаврил Кръстевич транскрибира гръцката форма на името Улдин в славянската Владин/Валдин = Владо, считайки, че е била неправилно записана от гръцките хроникъори. /История българска. Сочинена от **Гавриила Кръстьовича**, член от Върховното Ц. Судилище. Том първий. Цариград, 1869; Второ издание, С., 2016, с. 71-72/.

През 400 г. срещу император Аркадий въстанал готският федерат Гайна, който бил успял да се издигне до поста главнокомандващ на източно-римската армия. Поради интригите на цариградския епископ Йоан Златоуст, който притискал *готите* в Константинопол да преминат от арианство към ортодокс, Гайна, с част от своите *готи* избягал северно от Дунав в хунските владения, но тук бил заварден, разгромен и убит от кан Улдин, който изпратил главата му на Аркадий. Вследствие на това по инициатива на последния бил подписан договор за сътрудничество /**пак там** – по сведения от Зосим и Филосторгий/, благодарение на който Улдин бил привлечан за съюзник в съвместни военни операции (вж. по-долу), а западните *хуни-кутригури* установили центъра на своята държава в Панония и Трансилвания.

Крал Хунимунд управлявал *остготите* до около 405 г., като след 387 г. го подкрепял (и контролирал) споменатият Баламберов син кан Улдин. Трона на Хунимунд наследил

синът му Торисмуд, който, макар и в юношеска възраст, разгромил и покорил с хуно-кутригурска помощ силното племе *гепиди*, което тогава владеело областта Панония в провинция Вътрешна Дакия. /**Йорданес**. Гетика..., § 250, 251/. Така и мощното готско племе *гепиди* било поставено под влиянието на хуно-готските канове, а крал Торисмуд също така бил подкрепян от кан Улдин по време на краткото си царуване.

Запазено е сведение за съвместна акция през 406 г. на Улдин и Сар – крале на *хуни* и *готи* – срещу скита Радагайз, който бил навлязъл дълбоко в Италия с 200 000 войска. /**Комес Марцелин**. Хроника, § за 406 г. – В сайта Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада: **Марцелин Комит**. Хроника. Перевод Николая Н. Болгова из Кафедры всеобщей истории Белгородского государственного университета, 2010 г./.

Става дума за нашествие в Италия на *венетите* на Радагайз /вж. **Гаврил Кръстевич**, пос. съч., с. 75, 76; 235 – бел. 1 към § 5/, което било неутрализирано от хуните на Улдин и готите на Сар по молба на византийския император Аркадий (395-408 г.). Нареченият тук Сар вероятно е младият остготски крал Торисмуд. Съдейки по името обаче, по-скоро става дума за Шаратон – Шар или Сар, – племенник и съуправител на Улдин. Шаратон би могъл да ръководи готския контингент в тази военна операция, тъй като се явявал внук на остготската принцеса Валадамарка и чрез нея – член на рода Амали (вж. сл. абзац).

Крал Торисмуд управлявал само 2 години (~405~407 г.), тъй като се убил, падайки от коня си. *Остготите* го оплакали горчиво и в знак на печал решили да не си поставят крал в следващите 40 години /**Йорданес**. Гетика..., § 251/. Това твърдение на Йорданес е странно, като се има предвид строгото съблюдаване на консервативните племенни традиции. Според нас готският историк прикрива факта на прякото поемане на властта над *остготите* в този исторически момент от следващите хуно-български канове Донат (~409~412 г.) и Шаратон/Каратон (~412~422 г.). Тези владетели по бащина линия се явявали синове, внуци и правнуци на българските канове Алатей/Алип-би/Балтазар и неговия баща Баламбер, но по майчина – чрез остготската принцеса Валадамарка, – на остготските крале Хунимунд и неговия баща Ерманирих. С други думи във вените на Донат и Шаратон течала кръвта, както на хуно-българската канска династия Дуло, така и тази на остготските Амали. Така че те управлявали напълно законно по силата на древното наследствено право няколко десетки племена от различни етноси.

10. Кан Мундзук (~422-434 г.), син на Улдин. Кановете Атила (434-453 г.) и Бледа (434-444 г.), синове на Мундзук

След 422 г. *остготите* и *гепидите*, които продължавали да бъдат в състава на Хунския племенен съюз, позициониран с основна територия в Трансилвания и Панония, се покорявали на синовете на кан Улдин: Ругила/Руа, Октар и Мундзук – бащата на прочутите Атила и Бледа.

Тук е мястото да кажем нещо за управленската сигнатура на българските владетели. Когато употребяваме *кратката титла кан* за върховния вожд на Хунския племенен съюз, ние всъщност подразбираме *пълната титла канас ювиги*. Трябва да сме наясно, че *канас ювиги* се явявал владетел на съюз или федерация от народи, от ранга на *кесар/цезар, император* (Рим, Византия, Китай, Япония), *шахиншах* (Персия), *хаган/хакан* (Монголия, Ефталитския, Аварския или Хазарския племенен съюз).

Канас ювиги, освен че държал цялата светска и религиозна власт, бил и главен командир на обединената армия, ръководейки я чрез заповеди, изпращани по куриери. Същевременно той участвал и непосредствено в сраженията начело на главната орда (съвкупност от племенни отряди; основните сили), заемаща централната част на фронта, чийто тилов лагер или стан се намирал в централния онгъл.

Дясната орда, онгъл и съответно крило на атаката ръководел принцът-престолонаследник, а лявата – старшият или най-боеспособният от братята на канас ювиги. Двата първи помощници били, образно казано, като дясната и лявата ръка на главнокомандващия. /**Димитър Съслов**. Пътят на България. С., Изд. „Кибеа“, 2004, с. 46-53/. Те носели званието *канас*, което с времето преминало в *княз* (поради изпадане на първото „а“). Разбира се, престижното звание княз постепенно започнало да се ползва от всички племенни вождове.

Така например, ако приложим тази принципна схема върху гореспоменатите личности, ще получим следното разпределение на военно-властовите функции:

Държавен и военен център – кан ювиги Мундзук

Дясно крило – кан Атила с помощник кан Бледа

Ляво крило – кан Ругила/Руа, с помощник кан Октар.

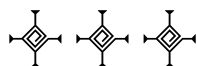
Впоследствие, когато Атила получил върховната власт и титлата канас ювиги, той разпределил съответните длъжности между своите синове и братя.

Вече сме разглеждали етимологията и значението на титлата *канас ювиги* (вж. **Валентин Йорданов**. Сакралните знаци и имена на българските канове от династията Дуло. – списание **Горгони**, кн. 3, 2019, с. 113), но пак ще отделим малко място на този въпрос. Лексемата *кан*, *каан*, съдържа морфемите *ка* („син“) и *ан* („небе“: има се предвид богът-небе Тангра/Атон-Ра), и означава „Синът на Небето“. Аналозите: в Китай – поднебесният император Тай/Тян; в Япония – императорът е син (потомък) на небесната майка Аматарасу, която е звездата Сириус/Сотис (Изида) и нейния син Инари (Хор); в Египет – фараонът е син на бога слънце-небе Атон/Амон-Ра-Хор; в Шумер – царят е син на небесния Ан/Ану; в Перу – Великият инка е син на слънцето и пр., и пр.

Лексемата *ювиги* е съставена от морфемите *Юви/Йови* (името на Зевс/Юпитер, свързано със зооморфния му образ/тотем – Свещения овен) и *иг/иги* („пастир“), и означава „Пастирът Юви/Йови“.

Следователно пълното значение на израза *канас ювиги* е „Синът на Небето [Тангра/Атон-Ра], пастирът Юви [Зевс/Юпитер]“. Този израз е генеалогично издържан, защото Зевс-Амон действително е бил син на Ра и внук на Атон. Естествено хуно-българският владетел се е представял и е бил считан за син/потомък на посочените божества (вж. първите владетели на света в **Генеалогичната таблица**).

Но нима това не е било валидно за владетелите на другите империи? Така например персийският шахиншах Кавад се обръщал в писмата си до император Юстиниан ето как: „Кавад, царят на царете, цар на Източното слънце, до Флавий Юстиниан, кесар на Западната луна!“ /**Йоан Малала**. Хронография, кн. XVIII, § 477. – В сайта Восточная литература: **Йоанн Малала**. Хронография. Перевод Николая Н. Болгова из Кафедры всеобщей истории Белгородского государственного университета, 2016/.

Едва ли е необходимо да разглеждаме историческите събития, свързани с великия кан Атила: те са широко известни. Само ще приведем един разговор за неговите военно-политически умения, между срещналите се в столицата му западноримски и източноримски посланици, а именно Ромул, Промут, Роман, Рустикий и Констанциол от една страна и от друга – Максимин и Приск:

„... Атила [споделил Ромул – б. В.Й.], в случай че иска да тръгне на поход, ще го направи без голям труд и няма да измине дълъг път, така че той може да покори мидийците, партите и персите, и да ги принуди да му плащат данък, тъй като той разполага с военна сила, против която не може да устои никой народ.“

Когато ние [т.е. източноримските посланици Максимин и Приск – б. В.Й.] казахме, че за нас е изгодно той да нападне персите, Констанциол каза, че той се бои да не би Атила, като подчини лесно персийците, да се върне не като наместник на някой владетел, а като владетел на земята. Сега римляните му носят злато заради почетното му звание (което са му дали), но ако той подчини партите, мидийците и персите, то той няма да търпи римляните да си присвоят неговата власт, а открито ще ги обяви за свои роби и ще предяви към тях по-тежки и непоносими искания.

Рангът, за който Констанциол говореше, беше ранг на източноримски военачалник, който източноримският император Теодосий беше дал на Атила, за да скрие причината за уговорения данък, който беше принуден да му плаща ежегодно и да мислят поданиците му, че той не го плаща като данък, а като заплата, която даваше на всички източноримски военачалници... Атила... ще отхвърли ранга, с който искат да го наричат източните римляни и с който мислят, че са го зачели, и ще ги принуди вместо свой военачалник да го нарекат техен владетел...“

/Приск Тракиецът. Посланик при Атила. Откъси. Ред. Иван Колев. С., Изд. „ГУТА-Н“, 2017, § 10.19, 10.20 : с. 31-33/.

Огромният годишен данък, плащан на Атила от 443 г. нататък, за който става дума в разговора на посланиците, бил 2100 литри злато, равняващи се на 693 кг. Вследствие на това хазната е опразнена, а императорът се принудил да наложи тежки извънредни данъци. Това довело до влошаване благосъстоянието на заможните граждани и дори на сенаторите, които изнесли за продан покъщината и дори бижутата на съпругите си, а по-бедните се обесвали или умирали от глад. **/пак там, § 7.1 : с. 7, 8/.**

Освен горния твърде красноречив разговор за качествата и самочувствието на Атила, оставен ни от неговите съвременници, се изкушаваме да цитираме и едно трудно изказано цели 200 години по-късно признание на готския историк Йорданес за могъществото на иначе нелюбитите му *хуни* и техния вожд:

„Атила обединил под своя власт цялото племе [на *хуните* – б. В.Й.] и, събирайки множество други племена, които той държал тогава в свое подчинение, намислил да покори най-първите народи в света – римляните и везеготите.“

/Йорданес. Гетика..., § 181, 182/.

Йорданес неохотно признава, че само *вестготите* и *римляните* не били попаднали под властта на хунския владетел Атила.

11. Кан Ернак/Ирник/Бел-Кермек/Балаш (463-489 г.), трети син на Атила

През 448 г. един подбуден от ромеите бунт на подчиненото племе *агатирси* провокирал Атила да свали от власт техните вождове и да постави големия си син Елак за техен кан (канас = княз). Тогава под управлението на Елак минали и останалите племена по Черноморското крайбрежие. /**Приск Тракиецът**, пос.сч., § 10.8 на с. 20-21/.

Сетне, след смъртта на Атила, Хунската империя била наследена последователно от тримата негови синове: посочения Елак (453-454 г.), Денгиз (454-469 г.), Ернак/Ирник (463-489 г.).

Последният, на свой ред, както и част от потомците му, се явяват продължители на хуно-българската династия, поради което ще им обърнем подобаващото внимание.

През 463 г. Ернак/Ирник/Бел-Кермек навършил пълнолетие (предполагам 18 години) и преминал инициация. Тогава вторият син на Атила – Денгиз, – който ръководел по това време Хунската империя, възложил на по-малкия си брат Ирник управлението на нейната източна половина. От главния си стан, който се намирал вероятно на р. Днепър, Ирник обявил тържествено през същата 463 г. създаването на своята държава Патрия Оногурия („Отечеството на десетте племена“), обхващаща територията от планината Кавказ на североизток до река Дунав на югозапад, населена от *оногури*, *утигури*, *кутригури* (източния им контингент); *барсили*; *агачири* (бившите *агатирси*); *саклани* (т.е. *склавини* = *славяни*); *анти*; *урус-алани* (т.е. *роксолани*); *мурдаси/мордва* (при Йорданес: „морденс“), с друго име *сармати*; *меря* (при Йорданес: „меренс“).

Терминът „патрия“, т.е. „отечество“ не е случаен. Чрез него се подчертава фактът, че на тази територия са се формирали още в миналото изброените десет етноса, част от които са мигрирали и живели на изток, но около 340 г., водени от Баламбер, те отново се завърнали в старата си родина и обединили с родствените им племена.

След гибелта на Денгиз в битка с *готите* във Вътрешна Панония през 469 г. /**Йорданес**. Гетика..., § 272, 273/, Ирник поел управлението и на неговата – западната част от Хунската империя, но разбира се не можал да я удържи цялата.

В 476 г. император Зенон (474-491 г.) назначил остготския крал Теодорих (474-526 г.) за военен магистър на федеративната войска и му предоставил за седалище областта Систово (античния Нове; дн. Свищов). Но в 478 г., заради предизвиканите от крал Теодорих и съюзника му Теодорих Страбон опустошения в Тракия, Македония и Далмация, Зенон се принудил да привлече за съюзник Ирник с неговите *българи* (*кутригури*). Изпратените от Ирник кутригурски конни съединения били обединени с българо-римската пехота на Сабиниан Магнус (Велики), управител на гр. Воден, командир на войските в Македония и Илирик, и най-способният военачалник на император Зенон. През 479 г. Сабиниан нанесъл на Теодорих тежко поражение, превръщайки се от този момент в страшилище за готите. /**Йоан Антиохийски**. Всемирна хроника: фрагменти: 11-96; 12-97. Превод Г. Цанкова-Петкова. – В: **ГИБИ**, т. III, София, 1960, с. 32, 33/.

Според Комес Марцелин през 482 г. Теодорих отново разорил Македония и Тесалия. За да го умилостиви, император Зенон го направил в 483 г. член на императорския съвет и управляващ федератите в Прибрежна Дакия и Долна Мизия. Но през 487 г. вечно недоволният Теодорих пак извършил грабителски поход в Тракия. Едва в 488 г. той бил окончателно изтласкан в Италия. /**Комес Марцелин**. Хроника: вж. посочените години/.

През 486-487 г., спазвайки съюзния им договор, Ирник и Зенон изтласкали Теодорих от северния лимес (р. Дунав) и Тракия, поради променливата му политика спрямо Византия. Зенон имал идея да прогони към Италия вредните за имперските държавни интереси *остготи, гепиди, роги, херули* и др. което и било в крайна сметка осъществено. Благодарният Зенон възнаградил Ирник, като му върнал областите Мизия и Малка Скития – част от бившите земи на Денгиз. Така в 487 г. Ирник пренесъл там своята столица, предполагаемо някъде между днешните български градове Видин и Търново.

След смъртта на персийския шах Йездигерд II (438-457 г.) по време на продължителната му война с *кидаритите* в Хорасан (историческа област, състояла се от части в днешен Иран, Таджикистан, Афганистан, Узбекистан, Туркменистан), неговият престол бил наследен от по-малкия му син Ормизд III, при регентството на майка му Денак. По-големият син Пероз избягал при царя на *ефталитите* Кингила I (~435~475 г.) с молба за помощ. Споразумели се Кингила да си получи обратно Бактрия – онази част от Хорасан, която персийският шах Бахрам V (421-439 г.), дядото на Пероз, бил отнел порано от *ефталитите*. С това условие Кингила предоставил на Пероз 30 000 ефталитска войска. Последният бил подкрепен също така от сатрапите на източните провинции на Персия. В последвалата междуособна война Пероз успял да се наложи над своя брат Ормизд. /**Абу Джа'фар Мохамед ибн Джарир ат-Табари**. История на пророците и царете, § IX, 858; § X, 863-865; § XIIIa, 871; § XIV, 872. – В сайта Восточная литература. Средновековные исторические источники Востока и Запада: **Ат-Табари**. История пророков и царей. Перевод А. Н. Шмидта. Текст воспроизведен по изданию: Материалы по истории Средней Азии и Ирана. Ученые записки Института востоковедения, том 16, 1958 г./.

Само след девет години обаче Пероз забравил добрината на Кингила. Възползвайки се от временния мир между Персия и Византия, дължащ се на заетостта на император Лъв I Тракиец (457-474 г.) във войни с *вандалите*, персийският шахиншах Пероз I (459-484 г.) замислил да придобие отново изгубената при възцаряването му Бактрия – една от ефталитските земи. Владетелят на *ефталитите* Кингила I получил информация за неговите намерения и се подготвил да го посрещне, като привлякъл за съюзник кан Ирник, който своевременно пристигнал в Бактрия със своята конница. Към българо-ефталитския съюзен договор бил предвиден и династичен брак между дъщеря на Кингила и българския кан. /**Прокопий Кесарийски**. Войната с персите. Кн. I, § III, 1, 2/. – Електронна библиотека Royallib.ru: **Прокопий Кесарийский**. Война с персами. Перевод А. А. Чекаловой/.

И така, през 468 г. Пероз навлязъл в Бактрия с цялата си армия. В последвалата битка част от конницата на Ирник подмамила *персите* и техния владетел в предварително подготвен капан. Обкръжен напълно в долина между два стръмни и гористи хребета, Пероз получил предложение да се предаде. След кратък съвет с придружаващите го офицери и магове, той приел поставените му позорни условия: да направи публичен нисък поклон пред Ирник и Кингила с клетвено обещание според древните обичаи (пред буца сол, символизираща слънцето) – никога вече да не пресича установената персо-ефталитска граница; да предаде като заложник малкия си син Кавад, който ще му бъде върнат след като изплати контрибуция от 30 чувалчета злато. Освен това Пероз дал като допълнителна гаранция една от дъщерите си за жена на Кингила. /**пак там**, § III, 8-28/.

През 484 г., по молба на византийския император Зенон (474-491 г.), който воювал с Персия по западната ѝ граница, Ирник атакувал *персите* откъм изток, през Кавказ.

Разбира се, за целта Ирник отново се съюзил с родствените *хуни-ефталити*, управлявани тогава от Ахшунвар II (~475~499 г.). Този път битката се състояла на широко поле пред планинския проход, през който обикновено нахлували *персите*. *Българи* и *ефталити* пак подготвили изненада за нападателите, като прокопали система от дълбоки ровове, покрили ги с тръстика и ги засипали с пръст. Те обаче оставили между рововете тесен път, очертан с незабележими за врага знаци. /**пак там**, кн. I, § IV, 1-8/.

Когато двете армии се построили една срещу друга, била повторена същата тактика: конен отряд на Ирник направил реконгсцировка с бой към *персите*, подмамвайки ги към атака, като хунските конници се прибрали при своите основни сили по добре познатия им път между рововете. Нахъсаният Пероз започнал широкомащабна атака, ала самият той, по-вечето му синове и братя, и почти цялата му войска се сринали в рововете и загинали там. /**Прокопий**. Войната с персите, кн. I, § IV, 9-14; **Ат-Табари**. История на пророците и царете, § XIV, 872; § XIV, 878, 879/.

От оцелелите синове на Пероз, неучаствали в битката, престола трябвало да наследи най-големият – 35-годишният Кавад, – но той бил държан до 488 г. в плен при *ефталитите* като заложник за мира между двете държави. Победителите решили и поставили за шахиншах на Персия българския кан Ирник, който приел за целта името Балаш (**сн. 7**) и управлявал победената и умиротворена империя в периода 484-488 г. Всички източници, които осветляват този исторически момент – Ат-Табари, Фирдоуси, Йешу Стилит, Прокопий Кесарийски, Низам ал-Мули – са объркани и колебливи, като считат Балаш, Валаш (по Прокопий – Власа) ту за брат на Пероз, ту за негов син (брат на Кавад). /**Прокопий**, § IV, 32-35; V, 1-4; **Ат-Табари**, § XVI, 883; § XVII, 883/.

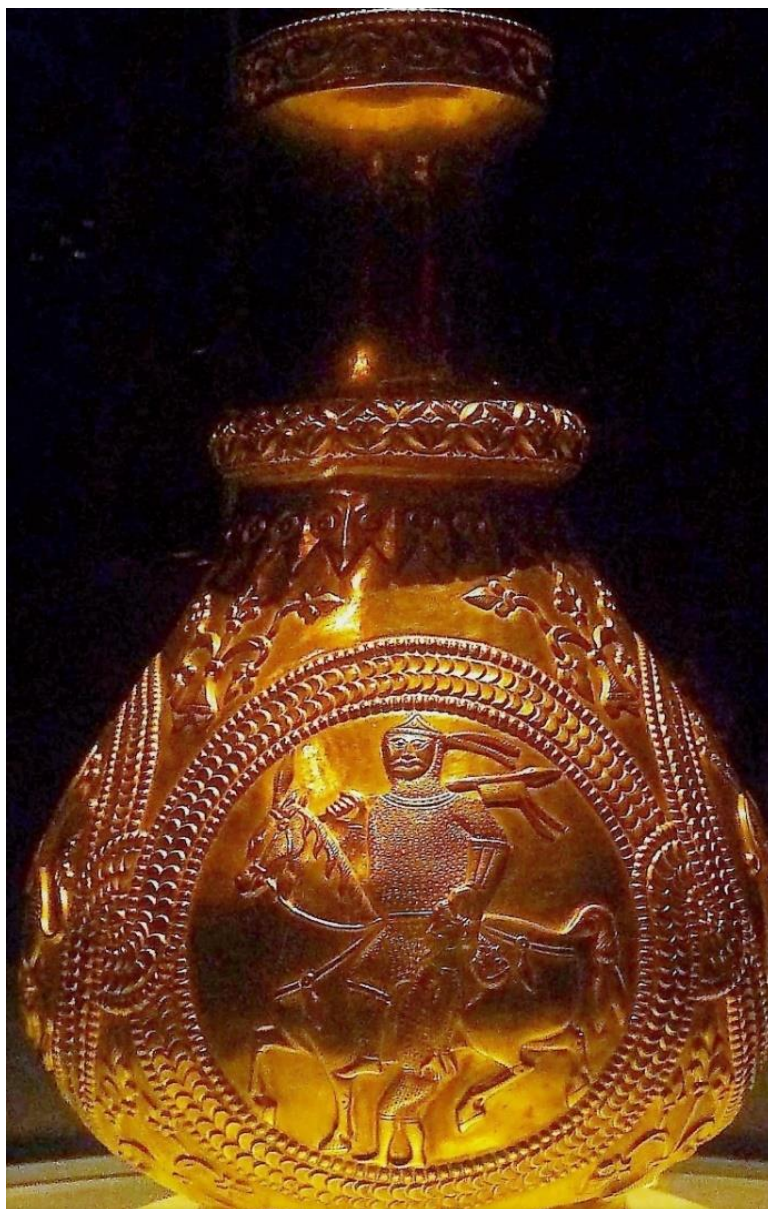
Снимка 7. Сребърен дирхем на шахиншах Балаш (484-488 г.).

Това объркване се дължи на обстоятелството, че в онова време е било твърде неудобно и неконюнктурно хронистите на Персийската империя („Книга на царете“), както и преписалите от тях външни хронисти, да отбележат в анализите си, че са имали в продължение на четири години в сасанидската столица Ктесифон владетел-шахиншах не от управляващата мидийска върхушка, а от друг етнос – канът на Патрия Оногурия Ирник, – макар той да бил един от респектиращите синове на прочутия Атила.

Между другото Абу Джа'фар Мохамед ибн Джарир ат-Табари (839-923 г.) в съчинението си „История на пророците и царете“, базирано на стари персийски текстове, отбелязва, че за да осигури стопанския просперитет на страната, Балаш проявявал голяма загриженост за благосъстоянието на поданиците си – обикновените перси, като държал под строг контрол централната и местната власт. /**Ат-Табари. История на пророците и царете...**, § XVI, 883/.

В края на 488 или началото на 489 г. *ефталитите* върнали Кавад на престола на Персия. Не е сигурно (данните са противоречиви) дали Балаш (Ирник) е бил ослепен от мидийските велможи Сохра и Зармихр, вследствие на което починал в персийската столица Ктесифон, или пък се е завърнал в новата си столица в Долна Мизия, където завършил дните си (**снимки 8, 9, 10**).

Снимки 8, 9, 10. Част от сборния сервиз сакрални златни съдове на българските канове от династията Дуло, заробен през 969 г. на западната граница на тогавашна България и намерен през 1799 г. в градчето Наги Сент Миклош, Трансилвания (тогава в пределите на Австро-Унгария). Понастоящем се съхранява в Музея по история на изкуството – гр. Виена, Австрия. Фото автора.

По наше мнение по-голямата част от съдовете са дело на български майстори-ювелири, а останалите – на персийски. Заслуга на кан Ирник/Балаш е постъпването на няколко персийски съда във фамилната съкровищница на българския владетелски род. Би могло да се предположи, че на първата кана (**сн. 8**) е изобразен като победоносен конник самият кан Ирник, който е поръчал нейното изработване.

Кавад поел властта и я държал до 496 г., когато пак преживял политическо фиаско. Той се опитал да проведе религиозна реформа, с цел да отслаби ограничаващото го влияние на зороастрийското съсловие и част от аристокрацията. Затова привлякъл към централната власт маздакитите – една от сектите на зороастризма, – които проповядвали богатите да раздадат богатата си на бедните, за да бъде постигнато общество на справедливост и равенство. Обаче когато овластените нови мобеди (духовни водачи) маздакити подложили най-заможните перси на безогледен грабеж, това бързо довело до свалянето на шах Кавад и замяната му с неговия по-малък брат Замасп (496-498/9 г.). Било взето решение Кавад да бъде заточен в крепостта „Замък на забравата“. /Проконий, пос. съч., кн. I, § V, 1-9; Ат-Табари, § XVIII, 884; § XIX, 885/.

През 498/9 г. било позволено на съпругата на Кавад да го посещава в крепостта. Скоро двамата се договорили и организирали бягство, като важна помощ им оказал Сеос, или Сиявуш, знатен младеж – най-вероятно техният вече отраснал син. При една от визитите Кавад и върнатата му съпруга си разменили дрехите, докато Сеос чакал с няколко коня, прикрит недалеч от замъка. Така Кавад и Сеос избягали незабелязани при ефталитите, а надзирателите открили подмяната едва след няколко дни. /Проконий, § VI, 1-10/.

Разбира се, когато беглецът Кавад пристигнал при ефталитския владетел Ахшунвар II (~475-499 г.), последният нямало как да пропусне шанса да се намеси отново във вътрешните дела на Персия, осигурявайки си по този начин съюзник, а не враг. Той оженил Кавад за една от дъщерите си и на това основание – като зет на ефталитската династия, – му дал значителна армия, за да си възвърне трона на Персия. Връщайки се в Ктесифон, Кавад не срещнал никаква съпротива, когато бързо и безмилостно се разправил с враговете си, поставяйки верния си син Сеос на длъжността „адрастадаран салан“ – ръководител на всички имперски държавни, административни и военни чиновници. Така в 499 г. Кавад отново овладял, след две прекъсвания – през 484-488 г. и през 496-499 г. – персийския трон и го държал до 531 г., внимавайки и недоверявайки се даже на своето близко обкръжение. Така например първородният му син Каос/Кавус поддържал опасните маздакити, но Кавад и малкият му син Хосрой I Ануршиван (следващият шахиншах: 531-579 г.) се наложили и ликвидирали през 528 г. тази вредна за персийската държава секта. /Проконий, § VI, 10-19; Ат-Табари, § XX, 890, 891; XXIII, 896/.

Хосрой I бил роден през 501 г. от брака на Кавад през 499 г. с дъщерята на Ахшунвар II. Очевидно престолонаследникът Каос/Кавус се явява син от първата му съпруга, наложена на Кавад след провала и гибелта на баща му Пероз във войната от 484 г. Вероятно тази първа съпруга е била именно дъщерята на кан Ирник – победителя на Пероз през същата година. Ако тя и синът ѝ Сеос са помогнали, както споменахме, на Кавад да избяга от своето заточение, да се спаси при ефталитите и да си възвърне трона през 499 г., то зад употребените в различните извори имена имена – Сеос и Каос/Кавус – очевидно се крие едно и също лице, първородният Кавадов син, внук на Ирник и законен престолонаследник на Персия.

Както споменахме, през 499 г. Кавад (сн. 11) възложил на своя син-спасител Сеос или Каос върховната оперативна власт в империята, правейки го явно свой съуправител, а в перспектива и наследник на трона. Обаче към 528-531 г. ситуацията се променила. Възмъжалият вече по-малък син Хосрой станал любимец на Кавад, не без влиянието на втората съпруга на шаха. Първата Кавадова съпруга – дъщерята на Ирник/Балаш –

навярно е била умъртвена или се е самоубила в „Замъка на забвението“, след като надзирателите открили нея вместо мъжа ѝ Кавад и разбрали, че мъжът ѝ е избягал (вж. по-горе). След 528 г. синът на първата съпруга, престолонаследникът Сеос/Каос изпаднал в немилост, а през 531 г., когато бащата Кавад лежал на смъртно легло, брат му Хосрой, устремен към трона, се разправил безмилостно първо с него, а сетне и с останалите свои братя. /**Прокопий Кесарийски**. Войната с персите, кн. I, § XI, 20-38; § XXI, 17-23; § XXIII, 1-6; **Йоан Малала**. Хронография, кн. XVII, 486/.

Снимка 11. Фиала с изображение на Кавад на лов за муфлони.

Всъщност тук става въпрос за жестока и безскрупулна борба за власт между кръвни наследници, с цел осигуряване на единоначалие в управлението на Персийската държава. А формалните причини (мотиви), послужили на извършителите на тези престъпления като оправдание пред обществото, са записани от хроникьорите. Привеждаме част от текста на Прокопий по този въпрос, най-вече защото в него има данни за личността на Сеос (Сиявуш) – внука на Ирник, законен наследник и претендент за персийския престол:

„Впоследствие [след преговорите за мир между Източната империя и Персия през 531 г. – б. В.Й.] Мевод наклеветил Сеос [магистър Мевод и принц Сеос били преговарящите от персийска страна – б. В.Й.] пред Кавад, уж че той умишлено, въпреки даденото му от повелителя поръчение, започнал спор за Лазика [друго название на Колхида, дн. Грузия – б. В.Й.], проваляйки по такъв начин мирните преговори... Враговете на Сеос, обвинявайки го и за много други неща, го призовали на съд. И го съдил целият съвет на персите – хора, събрали се по-скоро от злоба, отколкото по изискването на закона. Тежала им неговата власт, свършено непривична за тях, освен това те трудно понасяли характера на този човек. Защото макар Сеос да бил най-безкористният човек и със строга точност да следял за правосъдието, той бил обхванат от недъга на надменността несравнимо повече, отколкото останалите... Неговите обвинители посочили... също и това, че на този човек не му е угодно да живее съгласно

съществуващите обичаи... По техните думи той почитал някакви нови божества; погребал наскоро починалата му жена, макар персийските закони да забраняват предаването телата на покойниците на земята [по обичая телата на мъртвите *перси* били оставяни в клетки, за да ги изкълват лешоядите, осигуряващи им възнесение – б. В.Й.]. Така съдиите присъдили смърт за този човек. Кавад, макар да се отнасял със състрадание към Сеос като към негов другар [всъщност първороден син – факт явно неизвестен на Прокопий – б. В.Й.], не проявил желание да го спаси..., а казал, че не иска да нарушава персийските закони. **Между другото, той дължал живота си на Сеос, тъй като именно Сеос бил главната причина за това, че той останал жив и станал цар** [в 499 г. първата Кавадова съпруга и синът им Сеос/Сиявуш спасили Кавад, който, вследствие на заговор срещу него, бил заточен през 496 г. в „Замъка на забвението“ – к. и б. В.Й.]. Ето така бил осъден и завършил дните си Сеос.“ /**Прокопий Кесарийски**. Войната с персите, кн. I, § XI, 31-37/.

Сега се връщаме във времето, за да изясним друг ред от събития. По данни от „Свидас лексикон“, някъде около 465 г., скоро след като Ирник/Бел-Кермек обявил създаването на Патрия Оногурия, в неговия главен онгъл на река Днепър пристигнали от Седморечието племената *савири*, *сарагури* и *маджари*, преследвани от *аварите* (част от *жоужаните* или *ефталитите*) и поискали от хуно-българския кан земя и закрила. Той ги приел, обаче това го изправило пред конфликт с *аварите*, един сериозен противник в онова време.

В българския летописен свод, където *савирите* са назовани *сабари*, е записано същото: „Родината на сабарите [т.е. *савирите* – б. В.Й.] било Седморечието, откъдето ги изгонили аварите – последните остатъци от хоните [хуните], които били останали в Хин [Китай].“ /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 20/.

В този летопис обаче, историята има интересно продължение. Обитаващото земите между Дон и Волга племе *мурдаси*, известни в античността като *сармати* /вж. **Валентин Йорданов**. Траки, котраги и българи: § 5. Племенната група мурдаси (мордва) и произлезлите от нея народи. – В: списание **Горгони**, кн. 3, 2019, с. 143-151/, което се подчинявало неохотно на господстващата хуно-българска династия, тайно потърсило съюз с пристигналите *савири*, насочен срещу властта на Бел-Кермек(Ирник). Владетелят на Патрия Оногурия излязъл от трудното положение – стоящите на източната му граница *авари* и заговора на *мурдасите* със *савирите*, – като сключил през 468 г. брак с една от дъщерите на кагана на *масгутите* (*ефталитите*) в Седморечието, споменатия по-горе Кингила. Така Ирник предотвратил нова война и „спасил народа си от изстребване“.

Подчертаваме, че в началото на този текст от българския свод нападателите от изток са наречени *авари*, а в края му – *масгути*: „страшните за мурдасите масгути“. /**пак там**/.

Следователно племената *авари* и *масгути* (*масагети*) са родствени и отчасти идентични, като имаме предвид, както пояснихме по-горе, че става дума за онези *масагети*, които в миналото са мигрирали през Седморечието в Монголия и Северен Китай, където при съжитието си с *хуните*, *монголите* и *уйгурите*, техният етнос се сдобил с хунски примес и заговорил на огурски език – един от тюркските диалекти. Възможно е езиковата промяна при някои хуно-масагетски племена, като *ефталити*, *авари* и др. да се

дължи на практикуването на масово отвличане на жени по време на военни действия срещу *китайци* и *тюрки*, според тогавашната войнска традиция, довело в един момент до ситуацията, че новите поколения снажни, руси и синеоки *масагети*, отгледани от тюркоезичните си майки, започнали да говорят на тюркско наречие. Разбира се след няколко поколения бил забравен старият масагетски (т.е. саклански или склавенски) език.

Обитаващите Изтока *масагети*, били зовани *ак-масгути* = „бели масагети“, и още „бели хуни“ или „ефталити“, за разлика от неучаствалите в онази древна миграция и останали в родината си Мизия-Скития (Саклан) *кара-масгути* = „черни масагети“, т.е. обитаващите Запада, познати още като „саклани“ или „склавини“.

За да сме съвсем сигурни относно кой народ е бил употребяван етнонимът *масагети*, ще забегнем сега малко напред във времето. В съчинението си „Войната с готите“ Прокопий Кесарийски разказва като очевидец за обсадата на Рим през 537-538 г. от огромната армия на остготския крал Витигис (536-540 г.). Рим бил защитаван от пълководеца Велизарий (Прокопий е неговият секретар), изпратен от Юстиниан I с неголеми военни сили, сред които съюзна хунска конница. При изброяване подвизите на *хуните*, Прокопий ги назовава ту *хуни*, ту *масагети*, редувайки двата етнонима. Той подчертава умението им „изкусно“ да стрелят с лък по време на галопна езда (типично скитско умение), за разлика от *готите*, чиито конници нямат лъкове (стрелците им са пехотинци), а хвърлят отблизо къси метателни копия (дротици) и удрят с мечове. Поименно са споменати „Хорсамант, един от най-славните телохранители на Велизарий, масагет родом“, както и „Боха, родом масагет, и Кутила, тракиец“: и тримата загинали в битки на Нероновото поле. /**Прокопий Кесарийски**. Войната с готите, кн. I, 27; кн. II, 1, 2. Перевод Сергея П. Кондратьева. – **Электронная библиотека Royallib.ru/**.

Очевидно става дума за *черните масагети* (*кара-масгути*), познати още като *кутригури* или *българи*, които по това време са били съюзници на Византия по силата на сключен с нея федеративен договор. Тогава *кутригурите* са влизали в състава на западната част на Оногурия и били подвластни на Забер кан (531-563 г.), син на Джураш Масгут (489-505 г.) и внук на Ирник (463-489 г.). Главният стан на Забер кан се е намирал в Одеса, а след 560 г. – в Панония.

И така, споменатият в българския свод каган на *масгутите* в Седморечието, за чиято дъщеря се оженил през 468 г. Бел-Кермек (Ирник), се оказва Кингила I (~435~475 г.), основателят на племенния съюз на *ефталитите*. Това е още един непоклатим аргумент за етническата близост между *ефталити* и *авари*, по-скоро, че *аварите* са едно от жоужанските или ефталитските съюзни племена.

Във втората половина на VI в. *аварите* предприели разузнавателна и завоевателна миграция на запад, за да осигурят плацдарм за бъдещо преместванена цялата масагетска, т.е. ефталитска конфедерация в една по-добре защитена територия, поради огромния натиск от изток на Тюркския каганат. След време обаче *тюрките* действително успели да покорят постепенно и поетапно мощните *ефталити* в Седморечието, асимилирайки държавата им. А след средата на VII в. още една тюркска вълна – *хазарските тюрки* – заляла и Кубратова България, разпръсвайки петимата синове на Кубрат.

12. Кан Джураш Масгут (489-505 г.), син на Бел-Кермек/Ирник

Синът на Бел-Кермек/Ирник от дъщерята на ефталита (масагета) Кингила получил името Джураш Масгут /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 20/. Джураш наричали тогава стратегическата зона на Североизточен Кавказ, откъдето Ирник и този му син започвали антиперсийските си военни кампании. Прозвището Масгут или Масагет намеква за кръвната му връзка с масагетската (а оттам и с аварската) династия, която връзка е имала при потомците му през VII в. решаващо значение за съхраняването на три от българските държави: Ак Булгар – Бяла или Източна, по-късно Волжка България; Кара-Булгар – Черна или Западна България (преименувана през X в. в Киевска Рус) и Дунавска България.

В 489 г., когато Ирник починал, огромната му империя била разделена на източна част, получена във владение от Амбазук и Болах, синове на по-големия Ирников брат Елак и западна част, наследена от Ирниковия син Джураш Масгут. Границата между тези две Българии минавала по р. Дон (вж. § 14).

Кан Джураш-Масгут, наричан още Бузан, управлявал западната част на наследената от баща му Патрия Оногурия, която се простирала от р. Дон до р. Дунав, плюс Долна Мизия (дадена на Ирник от император Зенон през 487 г. – вж. § 11). По това време Банат и Панония се превърнали в буферна зона между България, Готия и Византия, защото българския владетел гледал на региона като на едно отнето наследство, полагащо му се от дядо му Атила: все пак там се е намирал центърът на Атиловата империя. Още стояли развалините на столицата и на седемте главни града, които възпламенявали спомените на живите съвременници. Затова Атиловият внук Джураш насочил натам завоевателните си акции, постепенно придобивайки политическо влияние над тези земи.

Тъкмо тогава бил отслабнал имперският контрол върху северозападната периферия на Византия, защото военните сили на Анастасий I (491-518 г.; Тракийска династия) били ангажирани в Исаврийската война (492-497 г.) и след това във войната с Персия (502-506 г.). Разбира се, кан Джураш Масгут се възползвал от благоприятната външнополитическа обстановка, за да осъществи плановете си. През 492-493 г. той провел със своите *хункутригури* демонстративни походи в Тракия и Македония, лесно преодолявайки слабите византийски контингенти. Дори си построил крепост в района на днешния български град Видин.

В 499 г. се състоял следващия поход на кан Джураш в Тракия. Анастасий реагира като разпоредил на Арист, тогавашния магистър на Илирик, да се спусне на югоизток и да спре *българите* с наличните му 15 000 войници. При река Цурта/Цорлу дере, недалеч от античния град Цурулум (дн. Чорлу), на около 80 километра от Константинопол, *ромейте* претърпели пълен разгром. Комес Марцелин пише: „Сражението се завързало край река Цурта, където загинали повече от четири хиляди наши войници, било в бягство, било като се хвърляли от високия речен бряг. Така там погинала илирийската военна мощ и били убити военачалниците Никострат, Инокентий, Танк и Аквилин.“ /**Комес Марцелин**. Хроника, § за 499 г./.

През 502 г. Видинската крепост послужила на кан Джураш като базов лагер за постепенното овладяване на стратегическата област Банат, провинция Вътрешна Дакия, която предал в 505 г. на сина си от гепидска принцеса кан Татра-Банат Мундо. Последната своя акция Джураш Масгут провел в Илирик през 504 г., съвместно с *гепидите*, като разгромил находящата се там остготска войска на Теодорих – реално крал, а формално императорски регент, на Италия (493-526 г.). С това действие Джураш направил услуга на

Анастасий, който, подобно на предшественика му Зенон, се стремил с хуно-българска помощ да измести на запад Теодорих и *готите*.

13. Кан Татра-Банат/Мундо (506-536 г.), син на Джураш Масгут. Взаимодействия и противодействия с Теодорих, Сабиниан, Виталиан и Юстиниан

От синовете на Джураш по-изявени били двама: Татра/Мундо и Забер кан. Първият от тях Татра-Банат/Банджар/Мундо (505~536 г.) за разлика от баща си се установил твърдо и окончателно в Средния Дунав – бившите владения на канове Алатей/Алип-би (378-387 г.), Улдин (387-409 г.), Донат (409-412 г.), Каратон (412-422 г.), Мундзук (422-434 г.), Атила (434-453 г.) и Денгиз (454-469 г.). Продължавайки завоевателната политика на своя баща Джураш Масгут, кан Мундо успял да се закрепил, благодарение на родството си по майчина линия с гепидския кралски род, във византийските провинции Илирик, с център Сирмий, и Вътрешна Дакия, с център стратегически разположената област Банат. Под негова власт в западната половина на Оногурия, освен *хуните-кутригури*, се намирали *гепиди, венети, славини, анти, херули* и други племена.

Някои антични автори твърдят, че Мундо произхождал от кралския род на *гепидите*. Например Йоан Малала пише:

„В консулството на Деций [Флавий Деций, консул на Изтока през 529 г. – б. В.Й.] се присъединил към римляните Мунд, родом от гепидите, син на Рекс [т.е. на царя – б. В.Й.], оказал се след смъртта на баща си при своя чичо [или дядо? – б. В.Й.] Травстила, живеещ в Сирмий.“ /**Йоан Малала**. Хронография, кн. XVII, § 477/.

Теофан пише:

„... В римските предели се появил Мунд, произхождащ от племето гепиди, син на Гисъм [при Йоан Зонара името е *Гесма*; и двете форми са метатеза на *Масге/Мъсги*, т.е. *Масгет/Мъсгит/Масгут* – б. В.Й.]. Историята на Мунд е следната. След смъртта на баща му [*Джураш Масгут* в 505 г. – б. В.Й.] Мунд отишъл при Риг [т.е. при царя на гепидите – б. В.Й.], неговия дядо по майка, владетеля на Сирмий. Узнавайки това, владетелят на Рим Теодорик изпратил на Мунд покана, вследствие на която Мунд отишъл при Теодорик и живял при него в качеството на военски съратник. След смъртта на Теодорик [526 г. – б. В.Й.] Мунд се върнал на река Дунав и помолил император Юстиниан да го приеме в своята държава. И пристигнал в Константинопол, където царят приел него и сина му [Маврикий – б. В.Й.] любезно и с голяма почит, и ги изпратил, назначавайки Мунд за военачалник на Илирик.“ /**Теофан Изповедник**. Хроника..., § 167/.

Според Йорданес Мундо произхожда от рода на Атила:

„Мундон е разклонение [клонка – б. В.Й.] на някогашния Атилов род“ („... Mundon a Attila nis quondam origin descendens“). /**Йорданес**. Гетика, § 301; вж. и **Гаврил Кръстевич**. Българска история..., т. 2, с. 78/.

Според нас кан Мундо е син на българския кан Джураш Масгут (син на Ернак/Ирник и внук на Атила) и на гепидска принцеса, чийто баща – кралят на *гепидите* (Травстила или Трасерик?), владее през 505 г. областта Илирик, със седалище в град Сирмий. Щом разбрал, че Мундо е пристигнал в Сирмий, Теодорих Велики (474-526 г.) веднага го поканил в Рим. Готският крал ловко привлякъл на своя страна Мундо, с цел да отслаби своите противници византийците, които по-рано го били прогонили от Илирик, като чрез Мундо им отнел два потенциални съюзни етноса – *кутригури* и *гепидите*, намиращи се тогава под Мундовата власт. Предполагаме, че за да го направи верен съюзник, Теодорих му е предложил, освен другите облаги, и династичен брак със своя родственица или благородничка от неговото близко обкръжение. Плод на този брак е именно Мундовият син Маврикий, когото, заедно с баща му, приел през 526 г. (т.е. 21 години по-късно) Юстиниан в Константинопол „любезно и с голяма почит“. /вж. горния цитат от **Теофан**/.

Така още в началото на управлението си, съюзявайки се с Теодорих Велики срещу Източната империя, кан Татра-Банат/Мундо променил политическата ориентация на Оногурия, спрямо тази на баща му Масгут. В същата 505 г. при Маргум (Чуприя) силите на Мундо, заедно с остготски отряд на Теодориховия офицер Питция, постигнали разгром над източно-римската войска на Флавий Сабиниан, в чийто състав влизали 10 000 *българи-федерати* от Македония. Малко преди това Питция нападнал и превзел най-неочаквано центъра на префектура Илирик – град Сирмий, – който минал в ръцете на *остготите*. А гепидският крал Трасерик панически напуснал крепостта с част от войската си, като дори изоставил своята майка. /**Магнус Феликс Енодий**. Панегирик за крал Теодорих. Превод Михаил Войнов. – В: Христоматия по история на България, т. I, с. 55-57; **Йоан Малала**. Хронография, кн. XVII, § 477; **Флавий Магнус Аврелий Касиодор Сенатор**. Хроника, § 1143-1144; вж. също **Гаврил Кръстевич**. Българска история..., т. 2, с. 79, 80; както и **Ганчо Ценов**. Праотечеството и праезикът на българите. Първо издание: 1907. Второ издание: С., Изд. „Хелиопол“, 2005, с. 66-75/.

Този Флавий Сабиниан бил син на Сабиниан Велики (вж. по-горе), като наследил крепостните му владения във Воден и прилежащата му област (в Македония), както и поста му военен командир (*magister militum*) на Македония и Илирик, а в 505 г. бил избран и за консул на Изтока (Византия).

Посочените *българи-федерати*, обитатели на Македония, вероятно са потомци на *хуните-кутригури* на Алип-би/Алатей – победителя на Валент в битката при Адрианопол през 378 г., – които още след тази битка се насочили към Панония (вж. по-горе), откъдето явно са се спуснали на юг и окончателно са се заселили в Македония. Възможно е техните князе, натурализирани римски феодали и пълководци от клана Сабиниани, да се явяват родови разклонения на славните канове Булюмар/Баламбер и Алип-би/Алатей.

Получил се е един парадокс в низа от исторически събития, в смисъл, че по-старите федерати *кутригури* (*българи*), обживявали се във Византия в продължение на близо 130 години, през 505 г. са противопоставени и са водили битка с едноплеменните им *българи* на кан Мундо, дошли от север със следващите миграции.

И тъй като повечето късно-антични и ранно-средновековни автори конюнктурно дават нелицеприятни оценки и омаловажават значението и приносите за европейската история на *хуните-кутригури*, наричани още *българи*, тук ще приведем една доста показателна, направо възхитителна оценка за тях на Магнус Феликс Енодий (473-521 г.), епископ на Павия и личен приятел на остготския крал Теодорих Велики:

„Пред очите ми е вождът на българите [Vulgarum Ductor: става дума за Флавий Сабиниан – б. В.Й.]... сред неговото непобедимо племе... Това е народът, който преди тебе [преди крал Теодорих – б. В.Й.] имаше всичко, което е пожелавал; народ, който е придобивал титли, който е купувал благородството си с кръвта на неприятеля, за който бойното поле прославя рода...; те са народ, комуто преди битката с тебе [т.е. с Теодорих – б. В.Й.] не се е случвало да срещне противник, който да му устои... Тях не са поставяли в затруднение, както би трябвало да се очаква, нито планинските масиви, нито изпречилите се реки, нито липсата на храна, понеже смятат, че е достатъчно удоволствие да пият кобилешко мляко. Кой би устоял срещу противника, който се носи и храни от своето бързо животно?“

/Магнус Енодий, пос. съч./.

През 513-515 г. кан Татра-Банат/Мундо помогнал с кутригурската си конница на претендента за византийския трон Виталиан, военен магистър на федератите *масагети* и наместник на Мизия и Скития, в гражданската му война срещу император Анастасий. Константинопол бил поставен под продължителна обсада, докато се водели преговорите. След като получили голям откуп, а властта на Виталиан била разширена и над Тракия, *хуните* и *масагетите* се оттеглили от столицата. В 520 г. следващият император Юстин I направил Виталиан консул на Изтока с резиденция в Константинопол, обаче малко по-късно организирал там убийството на бунтовния федерат. /Йоан Малала. Хронография, кн. XVII, § 195/.

В 518 г. починал Анастасий, без да посочи наследник. Началникът на неговата дворцова стража – 67-годишният Юстин I – заел овакантения императорски трон. През 527 г. той бил наследен от младия му племенник и пръв помощник Флавий Петрий Сабатий (Юстиниан I: 527-565 г.; **сн. 12**). По произход Юстин (Управда) и Юстиниан били романизирани *тракийски българи* от Македония, родени в малко селце до гр. Бедериана (дн. Бадар), близо до Скупле (Скопие). Направили кариера, показвайки способности и усърдие във военната си служба в армията. /Прокопий Кесарийски. Войната с персите, кн. I, § XI, 1; § XIII, 1; Йоан Малала. Хронография, кн. XVII, § 194, 201, 202/.

Снимка 12. Златен солид на Юстиниан, на който императорът е представен като Тракийския херос, чийто аналог при *българите* бил Сияйният конник (Сиявуш), а при *славяните* – Святовит.

Впрочем, латинското име Юстин се явява превод на старобългарското лично име Управда („държащ за истината, правото, справедливостта“). Също така интересно е да се отбележи, че гражданската фамилия Сабатий предполага хипотетична възможна връзка с военно-патрицианския род Сабиниани – наследствените феодали на Воден.

Както споменахме, скоро след смъртта на Теодорих Велики в 526 г. кан Мундо се разделил с готските си съюзници и се преориентирал към съюз с Източната империя. По време на консулството на Флавий Деций (529 г.) Мундо изпратил посланици при наскоро възцарения се и показал вече управленски качества Юстиниан I с молба „да го вземе под своята власт“ (вж. по-горе текстовете на Малала и Теофан). Очевидно тук става дума за сключване на федеративен договор. Имайки в този момент голяма необходимост от съюзник в северозападната периферия на империята, Юстиниан го поканил в Константинопол и „го направил стратилат на народа на Илирия“. Разбира се, Мундо оправдал доверието му, отразявайки нападенията на „множество различни варвари..., благодарение на което се установил мир в Тракия“. /**Йоан Малала**. Хронография, кн. XVII, § 477/.

Друга проява на кан Мундо ни е известна благодарение на Комес Марцелин:

„530 г. Началникът на илирийската пехота и конница Мундо пръв от всички римски военачалници нападнал гетите [*готите* – б. В.Й.], които отдавна кръстосвали Илирик, и ги прогонил, като избил твърде много от тях.“

/**Комес Марцелин**. Хроника, § за 530 г./

Още в началото на управлението си Юстиниан назначил за командир на източната армия Велизарий, роден в античния град Германея (дн. Сапарева баня, България), който бил започнал военната си кариера при чичо му Юстин. В оспорваната война срещу Персия за Византийска Месопотамия – провинция Осроена, – Велизарий имал победна битка в 530 г. при гр. Дара, но загубил битките в 531 г. при гр. Калиник и гр. Осроена. Поради това Юстиниан временно лишил Велизарий от длъжността му и предал командването на източната армия на Мундо (сн. 13). /Йоан Малала. Хронография, кн. XVII, § 482-484/.

Разбира се, по-сетне, във войната с вандалите, както и в продължителната война с *остготите* в Италия, Велизарий натрупал опит и се проявил като велик стратег и пълководец.

Снимка 13. Император Юстиниан и до дясното му рамо Велизарий, изобразени на мозайка в гр. Равена, в чест на връщането на Италия в състава на империята. Несъмнено един от патрициите в Юстиниановата свита е верният императорски съюзник Мундо (вероятно това е благородникът, застанал до Велизарий), който значително допринесъл точно по това време за стабилизирането на ромейската държава.

През декември 531 и януари 532 г. в столицата Константинопол избухнал метежът „Ника“. По време на *идите* – надбягванията с колесници на хиподрума – синята и зелената партии (т.е. „венетите“ и „прасините“) се обявили против Юстиниан и издигнали за император магистъра Ипатий, племенник на Анастасий, искайки освен това намаление на данъците и уволнение на някои корумпирани висши магистрати. Бунтовниците предизвикали масово насилие и пожари, в които изгоряла катедралата „Света София“, част от императорския дворец и домовете на много сенатори и благородници. Безредиците и огромните разрушения в столицата наложили репресивната намеса на редовната войска,

предвождана от верните на Юстиниан синклитици (командири) Мундо, Велизарий, Константиол и Василид. Убити били около 30 000 метежници. /Проконий Кесарийски. За постройките, I, 20-26. – Електронна библиотека Royallib.ru: Проконий Кесарийски. О постройках; Същият. Войната с персите, кн. I, § XXIV; Йоан Малала. Хронография, кн. XVII, § 486-488/.

През 536 г. – деветата година от царуването на Юстиниан – императорът решил да започне война срещу *готите* в Далмация: „Той заповядал на Мунд, главнокомандващия в Илирия, да навлезе в Далмация, намираща се под властта на *готите*, и да се опита да завладее Салона. Мунд бил родом варварин, но изключително предан на интересите на императора и много запознат с военното дело... Мунд с намиращата се при него войска пристигнал в Далмация и, встъпвайки в сражение с готите, които там излезли против него, ги победил в открит бой и завладел Салона.“ /Проконий. Войната с готите, кн. I, § 33, 34/.

Последвала ответна акция на *готите*: „Готите, под началството на Азинаний, Грипа и други, пристигнали в Далмация с голяма войска. Когато приближили Салона, срещнал ги синът на Мундо Маврикий, като излязъл с неголям брой войни не за битка, а на разузнаване. Независимо от това започнала ожесточена схватка, в която от страна на готите паднали най-първите и храбрите, а от римляните – почти всички, заедно с предводителя им Маврикий. Когато Мунд чул за това, дълбоко потресен от такова нещастие и обхванат от силен гняв, той веднага и без ред нападнал неприятеля. Станал горещ бой, но може да се каже, че римляните са удържали Кадмейска победа. Тук паднали твърде много от враговете, останалите хукнали да бягат, но Мунд, преследвайки и убивайки всички подред, според както му прилегне, свършено неспособен да се съдържа вследствие мъката му по погиналия син, паднал и той поразен от някого от бягащите; вследствие на това преследването се прекратило и двете войски се отдръпнали – всяка на своето предишно място.“ /Проконий. Войната с готите, кн. I, § 38, 39. Перевод Сергея П. Кондратьева. – Електронна библиотека Royallib.ru/.

От този текст разбираме, че кан Мундо е загинал през 536 г. От 505 г. до 526 г. управляваната от него Западна Оногурия е била в коалиция с Римо-остготската държава на крал Теодорих, а от 529 до 536 г. – в коалиция с Източен Рим на император Юстиниан. Така че кан Татра-Банат Мундо е управлявал сумарно 31 години. Този период би могъл да бъде доста по-продължителен, ако не бе се случило нещастieto с младия му син Маврикий.

Край гр. Тарбесион, област Венетия (Североизточна Италия) през 541 г. се състояла битка между готския крал Илдибад и римския пълководец Виталий, начело на римски и херулски отряди. Виталий понесъл поражение: „В това сражение паднали болшинството от ерулите, загинал и началникът на ерулите Висандър. В този бой Теодимунд, син на Маврикий и внук на Мундо, още съвсем момче, се подложил на смъртна опасност, но му се удало да избяга заедно с Виталий.“ /Проконий. Войната готите, кн. III, § 215/. За този Теодимунд, внук на Мундо не са запазени други данни.

В 551 г., когато Юстиниан заменил във военната кампания срещу готите в Италия пълководеца Велизарий с патриция Нарзес, били привлечени нови съюзни и наемни отряди от *хуни*, *ерули*, *гепиди* и *перси*. В отряда на гепида Асбад се сражавал романизираният ерул Аруф, оженен за дъщеря на Маврикий, първородния син на Мундо. /Проконий. Войната готите, кн. IV, § 106/. За тази внучка на Мундо също липсват данни.

14. Кановете Амбазук (~489-518 г.) и Болах/Болх (~489-527 г.), синове на Елак

Връщаме се малко във времето, за да проследим събитията в Източна Оногурия, по скоро в нейната най-източна периферия. Трябва да отбележим, че докато в изворите има обилна информация за потомците на Ирник (които разгледахме досега, а ще продължим с тях и след този параграф), то доста оскъдни са данните за потомците на другите Атилови синове. Това касае например Елаковите синове Амбазук и Болах/Болх (Болг), чието време да властват настъпило едва след смъртта на чичо им Ирник през 489 г., когато са били над 40-годишни мъже.

Тогава те разделили Патрия Оногурия с Ирниковия син Джураш Масгут, като последният взел територията западно от р. Дон, която служела за граница помежду им.

Така че братята Амбазук и Болах получили във владение историческите области Барсилия и Джураш (Северен Кавказ), оградени на изток от Каспийско море, на запад – от р. Дон и Азовско море, а на югозапад и юг – от Черно море и Кавказ. Те управлявали тази земя приблизително по едно и също време, следователно тя е била разполовена от тях. Съдейки по наличните данни, Амбазук и синовете му са контролирали западната половина на посочената територия, макар че столицата им не е известна. Неговият брат Болах и синовете му владеели източната ѝ половина, като имали за столица гр. Варачан (нелокализиран напълно), за който се предполага, че се е намирал близо до Каспийските врата и до брега на морето.

Варачан е българското название на Каспийските врата. Варачан = *врачан/врачани*, а Врача = Враца. Негови аналози в днешна Северозападна България са именно проходите Вратцата и гр. Враца.

В съчинението си „Войната с персите“ Прокопий Кесарийски пише относно Амбазук:

„X. Киликийският планински хребет Тавър отначало минава през Кападокия, Армения и така наречената Персоармения, после през земята на албанците и ивириите, а също и на другите обитаващи тук племена, или независими, или подвластни на персите. (2) Той се простира на огромно пространство, и ако се върви все по-нататък, този планински хребет се издига като широка и висока грамада. (3) Който премине през пределите на ивириите, ще намери сред клисурите тясна пътека, продължаваща петдесет стадия [9 250 м. – б. В.Й.]. (4) Тази пътека опира в рязко издигащо се и непроходимо място. По-нататък не се вижда никакъв проход, ако не се считат едни сякаш сътворени от природата врати, които от древността се наричат Каспийски [Прокопий описва Дарялската клисура в Централен Кавказ, представяйки я за Каспийските врати в Източен Кавказ (дн. Дербент в Дагестан), повтаряйки една разпространена сред античните автори грешка – б. на пр. А.Ч.]. (5) По-нататък започват равнини, удобни за езда и напоявани от обилни води – страна голяма, равна и удобна за отглеждане на коне [историческата област Барсилия – б. В.Й.]. (6) Тук са се заселили почти всички хунски племена, заемайки пространството до езерото Меотида [Азовско море – б. В.Й.]. (7) Когато тези хуни нападат земята на персите или ромеите, те пътуват на свежи коне през тези врати, за които споменах, не правейки никакви обходи и не срещайки никакви стръмни изкачвания, освен онези петдесет стадия, които, както бе казано, водят в пределите на Ивирия. (8) Ако се движат през някакви други проходи, те трябва да преодоляват големи трудности, без да са в състояние да ползват едни и същи коне; тъй като по неволя ще им се наложи да правят големи обходи, и при това – по стръмнини. (9) ...С течение на времето

много [царе – б. В.Й.] са ги владели, в това число Амвазук, родом хун, приятел на ромеите и на василевса Анастасий. (10) Достигайки до дълбока старост и приготвяйки се да умре, този Амвазук, изпращайки доверени лица при Анастасий, помолил да му даде пари, за което му обещал да отдаде на ромеите укреплението при Каспийските врати [разбирай при Дарялската клисура – б. В.Й.]. (11) Тъй като василевсът Анастасий не умее, пък и не му било привично, да прави необмислено каквото и да е, размислил, че няма да е възможно да държи там войници, в място пустинно и лишено от удобства, където нямало в близост нито едно подвластно на ромеите племе, той наредил да предадат на Амвазук голяма благодарност за предложението му, защото му е неприемливо. (12) След немного време Амвазук умрял от болест, а Кавад [шахът на Персия – б. В.Й.] завладял прохода, прогонвайки със сила децата на Амвазук.“ /**Прокопий Кесарийский**. Война с персами. Книга первая, X, 1-12. Перевод А. А. Чекаловой. – **Электронная библиотека Royallib.ru/**.

Очевидно щом Амбазук е достигнал към 518 г. до „дълбока старост“, той не би могъл да е син на Ирник, най-малкия син на Атила, а по скоро – на първородния Елак (роден около 425/426 г.). Ако Амбазук е бил роден на свой ред около 445/446 г., то при смъртта си в 518 г. той бил навършил 72/73 години, което би могло да се приеме като една почтена възраст за онова време.

За кан Амбазук друго не можахме да открием, освен че имал синове Зилигби, Грод, Мугел и Айар.

В съюз с Персия, кан Зилигби (516-522 г.) провел успешен поход с отряд от 20 000 конници срещу Източната империя, като окупира част от Анатолия. /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 297/. Той обаче не управлявал дълго: бил коварно погубен от персийския шах Кавад I, поради интригите на император Юстин, за когото явно е било непосилно да се справи с *българите* в честна битка.

Последното е изложено в „Хронографията“ на Йоан Малала:

„По това време [в 521 г. – б. В.Й.] царят на персите [Кавад – б. В.Й.] склонил на своя страна краля на хуните на име Цилвигис [очевидно става дума за Зилигби – б. В.Й.]; цар Юстин [император от 518 до 527 г. – б. В.Й.] чувайки за това [в 522 г. – б. В.Й.], тъй като по-рано той сам го бил привлякъл в помощ на ромеите: той му бил изпратил много дарове и бил сключил с него съглашение, [скрепено – б. на пр. А.Ч.] с клетва; [то – б. на пр. А.Ч.] чувайки, че той преминал към царя на персите, много се огорчил. Та хунът, привлечен от царя на персите Ковад, тръгнал срещу ромеите с двадесет хиляди [конници – б. В.Й.], възнамерявайки да се срази с ромеите. Божественият Юстин отправил послание до цар Ковад с приятелски думи за мир, като впрочем казват, че написал за престъплението и даже клетвопрестъплението на крал Цилвигис и че той е получил от ромеите пари [за действия – б. на пр. А.Ч.] против персите, замисляйки да ги предаде и в удобен момент от битката да премине на страната на ромеите, и че „трябва ние като братя да се споразумеем за дружба и да не [позволяваме да – б. на пр. А.Ч.] ни се присмиват тези кучета“. Узнавайки това, царят на персите питал Цилвигис, казвайки: „Ти получи ли дарове от ромеите, склонявайки се [към действия] срещу персите?“ Цилвигис си признал и казал истината. Царят на персите Ковад се разгневил и го убил, решавайки, че той е дошъл при него поради военна хитрост; през нощта той унищожил много от войската [на хуните – б. на пр.

А.Ч.], изпращайки срещу тях голяма войска...; тези от хуните, които оцелели, избягали [от Персия – б. В.Й.]. След това цар Кавад решил да започне преговори за мир [с Източната империя – б. В.Й.], съобщавайки [своето намерение – б. В.Й.] на ромейския цар Юстин чрез посланика Лаврой.“

/Йоан Малала. Хронография, кн. XVII, 197/.

В текста на Йоан Малала проличава лицемерието на Юстин и Кавад, които взаимно се ласкаят като „братя“, докато водят помежду си поредната безмислена война, една прищявка, оправдана единствено от традиционното съперничество между Персия и Източната империя. За целите на своето безумие – да впрягат собствените си народи в упражняването на военен занаят, да превръщат мъжете в убийци, насилници и разрушители – те търсят помощ от владетели на чужди държави, в случая от българския кан Зилигби. Първо Юстин, а сетне и Кавад, помолили Зилигби да им стане съюзник, съревновавайки се за неговата подкрепа. Така Зилигби се превърнал в тежест, която лесно накланяла везните в полза ту на единия, ту на другия противник. Изненадани от капана, който сами си скроили, коварният византиец и хитрият персиец най-неочаквано от върли врагове станали „братя“ и разрешили проблема си, убивайки простодушния Зилигби, пострадал явно поради своята честност и наивност.

Същите събития са изложени по ясно и понятно от Теофан Изповедник:

„В тази година [6013, т.е. 521/522 г.], поради отново възникналата война между ромеи и перси, Юстин изпратил посланици с дарове при Зилигд, царя на хуните, който приел неговото предложение и обещал клетвено, по обичая на отците си, да воюва с него срещу персите. [Обаче и – б. В.Й.] Кавад от своя страна също изпратил при него посланици и царят на хуните се съгласил. Известеният за това Юстин силно се огорчил. [Междувременно – б. В.Й.] Зилигд изпратил в помощ на персите двадесет хиляди войска против ромеите. А Юстин изпратил да кажат на персийския цар Кавад, че Зилигд се е заклел да помага на ромеите срещу големи подаръци и е готов да измени на персите. Затова е най-добре те [ромейи и перси – б. В.Й.], помирявайки се, да живеят приятелски като братя и да не дават на тези кучета да си играят с тях. Тогава Кавад попитал насаме Зилигд, получил ли е той дарове от ромеите, за да им помага против персите. Хунът отговорил „Да“. Разгневеният Кавад го убил, а после през нощта изпратил голяма персийска войска за изстребване на неговите войни, подозирайки че царят им е дошъл при него с коварни намерения. Който [от хуните – б. В.Й.] успял да избяга, само той се завърнал в своята страна.“

/Теофан Изповедник. Хроника..., § 129, 130/.

След гибелта на Зилигби през 522 г., щафетата на властта била поета от по-малкия му брат Грод, който управлявал хуно-българското канство Барсилиа до 528 г. от гр. Боспор, контролиращ пролива Босфор скитски (дн. Керченски пролив). Характерното българо-славянско име Грод се дължи вероятно на това, че той бил син на Амбазук от кутригурска принцеса. Кан Грод и близкото му обкръжение се опитали да наложат сред местните християнската вяра, но срещнали яростна съпротива, оглавена от следващия брат Мугел (528~531 г.). Последният шурмувал и превзел гр. Боспор, и възвърнал езическия култ към Тангра, обаче скоро след това трябвало да се оттегли, поради приближаване на изпратената от Юстиниан ромейска войска, която идвала в помощ на Грод и да защити

тукашните *българи-християни*.

Кан Мугел бил наследен от най-малкия брат Айар през 531 г. За делата на последния няма данни, като дори не е известно колко време е управлявал.

Другият клон на Елаковия род по линия на сина му Болах (роден в 448/449; управлявал ~489-527/529 г.) също претърпял сложно политическо развитие.

Теофан разказва за една акция на *хуните-савири* срещу император Анастасий:

„В същата година [лето 6008, т.е. 516/517 г. – б. В.Й.] хуните, наричани савири, проникнали през Каспийските врати, нахлули в Армения, опустошили Кападокия, Галатия и Понт и спрели почти до самата Евхаита.“

/Теофан Изповедник. Хроника..., § 125/.

Макар Теофан да не споменава тук името на хунския владетел, тази акция срещу Източната империя е била ръководена от кан Болах, защото след женитбата му със савирската принцеса, *хуните-савири* станали негови поданици.

След смъртта обаче на Болах през 527/529 г., съпругата му Боа-рикс била привлечена от Юстиниан за съюзница на империята, която да действа в тила на Персия.

От първата си съпруга Дженбек кан Болах имал наследници Стиракс, Глениз и Ас-Терек. Когато той неочаквано и несвоевременно починал, първите двама били млади мъже, а третият – още в юношеска възраст. От това се възползвала втората му съпруга, за която стана дума – суварската/савирската царица Бояр-киз/Боа-рикс (527/529-539 г.). Тя успяла да овладее като регентка столицата и престола на мъжа си, вероятно ползвайки военната сила на войнственото *суварско/савирско племе*. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 297/.

Отличният възрожденски изследовател Гаврил Кръстевич, позовавайки се на Теофан, Малала, Кедрин и Анастасий, назовава савирската царица Воа-йе(Боа-йе), а мъжа ѝ – Валах/Влах (Балах/Блах). Според него кан Валах, който разполагал със 100 000 войска, починал през втората година от Юстиниановото управление, т.е. в 529 г. По това време Сторак (т.е. Стиракс) и Глом (т.е. Глениз) били привлечени от персийския шах Квад (т.е. Кавад) за съюзници във войната му против ромеите. На този ход Юстиниан отговорил като изпратил много дарове в царски одежди, сребърни съдове и доста пари на савирската царица и я придумал да попречи на предислокацията на техните отряди през Кавказките теснини. Тя изпълнила неговото искане. Нападнала ги внезапно, убила Глом, а пленения Стирак изпратила вързан на Юстиниан, който го обесил в Галата, Константинопол. /Гаврил Кръстевич. Българска история. Т. 2 (485-668 г.). Ръкопис, завършен преди 1865. Първо издание: С., 2019, с. 95/.

Така, имайки съюзен договор и ползвайки финансова подкрепа от Източната империя, Боа-рикс укрепила властта си в Савирското канство, като успяла да я удържи до 539 г. Най-малкият Болахов син Ас-Терек, който също имал проперсийска ориентация, оцелял в тези събития. Впоследствие той се отцепил в независимо тарканство в племенната територия на своя народ, предполагаме *барсилите*. Обаче дългата ръка на савирските убийци, подплатена с Юстинианови сребърници, достигнала през 530 г. и до този млад български кан. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 297/.

15. Забер/Завер кан (531-562 г.), син на Джураш Масгут

Преди да изложим и систематизираме наличните исторически данни относно Забер кан, необходимо е да разгледаме накратко другите представители на българския царски род по това време, тяхната съдба, обвързана с наследяването и разпределението на подвластните им земи в огромната територия в Източна и Югоизточна Европа. Това малко предисловие ще ни помогне да узнаем обстоятелствата около възцаряването на този владетел.

След героичната смърт през 536 г. край гр. Салона на баща и син – кан Мундо и неговият престолонаследник Маврикий (вж. по-предния § 13), – нямало кой да поеме тяхното наследство Илирик и Банат, които останали без български управител-федерат. Византия се възползвала от политическия вакуум и си възвърнала бившите провинции.

Но нима Мундо не е имал друг, по-малък син, за да наследи неговото владение?

Да, имал е. Това е Боян-Челбир, наричан от гърците Сандилх, който обаче по това време е бил дете и живеел в Източна Оногурия при своята майка, утигурска принцеса. По-късно, около 550 г., той логично станал вожд на *утигурите* – обитатели на степите източно от Азовско море (вж. следващия § 16). Очевидно тази утигурска принцеса е била съпруга на Мундо в Източна Оногурия, където е родила по-малкия му син Боян-Челбир/Сандилх.

Макар Мундо да пребивавал повече в Панония, бидейки син на Джураш Масгут от гепидска принцеса, той не стоял постоянно там при баща си, а изпълнявал понякога негови поръчения в Източна Оногурия. Защото в 505 г., когато баща му Джураш Масгут починал: „В римските предели се появил Мунд... След смъртта на баща му, Мунд отишъл при Риг [т.е. при царя на *гепидите* – б. В.Й.], неговия дядо по майка, владетеля на Сирмий.“ /**Теофан Изповедник**. Хроника..., § 167/.

В предния § 14 видяхме как през 531 г. вътрешните борби, подклаждани от Византия и Персия, са довели до прекъсването на други две наследствени линии в българския царски род, тези на Болах и Амбазук (и потомците им).

Ето защо тогава властта над *Племенния съюз на утигурите* в Източна Оногурия трябвало да поеме Забер кан (531-562 г.) – по-малкият син на Джураш Масгут, докато по-големият Мундо държал Западна Оногурия, бидейки федерат в Източната империя (Византия), до гибелта му в 536 г.

Във въпросната 531 г. се случило и друго събитие. Починал персийският шахиншах Кавад, който пък бил наследен от сина му Хосрой I (531-579 г.). За да осъществи завоевателните си планове срещу Византия, младият персийски шах Хосрой наел на служба при себе така младия български вожд Забер кан с елитната му конница.

Хуно-българската аристокрация била прочута с войнските си умения, които момчетата придобивали посредством специално непрекъснато обучение още от детска възраст, а в юношеството затвърждавали и закалявали в реални битки. Подготвени по този начин младите мъже-конници от войнската каста получавали при инициацията си званието *варяги* („войни на слънцето“, т.е. войни на Сияйния конник – *Mitras Sol Invictus*); наричани още *уруси/буили* („бикове“). От този момент те могли да бъдат наемани, с разрешението на българския владетел, от чужд владетел – срещу солидно заплащане. Разбира се, наемането на големи военни контингенти можели да си позволят Рим, Византия и Персия – империите, разполагащи с практически неограничен финансов ресурс.

Няколко месеца преди Забер кан да постъпи на служба при Хосрой, последният иницирал съдебен процес, чрез който погубил по-големия си брат Каос/Сеос (Сиявуш) –

първородния син на Кавад от дъщерята на кан Ирник и законен престолонаследник на Персия. Както пояснихме по-горе, в тази скалъпена политическа интрига главна роля като клеветник против Сиявуш и подбудител на процеса срещу него, изиграл фаворитът на Хосрой – Мевод. /**Прокопий Кесарийски**. Войната с персите, кн. I, § XI, 31-37/.

В края на 531 и началото на 532 г. Забер кан получил възможност да отмъсти за убийството на своя братовчед Сиявуш като предизвикал negliжирането и смъртта на коварния Мевод. От този момент именно Забер кан се превърнал в новия фаворит на шахиншаха Хосрой. Тук значение имала не само демонстрираната вяност, но и обстоятелството, че той предвождал тежката хуно-българска конница, която тогава се явявала ударната сила на персийската армия, на която Хосрой силно разчитал и която наистина оправдала по-сетне доверието му. /**пак там**, кн. I, § XXIII, 25-29/.

Така например войската на Забер кан се проявила много добре във войната на Персия против Византия през 540-545 г. и по-специално в завладяването на византийската перла гр. Антиохия (541-542 г.), както и при обсадата на гр. Едеса (544 г.). Освен това Хосрой му доверил воденето на преговорите с делегациите на обсадените граждани. /**пак там**, кн. II, § VII, 30-34; § XXVI, 1-22/.

През 547 г. антивизантийската война била възобновена на Кавказ, като този път цел на Хосрой станала Лазика (античната Колхида в дн. Западна Грузия). Тази война се оказала неуспешна за Персия, макар да се проточила до 557 г. Разбира се като преден отряд на персийската армия послужила пак хунската конница на Забер кан, която водила ожесточени битки с войската на способния римски военачалник Валериан, който тогава бил военен магистър на съседна Армения. /**Прокопий Кесарийски**. Тайната история, § II, 26-37. – Електронна библиотека Royallib.ru/: **Прокопий Кесарийский**. Тайная история. Перевод, замечания и комментарии А.А.Чекаловой/.

В описанието на тези събития Прокопий вменява едно послание на Теодора, жената на василевса Юстиниан, в което тя пише на Забер кан: „Ти знаеш, о Заверган, това, че аз съм благосклонна към теб, считайки те за предан на нашите интереси; та нали неотдавна бе с посолство при нас. И така, ти ще постъпиш съгласно моето мнение за теб, ако убедиш цар Хосрой да се придържа към мира по отношение на нашата държава. За това аз ти обещавам много блага от страна на моя мъж, който нищо не предприема, без да се посъветва с мен.“ /**пак там**, § II, 32-35/.

В това писмо на императрица Теодора, писано по времето, когато Забер кан е служел като наемник при Хосрой, проличава двупосочното влияние на българския владетел, както над властниците на Персия, така и над тези на Източната империя. Изглежда обаче Забер кан не е удовлетворил искането на Теодора и мъжа ѝ Юстиниан да повлияе провизантийски на Хосрой, нито пък е влязъл в съюзнически отношения с тях, явно имайки намерение да атакува в близко бъдеще пределите на Източната империя.

Няма повече данни за участието на Забер кан в споменатата война за Лазика в стратегическия Кавказ, но от началото на 557 г. той престанал да служи като наемник при Хосрой и се завърнал в Източна Оногурия. Именно от тази година се появяват сведения за негови навлизания във Византия през р. Дунав, за които ще говорим след малко.

Междувременно след гибелта през 536 г. на по-големия му брат Татра-Банат/Мундо, подвластния му *Племенен съюз на кутригурите* минал под владението на Забер кан. Вероятно тогава готските племена *гепиди* и *херули* успели да се откъснат от хунската власт и влияние, и да си изберат свои князе.

За да контролира цялата своя огромна територия, Забер кан устроил главния си военен стан Бирман край днешния гр. Одеса, откъдето негов наместник управлявал подведомствените му племена *кутригури*, *утигури*, *оногури*, *сабири*, *саклани*, *урус-алани* (*роксолани*), *мурдаси* (*мордва*), *анти*, *славини* и др.

Тъй като в периода 531-556 г. (25 години) Забер кан е бил зает да служи с конницата си като наемник при персийския шах Хосрой I, той вероятно възложил наместничеството (оперативната власт) в държавата на свой първороден син, първоначално може би непълнолетен и подпомаган от регенти, за който няма сигурни данни. Това навярно е кутригурският вожд Хиниалон/Киниалон, за който има по-късно сведение на Прокопий Кесарийски, а именно, че през 556 г. предвождал 12 000 конници по молба и в помощ на *гепидите* във войната им с *лангобардите* /**Прокопий Кесарийски**. История на войните. Превод Иван Дуйчев. – В: Христоматия по история на България. Т. I. С., 1978, с. 62/.

Около 550 г. Мундовият син Сандилх навършил пълнолетие и предявил претенция за наследи *Племенния съюз на кутригурите* и владенията на баща си в Илирик (Панония) и Банат. Обаче чичо му Забер кан също и отдавна желаел лично да ръководи и постигне разширение на запад, включително възвръщане територията на брат си Мундо. Като върховен лидер (Канас Ювиги) в онзи момент, Забер кан, навярно с подкрепата на *Съвета на буилите*, назначил Сандилх за кан на *утигурите* и *оногурите* в Източна Оногурия (между Кавказ и Днепър). Последният очевидно трябвало тепърва да придобива военен и политически опит в по-спокойния тил на хунските земи.

Обаче Забер кан можал да осъществи първата си завоевателна кампания на запад едва след приключването на неговата наемническа служба при персицеа Хосрой в края на 556 г. Агатий Миринейски е записал данни за споменатото негово нахлуване в Източната империя (Византия) през януари или февруари 557 г.:

„Заберган, предводителят на кутригурите-хуни, тръгнал с извънредно голям брой конници по реката, като по суша [през тази зима р. Дунав замръзнала – б. В.Й.] и преминал съвсем лесно в ромейска територия. Понеже той намерил тамошните земи запустели и не срещнал никаква пречка при напредването си навътре в страната, веднага през Мизия нахлул в Тракия. Тук той разделил войската си, една част от нея изпратил срещу Елада, за да нападне незащитените тамошни селища и да ги ограби, а другата част – в Тракийския Херсонес.“ /**Агатий Миринейски**. Царуването на Юстиниан. Превод В. Бешевлиев и В. Тъпкова. – В: Христоматия по история на България, т. I, С., 1978, с. 67/.

Две години по-късно, умело направлявайки поредица от благоприятни за него исторически обстоятелства, Забер кан съумял да реализира плана си, а именно – да премести своя стан на запад, в Панония (Византийски Илирик). Какво се е случило?

През 559 г. на североизточната граница на Оногурия се появили племена от аварската група, борейки се за живота си – бягайки от безмилостните *тюрки* на Истеми каган. Ето как историята се повтаря: преди близо век същите *авари* преследват до р. Волга *савирите* и *маджарите*, които се спасили тогава в Оногурия, приети от Ирник (вж. § 11), а сега на свой ред *аварите* идват в Оногурия, и били приютени от Забер кан, за да не ги избият жестоките им врагове *тюрки*.

За да разберем близката предистория на *аварите* и родствениите им народи, се налага да разгледаме събитията в Средна Азия от средата на VI в., като продължим да проследяваме

политическите ходове на персиенеца Хосрой.

Още в началото на управлението си шахиншах Хосрой I Ануршиван (531-579 г.) успял да възвърне изгубените от баща му Кавад източни персийски владения в Хорасан. Това обаче предизвикало реакция и съюзяване на няколко народа – *абхазци*, *банджари* (на пехлевийски е по-правилно четенето *буржари*, *бургари*, явно дял от *българите*), *баланджари* (*хазари*) и *алани*, – които отговорно навлезли в Персия, но Хосрой си откупил мира с тях срещу заплащане на годишен данък. После се отправил на запад във война с Византия; тук щастието отново му се усмихнало, защото, както вече стана дума, завладял прочутия и богат гр. Антиохия и неговата област. /**Ат-Табари**, пос. съч., § XXII, 894/.

По време на византийската му кампания на запад, Хосрой не пропуснал да изпрати през 554 г. посолство, снабдено с негови писма, на изток в Седморечието при нахлулия там каган Синджибу, известен и с името Истеми каган (552-575 г.), от рода Ашина – помощник-каган и предводител на западния клон на Тюркския каганат. Малко преди това, през 552 г. тюрките били разгромили Жоужанския каганат в Монголия и Северен Китай – бивша територия на хуните. По заповед на по-големия си брат Мукан – главен каган на Тюркския каганат и господар на източните тюркски територии – Синджибу/Истеми нахлул с армията си в Седморечието със задачата да ликвидира и западния клон на Жоужанския каганат, познат повече като Ефталитски племенен съюз. Ето как, взаимният интерес подтикнал *тюрките* и *персите* да сключат помежду си военен съюз срещу омразните им *ефталити*, скрепен с брак на Хосрой с дъщеря на Истеми, от който впрочем се родил наследникът на Хосрой и следващ шахиншах Хормазд IV (579-590 г.). /**пак там**, § XXII, 894; XXIII, 896-899/.

Изчаквайки завършването на войната срещу Византия на своите съюзници *персите*, Синджибу/Истеми се заел да подчинява васалните на *ефталитите* племена по поречието на реките Амударя и Сърдаря, за да осигури тила си за предстоящата сериозна война. Освен това, той привлякъл на своя страна *абхазците*, *банджарите* и *баланджарите*, които го осведомили, че Хосрой откупува мира си с тях, като им плаща ежегоден данък. /**пак там**/.

Докато, по заповед на Истеми, различни тюркски орди плячкосвали и подчинявали народите в Средна Азия, които били родствени и васални на *ефталитите*, *тюрките* неочаквано се натъкнали западно от езерото Балхаш на други техни стари врагове. Това била една група племена, а именно – *абар* (*авари*), *вар* (разновидни *авари*), *огор* (*угри*?) и *хионити* (*кидарити*?), – които оцелели от конфедерацията на Източния жоужански каганат, разгромен, както споменахме, от тюрките на Мукан каган след продължителна ожесточена война, завършила в 522 г. Сега тук последвала нова локална война – от 556 до 558 г. Накрая, през 559 г., цялата аварска група се оттеглила на запад в степите южно от склоновете на Урал, между Аралско и Каспийско море, с цел да потърси спасение и убежище в Патрия Оногурия. *Тюрките* ги преследвали упорито, възнамерявайки да осусят тяхната масова племенна миграция. Обаче преследваните *авари* успешно преодолели р. Итил (Волга) и тъкмо преследвачите *тюрки* щели да се втурнат след тях, предвкушвайки голяма плячка, когато пристигнал куриер на техния каган и ги привикал да се върнат незабавно обратно, защото започвала непосредствената подготовка за войната с ефталитите.

През 560 г. приключил конфликтът на Персия с Византия. Тогава освободилите се военни сили на *персите* се обединили, според предварителната им договореност, с тези

на *тюрките* и навлезли в ефталитска територия. За *ефталитите* моментът бил тежък, защото точно тогава те били въввлечени, може би нарочно, във война с Индия. Ето защо могъщите иначе *ефталити* претърпели този път тежко поражение: загинал царят им Вазром/Вазра, заедно с приближените му, много *ефталити* били отведени в робство, а *турци* и *перси* си разделили завоюваната територия, като Хосрой взел Балхх, Фергана и др. градове с прилежащите им земи. Така към 565 г. Хосрой достигнал до върха на своето могъщество.

След проточилата се пет години ефталитска война, при подялбата на плячката и земите в Средна Азия, недоволният Синджибу/Истеми каган обявил война на бившия си съюзник Хосрой, но в крайна сметка не посмял да рискува и се оттеглил от добре укрепените граници на Персия. /пак там/.

И така, това е накратко предисторията на *аварите*, преди да се появят на р. Волга. Направеният кратък обзор на събитията в Средна Азия малко след средата на VI в., както и на политическите отношения и мотивация на участниците в тях, ни позволяват да разберем как и защо от Азия в Европа е мигрирала групата племена, станала малко по-късно известна от византийските източници като Аварски племенен съюз – един тревожен за ранно-средновековна Европа фактор. Първият каган на тази племенна група Кандик/Киндик (554-559 г.) е имал лошия късмет да я управлява в трудното време на война с *тюрките*, а в 558-559 г. организирал тежка миграция, като навярно е загинал, участвайки в преградната съпротива срещу тюркските потери, докато народът му форсирал р. Волга.

След смъртта на Кандик, спасилите се от *тюрките* *авари* останали една или две години на Волга. Получил се вакуум във властта, тъй като синът на Кандик – Баян – бил малолетен. Този проблем намерил сполучливо решение, щом регентството му било поето през 559 г. от добре познатия ни вече Забер кан (531-563 г.), върховния владетел на Оногурия, чийто военен стан се намирал по това време край днешния гр. Одеса. Забер кан имал близко до аварския царски род потекло, но освен това бил солиден владетел, който би могъл да запази в този тежък момент суверинитета на аварския народ и държава, докато Баян навърши пълнолетие.

По бащина линия Забер кан се явявал син на Джураш Масгут и внук на Ирник. Ала майката на Джураш Масгут била дъщеря на Кингила – същият Кингила, който се явявал праядо и на Кандик – бащата на Баян. И тъй като Кингила, освен това, е основател на Ефталитския племенен съюз, става ясно, че владетелските родове на *ефталитите*, *аварите* и *хуно-българите* са били свързани по произход, което предпоставя политическите им връзки. Източниците отбелязват, освен това, характерния белег на военната аристокрация на тези три племенни групи – плетена (или не) плитка, косяк, чумбас.

Преселването на *аварите* в Панония вероятно е станало още по времето на Забер кан – през 560 г., – а вероятно и под негово ръководство.

Интересът в този исторически момент е бил взаимен: *аварите* получили земя за заселване в Европа, а временно изоставената след смъртта на кан Мундо западна провинция на Оногурия сега била възстановена и укрепена с помощта на свежите съюзнически военни сили.

Забер кан управлявал като регент *аварите* в продължение на три години – от 559 до 562 г., когато навършилият вече зрелост Баян бил коронован за каган. Сетне Баян управлявал

цели 40 години – от 562 до 602 г., като негови заместник-кагани (ябгу) и съветници били последователно хуно-българските канове Сандилх/Боян-Челбир (от 568 до 580 г.), син на брата на Забер кан – Татра-Банат/Мундо, и Тубджак (от 580 до 605 г.), син на самия Сандилх (вж. **Генеалогична таблица**).

Веднага след предислокацията си в Панония, Аварският каганат се проявил като нов местен хегемон, покорявайки пребиваващите тук племена от групите на *венетите*, *готите*, *гепидите*, *херулите* и прогонвайки на запад германските племена *лангобарди* и *алемани*. Скоро станали ясни основните негови противници – Византия и Франкското кралство.

Що се отнася до Забер кан и вероятния му син Хиниалон/Киниалон, в изворите липсват данни за техни потомци. Следователно и тази наследствена линия на българския царски род е била прекъсната.

16. Кан Сандилх/Боян-Челбир (~550~580 г.), син на Татра/Банат/Мундо

В предния параграф изяснихме, че още от началото на своето управление в 531 г. и чак до 556 г. (25 години) Забер кан е служил с конницата си като наемник при персийския шах Хосрой I. По време на неговата наемна служба в Персия той вероятно е възложил наместничеството (оперативната власт) над Източна Оногурия на първороден свой син, първоначално може би непълнолетен, за който няма сигурни данни. Може би това е вождът на *кутригурите* на име Хиниалон/Киниалон, за който има сведения, че е действал в синхрон със Забер кан. Прокопий (~500~565 г.) споменава, че през 556 г. *гепидите* (едно от трите готски племена) в Панония се страхували от вражеско съюзяване на *ромеи* и *лангобарди* срещу тях: „И те отправили пратеници при вождовете на кутригурите, които живеят отсам Меотидското езеро [Азовско море – б. В.Й.] и ги молели да водят докрай заедно с тях война против лангобардите. Хуните веднага им изпратили дванадесет хиляди души, които били предвождани от Хиниалон, извънредно вещ във военните дела...“ /**Прокопий Кесарийски**. История на войните. Превод Иван Дуйчев. – В: Христоматия по история на България. Т. I. С., 1978, с. 62/.

Забер кан ръководил реално и лично държавата си Оногурия само от 557 до 559 г. По-горе цитирахме един абзац от „Царуването на Юстиниан“ на Агатий Миринейски (536-582 г.) относно това как още в началото на 557 г. канът нападнал Византия „с извънредно голям брой конници“, подлагайки на грабеж Тракийския Херсонес, без да срещне съпротива. Тогава Юстиниан „изпратил писмо до Сандилх, другият вожд, който му бил съюзник и наемник, докато Забер кан и пълчищата му пътували доста разпуснато“. Императорът обвинил *кутригурите*, че ограбвали Тракия, „докато не получиха всичкото злато, което обикновено ти даваме всяка година като заплаता... Тъкмо сега ти се удава случай... като ги победиш в сражение, да получиш своето възнаграждение, като чели ти е било изпратено чрез тях.“ /**Агатий Миринейски**. Царуването на Юстиниан. – В: Христоматия по история на България, т. I, С., 1978, с. 66-69/.

Тук разбираме, че между младия кан Сандилх, който, начело на *утигурите*, владее след 550 г. земите североизточно от река Днепър и Азовско море, и император Юстиниан е имало сключен съюзен договор, според който срещу ежегоден данък *хуните-утигури* се задължавали да не допускат нашествия към Византия през Скития (т.е. Източна

Оногурия). Ето защо Юстиниан поискал от Сандилх да изпълни задълженията си по този договор като нападне *хуните-кутригури* на Забер кан при завръщането им и си вземе от тях годишната заплата. Иначе такава Сандилх нямало да получи, защото ги е допуснал в ромейската земя.

По-нататък Агатий Миринейски пише:

„Когато на Сандилх било преведено това писмо, той веднага се разгневил, разярил се и съвсем не можел да обуздае гнева си, и тутакси се спуснал да накаже кутригурите, заради нанесеното му оскърбление... Затова той потеглил с войската си и най-напред нападнал внезапно селищата на неприятелите. Той изненадал с неочакваното нападение тамошните жители и поробил много жени и деца. След това ненадейно пресрещнал и ония, които се завръщали от Тракия и току-що били преминали река Истър [Дунав – б. В.Й.]. Той избил колкото могъл повече души и им отнел както парите, дадени от императора, така и цялата им плячка... Така след това твърде дълго време двете страни враждували помежду си..., докато силите и на двете страни отслабнали и съвсем се разстроили... В такова голямо нещастие изпаднали тези хунски племена...“ **/пак там/**.

Следващите събития е описал Менандър Протектор (?~582 г.):

„И когато... хуните на Заберган били прогонени далеч от ромейската империя, тогава Юстиниан (понеже мислел, че котрагирите ще дойдат пак, за да опустошават Тракия) настоявал пред Сандилх, вожда на утигурите, и не преставал да го увещава да започне по какъвто и да е начин война срещу Заберган. За тази цел той пращал често пратеници и го подбуждал... Императорът обещал, освен това, че ако Сандилх победи котрагирите, той ще му прехвърли парите, които били определени да се дават годишно от ромейската държава на Заберган.“ **/Менандър Протектор. Пратеничеството. Превод В. Бешевлиев. – В: Христоматия по история на България, том I, С., Изд. „Наука и изкуство“, 1978, с. 71/**.

Този път обаче кан Сандилх отговорил твърде благоразумно на Юстиниан:

„Не е справедливо съвсем да се унищожат съплеменниците ни, които не само говорят език, еднакъв на нашия, и са наши съжители, а имат и същото облекло и бит, но са и наши сродници, ако и да са подвластни на други вождове. При все това ще отнема веднага конете на котрагирите и ще си ги присвоя, за да нямат какво да яздят, та да нанасят вреди на ромеите.“ **/пак там/**.

Така чрез конфискацията на конете на *кутригурите* Сандилх спазил договора си с Юстиниан без да нанася повече вреда на сродното му племе с еднакъв език, облекло и бит. От този текст става ясно, че големите племена *кутригури* и *утигури* в недалечното минало (преди времето на Забер кан и Сандилх) са били един народ.

Всъщност братоубийствената война е причината Забер кан и *кутригурите* да изпаднат в затруднено положение – разгромена армия, чиито останали живи конници нямали коне, нито пък финансови средства. След около една година обаче те неочаквано получили своя нов исторически шанс.

Както пояснихме в предния параграф, през 559 г. номиналният върховен владетел Забер кан предоставил убежище на *аварите* от преследващите ги *тюрки*. Тъй като аварският каган Кандик загинал, а синът му Баян бил още малък, в 559 или 560 г. вероятно самият

Забер кан, приемайки ролята на регент на малолетния аварски принц, е организирал аварската миграция в Панония. По този начин българската и аварската военни сили възстановили *българската федеративна държава* на кан Мундо в западния регион, която била осиротяла без владетел след неговата смърт през 536 г.

Водещата роля на Забер кан траяла обаче само три или четири години – от 559 до 562 г., – докато той държал позицията на регент на Баян, сина на Кандик. През 562 г. Баян навършил пълнолетие, а Забер кан му отстъпил властта над съюзната аваро-българска държава, както видяхме, поради временната политическа, военна и икономическа слабост на *българите-кутригури*, причинена от хватките на Юстиниан и Сандилх.

Въпреки това, при така създадената ситуация българската държава (Западна Оногурия) била стабилизирана чрез трансформация от федеративно образувание в границите на Източната империя, васално подчинено на императора, в самостоятелния Аваро-български каганат, който само за едно десетилетие (до 570 г.) заграбил почти цялата европейска територия на Византия.

Но не само договорът с Юстиниан мотивирал негативното отношение на Сандилх срещу чичо му Забер кан. Противоречията в българския царски род, от които умело се възползвал Юстиниан, се дължали на това, че Забер кан нарушил наследствените права на Сандилх. *Аварите*, с подкрепата на Забер кан, обсебили владенията на Сандилховия баща Мундо – Панония и Банат на *кутригурите*, *гепидите* и *херулите*. Тази земя Сандилх считал за свое наследство, тъй като другият клон на рода в лицето на чичо му Заберкан първоначално бил получил във владение Източна Оногурия още през 531 г. и я държал докъм 550 г.

Освен това провинциите Илирик и Банат, бивши владения на Мундо и *кутригурите*, били за Сандилх по-привлекателни в икономически и културен смисъл. Прокопий предава неговата гледна точка по този въпрос: „Докато ние живеем в пуста и изобщо безплодна земя, кутригурите имат възможност да си купуват жито, да се напиват с вино и да получават най-изтънчени ястия. Впрочем те в някои места се ползват и от бани и дори носят златни украси и притежават тънки, пъстри и извезани със злато одежди...“ /**Прокопий Кесарийски**. История на войните. – В: Христоматия по история на България, т. I, с. 65/.

И така, за да осигури тила си с оглед предстоящите войни с Византия и Франкското кралство, Баян възнамерявал да постави под зависимост, освен подчинената вече Западна Оногурия на Забер кан, и все още свободната Източна Оногурия на Сандилх. Този аварски план отначало не успял, защото Сандилх, малкият син на Мундо, съвсем справедливо искал българският царски род да си владее държавата, без да се подчинява на аварския.

След смъртта на Забер кан през 563 г., Сандилх трябвало да поеме и неговия западен дял от Оногурия, като успял да удържи и съхрани своята и на Източна Оногурия независимост в продължение на пет години – докъм 568 г. Но през лятото на същата година в Саклан/Склавия (Северозападното Черноморие) нахлули „хазарските тюрки“ (*хазарите*). Сега на гордия Сандилх се наложило да моли за помощ аварския каган, за когото и без това *тюрките-хазари* се явявали стари и омразни врагове. Преди малко разкрихме как десет години по-рано същите *тюрки* са предизвикали миграцията на *аварите* от Средна

Азия, при която загинал Баяновият баща Кандик. Ето защо *авари* и *българи* бързо се обединили и след ожесточени сражения поэтапно отхвърлили *хазарите* отвъд р. Бури-чая (Днепър), а сетне и отвъд Джураш (Северен Кавказ). Като буферна зона или заслон срещу *хазарите* в Джураш било създадено едноименно канство под властта на Атрак (568-601 г.) – първородния син на Сандилх (вж. сл. § 17). /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 20, 21/.

В българския документален свод се казва, че преди войната с *хазарите* Боян-Челбир (Сандилх) се побратимил с аварския каган Тубджак (наричан дотук от нас Баян). Съгласно обичая българският кан дал своето име на аварина и го нарекъл Баян, име, с което той станал популярен, а от своя страна каганът е дал своето аварско име Тубджак на втория Боян-Челбиров син (вж. сл. § 17). /пак там/.

Може да се предполага, че при същия акт на побратимяване Сандилх/Боян-Челбир е приел и за първия си син ново име (прозвище) – Атрак – от аварския каган-кръщелник, което е било навярно прякор на последния.

Видяхме как заради хазарското нашествие през 568 г. кан Сандилх е бил принуден да се подчини на Баян. Той трябвало да заеме овакантия шест години по-рано от чичо му Забер кан пост на заместник-каган на Аваро-българската държава. За съжаление това означавало, че той и неговите *утигури*, заедно с територията им Саклан (Скития), вече трябвало да се съобразяват с върховната власт на аварския каган Баян.

Малко преди войната с *хазарските тюрки*, т.е. в края на 567 и началото на 568 г., Аваро-българският каганат получил възможност да разчисти собствената си държава от чужди неродствени народи: германското племе *лангобарди*, което обитавало западната част на Горна Панония и готското племе *гепиди* – съответно западната част на Долна Панония.

Първо трябва да кажем, че желанието на аварския каган Баян да се укрепи в Средна Европа не могло да се осъществи. Той провел две войни с *франките*: първата през 562 г., победна за тях, а втората през 566 г. – за *аварите*. Но и втората война не донесла на Баян особен успех; той се завърнал в Панония поради липсана провизии за войската му и известия за раздвижване на ромейските военни сили в неговия тил. /Гаврил Кръстевич. Българска история..., т. 2, с. 136-138/.

Освен това в Панония към края на 567 г. се възобновил старият конфликт между *лангобарди* и *гепиди*. Кралят на *гепидите* Кунимунд потърсил за съюзник новия император Юстин II, а *лангобардският* крал Албоин – аварския каган Баян. Юстин обещал помощ, но не могъл да я предостави навреме, а Баян подкрепил *лангобардите*, но след протакане на преговорите – докато не получил от тях обещание, при победа да му предадат *лангобардската* земя в Панония.

Притиснати от запад от *лангобардите*, а от изток от *аварите*, *гепидите* били жестоко разгромени. Албоин убил лично Кунимунд и направил от черепа му чаша, с която изпълнил древния ритуал за отнемане жизнената сила Чи на гепидския царски род. Действително от този момент Гепидското кралство прекратило своето съществуване, като оцелялата част от племето се покорила на Албоин.

Любопитно е да отбележим, че името на последния гепидски крал Кунимунд дублира името на живелия почти 200 години по-рано остготски крал Хунимунд Красивия (~379-405 г.). Възобновяването на това име, имайки предвид липсата на пряка генеалогична

връзка между гепидската и остготската династии, може би се дължи на свързващото звено между тях – хунската династия.

И така, съгласно договора си с Баян, на 2 април 568 г. лангобардският крал Албоин потеглил с народа си на запад към Северна Италия, последван от покорилите му се *гепиди*, *българи*, *сармати*, *суави*, *норици* и др. На тръгване той предал на Баян лангобардските градове в Панония, с молба ако не успее да се закрепят в новата си земя, да бъде допуснат да се завърне обратно. Ето как аварите спечелили от войната между *лангобардите* и *гепидите*, а Баян вече можел да концентрира силите си против Източната империя. /**Павел Дякон**. История на лангобардите. Превод Михаил Войнов и Страшимир Лишев. – В: Христоматия по история на България..., т. I, с. 77; **Гаврил Кръстевич**. Българска история..., т. 2, с. 139, 140/.

През следващата 569 г. в Константинопол пристигнало първото посолство на аварския каган Баян, водено от *кутригурите* Таргит и Апсих. Те поискали от Юстин II (565- 574 г.) възстановяване на ежегодния данък, даван до 565 г. от предшественика му Юстиниан I на *кутригурите* и *утигурите*, като същият бъде изплатен накуп за периода 566-569 г. на аварския каган Баян, на когото те вече били поданици. Поискали също да им бъде предаден град Сирмий, бивш на *гепидите*, но завладян с коварство от ромеите, защото неудобно се врязвал в тяхната територия.

Пратениците на Баян получили обаче категоричен отказ от Юстин II.

В отговор на това през следващите пет години Аваро-българският каганат подложил на системно разорение европейските земи на Източната империя. В 574 г. последвали нови преговори за мир, в които победителите поставили същите условия. Менандър Протектор пише: „Вождът на аварите Баян решил да проводи пратеници и да направи предложение за мир... Именно затова... изпратил Таргитий, заедно с преводача Виталиан, за да кажат на императора [Юстин II – б. В.Й.] да му бъдат дадени Сирмиум и обичайните пари, които котрагирите и утигурите получавали от император Юстиниан, понеже хаганът бил покорил тези две племена, а също така и гепида Усдибат...“ /**Менандър Протектор**. Пратеничеството. – В: Христоматия по история на България, т. I, с. 71/.

Този път Юстин II приел предложенията на своите опоненти, касаещи данъка за минал период, като им изплатил наведнъж 80 000 либри злато, но отказал да им предаде град Сирмий. Така или иначе градът бил превзет от *българите-кутригури* четири години по-късно – през 578 г.

17. Кан Атрак (568-601 г.) и кан Тубджак (580-605 г.), синове на Сандилх

По-горе споменахме, че през 568 г. кан Атрак получил във владение от баща си Сандилх историческата област Джураш (Северен Кавказ), в която основал едноименно канство като буферна зона или заслон срещу изтласканите в този момент *хазари*. Там той консолидирал като свои поданици *Джалдайските (Кримските) българи*, които оттеглящите се *хазари* се опитали насила да отвлекат при своето отстъпление към Кавказ. Поради храбростта им, тези *българи* получили прозвището *бурджани*, а съответно и канството на Атрак станало по-известно с названието Бурджан. /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 21/.

За съжаление не са запазени други данни за делата на Атрак. Най-вероятно той е

загинал по време на сериозните поражения на аваро-българските военни сили от армията на способния византийски военачалник Приск на р. Тиса през 601 г. Петте сражения в тази война, без да е споменат конкретно Атрак, са описани от Гаврил Кръстевич, по данни от византийските извори. /Гаврил Кръстевич. Българска история. Т. 2 (485-668). Ръкопис, завършен преди 1865. Първо печатно издание на Издателство „ГУТА-Н“. С., 2019, с. 190-194/.

Около 580 г., след смъртта на Сандилх, неговият втори син Тубджак бил харесан и назначен от кръстника му – аварския каган Баян – за „ябгу“ (втори владетел) на Аваро-българския каганат.

В българския летописен свод се посочва, че майката на Тубджаковия син Бу-Юрган (Органа), т.е. съпругата на кан Тубджак, е „била от **юрганския род на хонското племе хот или хотраг** [котраги/кутригури – к. и б. В.Й]... А от всички хонски племена само племето утиг или утяг [утии/утигури – б. В.Й] можело да съперничи по сила и численост на хотрагите...“ /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 23/. Следователно Тубджаковите деца и внуци – канове Органа, Албури, Курбат и Самбат произхождат от споменатия кутригурски царски род, който е властвал в следващите столетия над *кутригурите*, *утигурите*, *оногурите*, *бурджаните* и останалите български племена, както и над васалните им племена – *славяни*, *анти*, *венети*, *савири*, *мурдаси*, *урус-алани* и др.

За кан Тубджак също не се знае много, освен че от 580 г. до смъртта си в 605 г. той изпълнявал длъжността заместник-каган на аварина Баян.

Тубджак воювал с Рум (Източен Рим) и с „подчинените на румците улчийци“. В случая става дума за жители на равнинна земя, защото думата *ул* означава „долина“, или „низина“. Макар *аварите* да убивали безпощадно тези *улчийци*, българският *балтавар* („Носител на бойната брадва“) ги щадял и спасил в своите владения 20 000 от тях. Той ги заселил с гранични функции северно от Бури-чая (р. Днепър), където започнали да ги наричат *анчийци* (известни в гръцките източници като *анти*). Негативното отношение на аварския каган към тях се смегчило, когато по заповед на Тубджак те изработили няколкостотин лодки-еднодръвки, с които участвали в атаките по вода срещу Константинопол. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 21/.

Една от титлите на българските владетели, а именно споменатата горе титла *балтавар* („Носител на бойната брадва“), е възникнала според нас по причина на сливането между българските и масагетските (скитските) управляващи родове. Това сливане е започнало още във вековете преди Христа, когато невръстният хунски принц Газан бил спасен при едно китайско нападение от масагетския цар Мар, който го отгледал и оженил за дъщеря си, като му предоставил под формата на зестра част от многобройното *масагетско племе*, заедно с обитаваната от него територия в Средна Азия. По-сетне също са били сключвани такива бракове, например в 468 г. между българския кан Ирник и дъщерята на ефталитския цар Кингила. Български *канове-балтавари* са известни чак до управлението на кан Курбат/Кубрат през VII век. /пак там, с. 15-24; вж. също **Генеалогична таблица**/.

Традиционната употреба от *скитите* на секирата/брадвата/балтията по време на война е регистрирана в античните източници. Но двуострата брадва е била също така властови атрибут на техните царе още от дълбока древност, което се потвърждава и от археологията (сн. 14).

Снимка 14. Брадва-жезъл от Сибирската колекция на Петър 1, добита от скитски курган в Югозападен Сибир. Държавен Ермитаж – Санкт Петербург.

18. Кановете Органа/Бу-Юрган (605 г.; 618~622 г.) и Албури/Худ-бард (605-618 г.), синове на Тубджак. Кановете Курбат/Курт (~622~668 г.) и Самбат/Самó (~623~658 г.), синове на Албури

Преди всичко е важно да отбележим, че българските владетели са имали, наред с останалите си имена, и по *едно хорическо име*, например: *Орган* = Ор-Кан, т.е. „Кан [синът на небето] Ор“; *Албури* = Ал-Бури, т.е. „Бог Бури“ (вълкът Бури е войнската ипостаза на бог Хор); *Курбат* = Кур/Кор-Бат, т.е. „Големият/Великият Хор“ и пр. Повече по тази тема можете да прочетете в статиите ми „Сакралните знаци и имена на българските канове от династията Дуло“ /списание **Горгони**, кн. 3, с. 102-126/ и „Превъплъщенията на бог Дионис/Хор“ /списание **Горгони**, кн. 2, 2017-2018, с. 52-105/.

Българските владетели с основание са се считали за кръвни потомци на бог Хор, наричан от *българите* Хурса или Святovit, от *славяните* – Хорс, Божич или Дажбог, от *траките*, *елините* и *римляните* – Дионис/Бакхус или Митрас (Хероса). По същата логика хорически са били и тронните имена на египетските фараони.

Специално във връзка с Хоровата ипостаза на свирепия вълк *Бури* трябва да кажем, че още от времето на Херодот в V век пр.Хр. та до времето на кан Курбат в VII век сл.Хр. реката, която е минавала през централната територия на българската държава Стара Велика

България, е била наричана от *гърците* *Бористенес*, т.е. *Буристан* („Стан/държава на Бури“), а от древните местни *българи*, преселници от Тракия – *Бури чая*, т.е. „Реката на Бури“. Споменахме по-горе и за епитета *бурджани*, с който били удостоявани най-храбрите и войнствени групи от *българското племе*.

Освен това трябва да изясним любопитното прозвище *Худбард*, с което наричали кан Албури. *Худбард* трябва да се изписва с тиренце, а именно *Худ-бард*, защото представлява словосъчетание от две отделни думи: *худ* и *бард*. Бардовете са били подкаста на друидите. Думата *бард* е имала значението „певец на свещени текстове“; нейният аналог в Средна Азия и специално при българите е бил *бахар*, а в Тракия и Елада – *аед*.

Но какво означава *худ*?

Смисълът на думата *худ* може да се долови в думите *художество* – „изкуство“; *художник*; *худой* – рус., „слаб“, „тънък“; във връзка с *gut* – нем. и *good* – англ., „добре“. Очевидно в съчетанието *худ-бард* става дума не за „слаб певец“, а за „изтънчен, виртуозен певец“, чието майсторство се подразбира не само от умелото изпълнение, а в проникновената дарба да се докосва душевното, да се постига божественото, защото канът е съвместявал и службата на религиозен водач – медиатор между своя народ и върховния бог Тангра. Явно името *Худ-бард* е дадено на този български кан поради неговата силна отдаденост на жреческите му задължения.

По повод на казаното, на друго място съм обърнал внимание на идентичността между българската владетелска титла *канас* и прозвището *канос* на древния тракийския цар и архемист Орфей, за който античните автори пишат, че омайвал с песните си не само хората, но и животните, птиците, растенията и дори скалите. /вж. **Валентин Йорданов**. За мюзите мизите и музиката. – списание **Горгони**, кн. 2, 2017-2018, с. 30/.

Да се върнем обаче на основната тема.

Следващият аварски каган Баян II (602-617 г.) и неговият наследник Баян III (?) постепенно забравили добрините, сторени им от българските владетели; започнали да пренебрегват достойнството им. Тежало им равнопоставеното управление, установено още през 560 г. в Аваро-българския каганат и те постепенно започнали да показват стремеж към налагане на еднолично управление от страна на аварския царски род.

През 605 г. починал кан Тубджак, като оставил за свой наследник първородния си син Бу-Юрган/Органа. Още в същата година, при неуспешно извършена от *аварите* обсада, Баян II обвинил за поражението си новия български кан Органа, търсейки основание да изиска замяната му с Албури/Худ-бард, по-малкия син на Тубджак. Пренебрегнатият Органа се оттеглил „с част от булгарите в румската част на Джалда [Крим – б. В.Й.] и останал да служи [като наемник – б. В.Й.] на тамошните румци [*ромеи* – б. В.Й.]. Той се отличавал с такава необикновена сила, че бил наречен Ар-Буга [Зубър – б. В.Й.].“ /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 21/.

В българския свод не се дават повече подробности, но предполагаме, че именно в 605 г., опасявайки се от враждебни действия на Баян II срещу българския царски род, Органа изпратил в Константинопол синовете на Албури – младите принцове, братята Кубрат/Курбат (роден през 591 г.) и Шамбат/Самбат (роден през 592/3 г.). Двамата юноши били приети в двореца и придворната свита на император Фока (602-610 г.) като евентуални бъдещи съюзници на империята срещу засилващия се Аварски каганат. Там те вероятно са постъпили на обучение в Магнаурската школа.

Йоан Никиуски отбелязва в своята „Хроника“:

„... Кетрадес [Курбат – б. В.Й.], крал на мутанес [хуните – б. В.Й.], братанец [братов син – б. В.Й.] на Органа... беше кръстен още в детството си и приет в недрата на християнството в Цариград и бе израсъл при императорския двор... Той завързал нечувана дружба с Ираклий [император в периода 610-641 г.], който беше го обси́пал с благодеяния... Със силата на светото и животворно кръщение, което той получи, той победи всички варвари и езичници.“ /**Йоан Никиуски**. Хроника. Превод В. Н. Златарски. – В: Христоматия по история на България. Т. I, с. 78/.

Несъмнено Органа, който постъпил през 605 г. на византийска служба в Крим, ядосан на Баян II че го е свалил от поста му несправедливо, е получил тогава възможността да спаси от бъдещи аварски посегателства Курбат и Самбат – синовете на брат му Албури, – които пребивавали по онова време в българския царски стан Балтавар, наричан още Хорасдан, край р. Днепър. Явно прозорливи́ят Органа е усетил промяната в отношението на аварския владетел към българския царски род и много умело осигурил защита и добри условия за спокойното възмъжаване и културното израстване на българските принцове в Константинопол.

Кан Албури/Худ-бард се задържал на поста заместник-каган до 618 г. Обаче в същата година и той бил несправедливо обвинен заради инцидент в Галич (Галиция) между *авари* и *анчийци* (*анти*). Тогава отряд *авари* отвлели стада добитък на *антите*, при което последните при самозащита убили няколко нападатели. По този повод новият аварски каган Баян III извикал в стана си в Панония българския кан Албури и вероломно го езекутирал. Така предвидяното от Органа се сбъднало. /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 21, 22/.

В отговор на това безумие на аварина Баян, кан Органа направил през 619 г. следващата решителна стъпка. Начело на делегация български благородници, той посетил в Константинопол император Ираклий, обявявайки пред него резкия политически заво́й на Патрия Оногурия към сключване на съюз с Източната империя, насочен против Аварския каганат. Разбира се, Ираклий, притиснат откъм запад от *аварите* и откъм изток от *персите*, се зарадвал, че му идва на помощ така необходимият в тази тежка ситуация силен съюзник. Договорът веднага бил подписан. При обещание за осъществяване на съвместни военни действия срещу *аварите*, Ираклий признал Органа за независим владетел на Оногурия. /**пак там**, с. 22/.

По този въпрос патриарх Никифор пише, без да споменава името Органа:

„По същото време [619 г.] господарят на хунският народ [Органа – б. В.Й.] дошъл във Византион и поискал от императора [Ираклий – б. В.Й.] да приеме него и неговите придружители и да ги просветли чрез божественото кръщение. И Теодор, братът на императора го възприел от светия купел, и ромейските велможи [възприели от светия купел – б. пр.] хунските велможи, а също и съпругите на първите – жените на последните. И така кръстените били почетени с царски дарове и сан: той [императорът – б. пр.] направил техния господар патрикий и благосклонно го изпратил обратно в неговата страна.“ /**Никифор, патриарх Константинополски**. Кратка история след царуването на Маврикий. Прев. от средногр. Веселин Иванов. С., Изд. „Зограф“, 1997, с. 30; вж. и **Гаврил Кръстевич**, пос. съч., т. 2, с. 197, 198/.

Продължаваме историята отново по българския свод. Там е записано, че „доволният румски кан“ (Ираклий) сключил съюз с българския „балтавар“ (Органа) и го изпратил с почести в страната му:

„Когато Ар-Буга [Органа – б. В.Й.] пристигнал при своя народ, бейовете [т.е. буилите – б. В.Й.] поискали да го поставят веднага на българския трон. Но Бу-Юрган [Органа – б. В.Й.] ценял званието болярин [буил – б. В.Й.] повече от титлата кан и им казал: „Народът, разбира се, е свободен сам да избира управниците си, но не от средите на болярите, назначавани от Тангра.“ По негов съвет българите избрали за свой балтавар [„(Носител на) бойната брадва“ – б. В.Й.] сина на Албури Курбат, с прозвище Башу, който веднага започнал да се готви за война с аварите.“ /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 22/.

Очевидно тук става дума не точно за избирането на Органа за кан, а за това, че *Буилският съвет* е одобрил и потвърдил българо-византийския договор, и по-специално акта на Ираклий за признаване независимостта на българския кан от аварите. Защото още след убийството на кан Албури в предишната 618 г., по искане на аварския каган Баян, Органа вероятно е бил избран от *Буилския съвет* за български владетел, но подчинен на кагана.

Освен това предаването на властта от Органа на Курбат не се е случило през 619 г., а малко по-късно – през 622 г.

Патриарх Никифор е описал първите действия на новия български кан Курбат:

„По същото това време владетелят на уногундурите Куврат, племенник на Орган, въстанал срещу хагана на аварите и подхвърлил на много оскърбления оставените от него хора [контролен гарнизон – б. В.Й.] и ги прогонил от своята земя [Източна Оногурия – б. В.Й.]. Изпратил пратеници при Ираклий и сключил с него мир, който те и двамата спазвали докрая на живота си, защото той му изпратил подаръци и го почел със сана патрикий.“ /**Никифор, Патриарх Константинополски**. Кратка история след царуването на Маврикий..., с. 40, 41/.

Никифор датира това събитие към 635 г., обаче в текста става дума за първоначален договор между Курбат и Ираклий, който несъмнено следва да бъде отнесен към 622 г., когато Органа предал властта на Курбат. Защото както Органа през 619 г., така и Курбат през 622 г. е трябвало да бъде признат от авторитетна външна сила за независим от *аварите* владетел. Именно през 622 г. Източната империя спешно се нуждаела от съюзник. Затова веднага след подписването на споменатия договор, след мобилизация и подготовка в същата година, през пролетта на следващата 623 г. Курбатовият брат Самбат/Самбó можел да започне военния си поход към Панония. Точно тогава неговото присъствие и военни действия в Централна Европа са регистрирани от западните хроникьори. За пет години (до 628 г.) Самбó постигнал постепенно омаломощаване и накрая пълна победа на *аварите*. Така че в 635 г. не е било нужно да се сключва договор срещу Аварския каганат, защото последният вече е свит до една малка държавица, доизживяваща времето си.

Но дали само големият брат Курбат е бил удостоен със сана патрикий през 622 г.?

Нестор, летописецът на Киевска Рус, пише:

„Ако беше Кий [Самбат/Самбó – б. В.Й.] превозвач [т.е. търговец-превозвач], то не би ходил в Цариград [при императора]. А този Кий князувал в своя род и когато е ходил при цесаря [т.е. кесаря], при кого – не знаем, – но само това знаем, че, както

говорят, с велики почести бил удостоен тогава от цесаря, когото посетил.“ /**Повесть временных лет**. Перевод Дмитрия Лихачева по Лаврентьевскому списку. – В: <http://www.vehi.net/oldrussian/povest.html> /.

Цесарят, т.е. кесарят, е бил именно Ираклий. Той вероятно е удостоил с „велики почести“ не само Курбат, но и по-малкия му брат Кий (Самбат/Самó), защото възлагал и на двамата голяма надежда да победят *аварите*, с което да бъдат осуетени плановете на персийско-аварския съюз срещу Източната империя и спасена столицата ѝ Константинопол от замислената от *перси* и *авари* мащабна обсада.

Относно формите на името на кан Курбат в периода на управлението му: 622-668 г.

По **Теофан**: Κροβάτου–Кробату; Κοβράτου–Кобрату. По **Никифор**: Κυβράτος–Кубратос; Куртоc – Куртос (Курт). За тези имена вж. и **Гаврил Кръстевич**. Българска история. Т. 2, с. 247.

В българския свод „Джагфар тарихи“ (с. 22) се употребява името Курбат.

Според монограмите върху златните пръстени-печати, открити в гроба на българския владетел в кургана край с. Малая Перешчепина, близо до гр. Полтава: 1. Хорбату, с вариант Хобрату; 2. Хорбату Патрикиу, с вариант Хобрату Патрикиу (**сн. 15**) /**Йоахим Вернер**. Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат – хан на българите. Превод от немски Михаил Матлиев. С., Изд. на БАН, 1988, с. 44-46/.

Разчитането на монограмите на пръстените е на д-р В. Зайбт от Института за византология към Виенския университет.

Артефактите в канското погребение вж. във: **Вера Николаевна Залеская и др.** Съкровище на хан Кубрат. Култура на българи, хазари, славяни. Издание на: Комитета за култура на НР България, Националния исторически музей, Министерство на културата на СССР, Държавния ермитаж – Ленинград. С., 1989. 97 с. + каталог на артефактите 59 с.

Енергичният 31-годишен канас ювиги Курбат бързо възвърнал древните територии на отечеството Източна Оногурия, наричано от жителите му Ак-Булгар Йорти (Бяла България), а от гърците – Стара Велика България. Тя се разпростряла между Сула (Дунав), Прибалтика, Идел (Волга) и Джураш (Северен Кавказ). Главният укрепен стан на кана, наречен Батавил, бил разположен край Свещеното езеро, недалеч от днешното с. Малая Перешчепина и съвременния гр. Полтава. /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 22/.

Снимка 15. Единият от личните златни пръстени-печати на кан Курбат/Хорбат/Хобрат с надпис ХОУВРАТОУ ПАТРИКОУ = „ХОУБРАТ ПАТРИКИЙ“ (Държавен Ермитаж, инв. № 1930-187). Фото на Валентин Йорданов, направено по време на гостуваща експозиция на Ермитажа в София през 2018 г.

Скоро след възцаряването си върховният кан – канас ювиги Курбат – разпоредил на своя по-малък брат кан Кий/Самбат/Шамбат да построи град с крепостни стени на мястото на аула Аскал, разположен на стратегически хълмове край р. Днепър /пак там/.

Всъщност тук става въпрос за това как новият български владетел уредил административно-военната организация на своята държава. Вече споменахме в изложението си за кан Мундзук, но сега ще се върнем пак на този въпрос, а именно че според древната традиция /**Димитър Съсьлов**. Пътят на България. С., Изд. „Кибера“, 2004, с. 46-53/ цялата държавна територия на *хуно-българите* се контролирала от три укрепени стана (онгъла), в които пребивавали армиите на трите племенни обединения: *оногундури*, *утигури* и *кутригури*. В случая главният централен онгъл на канас ювиги Курбат и средната орда на *оногундури* (вж. горесцитирания текст на патриарх Никифор) бил позициониран в посочения стан Хорисдан или Батавил. Вторият онгъл на кан Самбат (Кий) и дясната орда на *кутригури* заели зоната около аула Аскал, където скоро след това се появил укрепеният град на Кий. Третият онгъл на лявата орда на *утигури* не е обозначен в изворите, но трябва да се предполага, че е бил на изток в Джураш (Кавказ), под управлението на сияйния престолонаследник – първородния Курбатов син кан Бат-Баян. Това военно-стратегическо подреждане с фронт към юго-запад и тил към северо-изток разкрива политическите врагове на България както в онзи исторически момент, така и в перспектива, а именно Аварския каганат, Франкското кралство, Източната империя, Персия.

Впрочем, думата *òрда* съвсем не е варварска, както може би изглежда на пръв поглед. Ор-Да, или в частична метатеза Ор-Ат, означава „Потомците/народът на [X]ор“. Сродни и близки по морфология и значение думи са: *góрод* – рус., „град“ (произнася се *góрад* = „[Обиталище на] потомците на Хор“); *ùrbis* – лат., „град“; *òра* (хора); *орталък* (съсед); *ортák* (съдружник); *орá* (с плуг); *co-hórs/co-hórtis* – лат., „кохорта“ (1/10 от легиона или 6 центурии); *орéнда*; *оредл*; *àура*; *auróra, ae* – лат., „зора“; *Auróra* – богиня на зората и пр.

Строителството на новия град започнало в 622 г., но още през следващата 623 г. Самбат, оставяйки там майстори-строители и надзорници на работата им, трябвало да изпълни по-приоритетна задача. Той оглавил подготвения междувременно „голям отряд от булгари, анчийци [анти – б. В.Й.] и саклани-руси [урус-алани – б. В.Й.]“ и потеглил на запад, в поход срещу *аварите*.

В Средна Европа към победоносния Само се обърнали за помощ и се присъединили тукашните *славянски племена* от западната група на *венетите/вендите*: *карантани*, *словенци*, *хървати*, *сорби*, *руяни*, *ободрити*, *поморяни*, *ляхи*, *мазовшани*, *латвийци*, *литовци*, *белоруси*, които също като *българите* били недоволни от робовладелското отношение на Баян към тях. Всички те търпели десетилетия наред двустранен гнет – от *аварите* и от *франките*. Българският кан Самбат ги организирал в племенни бойни подразделения и обучил във военно изкуство, вследствие на което след поредица от съкрушителни битки *славяните* се откървали от своите угнетители.

В продължение на пет години, а именно от 623 до 628 г., Самбат подчинил *аварите* и завзел страната им, освобождавайки напълно споменатите поробени племена. Тогава той обявил създаването на държавата си Дулоба, както и своята независимост от върховния кан Курбат. Самбат (Шамбат) вероятно е приел титлата канас ювиги и се нарекъл Самó: „самостоен“, „самовластен“, „самодържец“. От своя страна Курбат го назовал с

прозвищата Кий и Чек, т.е. „отцепника“, като първото от тях дало названието на новопостроения град на Днепър – Киив/Киев. /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 22/.

„Тридесет и три години [от 623 до 656 г. – б. В.Й.] пребивавал Шамбат в Дулоба и спечелил гръмка слава с победите си над фарангите и алманците.“ /**пак там**/.

Интересни данни за държавата Дулоба е привел през 1979 г. Фархат Нурутдинов от гр. Казан, по оцелели фрагменти от ръкописа „Хон китаби“ („Книга захуните“) на Мохамед Гали – книжовник от Волжка България:

„...В началото на VII в. по-малкият брат на българския цар Курбат-Кубрат (потомък на Атила) бек Шамбат Кий (неговото име получил град Киев) основал на територията на съвременните държави Чехия, Словакия, Унгария, Полша, Прусия, Закарпатска Украйна и части от южнославянските, австрийските и немските земи огромната държава Дулоба – „Страната на Дуло“. В Западна Европа Шамбат е бил наричан Самó, а неговата държава именувана или Самó, или Дулеб(и). Според Гали [Мохамед Гали – б. В.Й.] от Шамбат водят родословието си управниците на Байлак (Полша) и Маруба (Чехия и Моравия). След разпадането на Дулоба част от булгарите на Шамбат отишла в Прусия, където се запазила като особен род под името семби („семб“ – от Шамбат, Самó). През VII-XIII в. сембите постоянно служели във войските на България. От този род произлизат основателите на Литовската държава.“ /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 300/.

И така, разбираме, че държавата Дулоба на кан Самó/Кий представлявала второ българско държавно-племенно обединение, съществувало през VII век едновременно със *Стара Велика България* на Курбат. Самó – спасителят от жестоките *авари* – бил избран за Велик княз (цар, император) от дванадесетте князе на гореизброените големи славянски племена от западната група (**сн. 16 – карта на Европа през VII век**). Учредяването на *Западнославянската федерация Дулоба* било скрепено с династични бракове на Самó с дванадесетте царствени принцеси (първородните дъщери на племенните князе).

Ценен източник за бляскавите победи на кан Самó е Фредегар, личен писар и летописец на франкския крал Дагоберт. Хрониката на Фредегар е много важна, защото той се явява непосредствен участник в събитията, свързани с франкския и българския владетел.

Преди да приведем текста на Фредегар, предоставяме съпътстваща информация, необходима за неговото разбиране. Франкският крал Хлотар II (597- 629 г.) от рода Меровинги, чийто двор пребивавал в Париж (Нейстрия), провъзгласил през 623 г. сина си Дагоберт (623-634 г.) за съуправител и го направил крал на Австразия, оставяйки за себе си Нейстрия и Бургундия. На свой ред в края на своето управление Дагоберт поставил на трона сина си Сигеберт III (634-656 г.), който също се наложило да продължи борбата с неизтощимия кан Самó до самия край на своето царуване.

Австразия е обхващала североизточните дялове от кралството на Меровингите, а именно днешните Източна Франция, Белгия, Холандия, Люксембург и Западна Германия. По различно време столици на Австразия са били градовете Мец, Реймс, Трир и Кьолн.

Делата, които кан Самó извършил в Централна Европа между 623-658 г., заслужават особено внимание, най-малко защото цели два века след могъщия Атила българският кан Самó успял да възстанови голяма част от старата Хуно-българска империя на своя прапрадядо (Атила). При това политиката на Самó явно е постигнала дълготраен ефект, щом век и половина след неговото (на Самó) управление, владетелят на Франкското

кралство Карл Велики (768-814 г.) отправил специална молба към българския кан Крум (803-814 г.) да не разрешава на *моравците* да продават на *франките* солта, добивана в Трансилвания. Това е така, защото по времето на Крум *западните славяни*, също както при кан Самб, са били поданици на България, която е имала обща граница с Франция.

За да онагледим респекта от страна на *франките* към българския кан Самб, привеждаме по-обширни цитати от твърде любопитната хроника „Gesta Dagoberti I regis Francorum“ на споменатия негов съвременник Фредегар:

„48. На четиридесетата година от управлението на Хлотар (623 г.) някакъв човек на име Самб, франк, родом от Санс, заедно с други търговци, отишъл при славяните, известни като венди. Славяните вече били вдигнали въстание срещу аварите, наричани също хуни и против техния господар – кагана. Вендите били дълго време поданици на хуните [т.е. аварите – б. В.Й.], които ги използвали като *befulci* [авангард – б. В.Й.]. По време на битки с други народи, хуните стояли в строй до лагера, готови за бой, докато вендите се сражавали. Ако вендите побеждавали, то хуните се хвърляли напред за пляквата, но ако вендите търпели поражение, то хуните ги връщали и заставяли отново да влязат в битката...

Всяка година хуните зимуват при славяните, спят с техните жени и деца, и отгоре на това славяните им плащат данък, и търпят голямо тегло. Синовете, които славянските жени и дъщери родили от хуните, намерили за нетърпимо това срамно унижение и затова отказали да се подчиняват на своите господари и, както казах, вдигнали въстание. Когато те настъпили против хуните, Самб, за който говорих, тръгнал с тях и неговата храброст предизвикала възхищението им: удивително много хуни паднали от меча на вендите. Признавайки неговите заслуги, вендите направили Самб свой крал и той ги управлявал тридесет и пет години. Под негово ръководство те няколко пъти воювали с хуните [т.е. аварите – б. В.Й.]; неговото благоразумие и храброст винаги им осигурявало победа. Самб имал дванадесет вендски жени, които му родили двадесет и двама сина и петнадесет дъщери...”

/Фредегар. Gesta Dagoberti I regis Francorum (Парижкий кодекс), § 48. Перевод Дмитрия Н. Ракова. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада./

Очевидно е, че прокараната от Фредегар *неистина* относно франкския произход на Самб имала за цел да омаловажи победите на миролюбивите *славяни* над войнствените и горделиви *франки*, тъй като тези победи болезнено подбивали самочувствието на франкските крале! Съвсем по друг начин изглеждало ако *франк* е обучил и повел робките *славяни* срещу собствените си сънародници *франки* и ги е подлагал на позорен разгром цели тридесет и пет години!

За щастие има западни източници, които изобличават тази лъжа на Фредегар. Така например в баварския текст „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*“, т.е. „Обръщането [във вярата] на баварите и карантаните“, кралят на *карантаните* Самб е представен като славянин. /*Conversio...*, MG, SS, T. XI, p. 7/.

Другата манипулация на Фредегар се крие в представянето на кан Самб като търговец, а не аристократ, какъвто той е бил. Нашият коментар в този случай е безапелативен: по онова време е абсолютно невъзможно човек без благороден произход, например търговец,

да бъде избран за крал от който и да е народ, та дори и от славяните.

Продължаваме по Фредегар:

„68. В тази година [630 г. – б. В.Й.] славяните (или вендите, както те наричат себе си) убили и ограбили в кралството на Самó голям брой франкски търговци, и така започнала враждата между Дагоберт и Самó, кралят на славяните... Кралят [Дагоберт – б. В.Й.] заповядал да съберат тайно войската от цялото кралство Австразия за поход против Самó и вендите... Австразийците на Дагоберт, обсаждащи крепостта Вогастисбург, в която се укрили множество най-решителни венди, били [обаче – б.В.Й.] съкрушени в тридневна битка. И затова те се върнали по домовете си, оставяйки по време на своето бягство всички палатки и снаряжение. След това вендите извършили много грабителски набези в Тюрингия и околните земи в кралството на франките. Покрай това, Дерван, херцогът на сорбите, народ със славянски произход, дълго време подчиняващ се на франките, преминал под властта на Самó заедно със всички свои хора...“

„74. На десетата година от своето управление (631 г.) Дагоберт научил, че армия венди е нахлула в Тюрингия. Той събрал войската в Австразия, сам я възглавил в град Мец, пресякъл Ардените и пристигнал в Майнц, готвейки се да премине Рейн. Съпровождали го корпуси отборни войни от Нейстрия и Бургундия под началството на техните херцоzi и графове. Саксите изпратили вестители при Дагоберт, молейки да ги освободи от данъка, който те плащали на неговата казна, и те му обещали усърдно и храбро да преграждат пътя на вендите и да защитават [своя – б. В.Й.] участък от франкската граница...“

„75. На единадесетата година от управлението на Дагоберт [632 г. – б. В.Й.] вендите, по заповед на Самó, извършили обширни набези, често пресичали границата и опустошавали франкското кралство, разтичайки се по цялата Тюрингия и по другите земи. Дагоберт пристигнал в град Мец и там, по съвета на своите епископи и нобили, и със съгласието на всички видни хора от кралството си, поставил своя син Сигиберт на трона на Австразия и му позволил да направи Мец своя столица. За управители на двореца и кралството били избрани епископ Хуниберт Кьолнски и херцог Адалгизел. Давайки на своя син достатъчна хазна, той го снабдил с всичко необходимо за неговия ранг и потвърдил даренията си с отделни хартии. След това, казват, че австразийците храбро защитавали от вендите своите граници и франкското кралство...“ /Фредегар. Gesta Dagoberti I regis Francorum (Парижки кодекс), § 68, 74, 75. Перевод Дмитрия Н. Ракова. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада./

Както се казва, коментарът е излишен.

Що се отнася до продължителността на царуването на кан Самó, в първия цитиран от нас параграф (§ 48) Фредегар твърди, че той управлявал вендите от 623 г. насетне, в продължение на тридесет и пет години, следователно е починал в 658 г. Според българския свод, след тридесет и три години отсъствие (от 623 г.) Самó се завърнал в Киев и починал там през 656 г. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 22/.

Видно е, че и по този въпрос двата източника приблизително съвпадат.

По-големият брат Курбат надживял Самбат/Самó с десет години и починал през 668 г. – в края на управлението на император Константин II (661-668 г.). След смъртта на

българския кан империята Стара Велика България, ведно с поданиците ѝ, била разделена между трима от синовете му: Бат-Баян, Котраг и Аспарух, а другите двама – Кубер и Алцек – мигрирали с племената си съответно в Македония и Италия. /**Теофан Изповедник**. Хроника. Превод на В. Бешевлиев. – В: Христоматия по история на България. Т. I. Ранно средновековие. С., 1978, с. 84, 85; **Никифор, Патриарх Константинополски**. Кратка история след царуването на Маврикий..., с. 49, 50/.

Гаврил Кръстевич, след като изследва изчерпателно и съпоставя всички гръцки източници по този въпрос, също стига до мнението, че смъртта на Курбат следва да бъде отнесена именно към 668 г. /**Гаврил Кръстевич**. Българска история. Т. 2..., с. 248, 249/.

Приложение 1

БЪЛГАРСКИЯТ КАН КИЙ/ЧЕК/САМО/САМБАТ И НЕГОВАТА ДЪРЖАВОТВОРНА И ЦИВИЛИЗАЦИОННА РОЛЯ В ЕВРОПА ПРЕЗ РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ

В Зноемската ротонда в *Моравия* има стенопис с изображение в цял ръст на българския кан Самбó/Самбат, брат на кан Кубрат. Владетелят на *Българо-славянската федеративна държава Дулоба*, която през VII век заемала цяла *Централна Европа*, е облечен в красиво декорирана царска дреха, наметнат със зелена пелерина, придържа пред себе си копие и подпрян на земята висок до кръста му щит с капковидна форма. На щита на Самбó е изкован, с цел божествена закрила, свещеният знак на рода Дуло – „цветето на Тангра“ (сн. 1).

Снимка 1. Стенопис със изображение на Самбó в цял ръст в Зноемската ротонда в Моравия. На щита на Само е изкован, с цел божествена закрила, свещеният родов знак „цветето на Тангра“ – на Дуло и на висшите представители на българската войнска каста, наричани боили или уруси (т.е. „бикове“).

Цветето тук има седем листенца.

Въпреки недобрата съхраненост на стенописа, „цветето на Тангра“, изпълнено в жълт цвят, се вижда и върху бялата царска дреха на Самбó, като най-добре личи на китката на вдигнатата му дясна ръка.

Как и защо Самó се оказал в *Панония* през 623 г., а в следващите години създал империя, включваща дванадесет славянски племена от групата на венетите?

За да отговорим на този въпрос, трябва да се върнем пет години назад, когато се е случило събитието, причинило такъв причинно-следствен исторически развой.

През 618 г. в стана на аварския каган Баян в *Панония* неочаквано било извършено вероломното убийство на българския кан Албури (605-618 г.). Последвало рязко влошаване на отношенията между управляващите родове на *Патрия Оногурия*, известна още като *Стара Велика България*, и *Аварския каганат*. Българските канове Органа (618-622 г.) и Кубрат (622-668 г.) направили остър завои във външната си политика: те прекратили 60-годишния съюз с аварите, насочен срещу *Източната империя*, като подписали договор с *Източната империя*, насочен срещу аварите. /Бахши Иман. Джагфар тарихи (Историята на Джагфар). Свитък от български летописи 1680 година. Превод от руски език Васил Колевски. С., ИК „Кама“, 2005, с. 21, 22/.

Патриарх Никифор коментира тези събития:

„По същото това време [622 г. – б. В.Й.] владетелят на уногундурите Куврат, племенник на Орган, въстанал срещу хагана на аварите и подхвърлил на много оскърбления оставените от него хора [контролния аварски гарнизон в българската столица *Батавил* на р. *Днепър*, край дн. гр. *Полтава* – б. В.Й.] и ги прогонил от своята земя [Кубрат променил названието на държавата *Патрия Оногурия* на *Велика България* – б. В.Й.]. Изпратил пратеници при Ираклий и сключил с него мир, който те и двамата спазвали до края на живота си, защото той му изпратил подаръци и го почел със сана патрикий.“ /Никифор, Патриарх Константинополски. Кратка история след царуването на Маврикий. Превел от средногр. Веселин Н. Иванов. С., Изд. „Зограф“, 1997, с. 40, 41./

В изпълнение на посочения българо-византийски договор, през пролетта на 623 г., по заповед на канас ювиги Кубрат (622-668 г.), канас Самó/Самбат (623-658 г.), начело на армия, съставена от тежка конница на *българи-кутригури* и *урус-алани* (потомци на античните *сармати*), подсигурана от голямо пехотно съединение от племенния съюз на *антите*, предприел поход срещу Аварския каганат в *Панония*. Там към българския кан Самó се присъединили с бойни отряди князете на поробените от аварите дванадесет славянски племена: *ляхи* и *мазовиани* (дн. *поляци*), *белоруси*, *пруси*, *ободрити*, *руяни*, *поморяни*, *лютичи*, *сорби*, *словенци*, *карантани* (дн. *австрийци*), *хървати* – всичките от групата на западните славяни *венети*. Последвало ускорено военно обучение на местните славяни от Самó и неговите офицери, като едновременно е организирана изработка на оръжие и снаряжение за новообучената войска. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с 22/.

В периода 623-628 г., под умелото ръководство на българския кан Самó, *българо-славянската коалиция* провела множество победни сражения, които довели до обезкръвяване и силно свиване на *Аварския каганат*. Единствено по милостта на Самó, аварската държавица не била довършена, но така или иначе тя престанала да бъде заплаха и не след дълго щяла да изчезне от картата на Европа.

Благодарни за спасението им от аварското робство, дванадесетте славянски князе предложили на Самó за съпруги първородните си дъщери, които му родили впоследствие 37 наследници. Съвременникът Фредегар Схоластик (?~659 г.), секретар и летописец на франкския крал Дагоберт I (623-634 г.), отбелязва:

„ ... Те [българите и славяните-венди – б. В.Й.] настъпили против хуните [т.е. аварите – б. В.Й.]. Самó, за който говорих, тръгнал с тях и неговата храброст предизвикала възхищението им: удивително много хуни паднали от меча на вендите. Признавайки неговите заслуги, вендите направили Самó свой крал и той ги управлявал тридесет и пет години. Под негово ръководство те няколко пъти воювали с хуните; неговото благоразумие и храброст винаги им осигурявало победа. Самó имал дванадесет вендски жени, които му родили двадесет и двама сина и петнадесет дъщери...“

/Фредегар. Gesta Dagoberti I regis Francorum (Парижки кодекс), § 48. Перевод Дмитрия Николаевича Ракова. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада./

Утвърждаването му като силен и авторитетен владетел в Централна Европа дало на кан Самó повод да обяви официално през 628 г. създаването на своята *Западно-българска империя Дулоба* – братска и съюзна държава на *Източно-българската империя Стара Велика България* на неговия брат кан Кубрат. Само приел титлата *канас ювиги* = велик княз, равна на титлата на неговия брат. Впрочем имената *Самó* и *Самбат* (*Шамбат*) са подчертавали идеята, че той е „самодържец“, „самовластен“ владетел на новата самостоятелна и независима държава *Дулоба*.

Ето защо Кубрат дал на брат си псевдонимите *Чек* и *Кий* – т.е. „Отцепника“ от централната власт. От прякора *Кий* произлиза името на град *Кийв/Киев*, на който кан *Самó/Самбат* поставил основите през 622 г., преди да започне споменатия негов поход срещу *аварите*. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с 22/.

В „Повесть временных лет“ също са записани основателите на града *Киев*:

„В тези времена [през VI и VII век – б. В.Й.] поляните живеели отделно и се управлявали от свои родове, защото и преди тези братя, за които ще стане реч по-нататък [т.е. за Рюрик, Синеус и Трувор, които царували през IX век – б. В.Й.], ги е имало поляните, и обитавали те своите места с всички свои родове, и всеки се управлявал самостоятелно. И имало трима братя: един на име Кий, други – Шчек, и трети – Хорив, а тяхната сестра – Либед [в оригиналния текст Лыбедь – б. В.Й.]. Кий седял на планината, където е сега височината Боричев, а Шчек седял на планината, която сега се нарича Шчековица, а Хорив на трета планина, която била назована на неговото име Хоривица. И построили град в чест на най-големия си брат, и го назовали Киев. Имало около града гора от величествени борове, и ловяли там зверове, а били тези мъже мъдри и разумни, и наричали се те поляни, от тях [са – б. В.Й.] поляните и до днес в Киев.“

/Повесть временных лет. В переводе Дмитрия С. Лихачева. Уводна част. – В: <http://www.vehi.net/ oldrussian/povest.html/>.

Компиляцията „Повесть временных лет“ е съставена през 1113 г. от Нестор, монах в Киево-Печорската лавра. През следващите четири века, по искане на различни руски князе, тя е поправяна, редактирана и цензурирана от верноподани книжовници-монаси, като Силвестър, Лаврентий и др., които са оставили имената си на съответните преписи. Обаче оригиналът, произлезлите от него три редакции, както и техните преписи,

направени през XII, XIII и XIV век, са изгубени. Най-старите оцелели копия са Лаврентиевския летопис от края на XIV век и Ипатиевския летопис от XV век, също преписвани в следващите векове.

При такова множество от манипулирани редакции и преписи, нормално е да бъдат допуснати неволни или умишлени фактологични грешки.

Според нас основаването на град *Киев* е било осъществено не от трима, а от двама братя – *Хорив* и *Кий-Шчек*, – защото думите *кий* и *шчек/чек*, използвани тук като антропоними-прякори, са синоними и означават едно и също: „отцепник“. Така че значението на прякора **Чек** е идентично на значението на прякора **Кий**: „Отцепника“ (от българската държава и въобще отцепване, откъсване, отделяне от някаква цялост). За сравнение привеждаме съществителните **чекия/ножче** (за рязане/дялкане); **чек** – лист/бланка от чекова книжка; **чеканка** – монетосечене; както и глаголите **чеканить** – сека, отсичам монети; **чекна**, **отчекна**, **разчекна**, **цепя**, **отцепя**, **разцепя**, **разчепквам** и пр.

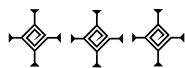
Разбира се, ние ще разкрием ревниво пазената от руската историография тайна: кой е основният източник на монаха Нестор присъздаването на неговата компилация „Повесть временних лет“, освен допълнителните източници – Йоан Малала, Георги Амартол, руско-византийски договори и др.

Основният източник е българският летописен свод „Джагфар тарихи“ – много по-подробен и точен, много по-обхванен и пълен. Там е казано, че основаването на град Киев се дължи на двама братя – Кубрат и Кий, като вторият е бил познат и под името Шамбат/Самбат:

„...По заповед на Курбат неговият по-малък брат Шамбат през 620 година основал на мястото на аула Аскал в планината Куянтау град Башту... Жителите на града толкова много го обичали, че нарекли крепостта на неговото име – Шамбат, а целия град – с неговото прозвище Кий. Оттогава анчийците [т.е. *антите* – б. В.Й.] наричали Башту – Кий.“

/Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 22/.

Император Константин Багрянородни (913-959; самост. 945-959 г.), съвременник на руските князе Игор (913-945 г.) и Светослав (945-972; самостоятелно 963 – 972 г.), потвърждава сведенията в българския свод, а именно, че крепостта на град Киев е носела името Самбат: „Всички те прочее [славяните с изработените от тях лодки-еднодръвки – б. В.Й.] слизат по река Днепър и се събират в крепостта Киев, наречен Самватас.“ /Константин Багренородни. За управлението на империята, § 3. – В: ГИБИ, т. V, 1964, с. 199, 200/.

Във връзка с казаното дотук, ще изтъкна едно свое предположение за възникването на етнонима *чехи* и на хоронима *Чехия*. Възможно е те да са епоними, образувани от прозвището *Чек* на българския кан *Самбат/Самб*, или чрез съчетаване на коментираните в по-горния абзац две негови прозвища – *Чек* и *Кий*, появили се вследствие на неприкритата негова демонстрация към независимост и по-добър живот. Не само лидерът *Чек/Кий*, но и неговите бойци *българи-кутригури*, *урус-алани* и *анти* са били считани за отцепници, т.е. *чеки/чехи*, защото са изоставили родината и семействата си на Днепър.

Моята хипотеза намира потвърждение в самото начало на „Chronica Voeumorum“ на Козма Пражки (~1045~1125 г.), относно заселването и наименоването на *Чехия*:

„В тези времена страната не била населена от хора; покривали я гори, озвучени от бръмченето на пчели и птичи песни... Горските простори били изпълнени от стада диви животни, а поляните – от конски табуни... Всички потоци, малки и големи, започващи от различни планини, се поглъщат от една голяма река, наречена Лаба, течаща към Северно море. В тези времена страната била недокосната от плуг, тъй като в нея още не бил дошъл човек, който би могъл да прави това [т.е. дотогава там не са живели земеделци – б. В.Й.]...

...Хората разположили своите първи селища около планината Ржип, между две реки, а именно, между Огърже и Вълтава; тук те основали своите първи жилища и с радост започнали да побиват в земята пенатите, които донесли на своите рамене. Тогава главният, зад който останалите вървели като след свой господар, се обърнал към спътниците си с тези думи:

„О приятели, които неведнъж сте носили заедно с мен тежки несгоди сред чужди земи! Спрете и принесете жертви, угодни на вашите пенати! С чудодейна помощ пристигнахме най-сетне в отечеството, предопределено ни от съдбата! Това е именно страната, която аз често ви обещавах: никому неподвластна, пълна със зверове и птици, мед и мляко... Отвсякъде тече много вода, изобилстваща с риба. Тук ще имате всичко и никой няма да ви пречи. Тази прекрасна и голяма страна ще бъде във вашите ръце, затова помислете какво название ще бъде най-подходящо за нея.“

Съпровождащите го, сякаш под въздействието на оракул, му отговорили:

„Нима можем да намерим по-добро или по-подходящо название освен името, което ти бащице носиш; и щом твоето име е Чех, то нека и тази страна бъде наречена Чехия! [к.м. – В.Й.]“

/Козма Пражкий. Chronica Voeumorum, кн. I, § 2. По изданию: Козма Пражкий. Чешкая хроника. Пер. Г.Э.Санчук. М., Изд. АН СССР, 1962. – Електронна версия в сайта: „Средновековные исторические источники Востока и Запада“. Оригиналът е написан на латински език през 1119-1125 г. от Козма Пражки, декан (секретар) на епископа на Пражкия съборен храм „Свети Вит“. Запазени са 15 записа./

В цитирания текст виждаме легендарния господар *Чех*, т.е. *Чек*, от преданието, което Козма Пражки е записал от „разказите на старците“, опазвайки се то „да не бъде предадено на забвение“. Козма споделя защо се е наложило да ползва „разказите на старците“: „...в началото на тази книга не исках нищо да измислям, но не намерих хроники, от които да узная кога са станали тези събития...“

Такава хроника обаче е имало и Козма, който е завършил католическото си образование в *Лиез*, а след това често е пътувал до *Франкското кралство* и *Италия*, може би е знаел за нея. Това е цитираната от нас по-горе хроника на Фредегар Схоластик, също писана на латински език, само че в нея вождът на славяните носи името *Самб*. Козма е пропуснал да направи връзката между имената *Самб*, *Чек/Чех* и *Кий*. Ако това бе се случило, началото на неговата хроника щеше да получи документална опора в хрониката на съвременника Фредегар.

В текста Козма обръща внимание, че при заселването на народа на *Чех*, страната около реките *Лаба/Елба* и *Вълтава* е необитаема, „недокосната от плуг“, „никому

неподвластна“, горите изобилни с диви животни. За щастие мъжете в конницата на *Самб* произлизали от племенния контингент на *българите-кутригури* – земеделски и уседнал народ, чиито градове, заобиколени от ниви, са били разположени от древни времена в плодородните земи на *Кримския полуостров* и по долината на река *Днепър*. В „Chronica Voemorum“ („Чешка хроника“) неслучайно се разказва за Пршемисъл Орач, харесан от принцеса Либуше за нейн съпруг, когото нейни пратеници взели от нивата му по време на оран, за да го отведат при нея в княжеския дворец.

Тук ще се отклоним за миг, за да кажем, че в античността тази земя е наричана *Бохемия*, но в първата третина на VII век, точно по време на разглежданите събития, както разбрахме тя е била преименувана в *Чехия*.

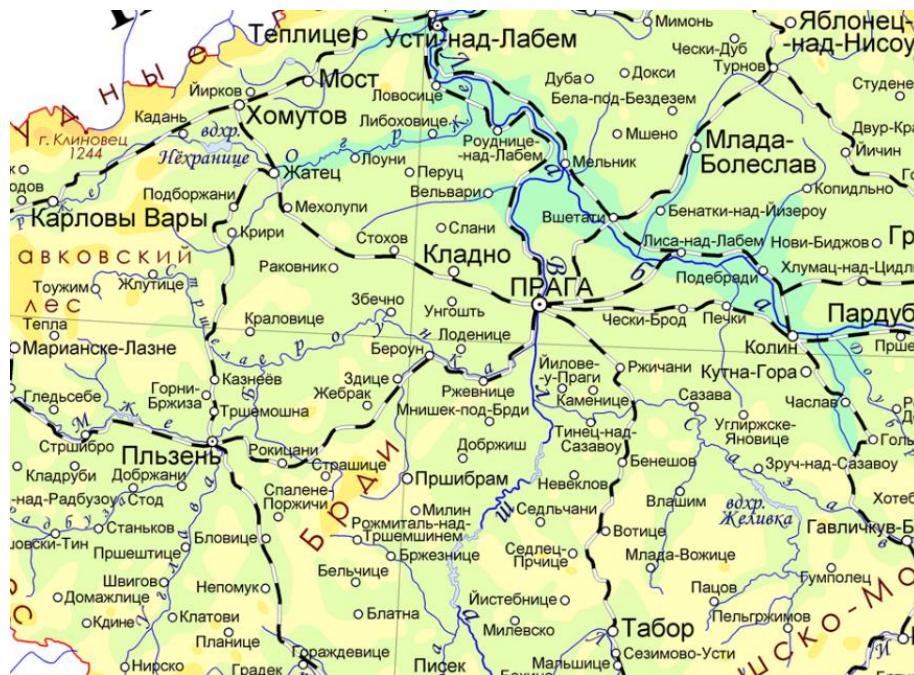
Боемия или *Бохемия*, защото до II век там е живяло келтското племе *ббии*, прокудено тогава от германското племе *маркомани* в хода на продължителната и разнопосочна миграция на германските племена в Западна Европа. Част от *ббии*те били увлечени с миграционния поток на юг в Италия, но, предполагаме, че основната част се е изместила първо на запад – в провинция Галия, където римляните ги нарекли *пиктони* (*pictones*), а сетне далече на север. Вероятно това е келтското племе *пикти*, което в края на III и началото на IV век се настанило в планинската северна зона на Британските острови, в днешна Шотландия. **/Изабела Хендерсън. Пиктите. Тайнствените войни на Древна Шотландия. С., Изд. „Литера Прима“, 2010, с. 5-23/.**

Двата етнонима – *ббии* и *пикти* – са идентични по смисъл и произлизат от древната им традиция да татуират/рисуват телата си вероятно с божествени сцени. Първият термин произлиза от келтската дума *боя* – *ббии* = „боядисани“ (тук впрочем проличава близостта на келтския език със старобългарския), а вторият от латинските думи *pictor* – „живописец“, *pictura* – „картина“, *pictus* – „изписан“, „нашарен“.

Продължаваме по хрониката на Козма Пражки. Та, преди народът на *Чек/Чех* или *Самб* да започне работа по укреплението и своите домове, предводителите, които са съвместявали жреческата функция на колобри, са издялали в гората тотемни стълбове на боговете (според нас – на Перун, Велес, Хорс, Троян/Тангра/Триглаус и разбира се на покровителя на войните Святovit), изнесли ги на рамо на планината *Ржип*, където ги забили. Там ритуално извършили необходимите жертвоприношения. Вместо *тотеми* Козма употребява античната дума *пенати*; така в Рим наричали *езическите идоли*.

Смятаме, че коментираната миграция следва да бъде отнесена към 628 г., след разгрома на Аварския каганат, когато *Чек-Кий* или *Самб* е трябвало да определи географското местоположение на военно-стратегическия център на новата държава, т.е. на своята *Българо-славянска федерация*, като засели там армията си: *българите-кутригури* – на река Вълтава; *урус-аланите*, наричани по-сетне *лучане* или *жатчане* – около река Огърже, днешните градове Жатец и Хомутов **/Козма Пражкий. Chronica Voemorum, кн. I, § 10/; моравците** – в Моравия, а *словаците* – в Словакия. Това е ключова зона, както с оглед ефективното управление на дванадесетте големи племена на *венетите*, така и във връзка с противодействието срещу новия регионален съперник – Франкското кралство (**снимки 2, 3**).

Преминаването от режим на война – походи и битки, към режим на усядане в установена територия с постоянни граници е имало следните етапи: първо, построяване на укрепени военни лагери – *онгли*; второ, разширяване на *онгли*те, поради прииждане на ново население, търсещо закрила; трето, строителство на градове-крепости с феодални замъци, храмове и необходимата инфраструктура.

Снимка 2. Територията на *българите-култригури* и *урус-аланите* на съвременната карта на Чехия.

Снимка 3. Чехия и Моравия през IX век. Последната е обитавана от *словаците* и *моравците*.

Съвсем естествено е владетелят Самó да е държал единно и компактно българското ударно ядро на широката славянска военна коалиция. В периода 628-658 г., въпреки многото походи и битки, това елитно бойно ядро е имало своя укрепена базова територия, в която с времето е уседнало и създало семейства и потомство.

На първо място бил построен лагерът на *българите-кутригури*, а сетне в него – и замъкът на кан *Самó/Чек/Кий*. Тази укрепена база била поставена срещу главния военен опонент – франките, – а именно в долното течение на Вълтава, където днес се намира чешката столица Прага.

Следователно *лагерът на Централния онгъл*, както и *замъкът на Самó*, трябва да се търсят днес именно в *Прага*, квартал *Храдчани* – под крепостта *Пражки храд*, седалището на чешките князе, на укрепеното просторно плато, издигащо се над река *Вълтава*.

На второ и трето място, както споменахме, в историческите области *Словакия* и *Моравия* са били позиционирани военните лагери на пехотата на Самó, съставена от съответните две племена *словаци* и *моравци* от племенното обединение на *антите*. Това било продиктувано от традиционната българска военна тактика за „трите онгъла“ – ляво крило, център, дясно крило – разположени на по няколко десетки, дори стотици километри един от друг, с фронт към противника, в случая *Франкската държава*. Имало и допълнителен четвърти лагер – на *урус-аланите*, преименувани по-късно на *лучане* и *жатчане*, – който е бил поставен като охранително-предупредителен аванпост най-близо до франкската граница – при днешния град Жатец.

В *Прага*, в крепостта *Пражки храд*, кан Самó построил също така и езическия храм на своя боен покровител – победоносният бог-конник *Святовит* („Витяз на светлината“). Несъмнено това е Дионис/Бакхус/Хорос в неговата войнска ипостаз на *Тракийския конник/Херос*, българския *Хурса*, славянския *Хорс*, почитан на цялата територия от *Балканите* до *Кавказ* и на север – до *Северно* и *Балтийско море*.

Разбира се, точно три века по-късно, когато *Ватиканът* започнал насилствено да налага християнството над местните *славяни*, а немските крале – езика и властта си, езическият храм на бог *Святовит* е бил прекроен в християнска църква, която, за да бъде по-лесно възприета заедно с новата вяра, трябвало да носи същото или поне подобно име. Това „цивилизаторско“ дело извършил през 925-929 г. тогавашният херцог на *Бохемия* Вацлав I Свети (921-929 г.), от чешкия княжески род Пршемисловци.

Поради липсата на достоверни исторически сведения, наложило се на католическите служители в Регенсбург – абат Туто и епископ Михаил – да използват несигурни църковни предания, където открили така необходимото им име *Свети Вит*. Именно по техен съвет Вацлав I възприел тази трансформация на главния храм в Прага, за да направи християнството по-приемливо за неговите поданици-езичници /**пак там**, кн. I, § 17, 18, 19/.

Всъщност *Свети Вит* било едно дете от *Сицилия*, което при гоненията на император Диоклециан (284-305 г.) срещу християните, попаднало сред мъчениците, хвърлени на гладните лъвове на арената.

Много по-късно, едва в 1344 г. започнал строежът на съвременната катедрала *Свети Вит*, седалище на архиепископа на град *Прага* (**снимки 4, 5**).

Снимка 4. Катедралата „Свети Вит“ в Пражки храм, изглед от юг. Фото Валентин Йорданов.

Снимка 5. Катедралата „Свети Вит“ в Пражки храм, изглед от запад. Фото Валентина Маринова-Йорданова.

Следователно, днешните *чехи* се явяват потомци на споменатите *българи-кутригури* и *урус-алани*, а днешните *словаци* и *моравци* – на едноименните *антски племена*. Мобилизацията на посочените военно-племенни контингенти е била извършена в региона около р. *Днепър* в края на 622 г. и началото на 623 г. за осигуряване на българския военен поход срещу *аварите*, в изпълнение на българо-византийския договор, сключен между канове Кубрат и Самбат/Самó от една страна и император Ираклий от друга.

Важно е да се каже, че с успешните си действия по ликвидирането на *Аварския каганат*, Кубрат и Самó се превърнали в спасители на *Византия*, за което император Ираклий (610-641 г.) удостоил и двамата с титлата патриций и богати дарове. Този факт е познат на съвременните историци що се отнася до Кубрат, но не и за Самó, за когото по този повод има косвени данни само в „Повест временних лет“. **/Повесть временных лет.** Пер. Д. Лихачева по Лаврентьевскому списку. – <http://www.vehi.net/oldrussian/povest/>.

Патрицианската титла на Самó ще се докаже, ако някога бъде разкрита неговата гробница под фамилия му храм (находящ се днес под основата на катедралата Св. Вит); така както бе открито погребението на Кубрат – през 1912 г. край с. Малая Перешчепина, близо до съвременния град Полтава, в Източна Украйна. **/Залеская, Вера Николаевна и др.** Съкровище на хан Кубрат. Култура набългари, хазари, славяни. Издание на: Комитета за култура на НР България, Националния исторически музей, Министерството на културата на СССР, Държавния ермитаж – Ленинград. С., 1989. 97 с. + каталог на артефактите 59 с./.

От 628 до 658 г. кан Самó е водил борба за територии с франкските крале Дагоберт и Сигиберт, от клана Меровинги, успявайки да присъедини към своята империя княжествата *Тюрингия* и *Бавария*. Тези събития са описани на латински език от споменатия кралски летописец и съвременник Фредегар Схоластик (?-659 г.).

Преди да приведем текста на Фредегар, предоставяме съпътстваща информация, необходима за неговото разбиране. Франкският крал Лотар II (597-629 г.) от рода Меровинги, чийто двор пребивавал в Париж (Нейстрия), провъзгласил през 623 г. сина си Дагоберт (623-634 г.) за съуправител и го направил крал на Австразия, оставяйки за себе си Нейстрия и Бургундия. На свой ред в края на своето управление Дагоберт поставил на трона сина си Сигеберт III (634-656 г.), който също се наложило да продължи борбата с неизтощимия кан Самó до самия край на своето царуване.

Австразия е обхващала североизточните дялове от кралството на Меровингите, а именно днешните Източна Франция, Белгия, Холандия, Люксембург и Западна Германия. По различно време столици на Австразия са били градовете Мец, Реймс, Трир и Кьолн.

Делата, които кан Самó извършил в Централна Европа между 623-658 г., заслужават особено внимание, най-малко защото цели два века след могъщия Атила българският кан Самó успял да възстанови западната половина от старата Хуно-българска империя на своя прапрадядо Атила. При това политиката на Самó явно е постигнала дълготраен ефект, щом век и половина след неговото (на Самó) управление, владетелят на Франкското кралство Карл Велики (768-814 г.) отправил специална молба към българския кан Крум (803-814 г.) да не разрешава на *моравците* да продават на *франките* солта, добивана в Трансилвания. Това е така, защото по времето на Крум западните *славяни*, също както при кан Самó, са били поданици на България, която е имала обща граница с Франкия.

За да онагледим респекта от страна на *франките* към българския кан Самó, привеждаме

обширни цитати от твърде любопитната „Хроника“ на споменатия негов съвременник Фредегар (?-659 г.):

„48. На четиридесетата година от управлението на Лотар [623/624 г. – Фредегар има предвид от рождението на Лотар II в 584 г. – б. В.Й.] някакъв човек на име Самó, франк, родом от Санс, заедно с други търговци, отишъл при славяните, известни като венди. Славяните вече били вдигнали въстание срещу аварите, наричани също хуни и против техния господар – кагана. Вендите били дълго време поданици на хуните [т.е. аварите – б. В.Й.], които ги използвали като *befulci* [авангард – б. В.Й.]. По време на битки с други народи, хуните стояли в строй до лагера, готови за бой, докато вендите се сражавали. Ако вендите побеждавали, то хуните се хвърляли напред за плячката, но ако вендите търпели поражение, то хуните ги връщали и заставяли отново да влязат в битката...“

/Фредегар. *Gesta Dagoberti I regis Francorum* (Парижки кодекс), § 48. Перевод Дмитрия Н. Ракова. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада./

Очевидно е, че прокараната от Фредегар неистина относно франкския произход на Самó имала за цел да омаловажи победите на миролюбивите *славяни* над войнствените и горделиви *франки*, тъй като тези победи болезнено подбивали самочувствието на франкските крале! Съвсем по друг начин изглеждало ако *франк* е обучил и повел робките *славяни* срещу собствените си сънародници *франки* и ги е подлагал на позорен разгром цели тридесет и пет години!

За щастие има източници, в които тази лъжа на Фредегар е изобличена. Така например в баварския текст *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, т.е. „Обръщането [във вярата] на баварите и карантаните“, кралят на *карантаните* Самó е представен като *славянин*. /*Conversio...*, MG, SS, T. XI, p. 7/.

Също така Рутберт Залцбургски е записал следното в своите анали: „655 г. Крал Дагоберт отправил войска в Каринтия срещу Самó Славянина, който убил неговите търговци.“ /Анали на **Свети Рутберт Залцбургски**. Година 655. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада./

Другата манипулация на Фредегар се крие в представянето на кан Самó като търговец, а не аристократ, какъвто той е бил. Нашият коментар в този случай е категоричен: по онова време е било абсолютно невъзможно човек без благороден произход, например търговец, да бъде избран за крал от който и да е народ, та дори и от *славяните*!

Продължаваме по Фредегар:

„68. В тази година [630 г. – б. В.Й.] славяните (или вендите, както те наричат себе си) убили и ограбили в кралството на Самó голям брой франкски търговци, и така започнала враждата между Дагоберт и Самó, кралят на славяните... Кралят [Дагоберт – б. В.Й.] заповядал да съберат тайно войската от цялото кралство Австразия за поход против Самó и вендите... Австразийците на Дагоберт, обсаждащи крепостта Вогастисбург, в която се укрили множество най-решителни венди, били [обаче – б. В.Й.] съкрушени в тридневна битка. И затова те се върнали по домовете си, оставяйки по време на своето бягство всички палатки и снаряжение. След това вендите извършили

много грабителски набези в Тюрингия и околните земи в кралството на франките. Покрай това, Дерван, херцогът на сорбите, народ със славянски произход, дълго време подчиняващ се на франките, преминал под властта на Самó заедно със всички свои хора...”

„74. На десетата година от своето управление [631 г.] Дагоберт научил, че армия венди е нахлула в Тюрингия. Той събрал войската в Австразия, сам я възглавил в град Мец, пресякъл Ардените и пристигнал в Майнц, готвейки се да премине Рейн. Съпровождали го корпуси отборни войни от Нейстрия и Бургундия под началството на техните херцоzi и графове. Саксите изпратили вестители при Дагоберт, молейки да ги освободи от данъка, който те плащали на неговата казна, и те му обещали усърдно и храбро да преграждат пътя на вендите и да защитават [своя – б. В.Й.] участък от франкската граница...”

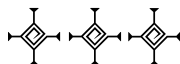
„75. На единадесетата година от управлението на Дагоберт [632 г. – б. В.Й.] вендите, по заповед на Самó, извършили обширни набези, често пресичали границата и опустошавали франкското кралство, разтичайки се по цялата Тюрингия и по другите земи. Дагоберт пристигнал в град Мец и там, по съвета на своите епископи и нобили, и със съгласието на всички видни хора от кралството си, поставил своя син Сигиберт на трона на Австразия и му позволил да направи Мец своя столица. За управители на двореца и кралството били избрани епископ Хуниберт Кьолнски и херцог Адалгизел. Давайки на своя син достатъчна хазна, той го снабдил с всичко необходимо за неговия ранг и потвърдил даренията си с отделни хартии. След това, казват, че австразийците храбро защитавали от вендите своите граници и франкското кралство...”

/Фредегар. Gesta Dagoberti I regis Francorum (Парижки кодекс), § 68, 74, 75. Перевод Дмитрия Н. Ракова. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада./

Що се отнася до продължителността на царуването на кан Самó, в първия цитиран от нас параграф (§ 48) Фредегар твърди, че той управлявал вендите от 623 г. насетне, в продължение на тридесет и пет години, следователно е починал в 658 г. Според българския свод, след тридесет и три години отсъствие (от 623 г.) Самó/Самбат се завърнал в Киев и починал там през 656 г. /Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 22/. Видно е, че и по този въпрос двата източника приблизително съвпадат.

По-големият брат Курбат надживял Самбат/Самó с десет години и починал през 668 г. – в края на управлението на император Константин II (661-668 г.). След смъртта на българския кан империята Стара Велика България, ведно с поданиците ѝ, била разделена между трима от синовете му: Бат-Баян, Котраг и Аспарух, а другите двама – Кубер и Алцек – мигрирали с племената си съответно в Македония и Италия. /Теофан Изповедник. Хроника. Превод на В. Бешевлиев. – В: Христоматия по история на България. Т. I. Ранно средновековие. С., 1978, с. 84, 85; Никифор, Патриарх Константинополски. Кратка история след царуването на Маврикий..., с. 49, 50/.

Гаврил Кръстевич, след като изследва изчерпателно и съпоставя всички гръцки източници по този въпрос, също стига до мнението, че смъртта на Курбат следва да бъде отнесена именно към 668 г. /Гаврил Кръстевич. Българска история. Т. II (485-668 г.). Ръкопис, завършен преди 1865. Първо издание 2019. Превод на съвр. български език Николай Иванов Колев. С., Изд. „ГУТА-Н“, 2019, с. 248, 249/.

Важно е да обърнем внимание в нашето изследване на странните съвпадения между имената на легендарните личности отци/майки (родоначалници на народи и държави) в двата текста – руския летопис „Повесть временних лет“ и в чешкия летопис „Chronica Boemorum“, които впрочем са писани по едно и също време: първият – в 1113 г., а вторият – през 1119-1125 г.

**„Повесть временних лет“ /Увод/
Основоположници на Киевска Рус**

Кий
Шчек (Чек)
Хорив
Лыбедь

**„Chronica Boemorum“ /§ 2-6/
Основоположници на Чехия**

Чех
Крок
Либуше

Припомняме, че според нашия анализ, направен по-горе относно антропонимите *Чек* и *Кий* в „Повесть временних лет“, същите се отнасят за една личност: *Чек-Кий*, *Самбат* или *Самб* – брата на *Курбат*. Следователно, освен доказаната от нас идентичност на първата личност в двата текста, предполагаме че е възможна идентичност и на втората и третата личности в хронологията. Макар в първия летопис *Лыбедь* да е представена като сестра на *Кий-Чек* и *Хорив*, а във втория – *Либуше* е дъщеря на *Крок*, който според нас е идентичен с *Хорив*, т.е. *Курбат*.

Освен това и в двата летописа след легендарните родоначалници се забелязва отчетлива празнина – няма епически герои и извършени от тях дела, прескача се един „тъмен период“ от около 200 години и едва след него продължава разказът за реално случили се исторически събития. Тази наша констатация се подкрепя от липсата в „Chronica Boemorum“ на повествование за князете-наследници на Либуше и Пршемисъл Орач. Вместо това Козма Пражки се впуска в лирични отклонения и морални поучения и чак в § 9 изброява седем измислени имена: Незамисъл, Мнат, Воен, Внислав, Кржесомисъл, Неклан, Хостивит. Повечето изследователи на „Чешката хроника“ забелязват, че посочените княжески имена всъщност представляват славянска версия на седмичните дни и аналогичните им антични езически божества-планети, съответно от неделя до събота.

Исторически точните данни в хрониката на Козма, както той сам признава, започват в § 10 с първия покръстен княз Борживой (~870/872~889/894 г.). Във второто предисловие на своя труд той казва, че проблемът се дължи на липсата на царски летописи за периода VII-IX век. Уверено можем да предположим, че старите книги вероятно са били изгорени от католическите немски свещеници, при постоянната им намеса в чешките дела и по-конкретно при разрушаването на езическия храм на победоносния конник Святovit и построяването на неговото място от княз Вацлав I през 929 г. на малък християнски храм „Свети Вит“, посветен на едноименния мъченик. Може би убийството на същия Вацлав от брат му Болеслав /§ 17-19/ е било извършено по верски причини и също така заради погубването на родовата памет, прилежно съхранявана дотогава в родовите летописи. Така немските духовници, стремящи се да наложат чрез католическата вяра своето етническо и културно влияние над славяните в Централна Европа, постигнали целта си.

Немската военна, верска и културна инвазия в Чехия, Моравия, Далмация и Ободритското княжество е добре засвидетелствана и в други източници: „Фулденските анали“ /за години 844, 845, 846, 848, 849, 851, 855, 856, 857, 858, 863/, „Руанските анали“ /за години 881, 912/, както и в „Аналите на свети Рутберт Залцбургски“ /за години 655, 805, 986, 1004, 1035, 1036, 1040, 1082, 1073, 1076/.

Така например във Фулденските анали е отбелязано подобно събитие през 844 г.:

„Людвик [Луи II, крал на източните франки от 840 до 876 г. – б. В.Й.] тръгнал на война срещу ободритите [тяхното княжество се намирало в долното течение на р. Лаба/Елба, дн. Северна Германия – б. В.Й.], които замисляли измяна, и ги подчинил. Когато кралят на този народ Гостомисъл загинал, Людвик заповядал тази страна и нейния народ, които му се подчинили по волята божия, да бъдат предадени под управлението на херцог.“

/Фулденски анали, ч. II, текст за 844 г. – В сайта: Средневековые исторические источники Востока и Запада./

И през 849 г.:

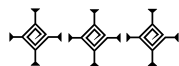
„Бохемците [т.е. чехите – б. В.Й.] вероломно, както при тях е прието, се опитали да настъпят срещу франките. Да подави коварното имнастъпление се отправил един от най-приближените на краля херцог на тази област Ернст [маркграф на Нордау, Североизточна Бавария – б. В.Й.], а също голямо число графове и абати с многочислена войска... През деня, когато войската с голям труд водела бой пред укрепленията на врага и по време на сражението от двете страни много [рицари – б. В.Й.], без разлика във званието, се оказали ранени, една стрела се забила в лявото му коляно... Враговете взели надмощие и, непрекъснато убивайки [знатни благородници – б. В.Й.], ги преследвали до самия лагер. Бягащите видели множество загинали, останали да лежат там със своето хубаво въоръжение. Те изпитали ужас и изгубили надежда за избавление...“

/Пак там, ч. II, текст за 849 г./

И още, през 855 г.:

„Крал Людвик навлязъл със своята войска в земята на моравските славяни против разбунтувалия се техен херцог Растица [Ростислав, княз на Великоморавия от 846 до 870 г. – б. В.Й.], само че не постигнал успех. Върнал се обратно без победа, защото неговият противник се намирал под защитата на много здрави укрепления, поради което войската на краля при тежка битка би могла да понесе сериозни загуби...“

/Пак там, ч. II, текст за 855 г./

Констатацията за „бяло петно“ относно периода VII-IX век може да се направи обаче и за другия извор, явяващ се основен за руската история – „Повестъ временних лет“. Там, след мимолетното споменаване в увода на легендарните родоначалници Кий, Шчек, Хорив и сестра им Лыбедь, по подобен начин следва информационен вакуум за период от около 200 години (вж. цитатите по-горе). Конкретното историческо повествование

започва от 862 г., когато властта в т. нар. Черна България (това държавно име не е посочено в текста) е узурпирана от Рюрик, хазарски васал, който е обявен за родоначалник на руската княжеска династия, сякаш не е имал баща, дядо и не произхожда от древния кански род Дуло.

Всъщност от българския летописен свод „Джагфар тарихи“ разбираме, че зад прозвището Рюрик („Царчето“) се крие българският кан Лачин, който през 862 г. с хазарска подкрепа сваля от трона на Черна (т.е. Западна) България своя по-голям брат Джилки. На свой ред двадесет години по-късно, в 882 г. синът на Джилки – Алмуш/Олмуш, записан в „Повестта“ като Олег Вещий, отстранил от властта хазарското протеже чичо си Лачин/Рюрик и започнал да управлява Черна България като главен регент на малкия му син Угор/Игор, роден от унгарска принцеса. В 895 г. Алмуш бил избран за владетел на Волжка България и се преместил от гр. Киев в гр. Болгар. А в 913 г. другите двама български регенти на Игор се оттеглили и той поел самостоятелно властта в Черна България, преименувана по това времена Киевска Рус, отхвърляйки категорично продължаващите опити за хазарско покровителство /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 44-45, 48, 57/.

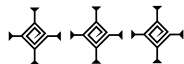
И така, кой е факторът в Русия, който унищожавал старите княжески летописи, а част от тях е цензурирал в своя полза и пропуснал – тези, които са достигнали до нашето време?

Този фактор е *династията Романови*, която завзела царския престол след Иван Грозни, последния представител на *династията Дуло*, а после владяла Руското царство и империя в продължение на 304 години – от 1613 до 1917 г.

Следователно вредният фактор може да бъде не само външен, какъвто е случаят с Чешкото кралство, но и вътрешен, който е повредил историята на Русия. Разбира се този вътрешен фактор е имал своите мотиви, но засега те остават скрити за обществеността, освен предположението, че Романови са имали родова или етническа вражда към династията Дуло и към българите въобще.

Дори днес, повече от век след безславния край на Романови, съвременната политическа класа на Русия продължава да налага Романовата псевдоисторическа хипотеза за Рюрик и славянството, нанасяйки с това огромни вреди на средновековната история на Европа. Подобно поведение имат политическата и научната общност в Западна Европа, които гледат назад във времето не през призмата на историческите извори, а през кривите очила на съвременната конюнктура.

Горко на търсачите на истината, както и на всички останали, захранени с лъжа още от училищната скамейка.

Българският канас ювиги, т.е. император, Самб е починал през 658 г., в апогея на своето могъщество и слава. Огромната територия на неговата държава, простираща се в посока север – юг от Балтийско до Адриатическо море, и в посока изток – запад от река Днепър до река Лаба/Елба, се разпаднала на дванадесет държави, управлявани в следващите векове от неговите наследници. Това били канствата/княжествата на *чехите*, *моравците*, *карантаните* (днешните австрийци), *хорватите*, *лютичите*, *сорбите*, *прусите*, *поморяните*, *руяните*, *ободритите*, *мазовианите* и *ятвягите* (последните две племена са днешните поляци). Този разпад се дължал от една страна на липсата сред наследниците на Самб на силна личност, притежаваща неговите лидерски, военни и управленски качества, а от друга – на стремежа на отделните славянски племенни родове към самоуправление.

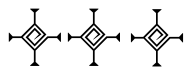

Все пак империята на Самб се запазила номинално в Средна Европа, като единна етно-културна територия под названието *Славия/Склавия*. Освен етническата близост, езика и икономическата общност, тази територия била под духовната власт на обединено жреческо съсловие, което изповядвало култа към Непобедимия конник Святovit, донесен в Европа от кан Самб и неговите дружинници.

Непобедимият войн на слънцето Святovit, разбира се е аналог и продължение през тази епоха, на Божия син-слънце, почитан от дълбока древност в Азия, Египет, Елада, Тракия, Персия и Рим като сокол и кон/конник – Хорс/Хурса, Хор/Херу/Старият Херакъл, Герос/Гераки, Тракийският херос или Митрас (Mitrás Sol Invictus).

В историческата област *Славия* всяко славянско племе е имало свои светилища на висшия езически бог Тангра/Троян/Триглаус/Тригелави и на бога-войн Святovit („Витяз на светлината“), като главният храм на областта се е намирал на остров Рюген, в столицата Аркона на племето *рюгяни/руяни*. /вж. **Валентин Йорданов**. Конят – свещеното животно на траките и българите. – списание **Горгони**, кн. 1, 2016, с. 7-26/.

Ако *западните славяни (венети)* бяха запазили империята на Само под формата на конфедерация с централизирано върховно управление, те нямаше в периода IX-XII век да бъдат постепенно асимелирани, понемчени и покатоличени, а Европа несъмнено щеше да има днес един естествен, разнообразен и автентичен национален облик.

Дотук нашето документално изследване се основаваше на конкретни извори. А сега ще изложим своя хипотеза относно събития, за които изворите мълчат, но въпреки това има достатъчно косвени данни.

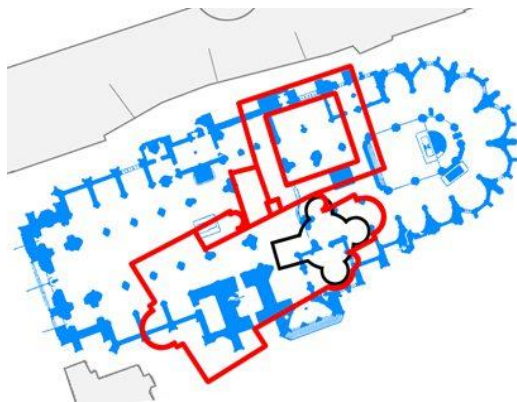
За какво става дума?

По-горе споменахме за братоубийството през 935 г. в чешкото кралско семейство. Ако анализираме хронологично събитията около този ужасен акт ще можем да видим цялостната картина на историческия момент с участниците и мотивацията на тяхното поведение.

През 928-929 г. Хайнрих I Птицелов, крал на Източно-Франкското кралство (919-936 г.), в няколко похода победил славянските племена *ободрити, велети, хевели, редари* и *бохеми*, като им наложил да му плащат годишен данък. В тази военна кампания столицата на чехите (бохемите) Прага била обсадена и превзета още в 928 г. Хайнрих бил дейно подпомаган от своя наследник и съкрал Отон I – тогава 16-годишен едър, червендалест и буен младеж.

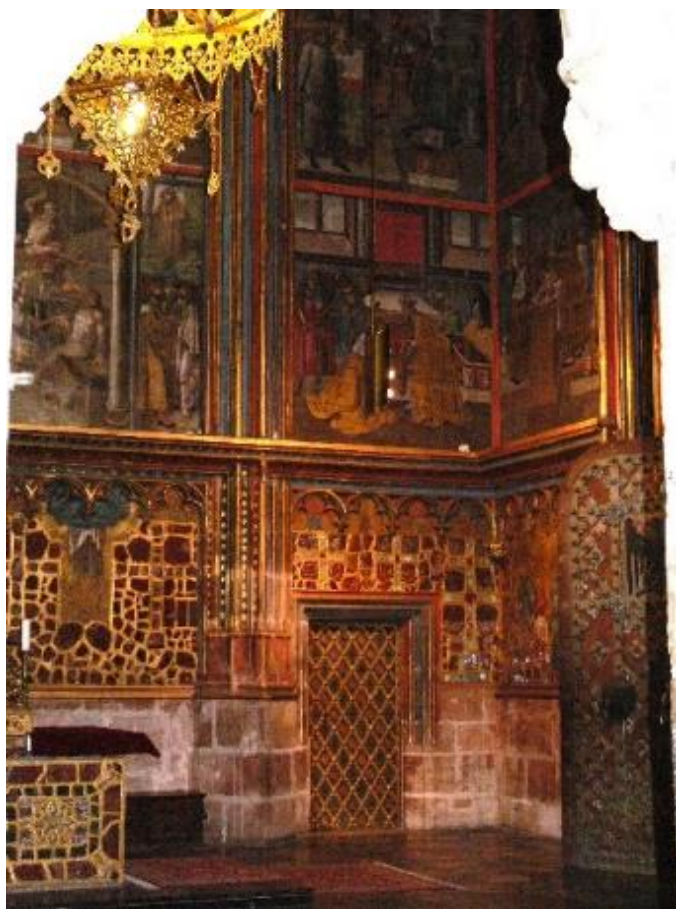
В подписания мирен договор победеният чешки канас/княз Вацлав I (921-935 г.) се задължил да приеме християнската вяра, да преустрои стария фамилен храм-ротонда на бог Святovit в християнска църква, преименувана на „Свети Вит“ и да плаща годишен данък на победителя. Договорът бил скрепен с династичен брак между младия крал Отон и „една знатна славянка“ /**Видукинд Корвейский**. Деяния саксов. Кн. I, § 35. – В: Средневековые источники Востока и Запада: <https://www.vostlit.info/Texts/rus/Widukind/frame1.htm/>, вероятно сестра на княз Вацлав.

Предполагаме, че по време на франкската окупация на Прага в 628 г. е било извършено оскверняване на гроба на чешкия родоначалник Чех/Самб, находящ се в криптата под фамилия храм-ротонда на Святovit (**снимки 6, 7**). Това криминално деяние вероятно е било извършено в тъмна доба, без знанието на Вацлав. Тъй като крадците, изпратени от крал Хайнрих, не са могли да изнесат незабелязано мечовете, бронята, щита и шлема на Самб, те се принудили да откъртят набързо златната украса, апликирана върху луксозните патрициански оръжия и бойно снаряжение на покойника Самб. Златната украса била смачкана с цел умалвяване на нейния обем, прибрана в торба и тайно изнесена от гробницата.

Снимка 6. План на езическата три-абсидна ротонда на Святovit (в черно) в общия план на романската базилика Свети Вит (в червено), както и в общия план на съвременната катедрала Свети Вит (в синьо).

Románská_rotunda_svatého_Víta By <http://zohla.com/prahacz.php?st=chramyaSvatyne>, Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=18010237>.

Снимка 7. Стената и вратата на „Коронната камера“ на чешките крале, украсена специфично с позлатени гнезда/касети, запълнени с тъмночервени кристали. Korunni_komora_dvere Autor Pajast – Fotografie je vlastním dílem, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4072722>.

Важно било също така да се откраднат и унищожат българските царски хроники, за да се заличи споменът за славния български кан Чех/Самó и неговите победи през VII век над франките, както и хрониките на следващите чешки владетели през VII, VIII и IX век. Възможно е тогава да са били изгорени и други езически книги, свързани с древния култ и ритуали към Непобедимия Херос (Святовит).

През 929 г. „знатната славянка“, т.е. сестрата на Вацлав, родила на Отон син Вилхелм, който по закона на майората се явявал наследник на франкската корона. Хайнрих обаче решил да осигури саксонска принцеса за сина си Отон. Затова в същата година изпратил при Етелстан, крал на Англия (927-939 г.), годежна делегация с богати сватбени дарове, защото според древния обичай бащата на годеника трябвало да „купи“ годеницата от нейния баща. /Видукинд Корвейский. Деяния саксов. Кн. I, § 37/.

Според нас тези сватбени дарове са съдържали златото, ограбено от гроба на патриция Самó. Ето как личните царски вещи на покойника – българския владетел Самó – се оказали в Британия като собственост на крал Етелстан. Очевидно вторичното им укриване в земята е станало след 929 г.

Това е *Стафордширското съкровище*, намерено случайно в полето на частна земеделска ферма край Хамеруич и извлечено в продължение на цели три години, в периода 2009-2012 г., защото е било заровено на десетки отделни места. Понастоящем то се съхранява в Музея и художествена галерия на Бирмингам (**снимки 8-14**). Според експертите златните апликации на оръжие и снаряжение, открити при Стафордшир, са изработени около 650 г. Припомняме, че Великият кан и патриций Самó/Чех е управлявал своята федеративна държава в Централна Европа в периода 623-658 г.

Снимки 8-14. Част от златно-гранатовите апликации на оръжие и военно снаряжение в Стафордширското съкровище.

Sword_staffs By Jon Callas from San Jose, USA – Sword fitting with garnets (Staffordshire Hoard). Uploaded by Victuallers, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=10734900>.

Стилът на апликациите за оръжие от Стафордшир е характерен с това, че в златните пластини са направени плитки гнезда/касети с различна големина и форма, за да поберат съответни по големина и форма полускъпоценни гранати и цветни стъкла. След инкрустацията е извършено общо изглаждане на апликациите, които придобиват вид на златно-червена мозайка.

Отбелязваме, че в същия специфичен стил са изработени стената и вратата на „Коронната камера“ на чешките крале в катедралата „Св. Вит“ в гр. Прага (вж. снимка 7).

За нас обаче интересният момент е *идентичността на златно-гранатовите апликации от Стафордшир със златно-гранатовите царски бижута от погребалното съкровище на Великия Кан Курбат (622-668 г.),* намерено през 1912 г. в неговия курган на брега на Свещеното езеро край село Малая Перещепина (близо до съвременния град Полтава), Украйна (**снимки 15-20**). Корбат/Курт и Самбат/Самб са братя и владетели през VII век на две големи федеративни съседни държави в Европа с обща граница на река Днепър.

Снимки 15-20. Част от царските бижута, апликирани с гранати и други полускъпоценни камъни, намерени край Малая Перешчепина – в кургана на Курбат, Канас ювиги на Стара Велика България (622-668 г.).

/Вера Н. Залеская и др. Съкровище на хан Кубрат. Култура на българи, хазари, славяни. Издание на: Комитета за култура на НР България, Националният исторически музей, Министерството на културата на СССР, Държавния ермитаж – Ленинград. С., 1989. 97 с. + каталог на артефактите 59 с./

Можем само да гадаем къде са били изработени тези изделия на лукса: в Киев, в Прага, или и на двете места, от гравьори, обучени в една и съща школа. Не е за подценяване също така възможността те да са византийска изработка, подарени на Курбат и Само от Ираклий, когато ги е посветил в патрициански сан през 628 г.

Чешкият канас/княз Вацлав I (роден в 907 г.) имал по-малък брат Болеслав (роден в 915 г.). През 935 г. станал лют скандал и спречкване между двамата братя, през входа на ротондата-църква „Св. Вит“. Седем години по-рано, в 928 г., когато Вацлав позорно се подчинил на Хайнрих и сина му Отон, Болеслав бил едва 13-годишен. Но през 935 г. той вече е навършил 20 години и тогава вероятно е разбрал за поругаването гроба на великия им праядо Само, както и за липсата на царските летописи.

Братята се сбили, извадили личните си оръжия. В схватката Болеслав паднал на земята, а Вацлав се надвесил над него и тогава стоящите наблизо телохранители на Болеслав се намесили да ги разтърват, но в този миг Вацлав бил смъртно пронизан. **/Видукинд Корвейский.** Деяния саксов. Кн. II, § 3/.

Впоследствие убитият чешки княз бил наречен Вацлав I Свети, заради християнските му заслуги, а неговият брат езичник станал известен като Болеслав I Страшни (935-972 г.).

Наследявайки трона, гневният Болеслав се опълчил срещу *франките* и водил през 936-950 г. продължителна война с тях, в опит да се откъсне от немското политическо и религиозно влияние. За съжаление, не успявайки да привлече на своя страна другите славянски князе, бил победен. Тогава се наложило да воюва срещу *полабските славяни* и *унгарците* като съюзник на бившия си враг Отон I Велики, крал на Източно-Франкското кралство (936-962); император на Свещената Римска империя (962-973). **/пак там/.**

Приложение 2

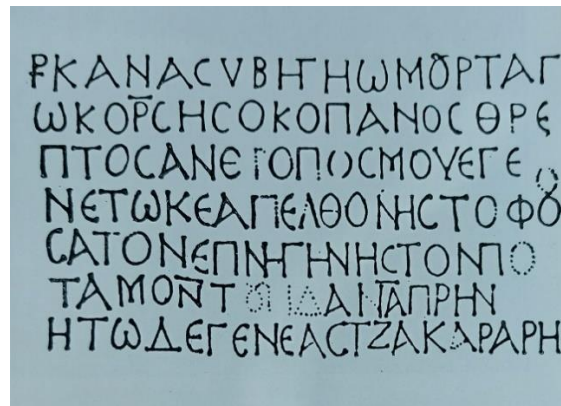
КАНА СЮБИГИ ИЛИ КАНАС ЮВИГИ Е БИЛА БЪЛГАРСКАТА ВЛАДЕТЕЛСКА ТИТЛА?

Вече сме разглеждали етимологията и значението на титлата *канас ювиги* (вж. **Валентин Йорданов**. Сакралните знаци и имена на българските канове от династията Дуло. – списание Горгони, кн. 3, 2019, с. 102-126; **Същият**. Генеалогия на българските канове от Баламбер до Кубрат и Кий 340-668 г. С., Изд. „Хелиопол“, 2023, с. 3-25, 39; **Същият**. Символи и знаци от древността. С., Изд. „Асеновци“, 2023, с. 3-172).

За съжаление упорито продължава употребата от специалисти и от прозаици на неправилната форма *кана сюбиги*. Ето защо се налага отново, целенасочено и нарочно да обърнем внимание на този въпрос.

1. Титлата в надписите на българските владетели: нейната структура и тълкуване в историографията.

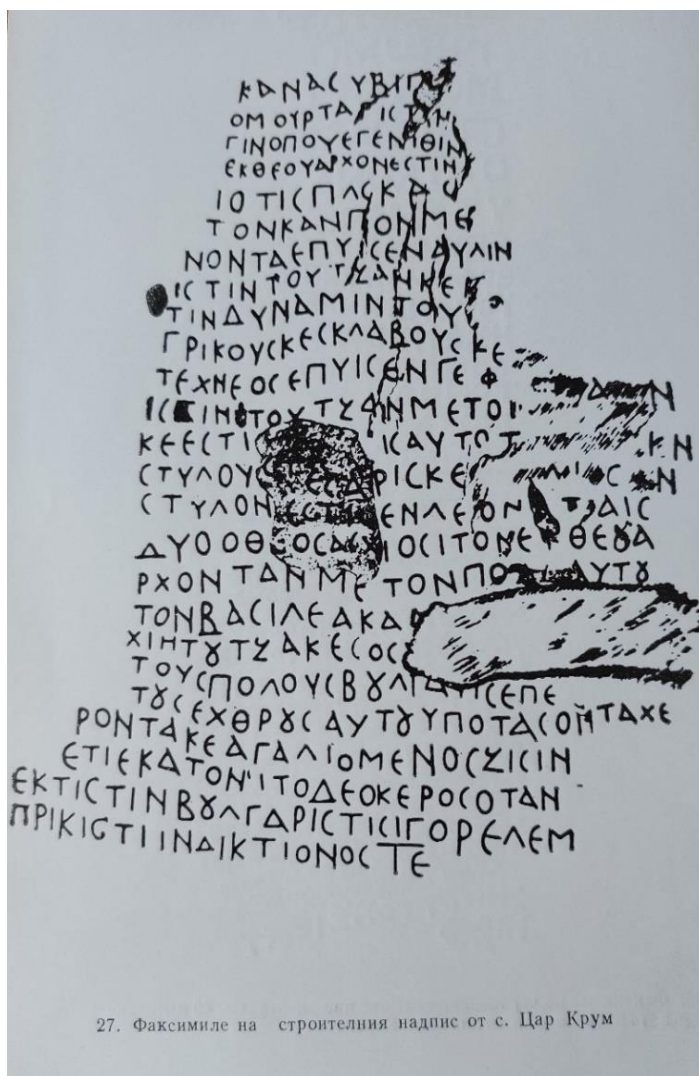
Проблемът е възникнал поради това, че в надписите словоредът е слят, думите не са отделени (**снимки 1-5**). Това не винаги, но понякога води до грешки при разчитането. Така е станало в този случай. Грешката е допусната от нашия виден филолог и историк Веселин Бешевлиев, завършил с докторат класическа филология в Германия, автор на много публикации на български и немски език, дългогодишен преподавател в Софийския университет. Учен с изключителни приноси в издирването, копирането, превода, тълкуването и обнародването на оцелелите български палеографски паметници.

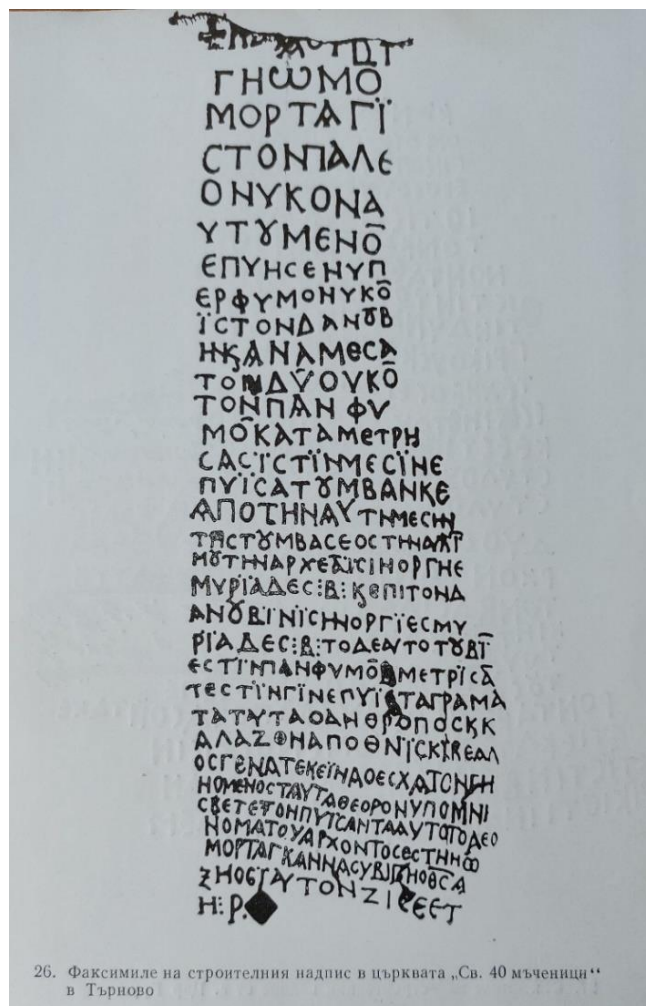
Снимки 1 и 2. Надпис (с факсимиле) на кан Омуртаг, посветен на „Корсис копан [чашник], от моите хранени люде“.

Снимка 3. Надпис на кан Омуртаг, посветен на „Негавон, зера таркан, от моите хранени люде“.

Снимка 4. Факсимиле на Омуртаговия надпис, намерен при с. Чаталар (дн. Цар Крум), Шуменско. Отнася се за изграждането на крепост, дворец и мост на р. Тича (Камчия). /Веселин Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. на ОФ, 1981, с. 96-97 – фотос 27/.

Снимка 5. Факсимиле на Омуртаговия надпис върху колона, вторично използвана през 1230 г. при строежа на черквата „Св. Четиридесет мъченици“ във втората българска столица Велико Търново. Колоната е пренесена от гробницата (могилата) на кан Омуртаг, която била издигната точно в средата на разстоянието между първата българска столица Плиска („стария дворец“ на Омуртаг) и новия Омуртагов дворец на р. Дунав. Това е видно от самия надпис, който се отнася именно за строежа на новия дворец и гробницата. /**Веселин Бешевлиев.** Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. на ОФ, 1981, с. 96-97 – фотос 26/.

За жалост и най-добрите могат да сгрешат в определено разчитане, както е станало при тълкуването на българската титла от Веселин Бешевлиев.

А каква е позицията на другите изследователи по въпроса?

I. Братята Карел и Херменгилд Шкорпил са разделили правилно термините, съставлящи титлата в надписите на Омуртаг, Маламир, Пресиян, а именно: *Канас Ювиги*. /Североизточна България в географическо и археологическо отношение. От **Карел и Херменгилд Шкорпил**. С., Държавна печатница, 1892, с. 36/.

II. След тях по същия начин го е сторил видният ни учен Ганчо Ценов /Праотечеството и праезикът на българите. Историко-филологически издирвания въз основа на първоизточници. От д-р **Ганчо Ценов**. С., 1907, с. 147; Българите са по-стари поселници на Тракия и Македония от славяните. От д-р **Ганчо Ценов**. С., Печатница „Военен журнал“, 1908, с. 81-83/.

III. Доайенът на българската историческа наука в началото на XX век Васил Златарски е разчел титулната формула и името в началото на няколко надписа по следния начин:

1. Начало на мемориален надпис на Омуртаг, посветен на „Корсис копанос, от моите хранени люде“: „Κανας υβηγη Ωμουρταγ...“ Превод на проф. В. Златарски: „Великият хан Омуртаг“. /Васил Н. Златарски. История на българската държава през средните векове. Том I. Първо българско царство. Част I. Епоха на хуно-българското надмощие (679-852). С., Изд. на БАН, 1918, с. 307/.

Едно отклонение, преди да продължим. Златарски предава надписа с малки гръцки букви, което не е коректно, защото оригиналът е написан с византийско унциално писмо (вж. сн. 1 и 2). Казаното важи впрочем и за останалите надписи (вж. сн. 3, 4, 5).

Тази некоректност позволява на В. Златарски да избегне загадката-проблем, че в надписите на българските канове има не само гръцки букви. Гледайки снимките и факсимилетата, откриваме дори само в началните три думи, касаещи титлите и името на кана, цели три букви – поред шеста, седма и четиринадесета, които не съществуват в гръцкото писмо. Шестата буква, оригинална Улфилова С, би трябвало да е гръцката сигма Σ. Седмата буква, оригинална Улфилова V (с вокал „у“ или „ю“), чрез гръцко писмо би трябвало да се изпише с цел най-добро приближение, тъй като гърците нямат буква, покриваща вокала „ю“ – или само с главен ипсилон Υ, или с двойната гласна ΟΥ (и в двата случая се получава вокал „у“). Четиринадесетата буква е оригиналната старобългарска Ѣ (с вокал „у“; сн. 1, 2, 3), която също няма аналог в гръцкото писмо; при някои надписи от немай къде са използвани ΟΥ (сн. 4) или Ο (сн. 5).

Несъмнено българските владетели са познавали писмеността на Улфила, поради съвпадение на епохата и територията. Припомняме, че епархията на епископ Улфила е обхващала Долна Мизия и Прибрежна Дакия, включително полуостров Крим. Богослужебните книги, които Улфила преписал посредством съставената от него през 338-349 г. азбука са били ползвани там от IV до IX век, а през този период земите северно от Дунав до Урал и Кавказ са влизали последователно в границите на три български държави: Патрия Оногурия, Велика България и Черна България. Някои книги на Улфила е открил в гр. Херсонес Таврически Константин Философ по време на мисията си при хазарския хакан през 861 г. Темата е интересна, но ще я коментираме в края на настоящото изследване.

Продължаваме с надписите, както ги е записал и разчел професор Васил Златарски в посочения негов капитален труд:

2. Начало на мемориален надпис на Омуртаг, посветен на „Негавонас зера тарканос, от моите хранени люде“: „ + Καναs υβηγη Ωμουρταγ...“ Превод на Васил Златарски: „Великият хан Омуртаг“ /**пак там**, с. 316/.

3. Начало на Шуменския строителен надпис относно прекарване на водопровод от Исбул, кавкана на кан Маламир: „Καναs υβηγη Μαλαμηρ ο εκθεου αρχων...“ Превод на Васил Златарски: „Велики хан Маламир, княз от Бога [от Бога архонт – б. В.Й.]...“ /**пак там**, с. 335/.

4. Начало на Чаталарския строителен надпис на кан Омуртаг относно изграждането на крепост, дворец и мост на р. Тича (Камчия): „Καναs υβηγη Ωμουρταγ...“ Превод на Васил Златарски: „Великият хан Омуртаг...“ /**пак там**, с. 443, 444/.

5. Начало и край на строителния надпис на кан Омуртаг върху колона, вторично използвана в строежа на търновската черква „Св. Четиридесет мъченици“ през 1230 г.;

колоната е пренесена от гробницата (могилата) на кан Омуртаг: „Κανας υβιγη Ομορταγ... Το δε ονομα του αρχοντος εστιν Ωμορταγ κανας υβιγη...“ Превод на Васил Златарски: „Великият хан Омортаг... А името на княза е Омортаг, велики хан...“ Превод на руския византолог Фьодор Успенски, публикуван в 1901 г.: „Хан Ивиги Омортаг... Имя же князя есть Омортаг, Хан Ивиги...“ /**пак там**, с. 444-446/.

Интересно е да се отбележи, че преводът на Успенски е общо взето по-верен (буквален) и по-близо до оригинала, отколкото този на Златарски, макар Успенски да превръща *кан* в *хан* и *Ювиги* в *Ивиги*. Последното той е сгрешил, защото гръцката буква ипсилон Υ в класическия древногръцки се е произнасяла като „У“, а в съвременния гръцки се произнася като „И“. Все пак „Ивиги“ е добра стъпка напред в коректното разчитане.

IV. Друг виден български историк, Васил Гюзелев, публикувайки надписите на Омуртаг и Маламир, винаги представя титлата им като „Кан ювиги“ /вж. напр. Христоматия по история на България. Т. I. Ранно средновековие. Съставители **Петър Петров и Васил Гюзелев**. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1978, с. 131-133/.

V. Самият В. Бешевлиев в началото на своята научна кариера е разделял правилно думите в титулатурата на българските владетели, например в коментара си на Търновския надпис от черквата „Св. Четиридесет мъченици“: „Κανας υβιγη Ωμορταγ...“ /вж. Вярата на първобългарите. От проф. **Веселин Бешевлиев**. С., Придворна печатница, 1939, с. 60/.

Наистина е необяснимо и странно как и защо той в по-късните си публикации е променил своето мнение за структурата на титлата – в *Кана Сюбиги*, въпреки възприетото дотогава становище от него и неговите колеги, че тази структура е *Канас Ювиги*, както той сам признава в капиталния си труд „Прабългарски епиграфски паметници“ (вж. цитата в следващия абзац)?

Бешевлиев пише:

„Правилното разчитане на надписа зависи от правилното разчленяване или отделяне на думите една от друга. Почти без изключение отделните думи в надписите са издълбани не разделени, както е сега, а свързани една с друга в непрекъсната редица... Това е съществено затруднение дори за опитни епиграфи... Тук голяма роля играе способността на епиграфа да отгатва или да се досеща, накратко – интуицията. Добър пример за неправилно разчленяване е изразът ΚΑΝΑΣЮΒΙΓΙΟΜΟΥΡΤΑΓ, с който започват много прабългарски надписи. Кое е правилното разделяне на това съчетание от букви? Името ΟΜΟΥΡΤΑΓ се отделя лесно от общото цяло, понеже е добре известно. Останалите букви допускат най-различни разчленения. Карел и Херменгилд Шкорпилови, първите издатели на някои прабългарски надписи, са ги разделили на ΚΑΝΑΣ и ЮΒΙΓΙ [ЮΒΙΓΙ – б. В.Й.]. Те са имали предвид известната тюркска владетелска титла ΚΑΝ, а -ΑΣ са взели за гръцко окончание... Но какво значи в такъв случай ЮΒΙΓΙ? Според В. Томашек това е епитет със значение може би „възвишен“, „славен“, който прилича на подобни кумански думи. **Това тълкуване беше възприето от всички, които са се занимавали с нашите надписи** [к. В.Й.].“

/Веселин Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. ОФ, 1981, с. 10./

„Това тълкуване беше възприето от всички“, т.е. тълкуването ΚΑΝΑΣ ЮΒΙΓΙ на братята Шкорпил, Ганчо Ценов, Васил Златарски, Васил Гюзелев и др., е било меродавно до момента, в който Бешевлиев въвежда своето разчитане ΚΑΝΑ СЮΒΙΓΙ.

„Тук голяма роля играе способността на епиграфа да отгатва или да се досеща, накратко – интуицията“ – пише Бешевлиев.

Според нас обаче епиграфът не би могъл да работи само с интуиция; трябва да има широка езикова култура, а в конкретния случай – да познава митологията и специално сакралните термини. Очевидно думата ЮБИГИ, по-правилно ЮВИГИ не е четима през тюркските езици.

Въпреки това Бешевлиев се опитва да разтълкува именно през тюркски формулираната от него дума *сюбиги*:

„...Втората част *сюбиги* представя сложния български, съответно тюркски, израз *сю бег и*, на който първата дума *сю* значи „войска“, а втората *бег* (с *и* в български) „господар“... И така *сю бег-и* значи „господар на войската“, срв. в Орхонските надписи *сюбаши* – „главатар на войската“./пак там, с. 33/.

Този превод обаче е неточен, тъй като *su/syu* означава „вода“, а „войска“ е *ordu*. Очевидно разделянето на слетия израз *канасювиги* на *кана сюбиги* чрез присъединяване на „с“ към *юбиги* е неправилно и не позволява разчитане. Макар титлата да е българска, надписът е конструиран на гръцки език, затова думата *кан* е получила суфикса *ас* и е записана *канас*, както правилно са предположили останалите учени.

По-нататък Бешевлиев правилно приема, основавайки се на Орхонските надписи (VIII в.), на тюркски извори от XI в., както и на китайски извори относно тюрките, че при монголите и при тюрките титлите *кан/хан* и *каган* носят посланието „роден от небето“, „син на небето“. Следователно това е валидно и при българите. /пак там, с. 132, 133/.

Все пак на едно място той изразява смущение от собствената си формула *кана сюбиги*:

„... Един труден въпрос представя изреча „Кан(а) сюбиги Омуртаг“ в началото на надписа [посветен на копана Корсис; намерен в Провадия – б. В.Й.]. Каква езикова форма е „кана“ и дали тук трябва да се подразбира глаголят „казва“ или „съобщава“, или се касае за особен тюркски начин на изразяване. Върху тези въпроси няма да се спираме, понеже те принадлежат към обсега на тюркологията, която в случая не ни занимава.“ /там, с. 141/.

Тук неговото смущение е породено от думата *кана*, поради буквата „а“, добавена в края на *кан*, заради изкуственото разкъсване на суфикса *ас*, втората буква от който – „с“ – е долепена в началото на думата *юбиги* и я преоформя на *сюбиги*. След като ясно бе разбрано значението на думата *кан* при българите, монголите и тюрките, Бешевлиев се колебае дали все пак създадената от него конструкция *кана* не трябва да бъде преведена като „казва“ или „съобщава“? Тази негова хипотеза е удобна, защото се синхронизира с тълкуването му на *сюбиги* като „господар на войската“, за да се получи един смислен, макар и натъкмен, превод на обичайното начало на канските текстове: КАНАСЮБИГИОМУРТАГ – „Казва господарят на войската Омуртаг“.

Ние обаче в опозиция на гореказаното твърдим без никакво колебание, че титлата *кан* означава „син на небето“. Ето защо сега ще разгледаме нейната точна семантика, както и тази на другата титла *ювиги*, а също откъде и кога са дошли те в Азия, на кой език са сътворени и кой е техният носител.

Впрочем, втората титла VBNГН трябва да бъде произнасяна *ювиги*, а не *юбиги*. В старогръцкия език буквата В/β (*Vital/βῆτα*) отговаряла на вокала „б“, но в новогръцкия – на вокала „в“, съответстващ на българския сакрален термин *ювиги*. Т.е. буквата В/β (*βῆτα*) е поставена в случая правилно, за да отрази точно фонетичния строеж (звученето) и семантиката на българския сакрален термин.

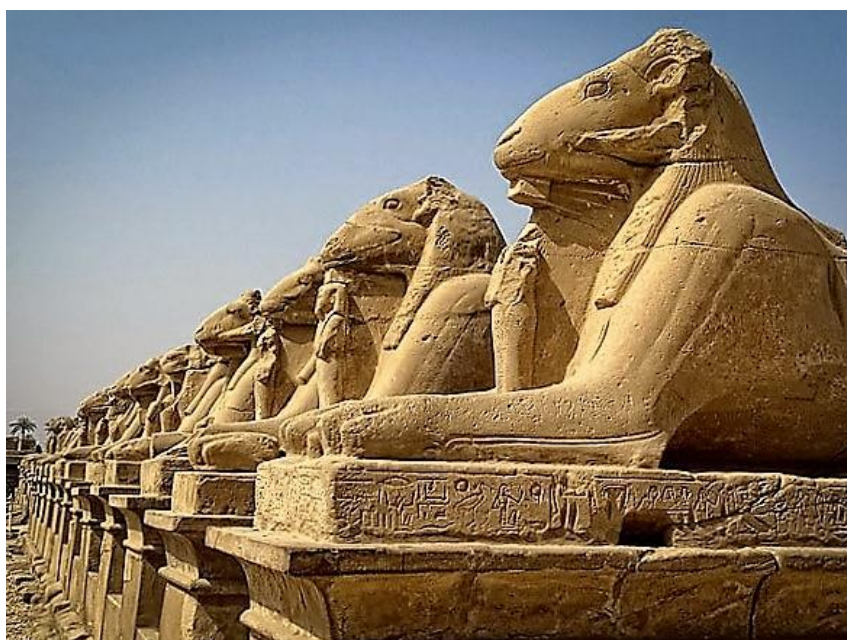

2. Структуриране и тълкуване на титлата, съобразено с митологията.

И така, според нас правилната форма на българската владетелска титулатура е **канас ювиги**. Тази титла е съставена от две лексеми, всяка от които на свой ред е съставена от по два сакрални термина, свързани с произхода, а оттам и със жреческите задължения на българския владетел.

Първата лексема *кан/каан*, се чете и разбира на прадревния *свещен език*. Съдържа морфемите *ка*, означаваща „сърце-душа“, „двойник“ (енергийна еманация на биологичното тяло), в по-широк смисъл „продължение“, „син“, „потомък“; и *ан*, означаваща „небе“ (небесният отец, наричан различно – Ану/Атон/Тан/Ур-Ан). Така разбираме, че сакралният термин *ка-ан/кан* носи смисъла „Син на Небето“.

Втората лексема *ювиги* е съставена от морфемите *Юви/Йови* (едно от имената на Зевс/Юпитер, свързано със зооморфния му образ/тотем – Свещения овен; **снимки 6-10**) и *иг/иги* („пастир“), и означава „Пастирът Юви/Йови“. Терминът *ги/иги/игиги* бил ползван от дълбока древност в Месопотамия и Египет. Оттам е дошло названието *хек/хик* на пастирския жезъл на египетските фараони (единият от трите), но и на тракийските жреци-беси, доколкото *гик/гег* се нарича и сега *гегата* на родопските овчари, украсявана с овнешка глава и две змии.

Снимка 6. Редица от гигантски свещени каменни овни (ипостазии на Зевс-Амон), между предните крака на които стоят статуи на сина му Хор. Тази скулпторна група украсява храма на Амон в Карнак, недалеч от южно-египетската столица Тива. Осемнадесета династия (1550-1292 г. пр.Хр.).

Снимка 7. Керамична плочка-бюст на Зевс-Амон в ипостазата му на свещен овен, с утробния знак V на гърдите. Село Градешница, Тетевенско. VI хил. пр.Хр. РИМ – гр. Враца. Фото автора.

Снимка 8. Керамични овнешки глави – ипостазии на Зевс-Амон – и антропоморфна фигурка на Богинята, украсена с нейните символни знаци V, W, M. VI хил. пр.Хр. ИМ – гр. Нова Загора. Фото автора.

Снимка 9. Домашен керамичен идол (пенат) на овен, в чиято задна част е моделирано антропоморфно кръгло лице на бога-слънце – скрития, непознаваем бог Амон-Ра. РИМ – гр. Перник. Фото автора.

Снимка 10. Каменни идоли-овни – пазители на дома, поставяни край домашното огнище. Огънят – земният аналог на слънцето – бил „пазен“ от двойка овни (превъплъщения на Зевс/Юпитер/Юви) или от двойка коне (метаморфози на Дионис/Бакхус/Хор). Находките са от антична Тракия. ИМ – гр. Панагюрище. Фото автора.

Следователно пълното значение на титулатурния израз *канас ювиги* е „Синът на Небето [Тангра/Атон-Ра], пастирът Юви [Зевс/Юпитер]“. Този израз е даже генеалогично издържан, защото в митологията Зевс-Амон действително се явява син на Ра и внук на Атон. Естествено, хуно-българският владетел се е представял и е бил считан за син/потомък на посочените божества.

Много подобна е формулата на царското име, по-скоро титулатура, на един от по-известните вождове на галите, който е водил ожесточена, но неравна борба с Рим в лицето на Гай Юлий Цезар (59-44 г. пр.Хр.). Този галски вожд е имал специфично сложносъставно име-титла: на галски език *Версенжеторикс* (82-46 г. пр.Хр.), а в латинска транскрипция – *Верцингеторикс*. Значението на това име може да бъде разбрано при следната му разбивка: Вер-Цин-Гето-Рикс, т.е. „Синът на Дракона [Слънцето], цар на гетите“. Става ясно, че този вожд се е титулувал „цар на гетите“, а не на *галите*, т.е. че *галите* са племе в състава на големия *хетски/гетски народ*; и второ, научаваме, че и *галското племе* е почитало Дракона (Великата крилата змия) – бога на слънцето Ра, познат още като Хелиос/Мардук/Варна. /вж. **Валентин Йорданов**. Хестия и Хелиос – родоначалници на народите хети, гети, готи, скити и келти. Цивилизационни центрове и миграции. – В: **Горгони. Списание за митология и история**. Кн. 4, 2020/2021, с. 7-60/.

Да се върнем обаче на българската титла *канас ювиги*. Относно втората ѝ част *ювиги* има и друга тълкувателна възможност: *юви* да е било подразбирано от нашите праотци като Тангра. Защо?

Защото *юви* е фонетичният израз на идеограмата (тройната руна) IYI, с която е бил обозначаван бог Тангра. Херметичната тайна е скрита от жреците в средния знак Y, който първо се декодира като Y, второ – като V (графиката в горната половина на Y). Така тройната руна се превръща в четворна – IYVI.

В тази тройна/четворна руна четенето на знака V може да стане чрез етруската и латинската азбука. А четенето на знака Y – не чрез късните гръцка или латинската азбука, а посредством други четири по-ранни писмености:

1. древното свещеното бохарско писмо в Северен Египет, ползвано в по-сложна версия от коптите – там графиката е **Y**, с вокал „у“;

2. финикийското писмо, явяващо се наследник на бохарското – в него графиката е **Y**, с вокал „у“/„в“;

3. готската писменост на Улфила, разпространена и ползвана в Мизия и Дакия, включително на Кримския полуостров – графиката е **Y**, с вокал „у“;

4. българското руническо писмо от Мурфатлар (край гр. Констанца, Румъния) – свещено поклонническо място на българите от IV до IX век, а от IX до XI век – български скален манастирски комплекс. Там графиката е **Y**, със същия вокал „у“.

И така, нека произнесем българския царствен символ IYI (IYVI). Фалическият знак I (Отецът) – звучи като „И“, женските утробни знаци Y/V (Майката) – звучат като „ОВ“ или „УВ“, и отново фалическият знак I (Синът) – звучи като „И“. Получава се И-ОВ-И (*йови*), или И-УВ-И (*иуви*), т.е. *юви*.

В Рим най-старото име на главното божество Ю – *Юви* или *Йови* – получило мъжки вариант Ю-питар = Юпитер (Отецът Ю) и женски вариант Ю-нона (Майката Ю). /**Елена Блаватска**. Разбулената Изида. Ключ към тайните на древната наука и теология. Т. II. Теология. Книга втора. Нов превод Любомир Чолаков. С., ИК „Пентаграм“, 2006, с. 17/.

Както видяхме по-горе, трудно доловимият секрет на тройната руна ГҮІ е скрит в средния знак У, който завоалирано съчетава две руни, носещи два вокала. Трябва да дообясним защо точно тези две руни-идеограми.

Очевидно следва да търсим техните прототипни пиктограми, заредени с древна праисторическа символика. Графемата У е съставена от V – знака на *чашата-утроба* (*мистичният граал*), предметен символ на Богинята-майка, и *фалическият знак* I, поставен отдолу като столче на чашата, по-скоро като *фалоса*, оплождащ *утробата* (**снимки 11, 12**). Следователно ГҮІ може да се разглежда като руна-уравнение, изразяваща *Акта на Творението*: Отецът I и Майката V, съчетани в Овоида У, дават Сина I. Оттам средният знак У, разбит на У и V, придобива четенето УВ/ОВ – „овоид“, „яйце“, – в което се сливат женското и мъжкото начало. Съответно пълното четене на ГҮІ става, както вече споменахме, И-ОВ/УВ-И, *йови* или *иуви*, т.е. *юви*.

Между другото известният наш изследовател Петър Добрев е установил, че на територията на съвременна България са открити 167 епиграфски паметници, в които е употребен знакът ГҮІ. /Петър Добрев, Милена Добрева. Древнобългарска епиграфика. Първата цялостна сбирка от надписи на езика на Кубрат и Аспарух. С., ИК „ТАНГРА ТанНакРа, 2001, с. 122-131/.

Снимки 11 и 12 (детайл). Представата за зачатие и раждането посредством *чашата-утроба* според *Хелиополската версия* на „Книга на мъртвите“, отразена в т.нар. „Текстове на пирамидите“.

Рисунката разкрива тайната на мистичното сътворение на Дионис/Хор от живата Изида, която се самоопложда с фалоса на мумията на мъртвия Зевс/Озирис. Тя съдържа две сцени от развиващо се действие. В първия кадър, на първи план пред мумията, девойката Изида е Семела, т.е. „Осеменената“, показана как държи фалоса на Озирис. Във втория кадър, на втори план пред мумията, богинята вече е майка – кравата Йо или хатор Изида, която втъква *дръжката, символизираща фалоса на Озирис, в чашата, символизираща нейната утроба*. От дъното на чашата/утроба (вагината) се подава главата на раждащия се Харпократ – малкия Хор. Освен това във втория кадър хатор Изида носи *корона от кравешки рога*, също символизиращи чаша/утроба, в които е поставено слънцето – астралният образ на божия син Хор.

Графичните изображения на знаците У и V нямат форма на *овоид*, а това сякаш противоречи на нашето разчитане на тези свещени символи. Тук обаче трябва да кажем, че жреците са виждали утробния знак V и фалическият знак Л, комплектовани като *двойна пирамида/могила/курган*, но вписани в *духовно-енергийна сфера (яйце)*, в която форма протича жизненият цикъл, с редуване на живота и смъртта. Когато е с връхчето надолу знакът V символизира матер, материята или земно-биологичната страна на живия организъм (индивид/човек), а с връхчето нагоре знакът Л символизира духовната еманация (божията искра/душата) или небесно-енергийната страна на същия.

Графично тази идея е представяна върху статуетките на Богинята, шевиците по облеклото (носиите на девойките и невестите), ритуалните керамични съдове, ползвани в обредите и тайнствата на култа, както и в домовете – върху подовите постелки (килимите) и резбованите тавани (**снимки 13-19**). Свещените символи са подразбиращи по следния начин: земната основа V плюс небесната надстройка Л дават двойната пирамида , около която са виждали описана първичната сфера/сефира – лоното на творението *Пуруша (Първака/ Първородния)*.

Снимка 13. Керамична фигурка на Богинята от с. Градешница, община Криводол, област Враца, чиято престилка е изпъстрена с ромбове – символи на утробата. VI хил. пр.Хр. РИМ – гр. Враца. Фото автора.

Снимка 14. Двойната пирамида или изправен ромб, а също съчетание от ромбове, като геометрична украса върху престилките на невестите, покриващи женската утроба. Сакралната традиция явно не се влияе от времето: изминали са 8000 години.

Снимка 15. Един от вариантите на елбетицата като главен мотив на българска шевица – ръчна бродерия на Николина Найденова. В центъра е ромбът, символизиращ вечно раждащата утроба на Великата майка. От четирите стени излизат четири роджета (рогати рожби) – това са първите четири титани Уран, Кронос, Понт и Тартар, които завладяват основните посоки на света. От четирите ъгъла на ромба излизат първите четири титанки, които заемат междинните посоки на света. В елбетицата е заключена идеята за родоначалниците на света (обществото), чиито потомци предстои да владеят и преобразяват цялата планета Земя. Фото автора.

Снимка 16. Друг вариант на елбетицата като главен мотив на българска шевица върху шопска носия (рокля на момиче) – ръчна бродерия на Величка Георгиева от Задругата на майсторите. Фото автора.

Снимка 17. Керамична чаша, живописана в бяло и украсена с четирипластови ромбове, в центъра на които има ясно изразена точка, символизираща зараждащия се плод – Божия син. Село Чавдар, Софийско. Ранен неолит (VI хил. пр.Хр.). АИМ-БАН – гр. София.

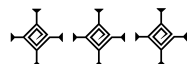

Снимка 18. Традиционен български килим от гр. Чипровци. Основен мотив в неговата украса е геометричната фигура ромб. В централните ромбове е показана сглобка откъм основата на два триъгълника/пирамиди: нагледен образ на коментираната в свещените текстове идея за двойната пирамида, могила, курган, юрта и пр. В периферните стилизирани фигури Елбетици, украсени с по четири рога („роджета“), са вписани хексаграми, а в тях – сдвоени, обратно, откъм върховете им, по два големи и по два малки триъгълника; получават се обърнати ромбове или лабриси.

Снимка 19. Таван-дърворезба на Тетевенската школа. В центъра на композицията е изобразена Калачакра като осемлистно Цвете на Тангра (символ на Небесните сфери или Слънчевата система), вписано в осемстен. Всеки лист се разполовява от осемте спици на „колелото” (чакрък). Между спиците длетото на майстора е издялало хранителните култури на Ра-Хор: жито, царевица, ябълка, грозде. Ос на „колелото” е кръглото слънце на Ра-Хор, украсено с венец от шестлистни Цветчета на Тангра и петлъчева звезда (Сириус). Правоъгълното поле край осемстена е покрито с четирилистни цветчета, чийто плодник е символният знак на Ра – кръг с точка. Второто правоъгълно поле, около централното, е изпълнено с пресечени пирамиди, на върха на които има вдлъбнатина (Утробата Кап), а на дъното им стои пак знакът на Ра, от който излизат слънчеви лъчи. В третото, периферното, поле са подредени четири лъкатушни линии, символизиращи „небесните води”, като заедно те представят символния знак „звездна мрежа”.

Магазин на задругата на майсторите в гр. Тетевен. Фото автора.

Нашето тълкуване на канската титулатура *канас ювиги* = „Синът на Небето, пастирът Юви“ на Омуртаг в двата негови надписа, единият посветен на неговия копан (чашник) Корсис, а другият – на неговия зера-таркан Негавонас, се потвърждава от титулуването му в други два надписа: Чаталарския и Мадарския. Там царската титла има многозначително допълнение, свързано с *овластяване от бог (Тангра), дължащо се несъмнено на произхода на българската династия*. В Чаталарския надпис формулата гласи: „Канас Ювиги Омуртаг е **от бога владетел**“, а в Мадарския: „**От бога поставеният владетел** Канас Ювиги Омуртаг... **направи жертвоприношение на бог Тангра...**“ /Христоматия по история на България. Т. I. Ранно средновековие (VII-XII в). Съставители Петър Петров, Васил Гюзелев. С., Изд. НИ, 1978, с. 132, 133/.

Важно е да се каже, че в цитирания Мадарски надпис е посочено името на бога – Тангра, – почетен с жертвопринасяне от Омуртаг.

Веселин Бешевлиев обръща необходимото внимание на този надпис. Пояснява, че под скалния релеф на Мадарския конник са открити основите на голяма правоъгълна постройка (двор), с ориентация изток-запад, определена от него като капище, подобно на това в столицата Плиска. Вътре има малък правоъгълник (храм), разделен на две. Отгоре, върху тези основи археолозите намират други основи – на трикорабна християнска базилика, също разрушена. В съседство са попаднали на мраморна колона с повреден български надпис, в който именно се казва, че Омуртаг е направил жертвоприношение на бог Тангра. Бешевлиев подчертава, че този надпис е „единствения оригинален документ за съществуването на култ към Тангра у прабългарите“. /Веселин Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. „Отечествен фронт“, 1981, с. 51, 52/.

Ще добавим, че основи на правоъгълен двор с храм на Тангра в него са намерени също така в центъра на ранно-средновековната крепост Дръстър (дн. гр. Силистра). Върху тях аналогично са били построени в края на IX век християнски сгради, с цел заличаване. Тези археологически обекти са заснети и представени в експозицията на местния исторически музей.

Няма как да пропуснем, без да го коментираме набързо, и надписа върху златния медальон на Омуртаг (сн. 20): CANES VBHГI OMORTAG. Разликите между този и показаните по-горе надписи: в първата титла суфиксът вместо „AC“ е „ES“; в целия надпис има четири латински букви, липсващи в гръцката азбука – „C“, „S“, „V“, „R“. Впрочем буквите „S“ и „R“ ги има и при Улфила (вж. снимки 34-36).

Снимка 20. Вторият по реда на намирането му медальон на Омуртаг, продаден на 15.01.2020 г. на търг в Ню Йорк, САЩ.

Интересно сведение за държавния култ на българските владетели се съдържа в „Житие на Петнадесетте тивериуполски мъченици“ от Теофилакт, архиепископ Охридски и Български (1084-1107 г.). В него Теофилакт разказва за пленен през 813 г. в Адрианопол християнин на име Кинамон, който, при подялбата на пленници след битката, се паднал по жребий на Крумовия син Омуртаг. По-късно, когато Омуртаг вече управлявал държавата, решил да привлече Кинамон за свой служител. За целта опитал да го върне към езичеството, включвайки го в жертвоприношение. Но тогава, при възникналия верски спор християнинът нарекъл демони почитаните от Омуртаг и присъстващите български велможи езически богове – Слънцето, Луната и другите планети. Обиден и разгневен канът разпоредил да оковат и хвърлят Кинамон в тъмница /**пак там**, с. 110, 111/.

Кинамон не е лично име, а псевдоним, който в превод от гръцки означава „Амон кучето“ (Кин-Амон). Този псевдоним разкрива, че византийският пленник е бил войнстващ християнин, който споделял тогавашната религиозна практика езическите богове презрително да се уподобяват на кучета и да бъдат наричани „песоглавци“.

В случая е важно, че в спора между Омуртаг и Кинамон става дума за Седемте небесни сфери – астрологическите образи на божествата Дионис/Хор (Слънцето), Меркурий/Хермес/Тот, Венера/Афродита/Ишар, Марс/Арес/Нергал, Юпитер/Зевс/Озирис, Сатурн/Кронос/Геб и Селена/Луна, – отбелязани с рунни знаци върху седемте лъча на Розетата от Плиска (VIII век). Това са представителите на Светото семейство, породени от Създателя на Вселената Тангра и образувачи неговия синкретичен образ, познат като „цветето на Тангра“. /Вж. **Валентин Йорданов**. Розетата от Плиска, България – модел на Слънчевата система. – В: **Горгони**. **Списание за митология и история**. Кн. 3, 2019, с. 48-76; **Същият**. **Символи и знаци от древността**. Второ издание. С., Изд. „Асеновци“, 2024, с. 129-185/.

Трябва да отбележим обаче, че измежду Седемте сфери нашите праотци са давали предимство на две – Слънцето и Луната – астрологичните образи на мъжкото и женското начало в Божественото семейство. Това проличава освен в горното сведение на Теофилакт за спора между кан Омуртаг (814-831 г.) и Кинамон, и в един извор от 882 г., а именно „Сказание за дъщерята на кана“. Там, разкривайки тайните на българската космогония за това как всевишният Тангра е инициирал появата на света, авторът Микаил Бащу също подчертава важността на Луната и Слънцето сред звездния рой на старите богове-алпи:

„Отколе, в стари времена, земята пуста е била.

Тогава Тангра нареди безсмъртни алпи [богове – б.а.] да роди.

В началото създаде той Луната, Слънцето и рой
най-стари алпи. Те безспир заемат целия всемир.”

/Микаил Бащу ибн-Шамс Тебир. Сказание за дъщерята на Кана. Епосът на българите 882 г. Превод от руски Георги Костов. С., Изд. „Агато“, 1997, песен I, стих 5, 6/.

Слънцето и Луната са водещи богове и небесни тела също така и в *мезоамериканската цивилизация на майте*, особено през нейния класически период III-IX век. Например в космополитния култов център Теотиуакан („Място на небесните богове“), разположен на 48 км. от столицата Мексико, най-забележителните архитектурни съоръжения са пирамидите отново на Слънцето и Луната. На дълбочина 6 м. под първата през 1971 г. са открити пещерни тунели, доизсечени, заредени с ритуални предмети и дарове, и запечатани преди издигането на пирамидата. В едно от разклоненията има зала, на пода на която са подредени златисти сфери от пирит с различни диаметри – от 3 до 13 см. Таванът на залата е обсипан с кварцови кристали, които при осветяване създават съвършена илюзия за звездно небе. Освен това на пода били поставени три големи златни съда (легена), пълни с живак, символизиращи може би космическите точки на съзиданието на света.

Подобни на българската владетелска титла кан („Син на Небето“) са били тези на други велики лидери в предхристиянската епоха, когато народите на големите цивилизации, империи и държави са почитали огромен брой празници и изпълнявали сложни ритуали на *Слънчевия култ*, намирайки душевна опора в него.

Ето някои аналози:

в Япония – императорът е върховен жрец на Шинту, носи титлата *Тено* (свързана с *Тен/Тенгри*) – „небесен владетел“ – и се смята за превъплъщение на бога-слънце Инари (Хор), син (потомък) на „небесната майка“ Аматерасу, която е звездата Сириус/Сотис (Изида);

в Китай – поднебесният император *Тай/Тян*;

в Монголия и в Средна Азия (Ефталитския племенен съюз; Аварския, Хазарския и Тюркския каганати) – *каганът/хаканът* (ха-кан = „Великия кан“) бил считан за син/потомък и жрец на Всевишния *Тенгри*;

в Египет – *фараонът* (Та-Ра-Он) се явявал син на бога слънце-небе Атон-Ра-Хор;

в Шумер, Акад, Асирия, Вавилон – царят е син на небесния Ан/Ану;

в масагетското царство на царица Томирис, победителката на персийския шах Кир II Велики (559-530 г. пр.Хр.) – „[Царицата е дъщеря на] Слънцето – господарят на масагетите“ **/Херодот.** История, кн. I, 201-216. – В: **Херодот.** История. Т. I. Кн. I-III. Превод от старогръцки Петър Димитров. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1986, с. 99-103/;

в Тракия – *базилеусът* е изпълнявал в Дионисовите мистерии ролята на син на Небесния

отец Уран/Кронос/Зевс/Дионис-Бакхус и на Земната майка Гея/Рея-Котито/Изида-Йо; самата титла *базил* произлиза от името *Сабазий/Сабаз*, съставено чрез метатеза и повторение на основата *саб* – *саб*+*бас* = *сабас*;

в Перу – *Великият инка* също е бил син на слънцето и пр., и пр.

За *Хунската империя* има данни в китайските летописи „Шъ-дзи” и „Хоу Хан шу”. В тях се разказва за традиционното задължение на „великия кхан-ю” (*канас ювиги*) на *хуните* да взема за съпруги девойки от по-знатните хуно-български родове, както и обратното – да им дава от своите дъщери, с цел поддържане на тесни кръвни връзки с боилското съсловие. /**Димитър Съсьлов**. Пътят на България. С., ИК „Кибеа”, 2004, с. 43. Първо издание 1936/.

За „страната на хиляда и сто града“ *Балхара*, наричана още *Бактрия*, сведения има в летописа „Раджа Тарангини” на кашмирския книжовник Калхана. Царят на *Балхара* носел не обичайната санскритска титла „раджа”, а „юва раджа” – „велик цар” /**Петър Добрев**. Името българци: ключ към древната българска история. С., ИК „ТАНГРА ТанНакРа”, 2002, с. 91/, според нас „върховен раджа”. Ако направим сравнение с титлата на българския владетел – *канас ювиги*, явно „юва” произлиза от и съответства на „ювиги”.

Дори когато владетелите са си позволявали да проявят някаква индивидуалност и оригиналност относно своята титла, те не могли да се отклоняват съществено от строгите изисквания на религиозно-държавната доктрина. Така например персийският шахиншах Кавад се обръщал в писмата си до император Юстиниан по следния начин: „Кавад, царят на царете, цар на Източното слънце, до Флавий Юстиниан, кесар на Западната луна!” /**Йоан Малала**. Хронография, кн. XVIII, § 477. – В сайта: Восточная литература. Средновековные исторические источники Востока и Запада: **Йоанн Малала**. Хронография. Перевод Николая Н. Болгова из Кафедры всеобщей истории Белгородского государственного университета, 2016/.

3. Произходът на българската династия като основание тя да притежава своята сакрална титла.

Преносители на *Слънчевия култ*, *сакралните тайнства* и *сакралната терминология* от Стария свят към Азия са били Боям (Бо-Ям, т.е. „Бог Ям“), познат в Стария свят (Месопотамия, Египет, Леванта, Елада и Тракия) като Зу, Нанар син, Ям и Посейдон и първородната дъщеря на Хурса/Хорс/ Хор, наричана в Азия Аби-Байгул („Майка-Риба“), а също и Су-Анас, в Елада и Тракия – Лизианаса, в Египет – Мемфис. Имената Су-Анас и Мем-Фис са синоними и означават „Водна птица“, защото патицата е била зооморфният образ на тази богиня (**снимки 21, 22**).

Снимка 21. Част от стела, която представлява един от царските номове (области) в Египет. Групата от две идеограми/йероглифа се чете по следния начин: слънчевият диск е Ре-Хор, а патицата – неговата дъщеря Мем-фис, т.е. „Водна птица [гъска/патица]“, чието синонимно име в Азия било Су-Анас. Париж, Лувър – Египетска колекция. Фото автора.

В Египет бялата гъска била считана за *Великата Хохотун*; Хермополските митове я свързват с раждането на слънцето.

Снимка 22. Процесия от жрици на богиня Мемфида, носещи нейното превъплъщение – свещената патица. Египет, ранен период, около 1950 г. пр.Хр. Париж, Лувър – Египетска колекция. Фото автора.

През VIII хилядолетие пр.Хр. Су-Анас и Боям създали цивилизация на езерото Байкал и река Амур, а първородният им син Иджик, наричан още Джям (Дж-Ям = „Потомък на [Джи/Гея и Ям“]), станал владетел на държавата *Кон – Ка-Он* – „Синовете на Слънцето“, название, което, поради профанната му употреба в народна среда, се променило в *Хон* и *Хун*. Именно Иджик/Джям получил от своите родители божествената титла *канас ювиги*. Сетне петимата му синове разпрострели властта си над цяла Азия, като в следващите хилядолетия техните потомци се разделили, за да ръководят свои царства. Така се появили императорските династии на Китай и Япония, каганите на Монголия и Туран, както и владетелите на Средна Азия, които естествено започнали да воюват помежду си. Всички те неизменно притежавали в царската си титулатура титлата *кан/кхан*, видоизменена повече или по-малко по определен начин, както бе изложено по-горе.

Херметичната титла *ювиги* обаче, е запазена от буилско-колобърското съсловие само при българската владетелска династия – прекият наследник на древната божествената линия господари на света. От древността до днес нейната символика е останала забулена в дълбока тайна и недостъпна за жреческите гилдии на другите народи. /вж. повече по тази тема на с. 3-26/.

Българските владетели, произлизащи от древен род, или от няколко кръвно свързани рода, притежавали чрез наследяване по строги правила върховната власт непрекъснато и хилядолетно, поради изконното им право, гарантирано от техния божествен произход, като по същата причина техен дълг било и изпълнението на задълженията на върховен жрец. Последното е кодирано в самата титла *Ювиги*, означаваща „Пастирът Юви“, защото *иг* – „пастир“ е онзи, който чрез култа води душите на паството.

Иги или *игиги* са били небесните богове, както свидетелстват шумерските текстове; *хик* е наричан пастирският жезъл на египетските фараони; но *гиг*, *гег* или *гегга* е била също така *сопата* на тракийските пастири, явяваща се наследник на *тирса* на Дионис/Сабазий. Можем да добавим някои аналози като *Игнажден* (*Идинак*: езическият празник на 21 декември, зимно слънцестоене – денят, водещ Новата година), *игумен* (главният монах в манастирската общност), *игла* (водачът на конеца), *eagle* (англ. „орел“, произнася се *ийгъл*; птицата на Зевс/Озирис) – господарят на небето и *Небесното царство*. Забележете, че и неговата съпруга *Изида* изпълнява ролята на медиатор на душите между земята и небето посредством метаморфозата си в лешояд.

Дали българските канове, бидейки пастири на своя народ или посредници между народа и бога-покровител, са имали свещени предмети, необходими за тази дейност?

Несъмнено са имали такива, които обаче превратното време е погубило. И все пак можем да посочим три значими артефакта (**снимки 23, 24, 25**), оцелели по чудо, въпреки вредителството на невежите потомци. Те са жезълът, каната и единадесет чаши от ритуалния сервиз на кан Кубрат – негови атрибути като цар-пастир, намерени случайно през 1912 г. в богатото му погребение на брега на Священото езеро край село Малая Перешчепина, в района на град Полтава. Там е била през VII век столицата на Стара Велика България, наричана *Балтавар* – по една от титлите на Великия кан Кубрат.

Снимки 23, 24, 25. Свещен атрибути за свещенодействия от личните вещи на кан Кубрат /Вера Н. Залеская и др. Съкровище на хан Кубрат. Култура на българи, хазари, славяни. С., 1989, с. 49, 50; кат. № съотв. 96, 94, 93/.

Атрибут I: Жезъл на цар-пастир, увенчан със сфера, символизираща слънцето, която в тирса на бог Дионис/Бакхус/Хорос/Хурса/Сурия била представяна чрез ябълка (плодът на Дървото на познанието) или грозд – символ на оплодотворяващата сила на Божия син, наричан още Божич или Дажбог.

Атрибут № 2: Златна кана за разливане на виното (свещената кръв) – предметен символ на Сина на Небето (Ка-Ан), затова названието ѝ е идентично с владетелската титла „кан“, имаща същото значение.

Атрибут № 3: Златна чаша, символизираща утробата на Майката (вместилището/граала) на Сина на Небето (свещената кръв), поради което е украсена с лотосовидно цвете.

Посветените българи от царско-жреческото съсловие не афиширали своите колобърски ритуали поради тяхната сакралност. Затова съвсем естествено е данните за тях да са оскъдни. Все пак изключение е направил българският кан Крум в амплото си на върховен жрец на Тангра, чиято преднамерена лична демонстрация на езически символни действия пред стените на християнския Константинопол през 813 г. е търсела военно-психологически ефект. Това събитие впечатлило силно Теофан Изповедник, които го е отразил в своята хроника. /вж. **Теофан Изповедник**. Хроника. – В: Христоматия по история на България. Том I. Ранно средновековие VII-XII век. Съставители Петър Петров, Васил Гюзелев. С., Изд. НИ, 1978, с. 100-102; **Веселин Бешевлиев**. Вярата на първобългарите. София, Придворна печатница, 1939, с. 45-48/.

4. Народът, за който епископ Улфила създаде азбука и книжнина: сплав от древните траки, мизи, гети, даки, скити и хуни.

Както обещахме, ще коментираме накратко постиженията на Улфила – първия християнски епископ на Мизия и Дакия, тъй като и той не е пожален от съвременната политизирана историография, а неговото славно дело е подложено на оспорвана дискусия.

За да изясним добре тази тема, първо трябва да покажем изворов материал за произхода на обитателите на крайдунавските земи, за етническите процеси там, предшествващи и заварени от Улфила, когато той дошъл и започнал да развива своята книжовна и просветителска дейност, посветена на местното население, с оглед приобщаването му към християнството.

И така, кои са били *гетите*, живели заедно с *мизите* от двете страни на р. Дунав ?

По този въпрос античният географ Страбон (63 г. пр.Хр. – 24 г. сл.Хр.) пише следното:

„Елините са приемали, че гетите са траки. А гетите са обитавали от двете страни на Истър [р. Дунав – б. В.Й.], както и мюзите, които също са траки и са еднакви с народа, който днес се нарича мизи. От тези мюзи произхождат също и мюзите, които днес живеят между лидийците, фригите и троянците [т.е. в Мала Азия – б. В.Й.].”

/География, кн. Седма, гл. III, 2. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. VI-VIII. Превод от старогръцки Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър”, 2007/.

И още:

„Защото дори по наше време Елий Катон [вероятно префектът на Преторианската гвардия Луций Елий Сеян, който през 15 г. потушавал метеж на армията в Панония – б. В.Й.] пресели от земята оттатък Истър [Дакия – б. В.Й.] в Тракия петдесет хиляди души от гетите, племе със същия език като траките. И те сега живеят там в Тракия, и се наричат мизи, било защото и в ранни времена са се наричали така [к. В.Й.], и че в Азия [Мала Азия – б. В.Й.] името се е променило на „мюзи”, или, което повече се съгласува с историята и с думите на поета [Омир – б. В.Й.], защото в по-ранни времена народът им в Тракия се е наричал „мюзи”. /пак там, кн. Седма, гл. III, 10/.

Малко по-долу Страбон допълва:

„Езикът на даките е същият като този на гетите. Сред елините обаче гетите са познати, защото преселванията, които правят от двете страни на Истър са непрекъснати и защото са смесени с траките и мизите [к. В.Й.].” /кн. VII, гл. III, 13/.

Ако по времето на Страбон (началото на I век) *гетите*, които „са траки”, обитавали заедно с *мизите*, „които също са траки”, провинция *Долна Мизия* и говорили „същия език като траките”, то с основание трябва да се запитаме за кой език е съставил азбука и е превел своята библия (338-349 г.) епископът на *готите/гетите*, Улфила, със седалище в *Никополис ад Иструм*, административния център на тази провинция? Несъмнено това бил езикът на *мизите*, исконните предци на *българите*. Точно затова графемите, с които е изписан „*Codex Argenteus*” са почти идентични с графемите на българската азбука *кирилица*, макар и сътворени пет века по-рано. Ето защо никак не е чудно, че Улфила невидимо присъства покрай Кирил Философ в неговата автобиографична „Солунска легенда”.

Освен това *гетите*, които живели заедно с *мизите* от двете страни на Дунав, както и *гетите*, които живели заедно с *българите* на р. Днепър, всъщност не са чисти *гети*, а етническата смес *мизи-гети*, т.е. *масагети*, говорещи *тракийски*, т.е. *мизийски език*, както разбрахме от Страбон. Другите названия на този език са *български* и *славянски*.

От същото време съществува латински източник за наличието на писменост у гетите, която, разбира се, те са имали още преди Христа. Това е Публий Овидий Назон (43 г. пр.Хр. – 17 г. сл.Хр.). През 8 г. сл. Хр. император Октавиан Август (27 г. пр.Хр. – 14 г. сл.Хр.) изпратил, заради „обида на величеството“, поета Овидий в изгнание в най-северния край на подвластното му Одриско царство, а именно в гр. Томи (дн. Констанца) на брега на Черно море. Там заточеникът, без да бъде помилван, прекарал последните 9 години от живота си.

Страдайки от носталгия, Овидий пишел и изпращал писма до различни свои приятели. За нас е интересно писмото му, адресирано до Котис VIII (Сапейска династия), базилевс на северната част на Одриското царство от 12 до 18 г., зет на Понтийския цар Полемон I:

„Никой цар не е бил по-добре обучен в тях [философските науки – бел. Г.С.] и не им е посвещавал повече време... Твоят стих ми е свидетел, че ако махнеш името си, ще отрека, че го е съставил младеж от Тракия. Бистонската земя [Тракия – бел. Г.С.] се гордее с твоя талант, защото Орфей като че ли не е единственият поет, роден на нея.”

/Ex Ponto, II, 5th letter, 19-20 (Paris, Garnier)/.

От писмото става ясно, че Овидий често е общувал с Котис, господаря на Мизия (северната част на Одриското царство), към която е принадлежал гр. Томи. Престолният град на Котис не е известен; той вероятно е управлявал от гр. Одесос (дн. Варна).

Котис VIII (III – в престолонаследията на Сапейската династия) е син на Реметалк I (~15 г. пр.Хр. – 12 г. сл.Хр.). Последният управлявал Одриското царство заедно с брат си Раскупорис II (~13 г. пр.Хр. – 18 г. сл.Хр.), като и двамата парадинасти били клиенти (васали) на император Октавиан Август. След смъртта на Реметалк I през 12 г., Октавиан разделил Одриското царство на две. В южната част (Тракия) продължил да управлява Раскупорис II, а северната част (Мизия) Октавиан дал на Котис VIII.

В друго писмо Овидий пише на Карус, един от римските му приятели:

„Не бива да се маеш, ако стиховете ми излизат грешни, защото съм почти поет на гетски. Ах! Това ме засрамва! Написал съм дори поема на езика гетски, ползвайки варварски думи на брой като нашите. Даже спечелих си слава – поздрави ме! И започна име на поет да ми излиза сред нецивилизованите гети.” /Ibid, IV, 16th letter, 16-22/.

/Георги Сотиров. Предкирилска писменост в славянските земи, § 3. Превод от англ. Иван Стаменов. – В: ELEMENTA NOVA PRO HISTORIA MACEDONO-BULGARICA: www.otizvora.com/.

Каква е била писмеността на родствените племена *мизи*, *гети* и *даки*, по-точно на тяхното единно жреческо-царско съсловие, във вековете преди и след Христа?

За щастие това съсловие ни е оставило *цяла колекция артефакти с текстове от пред-христовата епоха*, които било принудено да скрие, вероятно заради римската инвазия на император Траян северно от р. Дунав през 105-107 г. Те са намерени при строителство през 1875 г. на манастир върху древно капище край гр. Синая, в Румъния. Мястото е закътано сред склоновете на Средните Карпати, покрити с многовековни борови гори. Находката е съдържала *400 златни плочки*, с размер около 12 x 9 см., които, още след намирането им, били продадени от първия румънски княз Карол I (1866-1914 г.), който все пак имал благоразумието да разпoredи да им бъдат направени оловни копия (**снимки 26-31**).

Снимки 26-31. Шест от Синайските сантии (свещени плочки с текст), от които две са изпълнени с древни руни, а останалите четири – с бохарското писмо на траките-беси, което категорично не е гръцко. Сред символите забелязваме, освен другото, графемата на дифтонга „Ю“, ползвана и от Улфила (вж. сн. 36).

В периода III-V век *масагетите*, или поне източният им контингент, придобили нов етноним – *хуни*. Някои хроникьори ги назовават и с двата етнонима. Например Йероним Стридонски Блажени (347~420 г.) пише за тях: „От страшните масагетски народи [очевидно става дума за съюз от племена – б. В.Й.], които бяха заключени от Александра [Македонски – б. В.Й.] в скалите на Кавказ, излязоха хунските рояци, които, качили се на бързите си коне, тичаха насам-натам и бяха изпълнили всичко с убийства и ужас.“ /вж. Хуните, които основаха българската държава. Техният произход и тяхното християнство. От д-р **Ганчо Ценов**. Фототипно издание. С., Изд. „Хелиопол“, 2018, с. 36. Първо издание 1940/.

Във „Войната с вандалите“ Прокопий Кесарийски (~500~562 г.), при описанието на състава на Юстиниановата армия, в която участвали федерати-съюзници, отбелязва, че командирът на конницата „Айган бил родом от масагетите, които се наричат сега хуни“.

/Прокопий Кесарийский. Война с вандалами. Кн. I, XI, 7-9. – В: ел. библиотека Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада: <https://www.vostlit.info/Texts/rus/Prokop/framevand11.htm/>.

5. Азбуката на Улфила. Буквите, ползвани от българските владетели в техните надписи.

Гетският духовник Улфила (~311-383 г.) е роден в *Кападокия*. Античната и средновековна провинция *Кападокия* в *Мала Азия* се явява наследник на древната област *Хати*, централния район на бившата *Хетска империя*, съществувала до XII в. пр.Хр. В резултат на това през следващите векове големи маси от *хети* мигрирали под името *гети* поетапно на север във втората им родина *Скития* и при родствения им народ *скити*.

За Улфила пише църковният писател Филосторгий (368-433 г.):

„... Родителите на Урфила произхождали от Кападокия, водейки своето потекло от едно село на име Садаголтина, близо до града Парнас.

Този Урфила е бил водител на набожна дружина, която дойде откъм готите и стана най-сетне нейн пръв владика. Бидейки изпроводен от княза на готите в едно пратеничество до двора на императора Константина [Констанций II (337-361 г.) – б. В.Й.] (защото варварските племена в това място бяха подчинени на императора), **той биде ръкоположен за владика на християните** от Евсевия [263-339 г.] и другите прелати, които бяха с него. **След това той много се загрижи за тях и между другото той изнамери писмени белези [букви – б. В.Й.] за техния език и преведе на техния прост (вулгарен) език всичките книги на Свещеното писание** [к. В.Й.]...

Това множество от покръстени беше поставено от императора в разни части на Мизия, според както той считаше за удобно и той толкова почиташе Урфила, щото често говореше за него, като за Мойсея на времето си.”

/Филосторгий, II, 5. – В: **Ганчо Ценов**. Произходът на българите и началото на българската държава и българската църква. С., Изд. „Хелиопол”, 2005, с. 248, 249. Първо издание 1910/.

Ще добавим че по същото време Констанций и Евсевий са ръкоположили Протоген Сердикийски за епископ на гр. *Сердика* (дн. *София*) според един списък на висшия клир, обнародван от френския византолог Шарл Дюкандж (1610-1688 г.).

И Йорданес (? – 552):

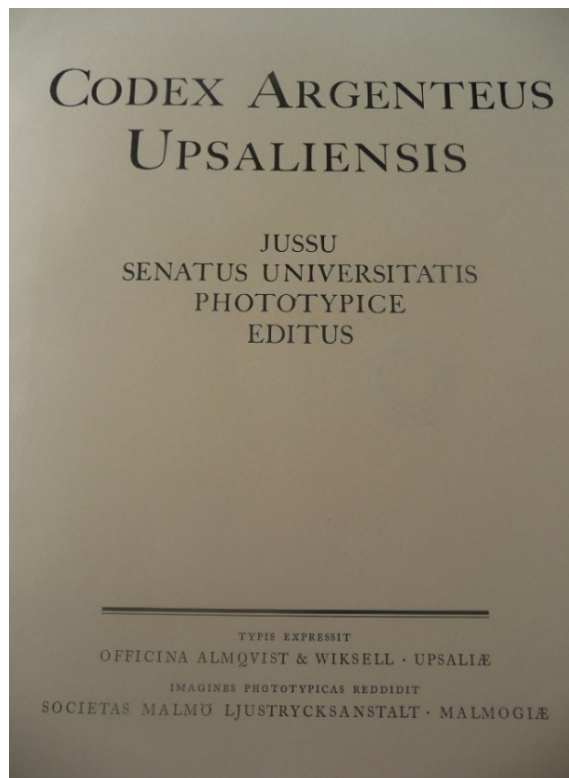
„Имало е още и други готи, които се наричат Малки, макар че това е огромно племе; те имали свой **епископ и примат Вулфила, който, както разказват, е установил за тях азбука. До ден днешен те пребивават в Мизия** [к. В.Й.], населявайки територията около Никопол, в подножията на Хемимонт [Хемус – б. В.Й.] ...”

/Йорданес. Гетика, 267. – В: **Йорданес**. О происхождении и деяниях гетов. Getica. Москва, 2001. – Електр. публикация: <http://www.krotov.info/acts/06/iordan/iordan01.html/>.

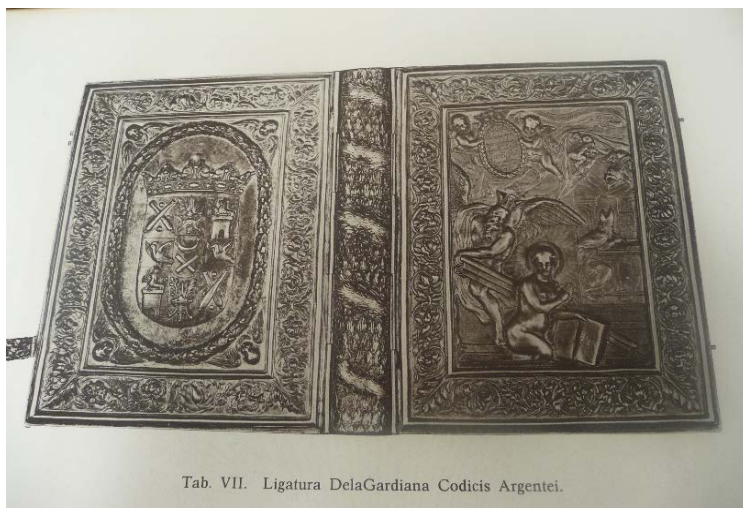
След Втория вселенски събор в Константинопол през 381 г. и едиктите на император

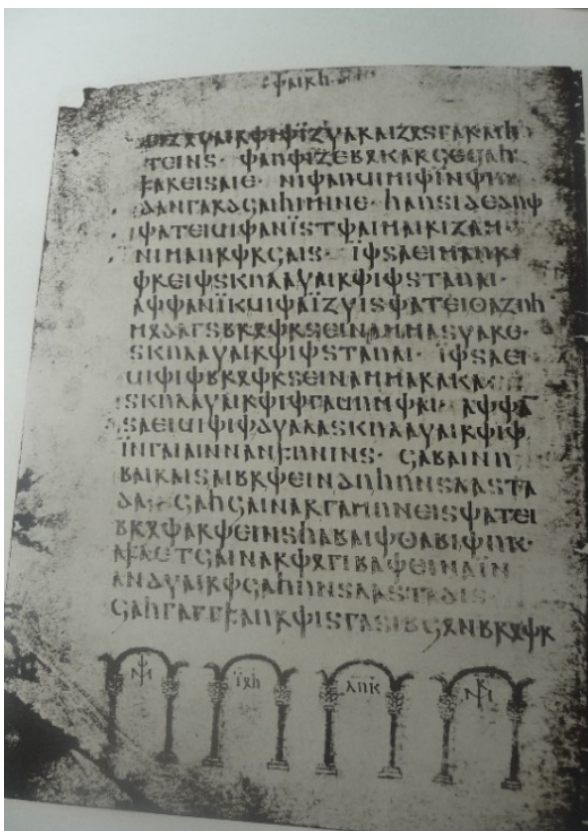
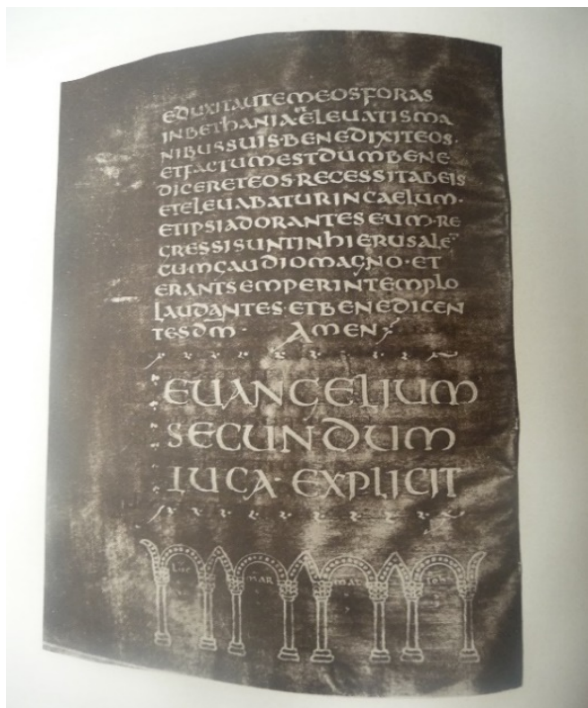
Теодосий I за забрана на всички религиозни култове извън ортодоксалното християнство, ръкописите на Улфила и на неговите ученици били преследвани и унищожавани, под предтекст че са арианска ерес. По чудо е оцелял и то не напълно, един препис, наречен „Кодекс Аргентеус“ (снимки 32-36), както и отделни страници от други ариански текстове.

Снимка 32. Титулна страница на фототипното издание на „Кодекс аргентеус“, подарено през 2007 г. от Кралство Швеция на Република България. София, Национална библиотека „Кирил и Методий“, Фонд „Старопечатни, редки и ценни книги“. Фото автора.

Снимка 33. Металният обков на „Кодекс аргентеус“. Фото автора.

Снимки 34, 35. Две произволно избрани страници от фототипното издание на „Кодекс аргентеус“. София, Национална библиотека „Кирил и Методий“. Фото автора.

	Codex Argenteus		Codex Carolinus	Cod. Ambros. S. 45 super.	Cod. Ambros. S. 36 super.	
	Manus I	Manus II			Manus I	Manus II
a	Λ	Λ	Λ	Λ Λ	Λ Λ	Λ Λ
b	В	В	В	В В	В В	В В
g	Г	Г	Г	Г	Г	Г
d	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ
e	Ε	Ε	Ε	Ε	Ε	Ε
q	У	У	У	У	У	У
z	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ
h	Η	Η	Η	Η	Η	Η
φ	Φ	Φ	Φ	Φ Φ	Φ	Φ Φ
i	Ι	Ι	Ι	Ι	Ι	Ι
k	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ
l	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ
m	Μ	Μ	Μ	Μ	Μ	Μ
n	Ν	Ν	Ν	Ν	Ν	Ν
j	Ѓ	Ѓ	Ѓ	Ѓ	Ѓ	Ѓ
u	П	П	П	П	П	П
p	Π	Π	Π	Π	Π	Π
ч	Ч	Ч	Ч	Ч	Ч	Ч
r	Р	Р	Р	Р	Р	Р
s	С	С	С	С	С	С
t	Т	Т	Т	Т	Т	Т
v	У	У	У	У	У	У
f	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф
z	Х	Х	Х	Х	Х	Х
h	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ	Θ
o	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ	Ϡ

Tab. IX. Alphabeta gothica.

Снимка 36. Азбука „готика“, според нас масагетската (бохарската) азбука, на епископ Улфила от средата на IV в., с която е написан „Кодекс Аргентеус“ (препис от VI в.); поместена във фототипното издание на Университета в гр. *Упсала, Швеция* /Национална библиотека „Кирил и Методий“, отдел „Ръкописни и старопечатни издания“/. Езикът е дискуссионен: непознат старогермански диалект или горнонемски диалект.

Според графиките на буквите обаче, както и по тяхната поредност, тази азбука „готика“ си е една *кирилица*, само че с пет века по-ранна от познатата нам. Макар че в нея са вмъкнати няколко латински букви D, Z, H, I, N, R, S; виждаме вместо латинската G – кирилската Г, вместо латинската L – кирилската Л, вместо латинската P – кирилската П, вместо латинската V – кирилската У; освен това тя съдържа специфичните старобългарски (бохарски) букви Ч и Х, както и дифтонгите Ю и Я.

В тази т.нар. *готика* прави впечатление необичайната графема на дифтонга **Ю**, която е използвана в *Тракия* още по времето на неолита като знак-идеограма на отаца Тан-Ра. Действително има логика в използването на знака като буква **Ю**, защото ако заместим точката на Ра със синонимния ѝ фалически знак на отаца-син **I**, ще получим графичното съчетание **I-O**, слято **Ю**. Това упражнение на Улфила е издържано и във фонетичен смисъл, защото слятото произнасяне на **I - O** дава именно „ио“ = „ю“, което впрочем е било инициалното име **Ю** на бога-отец в българската титла *Ювиги* или *Кхан-Ю* (Китай), както и в латинското *Юви/Иуви* или *Юпитер* (Ю-Питар, т.е. „Отецът Ю“).

Знакът (**Ю**), т.е. „Ювиги“, означаващ „Велик“ (канас/княз), може да бъде видян в текстовете върху „Синайските сантии“ (вж. тук снимки 26-31), както и на запазените монети на Волжка България и Киевска Рус /вж. **Валентин Йорданов**. Символи и знаци от древността. С., Изд. „Асеновци“, 2023, с. 51-88/.

Средновековният ръкопис от VI в., пазен днес в гр. Упсала, Швеция, се смята за препис, направен в гр. Равена, от оригиналния ръкопис, който бил създаден в средата на IV в. (338-349 г.) от Улфила, епископ на Долна Мизия и Дакия, в неговата резиденция Никополис ад Иструм. Т. нар. „готско“ писмо, което виждате на факсимилетата, всъщност е Улфиловата преработка на *свещената бохарска писменост*, която книжовникът придобил през 338 или 339 г. в гр. Александрия, Египет – религиозно-културен център на бохарската диалектна диаспора. Именно *древното бохарско писмо* на бог Дионис/Хор, съхранявано от офитите в древния град *Александрия*, било преработено в масагетски вариант от епископ Улфила (339 г.), а след пет века и половина осъвременено от Климент Охридски (895 г.) в *българската кирилица*.

През IV в. тази писменост най-добре съответствала на езика на *мизо-гетския (масагетския) етнос* в римските провинции Долна Мизия и Прибрежна Дакия, управлявани духовно от епископ Улфила до 383 г., сетне от неговия ученик – мизиеца Авксентий, който преместил епископската катедра в античния град Дуросторум, а в следващите столетия – от техните духовни наследници. Улфила доста се потрудил да върне на своя народ – *мизи-гетите* – изконната им древна *бохарска азбука*, която те били изгубили поради преживените от тях войни и миграции.

6. Несъстоятелната хипотеза относно езика, който е ползвал Улфила в своето творчество.

Съвременната хипотеза, че Улфила е направил необходимите му за неговото богослужение преписи на библията на старогермански език няма основание, защото по онова време неговата епархия Мизия-Дакия била обитавана от тракийските племена *мизи-гети-даки*, в напреднал процес на етническо сливане. Улфила, родом от Кападокия, е говорел стария гетски (хетски) език, а не германски.

Какво казват античните източници по тази тема?

В своята карта „Персийското царство и държавата на Александър Велики“ Хайнрих Киперт е ситуирал племето *Basilici Scythae*, т.е. „царски скити“, на полуостров Крим и северно от Черно и Азовско море от устието на р. Borysthenes (Днепър) до устието на р. Tanais (Дон) (сн. 37). А в своята карта „Европа след нашествието на варварите през V-VI век“ Конрад Малте Брун е поставил на същата територия българската орда *Kutrigures*, които заедно с втората орда *Utigures* на изток от р. Дон и третата орда *Onogures* на запад от р. Днепър, образуват *Royaume des Bulgares*, т.е. „Царството на българите“ (сн. 38). Картографът очевидно има предвид *Велика България* на кан Кубрат. /вж. Атлас „Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)“. Съставител Димитър Стоименов. Център за изследвания на българите, Държавна агенция „Архиви“, ИК „ТАНГРА ТанНакРа“. С., 2008, с. 449-450; 477-478/.

Снимка 37. Детайл от картата на Хайнрих Киперт „Персийското царство и държавата на Александър Велики“ (в IV в. пр.Хр.), съставена на основата на антични извори. Публикувана е като част от изданието „Атлас на Древния свят“ във Ваймар, Германия през 1864 г.

Снимка 38. Детайл от картата на Конрад-Малте Брун „Европа след нашествието на варварите през V-VI век“, съставена на основата на късно-антични и ранно-средновековни извори. Публикувана е като част от изданието „Пълен атлас по обща география“ в Париж през 1812 г.

Според нас ордата на *кутригурите* е излъчвала елита на войнското съсловие, ръководен от жреческа каста, съставена от 104 рода *боили*, от които произхождали управляващите български канове. Затова на Кипертовата карта, визираща вековете преди Христа, те са обозначени като *царски скити*; вероятно под този етноним е стояло обединението на жреческо-войнските (*варяжки*, *уруски* или *буилски*) родове на *кутригурите* (българският дял на античните *масагети*) и аналогичните родове на *урус-аланите/роксоланите*, *базилеите/бастарните*, *сарматите* и други народи (скитския дял на античните *масагети*).

Страбон, разбира се, е поставил „така наречените базилеи“ в същата зона:

„Цялата страна над въпросното крайбрежие [на *Понта* – б. В.Й.] между *Бористен* [р. *Днепър*] и *Истър* [р. *Дунав*] включва най-напред [от юг на север – б. В.Й.] *Гетската пустиня*; след това са *тирегетите* [с главен град *Тирас*, дн. гр. *Акерман*, южно от устието на р. *Днестър* – б. В.Й.]; а след тях [т.е. между реките *Тирас/Днестър* и *Бористен/Днепър* – б. В.Й.] са **язигите сармати и така наречените базилеи и ургите** [*угрите*, т.е. *унгарците* – б. В.Й.], които са предимно **номади...**; тези народи обитават и около **Истър**, често пъти от двете страни [к. В.Й.]. А във вътрешността обитават най-напред **онези бастарни**, чиято страна граничи с тази на *тирегетите* и *германите*, **бидейки и те самите от германския род, и са разделени на няколко племена...**, а *роксоланите*, **най-северните от тях**, **владят равнините между *Танаис* [р. *Дон* – б. В.Й.] и *Бористен* [к. В.Й.]**” /Страбон. География. Книга Седма, III, 17/.

Фразата „бидейки и те самите от германския род“ означава не чисти германци, а смесени. Според нас под етнонима *бастарни* трябва да се подразбира древният народ *масагети*, сплав от *мизи* и *гети*, който, бидейки родствен на *кутригурите* (най-северният дял от *мизите*), е заемал вътрешността на страната, близо до *кутригурските* владения. Управляващата каста на *бастарните/масагети* били *урусите/роксолани*, които пр.Хр. били известни като *царски скити*. За последните Страбон казва „така наречените базилеи“ и че те, заедно със *сарматите* (*сар-мати* = „[Потомците на] Царицата-майка“) и *номадите угри* (*маджарите*) обитавали долното течение на реките *Днестър* и *Днепър*, като същевременно част от същите народи живеели и около р. *Дунав*.

Местоположението на *царските скити* у Киперт съвпада с това на *бастарните-роксолани* у Страбон, който ги нарича и *базилеи*. В българския летописен свод „Джагфар тарихи“ последните са назовани *уруси*. Смятаме, че това са синонимни етноними на един и същ народ, употребявани от различните негови съседи. В самото име *бастарни* – Баз-Тара, или „Царе [поставени] от Тара [Тангра]“, се съдържа коренът на етнонима *базилеи*.

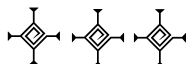
Този народ е бил, както обяснихме по-горе, етническа сплав между жреческо-царското съсловие на *кутригурите* (*българите*) с управляващото съсловие на *скитите*, известно още като *царски скити*.

В цитираните текстове на Страбон проличава, че той смята *роксоланите*, *бастарните* и *тирегетите* за племена, *родствени на германските*, и може би изостанали в Скития при масовата германска миграция във вековете преди Христа от Северното Черноморие към Средна и Западна Европа. Защото преди това в същата книга 7 на своята „География“ той най-подробно разглежда местообитанията по негово време на *германските племена* в Европа. Но според по-късни източници в Скития през IV век са живели други „германци“ – *фаранги*, *алманци* и *галидж* (вж. по-долу).

Възможно е старогермански език да е говорел *един контингент от гетски племена*,

който още във вековете преди Христа е мигрирал от Северното Черноморие към полуостров Скандза (Скандинавски полуостров). Там *гетите*, които употребявали дотогава тракомизийски (протобългарски) диалект, завладели и се смесили с местните племена. Обикновено сред завоевателите преобладават мъжете, а сред завоюваните – жените, които раждат и възпитават новите поколения. Може да се предполага, че в резултат на това на полуостров Скандза *гетското племе* започнало да говори старогермански език, а етнонимът им бил променен на *готи*. Това навярно е разликата между *гети* и *готи*: първите са древен народ, в съжителство и етническа симбиоза със също древния народ *мизи*, говорещи северно-тракийски диалект = протобългарски език; а вторите са *отцепници от стария гетски етнос*, които са живели шест или осем века на Скандинавския полуостров, в съжителство и симбиоза с неизвестно племе, в резултат на което започнали да говорят старогермански език. Но дали този език е бил майчин за всички готи, трудно е да се каже.

През 105-107 г., по време на Втората дакийска война, настъпила промяна в политическата карта на Европа. Тогава император Траян окончателно покорил Дакия, включително закътаната в Карпатите столица Сармизегетуса, а дакийският цар Децебал бил заловен вследствие на предателство и убит. Топонимът *Сармизегетуса* буквално означава: „Цар на Мизе-Гетия“.

Застрашително приближаващата римска инвазия стреснала свободолюбивия владетел на *асите* Один, който организирал спешна спасителна миграция на своя народ от старите му обиталища *Осалиндия*, източно от река Танаксвисл (Танаис или Дон) към крайбрежието на Северно море (днешна Дания). Лично Один се укрепил на остров Одинсøy/Одинзее, като около 110 г. изпратил дъщеря си Фрея с част от аската войска на север, за да търси естествено защитени земи. Така Фрея стигнала до полуостров Скандза. /**Снуре Стюрлюсон**. Саги за кралете на Севера. Прев. от норв. език Румяна Сиромахова. С., ВИ, 2003, с. 23/.

Нашествието на Фрея предизвикало, по ефекта на доминото, миграцията на *местното готско население* от Скандза през Прибалтика и Карпатите към Прут, Днестър и Днепър, където *готите* наложили властта си над старите местни племена. По това време съобразно географското си разположение те се разделили на *тервинги* или *вестготи* и *гревтуинги* или *остготи*, под лидерството съответно на родовете Балти и Амали. Така двете готски родово-племенни обединения, имайки за граница помежду си р. Днестър, обитавали необезпокоявани новата си земя около два века и половина.

Към средата на IV век обаче пак настъпила промяна, поради нашествието от изток на *хуните* на Баламбер. За около две десетилетия вождът на *хуните* успял да привлече в своя племенен съюз поробените от готите местни старожители *анти*, *склавени*, *мурдаси*, *меря*, *агачири* (потомци на античните *агатиурси*), *голтескити*, *бастарни* и др. Подготвил се добре, Баламбер започнал да провежда „разузнаване с бой“ срещу аванпостовете на *остготите*.

След 355 г. на р. Танаис (Дон), вероятно по нареждане на остготския крал Ерманарих, на хунския вожд Баламбер се противопоставило едно от покорените тогава от готите силни местни племена, назовано от Амиан Марцелин „алани-танайти“ /**Амиан Марцелин**. Деяния, кн. XXXI, § 3-1. – Електронно издание: **Аммиан Марцеллин**. Деяния (Res Gestae). Перевод Ю. А. Кулаковского и А. И. Сонни из Киевского университета имени „Св. Владимира“. Киев, 1906-1908/, в българския летописен свод „алани“, „саклани на Боз-Урус“ или „саклани-уруси“ /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи. (Историята на Джагфар).

Свитък от български летописи. 1680 година. Под ред. на Андрей Пантев. С., ИК „Кама“, 2005, с. 17-19/, а в „Гетика“ на Йорданес – „росомони“ /Йорданес. Гетика..., § 129, 130/. В гръцките хроники този народ е записан като „роксолани“ (транскрипция на българското название „рус-алани“). Редувайки сражения с преговори, Баламбер можал да покори *урус-аланите*; в резултат урус-аланската конница увеличила мощта на хунската, като тази сполучлива спойка се запазила през следващите векове.

Втори задържащ буфер срещу хуните Ерманарих поставил на Днестър и в Крим – това били войнствените племена *фаранги* (*франки*), *галиддж* (*галицийци* – от коляното на *галиите*) и *алманци* (*аламани/алемани*). Тези три племена забавяли хунския натиск колкото им е възможно, но в крайна сметка трябвало да отстъпят. И така се стигнало до 375 г., когато на р. Данастий (Днестър) консолидираните армии на *хуните* и *остготите* застанали една срещу друга. В решителната битка хунският вожд Баламбер нанесъл съкрушително поражение на Ерманарих, краля на Остготския племенен съюз. В резултат кралският род Амали и подведомствените му *остготски племена* се покорили на *хуните*.

От това *вестготите* изпаднали в паника, като в съблжимния момент се разцепили поради верски различия: болшинството се укрили в Карпатите, водени от краля-езичник Атанарик, а малка част, оглавена от вожд Фритигерн, който бил благосклонен към християнското вероизповедание, потърсила през 376 г. убежище в Мизия от преследващите ги *хуни*. Благодарение на застъпничеството на Улфила, император Валент им разрешил да минат Дунава, при условие, че приемат християнството и служат на империята като федерати за охрана на Дунавския лимес. През пролетта на 378 г. обаче, поради лошото отношение на имперската администрация в Мизия, което довело *вестготите* до гладуване, Фритигерн организиран бунт, преодолел ромейските укрепления в Балканските проходи и навлязъл в Тракия. През август 378 г., в битката край Адрианопол между *ромейи* и *вестготи*, които получили неочаквана помощ от *хуно-аланска* конница, начело с вожд Алатей, имперската армия претърпяла неочакван разгром, а самият император Валент бил убит. След битката Фритигерн с неговите *вестготи* се отдал на грабеж първо в Елада, а сетне и в Панония.

Очевидно нямало е как за две години (376 – началото на 378 г.) в Мизия епископ Улфила да повлияе на *вестготите* в духовно отношение, като обучи напълно и докрай техни книжовници. Тук има две възможности. Първата: Улфила да е започнал обучение на млади *готи* за свещеници, които макар и да не са успели да завършат напълно своята подготовка, при последвалата спешна миграция на запад, да са взели със себе си преписи от арианските книги на своя учител. Втората: Улфила да е изпратил на Фритигерн местни *мизи-гетски* книжовници, подготвяни от него продължително време преди готското нашествие, които да са пренесли на запад свои преписи от Улфиловите книги. Впоследствие в Италия и Испания от тях са били направени нови преписи, между които и Кодекс Аргентеус. Именно последните преписи, направени в Европа, биха могли да бъдат преработени на старогермански език, евентуално говорен тогава от *готите*, обаче това също не е сигурно. Зависи от горепосочените две възможности – *мизи-гети* или *готи* е изпратил Улфила. Историята показва, че езикът на богослужението по-често не съвпада с езика на паството. Освен това не е известно остготите в Италия или пък вестготите в Испания да са говорили някога германски език. Това, че през IV век остготският крал Ерманарих е ползвал франкски и алемански военни контингенти, не е основание да поставяме готите в „германския“ кюп.

Подчертаваме: Улфила е създал своята азбука и богослужебни книги през 341-349 г., съобразени с *древния език* на населението в неговата епархия *Мизия-Дакия*, състоящо се тогава от *тракийските племена мизи-гети-даки*. *Вестготите*, които силно хипотетично и

евентуално може да са говорили някакъв старогермански диалект, били допуснати в Мизия като федерати през 376 г. В периода 341-349 г., когато е сътворявал азбуката и книжнината си, Улфила нито е знаел, нито е имал предвид старогерманския език, а най-вероятно не е бил и чувал за него.

Арианските книги, едно безценно наследство, оставено от достопочтения епископ Улфила, представляващо *първоначалната и истинна верска доктрина на Христовото учение*, били ползвани от готските свещеници почти до края на VI век, когато те обитавали Пиринейския полуостров. За жалост през 588 г. в столицата си Толедо вестготският крал Рекаред наредил да се изгорят всички ариански книги и богослужението да бъде вече извършвано съгласно т.нар. гръцки ортодокс. За да извърши това деяние Рекаред бил повлиян от майка си – гъркинята Теодосия, дъщеря на управителя на гр. Картагена и нейните братя Леандър и Исидор Севилски, които готският крал назначил последователно за архиепископи на Испания. Облечени в духовна власт, те проявили непримиримост към инакомислещите: станали авторитетни теолози на ранно-католическото християнство и предвестници на светата инквизиция.

7. Появата през VI-VII век на новите етноними славяни и българи. Отпадането на старите етноними мизи, гети, даки, кутригури, хуни и пр.

По време на разгледаните по-горе събития в Дакия и Северното Черноморие през II-IV век, изключвайки придошлите в началото на II век *остготи* и *вестготи*, местните потомци на античните *траки* – родствените помежду им *мизи-гети-даки*, се самоназовавали общо *котраги* (*ко-траки*) или *кутригури*. Процесът на сливане завършил при тях през VI век, когато те получили от тогавашните хроникьори Йоан Малала (~491~578 г.), Прокопий Кесарийски (~500~562 г.), Агатий Миринейски (536-582 г.), Теофилакт Симоката (~585~636 г.) и др. етнонима *склавини/схлавини*. /ГИБИ, Т. II, С., Изд. на БАН, 1958, с. 103-380/.

Така например Теофилакт Симоката, употребява етнонима Σκλαβηνοι/Σχλαβηνοι (транскрипция от старогръцки – „склабини“/„схлабини“; транскрипция от гръцки – „склавини“/„схлавини“) или Σχλαβοι (съответно „схлаби“/„схлави“). Той дори посочва, че областта на север от *Долни Дунав* е носела името Σχλαβηνία (т.е. „Схлабиния“/„Схлавиния“). Освен това Теофилакт Симоката разкрива произхода на това племе, споменавайки в своята „История“: „Склавини или гети, ... така бяха наричани в древността.“ /**пак там**, с. 291-380/.

Според нас етимологията на този етноним може да има три варианта.

Първи вариант. Гърците да са усвоили и превели племенното самоназвание *склаби/саклаби*, производно от три думи *сак-л-аби*. Това тройно словосъчетание означава „[Народ, роден от] Богинята майка/утроба“. Първата дума *сак* е един от синонимите със значение „утроба“, в по-широк смисъл „майка“, например *сак* или *каз*, *вак* или *кав*. Съвсем логично другият общ етноним на местните племена е *саки*, т.е. „[Потомците на] Утробата/Майката“. Освен това етнонимът на едно от сакските племена – *сарматите* – е подчинен на същата логика *сар-мати*, т.е. „[Потомците на] Царицата-майка“. Втората дума *ал* (пресирана в съгласната *л*) означава „бог“/„богиня“, а третата дума *аби* – „майка“, като и двете имат източен произход, донесени и ползвани от *българите* в състава на Хунския племенен съюз.

Втори вариант. Ако самоназванието е било *склавини/склавени*, разбивката на етнонима е тройна като горната: *ск=сак + ла=ал + вен=венус*. Значение: „[Потомци на] Богинята-майка Венус“, като *Венус* (Венера) е също разновидно име на богинята-майка.

Трети вариант. Възможно е посочените гръцки етноними да са транскрибирана форма на думата *словене/словяне*, произхождаща от *слово* и характеризираща народа в епархията на Улфила като ощастливен от своя пастир да притежава великия дар на книжовността. Необходими са били повече от 150 години упорита просветна работа: отглеждане и възпитание на свещеници-учители в действащи школи при манастирите и черквите.

Така или иначе, появата на етнонима *словене/словяне* е станала едва през VI век. До V век включително същите тези племена са били назовавани с колективния им древен етноним *венети/венди*, като една част от тях, разположена по-на североизток, била известна с името *анти*. Разбира се, тези стари етноними били ползвани от по-ранните хроникьори, напр. Плиний Стари (23-79 г.), Публий Корнелий Тацит (~56-117 г.), Клавдий Птолемей (~85~170 г.), Аврелий Медиолански (~337-397 г.), Йероним Стридонски (347~420 г.), Филосторгий (368-439 г.), Павел Орозий (~385~418 г.) и др. Впрочем общият етноним *венди* има етимология, аналогична на тази на *саклаби*, както и на тази на *склавени*: *Вен-Ди*, т.е. „[Потомци на] Богиня Венус“.

Но да се върнем към Теофилакт Симоката. На друго място той идентифицира *славяните* посредством *гетите*, в описание на едно сражение между *славяни* и *ромеи*:

„...На четвъртия ден той [стратегът Петър, брат на император Маврикий (582-602 г.)]... напуснал бързо Одесос [дн. гр. Варна]... Когато пристигнал в Марцианопол [античен град край дн. гр. Девня], заповядал хиляда души от войската да избързат напред. Те попаднали на **шестотин славяни**, които носели със себе си голяма плячка, взета от ромеите... Понеже за варварите сблъскването било неизбежно, те съединили колите и образували укрепление, след това поставили жените заедно с децата сред стана. Ромеите се приближили до **гетите (това е по-старото име на варварите)** [к. В.Й.] и не смеели да влязат в сражение, защото се страхували от копията, които от укреплението варварите хвърляли срещу конете...“

/Христоматия по история на България. Т. I. Ранно средновековие VII-XII в. Съставители Петър Петров и Васил Гюзелев. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1978, с. 35/.

Гетският историк Йорданес (?~552 г.) пише в съчинението си „Гетика“ за *склавини*, които обитавали територията на север от р. Дунав – от Мурсианското езеро (ез. Балатон) до р. Данастър (Днестър).

Волжките българи употребявали етнонима *саклани*, хоронима *Саклан* или *Сакланска степ* – заключена между реките Дунав и Волга, *Сакланско море* (Черно море) /**Бахши Иман**. Джагфар Тарихи (Историята на Джагфар). Свитък от български летописи..., с. 17, 18/.

Арабските автори ползвали близкия етноним *сакалиби*, *саклаби*, *склаби* /вж. **Арабски извори за българите. Христоматия**. Съставител Р. Заимова. Превод от арабски А. Стоилова. С., ИК ТАНГРА ТанНакРа, 2000, с. 25-31, 49, 73, 74, 81, 94; **Пл. Павлов, К. Цонев, С. Евстатиев, А. Стоилова, М. Нуридин, М. Цонева, В. Кънев**. Волжка България. – В: книгата „Българи и араби“. С., ИК „ТАНГРА ТанНакРа“, 2005, с. 93/.

Според нас бившите *венети* или сетнешните *словяне* са идентични с бившите *кутригури* или сетнешните *българи*. В „Повесть временных лет“ този народ е именуван *поляне*. Това бил земеделски, уседнал народ на градостроители, войни и слънцепоклонници – наследник и продължител на Дионисовата култура на прототраките и траките, последователно изграждана от времето на неолита, през медта, бронза, желязото, до античността.

През VII век *словянското* или *кутригурското* племенно обединение между Дунав и Днепър получило етнонима *българи*, разпрострял се тогава и върху родствените им

племенни обединения *утигури* и *хоногури*, които обитавали територията на североизток от Днепър – до Каспийско море и Кавказ. Ето защо гръцките писатели правят аналогия както между *хуни* и *българи*, така и между *мизи* и *българи*.

Посоченото разширение и разпростиране на етнонима *българи* било окончателно завършено във федеративната държава Стара Велика България, управлявана в периода 622-668 г. от правнуците на Баламбер – братята Кубрат и Кий.

През 605 г., благодарение на ходатайството на чичо им кан Органа (605; 618-622 г.), двамата около 13-14-годишни принцове били приети в Константинопол от император Фока (602-610 г.) и отраснали в двореца като евентуални бъдещи владетели на съюзна държава. Там те са покръстени и вероятно са учили в Магнаурската школа. Техният престой в двореца продължил и при следващия млад император Ираклий (610-641 г.), с когото „завързали нечувана дружба“. /**Йоан Никиуски**. Хроника. Превод на В. Н. Златарски. – В: Христоматия по история на България. Т. I. С., 1978, с. 78; **Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 21/.

През 622 г., когато Кубрат и Кий вече са възмъжали и поели властта в своето царство, добрите лични взаимоотношения между тях и Ираклий се оказали благоприятна предпоставка за сключване на изгоден съюз между двете държави, който довел до спасението както за България, така и за Източната империя от техните врагове *аварите* и *персите*. Този здрав съюз позволил на Ираклий да победи Персия (628 г.), а на Кий/Само (623-658 г.) – да постигне разгрома на едно чуждо и кратковременно политическо образувание в Европа – Аварския каганат (560-628 г.), като на негово място образувал своята *Западна българо-славянска федерация Дулоба*. В това време Кубрат (622-668 г.) можал да укрепи и разшири своята *Източна българо-славянска федерация Велика България*.

Приложение 3

ДРЕВНИТЕ ОСНОВАНИЯ НА ИНСТИТУЦИЯТА НА БЪЛГАРСКИТЕ КАВКАНИ

Сигурни сведения за *българските кавкани* има за времето между Тервел и Петър, т.е. за периода VIII-X век. Представяме ги в следната таблица:

Кан	Кавкан
Тервел (700-721), род Дуло	Кормес/ий/, род Вокил/Укил
Крум (803-814)	Иратаис
Омуртаг (814-831)	Исбул, баща на съпругата на Омуртаг
Маламир (831-836)	Исбул, баща на същата, явяваща се царица-майка на Маламир
Пресиян (836-852)	Исбул, баща на същата, явяваща се царица-майка на Звиница и баба на Пресиян (син на Звиница)
Баръс/Борис (852-889)	Петър, баща на Мария
Симеон (893-927) –	Теодор Сигрица (? - 924), баща на I съпруга на Симеон – майка на Михаил; Георги Сурсувул, брат на II съпруга на Симеон – майка на Петър, Иван и Боян Мага (Вениамин)
Петър (927-969)	Георги Сурсувул, вуйчо на Петър и негов настойник и съуправител

/По **Веселин Бешевлиев**. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. На ОФ, 1981, с. 25-40, 49-81; вж. също Електронна библиотека по архивистика: **electronic-librari.org/books/book_0068.html**/.

Ролята на кавкана в държавното управление като пръв помощник на кана, а също негов настойник и съуправител, е изследвана и няма да се спираме на нея. Най-общо казано кавканът е замествал кана при изпълнението на важни мисии като например преговори и подписване на междудържавни договори с императора на Изтока, преговори за размяна на военнопленници, дипломатическо-верски мисии във Ватикана или представителство на Вселенски събори в Константинопол във връзка с учредяването на Българската църква.

Интересен факт е опитът на българския цар Симеон да овладее Константинополския престол и да обедини България и Византия чрез династичен брак, като омъжи своя дъщеря за малолетния император Константин VII Багрянородни. По този начин в ролята си на тъст на императора, Симеон е щял да получи титлата *василеопатор* („баща на василевса“) и да управлява империята първо като регент на 8-годишния Константин, а после – заедно с него като съимператор. Предбрачният договор бил сключен по време на поредната българска обсада на ромейската столица през 913 г. – между Симеон и Николай Мистик, патриарх на Константинопол (901-907; 912-925 г.), а по това време и регент на Константин VII. Ето защо от този момент Симеон е започнал да се титулува „цар на българи и ромеи“. /**Симеон Логотет**. Хроника: 913 г.; **Николай Мистик**. Писма до Симеон, княз на България. – В: **Христоматия по история на България**. Т. I. Ранно средновековие VII-XII в. Съставители Петър Петров и Васил Гюзелев. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1978, с. 203, 214, 219/.

Седем години по-късно – през 920 г. – патриарх Николай Мистик пише:

„Още по-рано ти поиска да се сродиш с императора, но твоето искане не се почете от ония, които решиха да постъпят така [майката на Константин VII Зоя Карбонопсина и военачалникът Роман Лакапин – б. В.Й.]. Сега ти имаш възможност да се украсиш с такова родство. Ти искаше да станеш тъст на ромейския император, сега на тебе ти се предоставя удобен за това случай...“

В този текст патриархът загатва за поредицата от дворцови интриги, които осутили планове на българския владетел. Зоя Карбонопсина изместила самия Николай Мистик от регентството, а сетне и тя била отстранена от бившия друнгарий (адмирал) на флота Роман Лакапин, който междувременно бил назначен за началник на имперската охрана. През 919 г. последният успял да ожени Константин за дъщеря си Елена, приемайки титлата василеопатор (вместо Симеон). А в края на 920 г. Роман Лакапин бил коронован за василевс и съимператор на Константин VII, като заемал трона от 920 до 944 г. Законният престолонаследник Константин VII Багрянородни могъл да управлява самостоятелно едва през последните 14 години от живота си – от 945 до 959 г.

От края на горесцитирания текст на патриарха се разбира, че още през 920 г. Симеон е получил утешително предложение от Лакапин, вече император, за брак на Лакапиновата внучка Мария/Ирина със Симеоновия син и престолонаследник Петър. Очевидно Лакапин, целийки тогава да се закрепят на престола, желаел сдобряване със Симеон. Този брак обаче нямал политическата тежест и заряд на първоначалния дипломатически сценарий на българския цар, който щял да доведе до умиротворяване на Балканите чрез държавно обединение на двете главни противостоящи сили и вероятно щял да промени историческото развитие на региона през следващите векове.

Запазени са и три писма на Роман Лакапин до Симеон. Тези писма, съставени и написани през 925-926 г. с помощта на императорския секретар Теодор Дафнопат, са в отговор на Симеонови такива, затова от контекста им проличава какво е писал българският цар, чиито писма разбира се, са унищожени. В запазените писма Роман се оправдава пред Симеон, че

не бил узурпирал с хитрост ромейския трон, че макар да е чужденец (роден в Лакапе, Армения), необразован и дори неграмотен, бог му е позволил лесно да овладее властта:

„Но тъй като в твоето писмо ни обвиняваш, че държим чуждото..., ние ще покажем, че твоят ум е разгледал това неразумно. Защото ние проявихме най-голяма вярност и покорство към нашия зет и цар [Константин VII – б. В.Й.]. Тогавашните управници [регентите на непълнолетния Константин, начело с майка му Зоя – б. В.Й.] крояха нещо срещу него и си точеха меча, злоумишляваха против него. Аз бях подбуден от него да ги изгоня от двореца; аз се подчиних; изгоних ги с добро намерение, без да съм се надигал сам срещу него, но като се подчиних на неговите подбуждения, аз го освободих от тяхното покушение... [повреда в текста – б. на П. Тивчев], аз спасих живота му с Божията помощ. Поради това, като верен негов страж и отмъстител, той ме избра за свой баща [т.е. тъст – б. В.Й.] и направи царството общо, но тъй спокойно, безметежно и мирно аз се покачих на тоя царски престол. Заради това аз не можех да се считам нито за пришелец, нито за чужденец. Но ако желаеш, еднаква чест и мене, и нему, като на баща и син, които чрез родството на брака станаха едно тяло и един член, а поради това и царството е общо...“

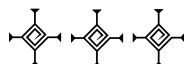
/ГИБИ, т. IV, 1961; ел. издание: <https://istorianasveta.eu/index.php/извори/st-menu-item-11/първа-българска-държава/-писма-на-роман-лакапин-до-цар-симеон.html?showall=&limitstart=/>.

Особено интересно обаче е признанието, че, за разлика от Симеон, който е „от благочестив корен“, самият Роман Лакапин няма благороден произход. Очевидно българският владетел му е натякнал за незаконността на неговия стремеж и на случайно придобитата (заграбена) от него власт, с оглед на липсата на произход.

За това, че българският народ предоставял по традиционното свещено право властта на рода Дуло и на родствените нему боилски родове, бегло сведение, макар и в малко по-късно време, дава византийският дворецов летописец Михаил Псел (1018~1097 г.). Коментирайки как Петър Делян, предводител на антивизантийското въстание (1040-1041 г.) в *Западна България*, трябвало да доказва пред своите последователи произхода си от рода на цар Самуил, Псел отбелязва: „**обичай у българите е да поставят начело на народа хора от царски род**, ето защо, понеже [Делян – б. В.Й.] знаел за **този закон и установен от предците обичай** [к. В.Й.], той извел своя род от прочутия Самуил и неговия брат Аарон...” /Михаил Псел. Хронография (съчинение на най-мъдрия монах ипертим Михаил, разказващо за деянията на багрянородните василевси). Преведе от гръцки Веселин Н. Иванов. Варна, Изд. Зограф, 1999, с. 86/.

Припомняме, че Самуил (991-1014 г.) е приел царската власт от Борис II (969-971 г.) и Роман (977-991 г.), синове на Петър (927-970 г.) и внуци на Симеон Велики (893-927 г.). Самуил бил син на комит Никола (X в.) и внук на Гавриил – втория син на княз Борис I (852-889, 893 г.) и брат на Симеон.

Оттук разбираме колко важно е било отношението на българските управляващи родове, както и на поддържащото ги българско боилство, към въпроса за произхода на царствените персони, въпрос, който именно е предмет на настоящото изследване.

И така, в съгласие с нашата тема е необходимо да обърнем внимание на пренебрегвания проблем за древния произход и генеалогията на българските владетели.

Българската родова аристокрация се състояла от 104 боилски рода, групирани в седем клана, а един от лидерите между тях (пръв сред равни) бил кланът Дуло. В духовен план 104^{ма} боили, като потомствени жреци на троичния слънчев бог Тангра, били посветени в тайнствата на своя върховен бог и изпълнявали в затворен кръг посветените на него свещенодействия. В светски план те изпълнявали ролята на висши офицери в българската войска и съветници на кана посредством колективния орган на управление – Съвета на буилите, идентичен с Булето, Булевтериона или Сената в античните държави.

Родовата аристокрация се стремяла да запази генната си чистота, наследена от древни времена, затова бракосъчетанията били ограничени в рамките на съсловието. В китайските летописи „Шъ-дзи“ и „Хоу Хан шу“ се разказва за традиционното задължение на „великия кхан-ю“ (кан ювиги) да вземе за съпруги девойки от знатните родове, както и обратното – да им даде своите дъщери, с цел поддържане тесни кръвни връзки, които гарантирали единството на аристокрацията в държавното управление. Тази система се спазвала строго и надолу в йерархията на племето хуни – при по-низшите съсловия. /Димитър Съсьлов. Пътят на България, С., ИК „Кибеа“, 2004, с. 43. Първо издание 1936/.

Анализирайки горната таблица, забелязваме *тесни родствени връзки, осигуряващи господството на два точно определени рода: по мъжка линия – родът Дуло на българските канове; по женска линия – родът Вокил/Укил на българските кавкани*. Тази стара родова традиция очевидно се корени в архаичния закон на Слънчевия култ, според който принцът-наследник е носител на кръвта на *Небесния отец-слънце*, а наследствената принцеса – съответно на кръвта на *Земната богиня-майка*.

Същата родова традиция е вала с пълна сила в обществото на шумерите, египтяните, траките, персите, индийците, китайците, японците и пр. Тя е била строго спазвана в Европа до историческия момент на приемането на християнството и дори известно време след това.

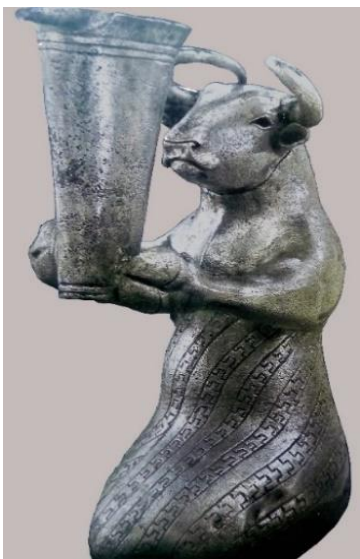
Майката-утроба, вместилище на Божия син, на кръвта (специалния ген), е всъщност *Светият граал (снимки 1-3)*, заместван в свещенодействията с *чаша*, а кръвта с *вино*, поради което непосветените си го представят като метална чаша с чудодейни свойства. *Обаче граалът не е предмет, а живо същество – майката!*

Ето защо *родът на българските кавкани, осигуряващ престолонаследниците, е Светият граал на българското племе*, изворът на благороден произход, който гарантира раждането на добри предводители-пастири.

Снимка 1. Представата за зачатие и раждането посредством *чашата-утроба* според *Хелиополската версия* на „Книга на мъртвите“, отразена в т.нар. „Текстове на пирамидите“.

Рисунката разкрива тайната на мистичното сътворение на Дионис/Хор от живата Изиди, която се самоопложда с фалоса на мумията на мъртвия Зевс/Озирис. Тя съдържа две сцени от развиващо се действие. В първия кадър, на първи план пред мумията, девойката Изиди е Семела, т.е. „Осеменената“, показана как държи фалоса на Озирис. Във втория кадър, на втори план пред мумията, богинята вече е майка – кравата Йо или хатор Изиди, която втъква *дръжката, символизираща фалоса на Озирис, в чашата, символизираща нейната утроба*. От дъното на чашата/утроба (вагината) се подава главата на раждащия се Харпократ – малкия Хор. Освен това във втория кадър хатор Изиди носи *корона от кравешки рога*, също символизиращи чаша/утроба, в които е поставено слънцето – астралният образ на божия син Хор.

Снимка 2. Антропоморфно-зооморфен образ на богинята-майка Изида, в ипостазата ѝ на свещена крава/биволица, държаща чашата-утроба. Сребърна статуетка, произхождаща от Елам, II хилядолетие пр.Хр. /вж. История на света в 20 тома. Т.І. Превод от английски Владимир Германов. Изд. Абагар холдинг – София и Тайм Лайф – Амстердам, 1994, с. 157/.

Снимка 3. Традиционен египетски танц на невести с чашата-утроба – символ на Богинята-майка. Международен фолклорен фестивал в град Чelopeч, област София. Фото автора.

Ето защо, когато се опитваме да проумеем същността, характера и произхода на институцията на българските кавкани, трябва да имаме предвид, че тя е *древен остатък от родово-общинната епоха* и изисква добро познаване на митологията.

При боговете властта над света се е наследявала от синовете на първородните дъщери. Такива например са били: Рея – родена от Гея и Уран; Хестия – родена от Рея и Кронос. Затова е съществувало съперничество между мъжките потомци за брак и създаване на поколение от първородните богини. /относно борбата за власт между братята-близнаци Хелиос и Кронос чрез брак с Рея вж. **Валентин Йорданов**. Хестия и Хелиос. – В: **Горгони. Списание за митология и история**. Кн. 4. С., 2020-2021, с. 7-12/.

Правилата относно наследяването от първородената дъщеря са действали в по-късно време и при хората. Според древната традиция в *Египет* и *Етиопия* царската корона била наследявана от племенник на фараона – син на неговата най-голяма сестра, а не от собствения му син. Подобен бил обичаят и в *Южна Индия*, където за наследствени принцове на *раджата* били смятани синовете на първородната му сестра. /**Елена Блаватска**. Разбулената Изида. Ключ към тайните на древната наука и теология. Т. II. Теология. Книга втора. Нов превод Любомир Чолаков. С., ИК „Пентаграм“, 2006, с. 167/.

При българските владетели традицията е подобна, с разликата, че има, както посочихме, два основни благородни рода, по мъжка линия род на свекъра и свекървата, а по женска – на тъста/свата и тъщата/сватята. Старобългарските думи *свекр/свекровь* носят сакрално послание, а именно СВЕ-КР, както и СВЕ-КРОВЪ, означават „цялата кръв“, т.е. „пълният ген“. Съответно *тестъ/тестя* са преносителите на „тестото“, „плътта“.

Корените на тези брачни норми трябва да търсим много назад във времето, още в божественото бракосъчетание между клана на Дионис/Бакхус/Хор – син на Зевс/Амон и кравата/хатор Йо/Изида (**сн. 4**), и клана на Лизианаса I/Мемфида – дъщеря на Хадес/Сет и Персефона/ Нефтида (**сн. 5**).

Снимка 4. Тиванската триада: Зевс-Амон, Хор и Мут (Изида). Пластика от черен оникс, намерена в храмовия комплекс в Карнак, Южен Египет. Хор носи короната на владетел на света, а Изида – короната на Хатор, – свещената крава или майка на Божия син-слънце.

Снимка 5. Тракийска бронзова плочка, на която Хадес и Персефона пътуват на двуколка с четири коня. Персефона държи кратер, предметен символ на Утробата, вероятно във връзка с очакването да роди божествената си дъщеря. Под конете е изобразена пълзяща змия. II в., копие. РИМ – гр. Смолян. Фото автора.

Каква е връзката между божествата от митологията и нашите владетели? Тя е не само генетична, касаеща техния произход /вж. **Генеалогична таблица**; също **Валентин Йорданов**. Сакралните знаци и имена на българските канове от династията Дуло. – списание **Горгони**, кн. 3, 2019, с. 102-126; както и в сайта на списанието: gorgoni.info/.

Българският кан е носел винаги със себе си златна или сребърна чаша, която символизира *Светия граал* (неговата благородна майка). Канът се явявал поредният *Божин син* в престолонаследията, а майка му, произхождаща от кавканския род – поредната *Божия майка*. *Личната чаша на кана* е била един от предметните знаци за божествения му произход. С нея той си служел не само в ежедневието, но и в сакралните практики, когато е изпълнявал длъжността си на върховен жрец на Тангра.

Не случайно *Мадарският конник* държи чаша, но няма този атрибут не е характерен и за тракийския цар, представян като *Тракийския конник* – син на Слънцето и Богинята-майка?! (**сн. 6**).

Мотивът със свещената чаша или ритон (рог), белег за божествен произход, е налице при ритуалните сервиси или царски украси и ювелирната им иконография, например Вълчитрънското, Панагюрското, Боровското, Летнишкото и други съкровища от антична Тракия.

Снимка 6. Облеченият в ризница тракийски цар, в ролята на Хероса, препуска на своя боен кон заедно с вълк – войнската ипостаз на бога-отец и покровител Дионис/Хор. Същевременно царят извършва ритуал пред битка, като отпива вино от своята лична свещена чаша. Една от плочките на Летнишкото съкровище, съставляващи комплект за конска амуниция. IV век пр.Хр. НИМ – гр. София.

За връзката между божествата и българските владетели, освен посочените артефакти, свързани със сакралната традиция, има множество митологични, лингвистични и фолклорни данни.

Персефона – „Гълъбицата“, била известна в Египет като *Небет Хут* („Небесен дом“), в трако-елинска транскрипция – *Нефтис/Нефтида*, а сред българите в Азия и Източна Европа като *Аби Таймър* – „Майката яребица“ /**Микаил Бащу ибн-Шамс Тебир**. Сказание за дъщерята на кана. Епосът на прабългарите. 882 г. Превод от руски Георги Костов. С., Изд. Агато, 1997, II песен, стих 16-18/. Тя имала и друго превъплъщение – летящата мишка (прилеп) *Кузге*, със синоним употребяваното в българския календар нейно име *Сомор* – С-Ом-Ор, т.е. „Съ-майка на [Х]ор“. Като съпруга на господаря на подземния свят Хадес, *Кузге/Сомор* обитавала пещерите.

Персефона не случайно е считана за дублетна майка на Хор. Бидейки вярна дружка на Изида, тя ѝ помогнала да отгледа малкия Хор, в голяма тайна от Сет, който търсел невръстния наследник на Азар (Озирис) и претендент за трона, за да го убие.

Освен това *Персефона/Нефтида* се явява майка на *Лизианаса I/Мемфида*, съпругата на *Дионис/Хор*, поради което е почитана от българите като тяхна прамайка. В това ѝ качество сватята на *Сурья/Сива/Шива* (името на *Хор* в Индия) била наричана *Сваха (Svaha) /Рама Кришна Каушик*. Санскритско-български речник. С. Изд. „Изток-Запад“, 2014, с. 367/.

По-възрастните българи все още употребяват обръщението *свао/свахо (свато/свате)* към своите сватове – родителите на булката. Но докато в българската традиция *сваха* е термин за родство, в санскрита *Сваха* е личното име на съпругата на Агни (Хадес), същата *Персефона/Нефтида*. С други думи, натъкваме се на интересно лингвистично явление: преминаване личното име на божество в нарицателно име за родство.

Родителите на младоженеца са наричани *свекър/свекърва*, на старобългарски – *свекров*. Последната дума съдържа две морфеми: *све (все)* – „всичко“ и *кров* – „кръв“, които дават значението „цялата кръв“. Подразбира се, че женихът (Дионис/Хор) е носител на „цялата кръв“, явявайки се генетичен наследник на Зевс/Амон и Йо/Изида.

Анализът на горните няколко думи за родство ни отвежда към една удивителна архаична типология: в обществената ролева игра „склучване на брак“ (сватба) всеки български младоженец е бил виждан в ролята на бог *Дионис/Бакхус/Хор/Божич/Колад*, а всяка българска булка – в ролята на богиня *Су-Анас/Лизуанаса/Мемфида/Снежанка*. Съвсем резонно, защото българите са смятали тези божества за свои племенни родоначалници.

Изискванията на древния мистериен култ към сътворението на био-физическо тяло, което да бъде носител на душата, дарена от Небесния отец, включвали и *йерархия на форменото облекло (носия) на участниците*: свекър, свекърва и син; тъст, тъща и дъщеря /**Юлия Боева**. Богинята и рогатите глави. С., Изд. „Пропелер“, 2015, с. 4-17/.

Всяка от тези носии е украсена със шевици, изобразяващи точно определени символи, характерни само за нея, защото тя типологично изразява атрибутцията на определено божество от Светото семейство – отците, майките и децата им, – родоначалниците на човечеството, които посочихме по-горе.

Символите върху носиите са всъщност идеограми на фалоса и утробата, на зачатieto и раждането, на родината и божествената закрила. Те обикновено имат вид на жезъл, чаша, обикновена или стъпаловидна пирамида, триъгълник, ромб, квадрат, кръг, спирала и прочие геометрични фигури (**сн. 7**), понякога вписани нееднократно едни в други, за да образуват матричните образи на *Шри-Янтра* или *Манда*ла.

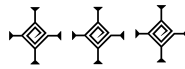

Снимка 7. Двойната пирамида или изправен ромб, а също съчетание от ромбове, като геометрична украса върху престилките на невестите, покриващи женската утроба. Сакралната традиция явно не се влияе от времето: изминали са 8000 години.

Названието *Манда* (*Манда-ал*) означава: *манда*, *менда* или *менада* (*ал*) – „богиня-майка“, „утроба“. А названието *Шри-Янтра* е словосъчетание от четири божествени имена: *Шири/Сири* = Дионис/Бакхус/Хорос; *Ян* (Янус/Januarius/Янкул/Яньо/Еньо/Йенишер) = Зевс; *Та-Ра* = Атон-Ра (Уран-Кронос) или Тангра. Между другото втората морфема в термина *Шри-Янтра* кореспондира с българския хидроним *Янтра*, както и със слънчевия камък *Янтарь* (кехлибар).

Изначалната пра-традиция е била следвана от всички индоевропейски племена, обаче повечето от тях, които още в дълбока древност са напуснали родината си на Балканите, са позабравили обичаите си в по-малка или по-голяма степен, заради промяната на културната среда. Племената, които останали в древна Тракия (Земята на козлите), са съхранили по-цялостно и отговорно традицията – този безценен културен реликт, – въпреки безброй чужди инвазии и етнически смесвания. Разбираме колко важна в случая е родната среда, а заслуга естествено е имала и респектната жреческа каста на бесите – кръвните потомци на божественото Свето семейство.

От азиатското име на *Персефона* – *Таймър/Таймира* – е дошло названието на пещерата *Алтамира* („Богиня Тамира“) в планината Пиренеи (Испания), посветена ѝ като царица на подземния свят. В Сибир името на богиня *Таймър* е минало в хидроним: р. *Верхняя Таймыра* и р. *Нижняя Таймыра*. Други производни: *Томира* – амазонска царица; *Томи* – град в Скития; *Тамара* (Та-Мар – „Небесна майка“); *тъма*; *тъмнина*.

В една от плочките от гр. Пилос (XIII в. пр.Хр.) се четат имената на *Деметра* и *Персефона*. Втората е представена с птичата ипостаза *гълъбица*, с дискуссионен прочит: *pereja* или *peresa*, т.е. *Перса* /История на религиите. Т.П. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок**. С., Изд. Gallimard & Прозорец, 1996, с. 30, 31/.

Ако *Перса* е „гълъбица“, то *Персефона* означава „Небесна гълъбица“ (снимки 8-17), резонно за царицата на света на душите. В старобългарския и съвременния руски език *персика* означава „праскова“ – явно това е растителната ипостаза на богинята. Освен вербалната връзка с *Перун* и *Перкунас*, самата външност на този плод – жълто-червена сфера – разкрива слънчевия произход на *Перса*.

Снимка 8. Глинена фигурка на богиня-майка в ипостазата ѝ на птица, украсена с врязана украса – мрежа от ромбове, символизиращи сътворяващата утроба. Ранен неолит: VI хил. пр.Хр. РИМ – гр. Перник.

Снимка 9. Керамичен антропоморфно-зооморфен съд с капак и врязана украса, изобразяващ Богинята-птица, намерен в археологическия комплекс „Дуранкулашко езеро“, V хил. пр.Хр. РИМ – гр. Добрич. Фото автора.

Снимка 10. Антропоморфно-зооморфна керамична фигурка на богинята-птица от Амфитея. Края на XIII в. пр.Хр. Археологически музей на гр. Лариса, ном Тесалия, Гърция. Фото автора.

Снимка 11. Гълъбицата-майка Персефона/Нефтида е изобразена върху две плочки и четири медальона на колието от *Преславското златно съкровище*, укрито в столичното предградие Кастана, в периода 959-969 г. Принадлежало е или на втората съпруга на цар Симеон (893-927 г.) и майка на цар Петър I (927-969 г.), или на съпругата на последния – Мария/Ирина Лакапина. Първата половина на X век. АМ на гр. Велики Преслав.

Снимка 11: детайл 1 и детайл 2.

Снимка 11: детайл 3 и 4.

Снимка 11: детайл 5, 6 и 7.

Снимка 12. Златна обеца, инкрустирана с филигран, емайл и перли. Гълъбицата-майка Персефона/Нефтида е в средата на изобразителното поле на кръглия пандатив, а в дъговидния емайлов фриз под него е разгърната лоза с гроздове – растителна ипостаза на отца Бакхус/Хорос. *Преславско златно съкровище*, изработено през първата половина на X век. АМ на гр. Велики Преслав.

Снимка 13. Две гълъбици пият вода от извора/фонтана на живота. Апликация от *Преславското златно съкровище*. Първата половина на X век. АМ на гр. Велики Преслав.

Снимка 14. Гълъбицата-майка с корона и знаци „Ю“ (Ю-питар = Юви/Йови = Ювиги) върху тялото и опашката. Златен медальон, намерен в царския дворец на столицата Велики Преслав. Първата половина на X век. АМ на гр. Велики Преслав.

Снимка 15. Две гордо изправени гълъбици или яребици, на чиито криле са изобразени царски знаци. Бижу от XII век., съхранявано в колекцията на Михайловския Златовърхов манастир, построен през 1108-1113 г. в гр. Киев, Украйна. Държавата е Киевска Рус (IX-XV век), наследник на Черна България (VII-IX век), която пък е наследник на Стара Велика България (IV-VII век).

Снимка 16. Гълъбицата и Слънцето върху български сребърни пафти от XVII век. РИМ – гр. Враца, Северозападна България. Фото автора.

Снимка 17. Същият сюжет в едва различимо ювелирно изпълнение. Сребърни пафти от гр. Доспат, Южна България. XIX в. РИМ – гр. Смолян. Фото автора.

Персефона обитавала сезонно надземния и подземния свят. Бидейки горе, тя се превъплъщавала в *яребицата Таймър* или в *дивата гълъбица* (гугутка) *Перса*. Когато преминавала долу, се преобразявала в *крилатата мишка* (прилеп) *Сомор/Кузге* (господарката на пещерите; **снимки 18-20**), змията *смок*, или дънната риба *сом*, която се заравя в тинята. Тези хтонични същества предполагат връзка със *змията* – основната ипостаз на богинята на земята Гейя. Павзаний споменава, че Орфей донесъл в Спарта култа към *Деметра Хтония*, явно има предвид дъщерята на *Деметра* – *Персефона*. /Павзаний. Описание на Елада. Кн. I-V. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2004, кн. III, 14, 5/.

Снимка 18. Златен пръстен с антропоморфно изображение на мишка с корона във вид на кратер – богинята Кузге/Сомор, позната повече като Персефона/Нефтида. Кратерът, като вместилище на вино, символизиращо свещената кръв, е бил атрибут на тази богиня-майка. Над господарката на Подземното царство (Долен Египет) кръжат две гълъбици/яребици – птичата ипостаз на богинята. Разтворените ѝ ръце наподобяват рамената на везна, а под тях висят два предмета, може би сърца. Дали тя не изпълнява церемонията по претегляне на сърцето? Лувър, фото автора (съжалявам за недостатъчно контрастната снимка).

Снимка 19. Златна апликация с изображение на мишката Кузге. Тя стои под арка, направена от свързани и дъговидно извити стъбла на два лотусови цвята, които символизират входа на подземното царство (пещера). Артефакт от Египет, съхраняван в колекцията на Лувъра. Фото автора.

Снимка 20. Летящата мишка (прилеп) Кузге – една от метаморфозите на Персефона/Нефтида, – господарката на подземния свят.

По Плутарх *Анубис* бил заченат от *Зевс* (*Азар*) и *Персефона* (*Нефтида*), като *Зевс* се превърнал в *пъстър змей*. Плутарх не казва какъв вид е имала в този миг Персефона. Би трябвало да се предположи, че тя се е преобразила в *смок*. Славяните почитали *богинята-смок* като пазител на къщата, правели ѝ гнездо от слама в най-тъмния ъгъл, където жертвопринасяли храна, а в празник – червено или черно петле **/История на религиите..., т. II, с. 302/**.

Персефона/Нефтида е майка на съпругата на Дионис/Хор – *Лизианаса* *I/Су-Анас/Мемфис* (имената означават „водна птица“ = гъска/патица, едно от нейните превъплъщения; **снимки 21-30**): двете се явяват богини-майки на огромния славянски род. А *смокът* – хтонично същество – играел във всеки славянски дом ролята на дух-пазител, чрез който неговите обитатели се уповавали на помощта на духовете на предците.

Снимка 21. Керамичен съд, изобразяващ патица и подобен на чайник, орнаментиран с вдлъбнати релефи и бяла боя. Некропол от бронзовата епоха край с. Орсоля, община Лом, област Монтана. ИМ на гр. Лом.
<https://www.facebook.com/SwissEmbassySofia/photos/a.705371429654466/1618945614963705/?type=3/>

Снимка 22. Керамична патица с глава на жена, цилиндрична корона и прическа на букли. Бронзова епоха. АМ – гр. Лариса. Фото автора.

Снимка 23. Керамичен фрагмент с изображение на две патици, застанали в симетрична позиция над изгряващото на хоризонта слънце. АМ на остров Тасос. Фото автора.

Снимка 24. Златни гривни с двойна патица за дясна и лява ръка на Рамзес II (1279-1213 г. пр.Хр.). Тук двойната патица би могла да се счита за синтезен образ на двете дъщери на Хор – Мемфис II/Су Анас II („Патицата“) и Либия/Лебед/Swan („Лебедът“). Музей на египетската цивилизация в Кайро.

Снимка 25 а и б. Златна купа с патица от Източен Иран, провинция Хамадан. Британски музей.

Снимка 26. Сребърна цедка с дръжка-патица. Произход: Лидия, сатрапия на Персия. Втора половина на VI в. пр.Хр. Местонахождение: Икиз тепе Тумулос. Археологически музей на гр. Ушак, Турция.

Снимка 27. Сребърна цедка с две дръжки-патици. Произход: антична Тракия. Фото автора.

Снимка 28. Келтско изкуство: бронзови фибули с вид на стилизирани патици от Краловице копи (Западно-чешки музей в гр. Пилзен), Храдище (музей Блата – край Пилзен) и Хорин (РИМ – гр. Мелник). Фото автора.

Снимка 29 а-б. Фигура, представяща рицаря Томас де Бошам, граф Уорвик, чийто шлем е увенчан с протоме на патица. Англия, XIV в. Фото автора.

Уорвик е една от най-старите графски фамилии в Англия. Това име са носили две личности, баща и син: Томас де Бошам, 11-ти граф Уорвик (1313-1369 г.) – маршал на Англия, участник в битките при Креси (1346 г.) и Поатие (1356 г.); Томас де Бошам, 12-ти граф Уорвик (1339-1401 г.) – висш офицер на крал Едуард III.

Снимка 30. Традиционна дървена солница-патица, произхождаща от Вологодска губерния, Руска империя, нач. на XIX век. Тази северна територия и племената в нея през IV-VII век са били част от Велика България, през VII-IX век – от Черна България, а през IX-XIII век – от Волжка България.

На капака е гравирано „цветето на Тангра“, а периферията му е украсена с фриз от свързани ромбове.

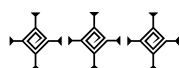
Сакрални термини, обединени от кореновата основа **сом**: *сома*, *сомати*, *сонм*, *смърт*, *суматоха*, *смут*, *смола*, *сомелиер*, *summer* (англ., „лято“; Сум-Мер, т.е. „Майка Сум/Сом“). Има и топоними: *Сумеру* (Шумер), *Сомалия*, *Сомовит*. В тази група термини влиза спомагателният глагол *съм*, който в някои южнославянски говори е съхранил формата *сом/сум* (в първо лице единствено число: „я сом“, или „я сум“). Значението на тази фраза е: „Аз, Сом [Ор]“, т.е. „Аз [съм потомък на] Сом-Ор [Персефона-Хор]“.

Богиня Изида, майката на Хор, също имала птича метаморфоза – тя се превръщала в *лешояд* (сн. 31), за който вярвали, че помага на душите на мъртвите да отлетят към звездния си дом – Сириус, – астралната ипостаз на Изида.

Снимка 31. Изида във вид на летящ лешояд, който носи с краката си венеца на Озирис. Дендера, VIII хил. пр.Хр.

Древните са вярвали, че преобразената в лешояд Изида – небесната майка, – вземайки част от мъртвото тяло, отнася в небето и душата на мъртвото същество.

Бременната крава Йо/хатор Изида, преследвана из цяла Елада от Стършела на Хера (Арес), търсейки спасение, изкачила планината *Кавказ*, на която бил прикован Прометей /Есхилъ. Прометей. Преведе дословно от старогръцки Александър Балабановъ. Четвърто издание. Книгоиздателство Ал. Паскалевъ, София, 1917, с. 35-53/. Според нас *Кавказ* е бил огромният масив от трите свързани планини, образуващи пръстен около Разложката котловина: *Орбелус* (*Пирин*), с неговите голи била и върхове – цялостни монолити от базалт, върху някои от които според нас бил прикован Прометей; *Церцина* (*Рила*) – набор от десетки стръмни и остри върхове; *Пангей* (*Западните Родопи*) – по-нисък, но необозримо просторен масив от заоблени върхове (сн. 32).

Снимка 32. Разложкото поле, а над него съединени планинските масиви Cercina (дн. Рила), Orbelus (дн. Пирин) и Pangeus (дн. Западни Родопи) в „Карта на древна Тракия“ на Абрахам Ортелиус от 1585 г. /Атлас „Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)“. Съставител Димитър Стоименов. Център за изследвания на българите, Държ. агенция „Архиви“, ИК „ТАНГРА ТанНакРа“. С., 2008, с. 453, 454/.

Посочените три планински масива всъщност ограждат Разложкото поле, видно от съвременните карти. Природният релеф образува един казан/котел, котловина – естествена утробна форма, – която в древността е била наричана Кавказ.

Името на съвременния *Кавказ* на Каспийско море, както и името на първенеца му връх *Елбрус*, вероятно са дадени от преселилите се от Тракия древни праотци на българските народности *кабардинци* и *балкарци*, които днес обитават планината, влизаща в република *Кабардино-Балкария* в състава на Руската федерация.

Античните автори съвсем логично говорят за планината *Кавказ* като за близко разположена до *Олимп*. Освен това Йо, бременна в шестия месец, не би могла да преодолее наскоро суровата зима огромното разстояние от *Елада* до азиатския *Кавказ*.

Есхил (525-456 г. пр.Хр.) предава по следния начин напътствията на Прометей към Йо. Да тръгне на изток и като доближи до земята на *скитите*, да не навлиза в нея, а да се отправи към морето. Когато стигне до река *Хибриста* (*Хеброс*; дн. *Марица*), извираща от високите части на *Кавказ* (т.е. днешна *Рила*), да не се мъчи да я премине, защото е пълноводна, а да слезе на югоизток по реката, която се спуска покрай ниските дялове на *Кавказ* (т.е. днешните *Родопи*). /по **Ганчо Ценов**. Кроватова България и покръстването на българите. С., Изд. „Хелиопол“, 2004, с. 33, 34. Първо издание 1937/.

Ако имаме за отправна точка *Средиземноморието* и *Беломорието*, с техния мек и топъл климат, на север се е падал древният *Кавказ* (днешният масив *Рила-Пирин-Родопи*). Още малко по на север, зад *Тракийската низина*, се издигала веригата *Хемус* (*Стара планина*). Изглежда високият, заснежен и силно ветровит през зимата *Хемус* е бил за древните „далечният Север“, митичното царство на бога на северния вятър *Борей*, т.нар. *Хиперборея*. Още повече, че синът на *Борей* и *Оретия* носел името *Хемос* /**Николай А. Кун**. Старогръцки легенди и митове. Прев. Никола Мънков. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1967, с. 175, 176/.

В младостта си буйният *Борей* бил похитил и направил своя жена *Оретия*, дъщеря на атинския цар *Ерехтей*. За целта той организирал специална експедиция, скривайки бързите си кораби между група острови в *Егейско море*, източно от о. *Евбея*, наричани до днес *Βορείες Σποράδες*, т.е. „Острови на *Борей*“ (сн. 33). Според *Аполоний Родоски* след успешното отвличане, *Борей* е акистирал на тракийския бряг при *Сарпедонската скала* (нос *Сарпедон*, край гр. *Енос*), откъдето отвел по суша невестата си *Оретия* в своя дом, закътан в полите на *Хемус* (*Стара планина*).

Снимка 33. Етническа карта на Древна Елада с островите на *Борей*. АМ – гр. Дион. Фото автора.

Какво всъщност означава *Кавказ*? Ние вече обяснихме основното значение на термина *кап/каб/кав*. То е *чашиата-утроба*, *съда със сакрална течност*: нейният природен аналог е пещера с извор и изтичаща от нея река, от която се пълни езеро или блато, *капище* – сигурно, защитено и хранително място за плода, божия син. През палеолита, неолита и бронза сътворителната утроба била виждана като тайнствена тъмна родилна камера, изобразявана посредством особения пиктограм *квадрат-лабиринт* (план на гледан отгоре *зигурат*), познат по-късно като *меандър*.

Втората съставна думичка *каз* е метатеза на *зак/сак* – основата на името *Сакар* на бог Кронос/Ра и носи смисъла „планина“, но планина с формата на *казан* – плато, оградено в кръг от планинска верига. Точно такова плато е *Разложкото поле*, сгушено между веригите на *Рила*, *Пирин* и *Родопите*. По смисъла на формата – *казан* или *чаша* – *каз* също означава „утроба“. И точно в *Разложкото поле*, но по-към *Родопите* се издига на 2186 м. връх *Голяма Сутка*, на който, приютена в светилището на *Мойрите* (богините на съдбата), кравата *Йо* родила божия син *Дионис/Бакхус*.

Топонимът *Кавказ* би могъл да ни даде и друго разчитане: *К-Ав-К-Аз*, *К[а]-Аб[и]-К[а]-Аз[ар]*, или „Синът на Майката и на Азар“. Тук майката може да бъде само *Изида*, която родила *Дионис* в свещената планина *Пангей* (*Родопи*), която в комплект с *Рила* и *Пирин* била наричана *Кавказ*. Втората част на топонима – *К[а]-Аз* – визира именно *Дионис/Хор*, сина на *Азар* (*Озирис/Зевс*).

Трето тълкуване на топонима *Кавказ*, произтичащо от горните две, е че *кав* означава „пазя“, „обгръщам“, а *каз* – „място“, т.е. „Мястото, което пази“, или „Запазеното място на [проявление на] Бог“. Тази семантика ни разкрива как планината е получила името си затова, че запазила невръстния *Дионис* по време на неговото раждане, като мистериозно скрила раждащата го *Изида* от преследващия *Стършел*. От една страна, прикрили я жриците на древното капище на *Гея*, а от друга – самата планина, в чиито неизбродими дебри, ждрела и пътеки би се изгубил всеки чужденец.

Четвърти вариант: *Кав-Каз*, буквално „Утробата на *Кабазий* [*Сабазий*]“, с подвариант *Кав-Каз*, *Вак-Каз*, т.е. „Утробата на *Вак[хус]*“.

И накрая формата *Caucasus* – *Кау-Каз*, т.е. „Утробата на кравата [*Йо/Изида*]“. *Кавказ* = *Кауказ*, а съставните думички *кав* и *кау* също са идентични, т.е. *кав* = *кау*, със значение „крава“. Следователно *Дионисовото* име *Бакх/Вакх* – „Произлязъл от вагината/ утробата“, носи и смисъла „Роден от кравата [*Вак/Кав/Кау*]“, т.е. кравата *Йо* / хатор *Изида*. Освен това формата *кау* е основа на топонима *Каукайон* (друго име на *Родопите*) – планината, в която свещенодействал *Дионисовият* архемист *Орфей* /**Едуар Шуре**. Великите посветени. Обзорен очерк на тайната история на религиите: *Рама*, *Кришна*, *Хермес*, *Мойсей*, *Орфей*, *Питагор*, *Платон*, *Иисус*. Пълен съвременен нов превод от оригинала: „КнигоЛюбие“. С., Изд. „Вселена“, 2020, с. 31. Първо френско издание: **Eduard Schure**. Les Grands Initiés. Strasbourg Cedex, 1889/.

Думата *кав/кау* намира добро тълкуване в древния санскрит. Ще приведем няколко сродни и производни думи с кореновата основа *гау/кау* от „Санскритско-български речник“ /С. Изд. „Изток-Запад“, 2014/ на индийския професор *Рама Кришна Каушик*:

Го – (санскрит) **1.** „крава“, **2.** „майка“, **3.** „земя“ /**там**, с. 121/;

Гаутама – собствено име на: **1.** Гаутама Буда; **2.** Гаутама Бхарадваджа, един от седемте мъдреци на Индия, автор на химните в „Ригведа“; **3.** Мъдреца Гаутама Махарици, създател на една от шестте ортодоксални школи (*Нйайа*) в индуската философия /**пак там**, с. 122/;

Гаурава – **1.** „тежест“, **2.** „важност“, **3.** „достойнство“ /**пак там**/;

Гаурика – „девица“ /**пак там**/;

Гаури – 1. „девица“; 2. „земя“; 3. епитет на Парвати (Мемфида/Су-Анас – съпругата на Хор) /**пак там**/;

Каумара – 1. „детство“; 2. „младост“; 3. „целомъдрие“ /**пак там**, с. 107/;

Каумуди – „лунна светлина“ /**пак там**/;

Каурава – епитет на легендарния индийски цар Куру, основател на слънчево-лунната династия Куру и на едноименната държава, чийто потомци стават главни герои в епоса „Махабхарата“ /**пак там**/.

Допълнително можем да дообясним горните пет тълкувания на топонима *Кавказ* чрез някои терминологични аналогии. Корена *кав/кев/ков* откриваме в думите: **КАВКАН** – втората личност в българската държава след владетеля *канас ювиги*; **кафтан** – древна българска горна дреха; *ръкав* – част от дреха; *caverna* (лат.) – „пещера“; **кахф** (араб.) – „пещера“; **кафез**; **вакф** – земи, осигуряващи издръжката на храм на бога; **кефал** („глава“) – Кеф-Ал, буквално „Пазя божественото [ореола или орендата]“; **кофа** – съд за вода с конична форма на *утроба*; *ковач*; *обков* – метал, обвит около нещо ценно.

Втората съставна думичка **каз** („Планината с форма на утроба“ или „Мястото“) виждаме в думите: **казан** (голям съд, предметен образ на утроба), *casa* („колиба“ или „къща“), **кастел** („крепост“), **кааза** („околия“), **казна** (*хазна*), **казионен**, **наказание**, **казнить**, **казвам** (производните *разказ*, *показ*, *указ*, *приказ*), **каста**; античните имена **Кастор**, **Касиопея**, **Касандра**; топонимите **Казан** (*Русия*), **Казанлък**, **Казичане**, **Кастичан**, **Каспийско море** (наричано още „Булгар дингиз“, т.е. „Българско море“) и пр. Отбелязваме самоназванието на етноса *Walon-cazant* на етноса Валонци (Валонофони), който обитава белгийския регион *Валония*, френските департаменти *Ардени* и *Нор*, и американския щат *Уинсконсин*.

А откъде са дошли етнонимите *казак* и *казах*, хоронимът *Казахстан*? На всички тюркски наречия *Каз-Ак* означава „Бяла гъска/лебед“. Тези птици са свещените женски тотемни на посочените народи. /**Олжас Сулейменов**. *Аз и Я*. Книга на благонамерения читател. Издание на Посолството на Република Казахстан в Република България и Съюза на българските писатели. София, Изд. „Български писател“, 2007, с. 118, 119/. Синонимни етноними: *кипчаки*, *половци* (от *половые* – „светло-жълти“, т.е. златокоси; сравни с *полян/полени* – цветен прашец), *печенеги* („пацинаки“, „паджанаци“/„баджанаци“, т.е. роднини на съпругата) /**пак там**, с. 164/, *кумани* – от *комони* („конне“, „конници“). Територията между *Днепър* и *Дон* носела името *Лебедия* или *Кумания*, и неслучайно там лебедите, патиците и конете се радвали на особена почит /**Мурад Аджи**. *Полынь Половецкого поля*. Из родословной кумыков, карачаевцев, балкарцев, казаков, казахов, татар, чувашей, якутов, гагаузов, крымских татар, части русских, украинцев и других народов, ведущих свое начало от тюркского (кипчакского) корня и забывших его. Москва, ТОО „Пик-контекст“, 1994, с. 190/.

Матриархалният етноним *казак/казах* ни отвежда към птичите ипостазии на три богини-майки: *белия лебед* на Хоровата щерка *Либия* (*Лыбед*), *белия лешояд* и *белия щъркел* на *Изида*, *бялата гъска/патица* на *Лизианаса/Мемфида I* – съпругата на *Дионис/Хор*. *Дионис/Хор* и *Лизианаса/Мемфида* са родоначалници на жреческата каста (*бесите*) на *траките*, *мизите* и *даките*. Дъщеря им *Лизианаса II /Су-Анас*, която също можела да се превръща в *бяла патица*, е майка на азиатския божествен клон – народа *българи*, по точно на неговата жреческа каста *боили/бурджани*, водени от династията *Дуло*.

В империята *Хон* (*Хуни*) племената, които съпътствали *българите*, приемали за свои царе принцове от династията *Дуло*, обикновено оженени за съответните племенни принцеси, с оглед на последващата наследственост. Всеки от тези принцове, отивайки да служи като

добър пастир при новото си племенно паство, трябвало да определи свой специфичен отличителен божествен тотем и комплект от царски регалии. Чрез генеалогични легенди и култови церемонии царят-жрец и неговата лична свита от хранени люде сплотявали племето около определения прародител; то започвало да се идентифицира с царското свещено животно. Ето някои тотеми: при *маджарите* – крилатия дракон/змей *Моджар*; при българската военна каста – *Урус/Буили* („бикове“), а оттам и съсловното им име *уруси/руси* или *варяги* („войни“); при *галиджийците (галите)* – черната врана *галица*; при *казаците* – водната птица *бяла гъска/патица*; при *басарабите* – лисицата *басар*.

Олжас Сулейменов пише, че *татарите* почитали *Ак-Кобок*, т.е. „Белия пес“, а въобще *тюрките* – *кучето*, сетне *вълка* / „**Аз и Я**“, с. 273, 274/. Непобедимия войн – свирепият *вълк Бури* (Дионис/Хор) – те заимствали от древните *хуно-българи*.

В етнонима *кумани* основата *кум* е един от синонимите за „утроба“ (в случая – на богинята-кобила), поради което словообразува думи, свързани с бракосъчетанието и плодовитостта: *кум*, *кумица*, *кумис* (мляко от кобила), *комонь* („кон“; Ком-Он, т.е. „Слънцето, [син на] Утробата“), *кумат/комат* (парче хляб), *кумир* (идол на Богинята). Ако *половци* значи „златокоси“, а *печенеги* – „баджанаци“, то името *кумани* (носещо смисъла „коне“ или „конници“) подчертава здравата връзка на това племе с коня. Така че *кумани* идва от *комони*, буквално „коне“ и те очевидно са потомци на античните скити.

В индийския щат *Джаму и Кашир* огромната долина *Кашир* (*Kashmir*: Кас-Мер, т.е. „Утробата на Майката“), с надморска височина 1850 м. е заобиколена от хималайски масиви със средна височина 5000 м. Това е огромно естествено образувание, напomniaщо чаша-утроба. Древното название на мегапланината *Хималаи*, съставена от пирамидални и конусовидни каменни върхове, е било *Мерру* – „Майката“. Явно долината *Кашир* била смятана за чашата/утробата на планината/майката *Мерру*.

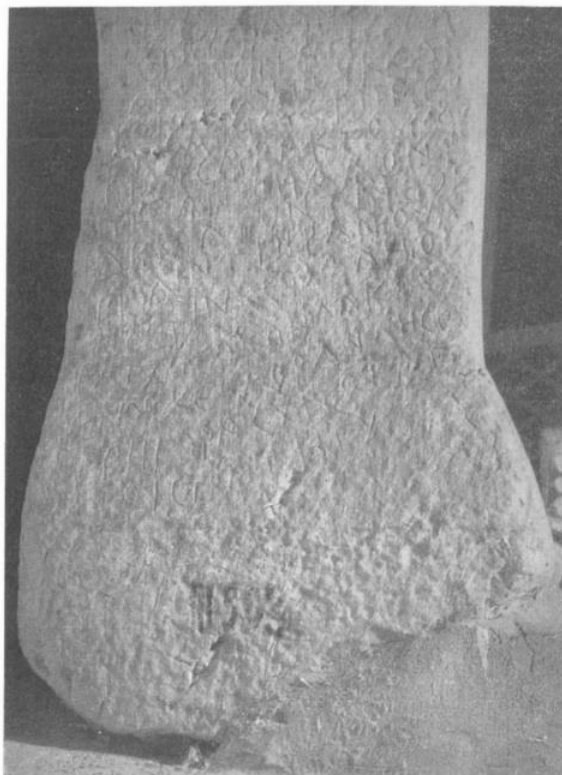
Метатезата на *каз* дава коренната основа *зак/сак*, откъдето идват нарицателните думи *сакрален*, *скарабей*, *скротум*, *саке*, *захар*, *сак* („чанта“); глаголът *сакам* („искам“); антропонимът *Сакар/Сокар/Сокари*; топо-хоронимите *Загоре/Загора*, *Загрос*, *Сакара* (*Сахара*), *Странджа-Сакар*; хидронимът *Сакланско море* (Черно море); хоронимите *Славиния/Схлавиния* (гръцката форма на славянската територия северно от р. Дунав); *Саклан* или *Сакланска степ* (българската форма на „Скития“); етнонимите *саки* или *саклани* (българската форма на „скити“), *склавини/схлавини* (гръцката форма на „славяни“), *сакалиби*, *саклаби*, *склаби* (арабските форми на „славяни“) и др.

Приложение 4

ЗАГАДЪЧНАТА ДУМА „САРАКТ“ В ХАМБАРЛИЙСКИЯ НАДПИС НА КРУМ. ВИД И СТРУКТУРА НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА

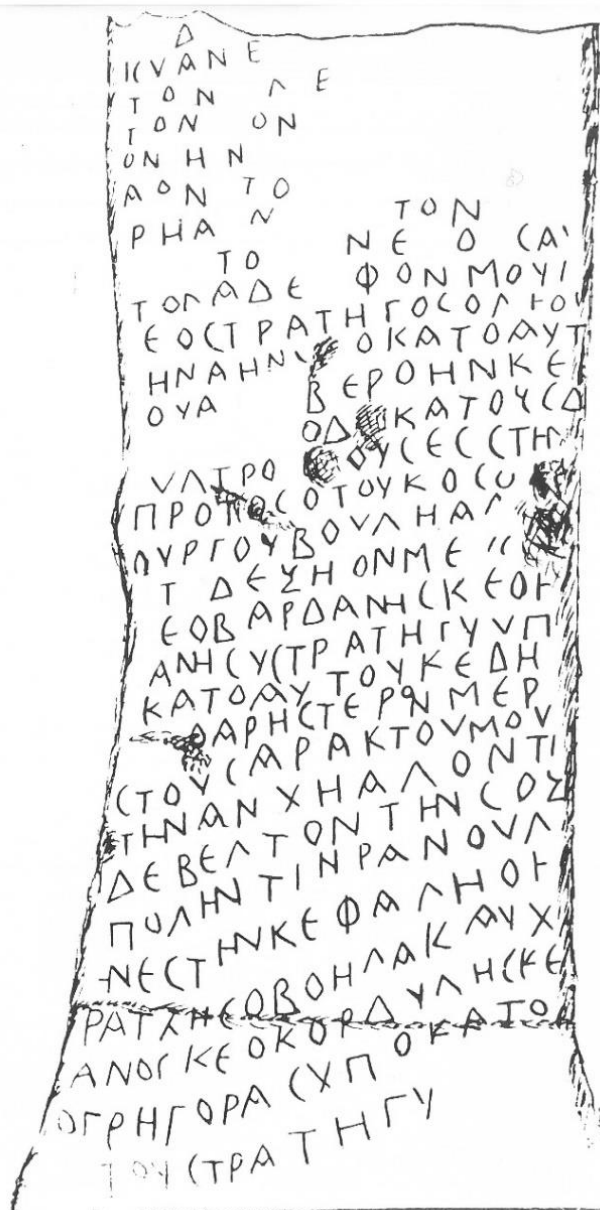
1. Хамбарлийският надпис на Крум. Традиционното построяване на българската войска преди битка.

Старобългарският военен термин САРАКТ присъства в надпис, намерен край с. Хамбарли (дн. Маламирово, Елховско, където се намират останките на антично-средновековната крепост Версиникия). Надписът представлява военна заповед на българския Канас Ювиги (Велик Кан) Крум, свързана с подготовката за победната му битка при Версиникия на 22 юни 813 г., последвана от българска обсада на крепостите Адрианопол и Константинопол. В този надпис Крум нарежда как да бъдат разсредоточени бойните подразделения за предстоящата битка (сн. 1, 2).

22. Фотография на долната част на военната заповед от с. Маламирово

Снимка 1. Военният надпис на кан Крум от Хамбарли (Маламирово), 813 г. /по Веселин Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. на ОФ, 1981. Снимка 22/.

Снимка 2. Факсимиле на военния надпис на Крум от Хамбарли (Маламирово). /по В. Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. на ОФ, 1981. Снимка 21/.

Гръцкият текст, унциално писмо, с разделени думи:
ΔΙΣΥΑΝΕΤΟΝ (ΔΕ ΤΟΝ ΟΝ ΟΝΗΝ ΑΟΝΤΟ ΡΗΑΝ ΤΟΝ) ΤΟ ΝΕΟΣ Α ΤΟΔ[ΜΗΡΟΣ]
ΑΔΕ[Δ]ΦΟΝ ΜΟΝ ΕΟ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΛΕΟ ΗΝΑΗΝ... Ο ΚΑΤΟΑΥΤΟΥΑ. ΒΕΡΟΗΝΚΕ
ΟΔ... ΚΑΤΟΕΣ ΔΑΥΤΡΟ...ΟΥΣΕΣ ΣΤΗ ΠΡΟΤΟΣ Ο ΤΟΥΚ Ο ΣΟΥΡΓΟΥ ΒΟΥΛΗΑ ...
Τ... ΔΕΣΗΟΝ ΜΕ[Ρ]Ε Ο ΒΑΡΔΑΝΗΣ ΚΕ ΟΗΑΝΗΣ Υ ΣΤΡΑΤΗΓΥ VII... ΚΑΤΟΑΥΤΟΥ
ΚΕΔΗ... Ο ΑΡΗΣΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΟΝ ΣΑΡΑΚΤΟΝ ΜΟΝ ΤΗΝ ΑΝΧΗΛΟΝ ΤΗΝ
ΔΕΒΕΛΤΟΝ ΤΗΝ ΣΟΣΟΠΟΛΗΝ ΤΙΝ ΡΑΝΟΥΛΗΟΝ ΕΣ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗ Ο ΗΡΑΤΑΝΣ
Ο ΒΟΗΛΑ ΚΑΥΚΑΝΟΣ ΚΕ Ο ΚΟΡΔΥΛΗΣ ΚΕ Ο ΓΡΗΓΟΡΑΣ ΥΠΟ ΚΑΤΟΤΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΓΥ.

Превод на български език:

„На Дисуанет [Дицуант или Дицвант] (.....), младия и смел мой брат, а стратегът Лео [да бъде] под негово ръководство и подчинение. [При] Берионке [Берое/Боруй/Стара Загора] и принадлежащото му Дултро...исес [нелокализирано селище] да бъде пръв [лидер/командващ] Тук, сургу [чургу = ичургу] булиа [буила], за дясната страна [крило/фланг], а Варданис и Ойанис [Йоанис] стратежи, подчинени нему. На лявата страна [крило/фланг] на саракта ми [войската ми]... при Анхиало, Дебелт, Созопол, Ранули, да бъде глава [предводител] Иратаис, боила-кавказ, а Кордилис и Григорас – нему подчинени стратеги.“

За съпоставка виж преводите на **Иван Венедиков**. Военното и административното устройство на България през IX и X век. С., Военно издателство, 1979, с. 28, и **Веселин Бешевлиев**. Прабългарски епиграфски паметници. С., Изд. на Отечествения фронт, 1981, с. 36.

Преди да пристъпим към предмета на нашето изследване, обявен в темата, необходимо е накратко да кажем нещо за антропонима *Дицуант* или *Дицвант*, който разчетохме в самото начало на надписа. Това име е хипотетично по няколко причини. То стои разделено на три реда в горния ляв ъгъл на камъка, а под него са врязани доста неподредено и разпокъсано няколко думи, които не подлежат на разчитане. Но това не бива да е основание да пренебрегваме и най-малката частица от ценното послание на кан Крум, оцеляло във времето. Разпокъсването на думи и разполагането им на различни редове е характерно за целия надпис, може би поради неравната повърхност на камъка. Предполагаме, че текстописецът е бързал с неговото изпълнение, проявявайки небрежност и допускайки грешки, защото е искал да участва в предстоящите битки, а ако не е бил войн – поне да стане свидетел на очакваните победи.

Освен това, визирият антропоним *Дицуант* или *Дицвант* е твърде близък до споменатото в други извори име на най-малкия Крумов брат – *Диценг* или *Дицевг*. Оригиналното изписване на името *Дисуант* с буква „с“ вместо „ц“ не бива да ни смущава, поради липсата на „ц“, „ч“ и други букви (вокали) в гръцката азбука. Примерът е пред очите ни в същия този надпис: във второто изречение *чургу* (*ичургу*) е изписано като „сургу“.

Според Иван Венедиков Крумовият брат Дицевг или Диценг е управлявал Адрианопол след превземането му от българската войска /**пос. съч.**, с. 29/.

Веселин Бешевлиев пише, че след неочакваната смърт на Крум в шатрата му по време на обсадата на Константинопол, на българския престол се възкачил брат му Дукум, а след него – най-малкият му брат Дицевг /**пос. съч.**, с. 40/.

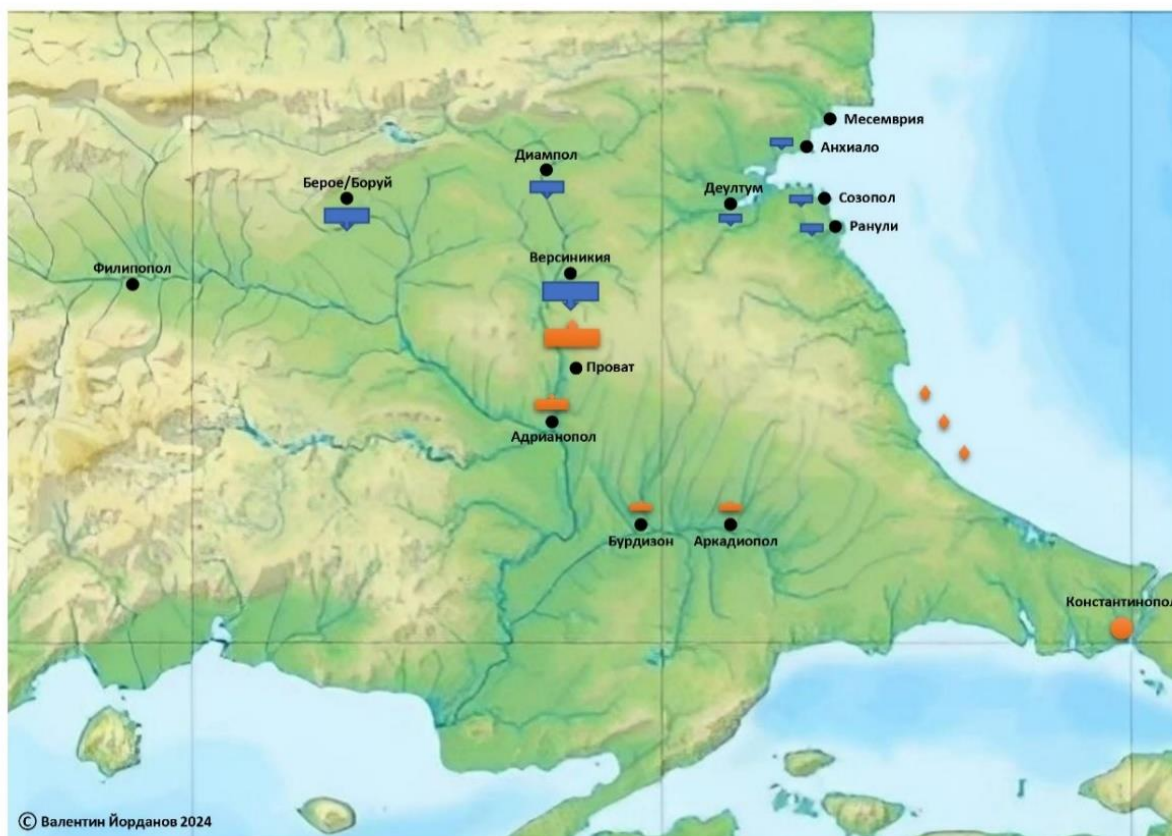
Посочените учени основават тезите си на два извора. Първо, хрониката на Теофан (758-817 г.), който отбелязва, че веднага след победната битка при Версиникия през юни 813 г., Крум настъпил с основните си сили към Константинопол, „като оставил своя брат с неговата войска да обсажда Адрианопол“. Второ, „Синаксар на Цариградската църква“ (X в.), в който е записано: „След като Крум зле завършил живота си, властта приел Дукум. И той също мъченически умрял. Диценг станал воевода над българите...“ /**Христоматия по история на България. Том I**. Ранно средновековие VII-XII век. Съставители П. Петров и В. Гюзелев. С., Изд. „НИ“, 1978, с. 101, 107/.

Името Дукум не присъства в надписа, поне в запазената му част, която коментираме тук. Той явно е изпълнявал други задачи, като например набиране на допълнителни войски и хранителни припаси, изработване на оръжие и обсадна техника за превземане на крепостите Деултум, Месемврия и Адрианопол, за което има данни в Теофановата хроника.

В надписа виждаме стратегическото разположение на фронта на българската войска: център, начело със самия владетел – при Версиникия (край Елхово); десен фланг, начело с ичургу буила (вътрешният буил) Тук – при Боруи/Берое; ляв фланг, начело с боила кавкан Иратаис – по крайбрежието от Анхиало (Поморие) до Созопол. Разстоянието по права линия от Версиникия до Боруи (Стара Загора) е 84 км., а съответно от Версиникия до Созопол е 97 км. Надписът започва с „Дицуант..., младия и смел мой брат, а стратегът Лео [да бъде] под негово ръководство и подчинение“, на който Крум е поверил бойния резерв, разположен в тила на българския фронт, вероятно край гр. Диамполис (Ямбол), отстоящ на 36 км. северно от Версиникия. На 22 юни 813 г., след разгромната победа на българите над ромеите, когато основните български сили се устремяват към Константинопол, Крум оставил малкия си брат с поверения му резерв да обсажда Адрианопол. Това е най-логичното и правилно решение на българския кан. Дълбочината на атаката, или разстоянието от Версиникия до Адрианопол (Одрин) е 53 км., а до Константинопол (Истанбул) – 240 км. (вж. **Карта 1**).

ДИСПОЗИЦИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ВОЙСКА ПРЕДИ БИТКАТА ПРИ ВЕРСИНИКИЯ, СПОРЕД ЗАПОВЕДТА НА КАНАС ЮВИГИ КРУМ, ЗАПИСАНА В ХАМБАРЛИЙСКИЯ НАДПИС

Карта 1. Диспозицията на българската войска преди битката при Версиникия.

Трябва да кажем нещо и за етимологията на името на кавкана Иратаис – Крумовия тъст. Това име е специално, доколкото е семантично свързано с вярванията на българите. Във ведическата българо-славянска митология горният небесен свят, царството на боговете, бил наричан Ирий (Небесен рай), Сварга или Прави. Съответно средният или земният свят – Яви (явен, видим), а долният или подземният – Нави. Тези три свята са изобразени например

върху каменния идол/тотем на бог Тангра/Троян, намерен в р. Збруч, Полша /вж. **Валентин Йорданов**. Символи и знаци от древността. Второ издание. С., Изд. „Асеневци“, 2024, с. 118-120, сн. 64-1 и 64-2/.

Оттук става ясно, че името Иратаис е съставено от думите *Ира-Тай* и означава „[Душа от] горното небе“, смятано в онова време за „Топос (място) на духовете на предците“.

2. Идентичност на военната и държавната структура на България. Вътрешната област, наричана Бурджан или Бурджай.

Идентичността на военната и държавната структура при хуно-българите бе забелязана още от Димитър Съсъллов /Пътят на България. С., Изд. „Кибеа“, 2004, с. 46-53. Първо издание: 1936/. При война войската била диспозиционирана в три укрепени лагера или онгъла (старобългар.: „ъгъла“) – център, ляв и десен фланг, – достатъчно отдалечени, като гаранция срещу обкръжение и разгром с едно нападение. По същия начин е била организирана и държавата – вътрешна област и гранични области, тарканства (по-късно комитати), като източните формирали левия онгъл, а западните – десния онгъл. Тази структура е базирана на древната родово-племенна традиция, която намира своето закономерно развитие и продължение във феодалното общество.

Привеждайки изчерпателно наличните извори, Иван Венедиков формулира тезата си за административното устройство на българската държава през IX и X век – съставено от вътрешна област и десет комитата, като прави паралел с подобната организация на Византия и Франкското кралство /**пос. съч.**, с. 16-27/.

Можем ли да определим, макар приблизително, територията на *Вътрешната област* на българската ранносредновековна държава, както и местоположението на външните десет тарканства (наричани след покръстването комитати, а също воеводства)?

Ние ще направим такъв опит, осъзнавайки, че е възможно да постигнем коректен резултат, който ще бъде добра крачка в преодоляването на някои negliжирани теми от езическия период на Първото българско царство.

Важно е да се каже, че титлата *таркан* била давана от Великия кан на подчинените нему племенни владетели не само в Дунавска България през VII-IX в., но и в Черна (Западна) България през VII-IX в., както и във Волжка България през IX-XVI в. *Тарканство* е наричана съответната племенна територия. /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 40/.

Вътрешната област, сърцето на Дунавска България, е носела името *Бурджан*, като е била ползвана и формата *Бурджай*. С този хороним, който същевременно бил племенно название на *бурджаните*, е била назовавана в миналото територията в историческите области Джураш и Барсилия между Азовско и Каспийско море, и Северен Кавказ, с главен град *Бурджан* (седалище на Кубратовия син Аспарух в младите му години). След смъртта на Канас Ювиги Кубрат, при подялбата на българските племена от петте му синове, третият му син Аспарух получил храбрите *булгари-бурджани* и части от племенните обединения *утиги* (*утигури*) и *мурдаси* (*савири*). /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи..., с. 24-26/. Според хронистите Теофан (758-817 г.) и патриарх Никифор (758-828 г.) Аспарух разпоредил седем племена по проходите в Балкана /**Теофан Изповедник**. Хроника. – В: Христоматия по история на България..., с. 84, 85; **Никифор, патриарх Константинополски**. Кратка история след царуването на Маврикий. С., Изд. „Зограф“, 1997, с. 49-51/. От тях са известни етнонимите само на *савирите* (*северите*) и на *варачаните* (*врачаните*), които, преди да

пристигнат в Мизия, са обитавали и охранявали прохода Кавказки врата. През 681 г., когато укрепвал по Балкана границата си с Византия, Аспарух заселил *северите* като постоянна охрана на Котленския (дн. градове Котел и Жеравна), Върбишкия и Ришкия проходи, *врачаните* – на Вратцата (дн. гр. Враца), а другите пет племена – по останалите проходи.

Ако някой реши да оспорва нашето твърдение, че в Долна Мизия е имало област *Бурджан/Бурджай*, можем да го оборим с два аргумента. Първо, трактатите на арабските автори от IX и X век (Ал Гарми, Ибн Хордадбех, Ал Масуди), които наричат Дунавска България *Бурджан*. Второ, географският аргумент е също неоспорим – ползваният до днес хороним *Добурджай* или *Добруджа* относно територията, находяща се източно от централната област *Бурджай*.

Етимологията на названието *Бурджан/Бурджай* идва от войнската ипостаза на Божия син Хор/Хорс/Хурса, който се е превъплъщавал преди битка в свирепия вълк *Бури* (вж. по-долу). Оттам е дошло и названието *Буристан* или „Държавата на Бури“, използвано относно централната зона (Вътрешната област) около р. *Бури чая (Днепър)* на поредицата от български държавни образувания от незначителни времена та чак до времето на великия кан Кубрат (622-668 г.). Поради това гърците в колонии по Северното Черноморие наричали споменатата река *Бористенес*, хидроним употребяван още от Херодот в V в. пр.Хр.

В Дунавска България вътрешната област *Бурджан* е помествала феодалните владения на *елита* *всред 104-те боили* (или *уруси* = „бикове“), които са формирали *булето* (Съвета на бикове), *сената* или *синклита* – големия съвещателния орган на канас ювиגי/великия кан. Този *елит в елита* е бил съставен от *шестте вътрешни (ичургу) велики буили (канас/князе) плюс великия кан*. Следователно в Бурджан са били разположени феодалните наследствени владения на *главните седем български велмож* (вж. **Карта 2**).

БЪЛГАРИЯ: ВЪТРЕШНАТА ОБЛАСТ БУРДЖАН В ПЕРИОДА 803-852 Г.

Карта 2. Бурджан – Вътрешната област на България в периода 803-852 г. Автор Валентин Йорданов, а създател на матричната основа е Фондация Активна историческа карта.

1. В *личния домейн на великия кан и неговия род* са влизали столицата Плиска, светилището Мадара на българския владетел и селището Шуман (Шумен) на обслужващите го шамани, заедно с прилежащите им земи. Мадара не е била светилище на отделен кан, а на владетелския род. Това проличава от разчетените около релефа на Мадарския конник имена на Тервел, Кормесий и Омуртаг. Естествено там са били изсечени и други кански имена, но те, за съжаление са се изгубили през вековете под въздействието на природните стихии.

2. *Родът на кавканите*, също велики боили, който осигурявал царствените съпруги на великия кан, според нас е държал в свое владение укрепления и добре благоустроен аул Преслав (преди да бъде превърнат в столица), плюс пазарния център на Вътрешната област (дн. там е гр. Търговище), заедно с територията му (дн. градове Омуртаг и Антоново).

3. *Кана боила колобър, произхождащ от древен жречески род*, се е занимавал изрично само с верските въпроси, имайки важна роля и във войската, например с гадания и предсказания преди битка. Неговото светилище е било в съседство с тракийско такова – посветено на Железния баща Хорс/Хурса, родоначалникът на българското благородническо съсловие. В това тракийско светилище, присвоено през XVI век от род на алеви от гр. Коня в Анатолия, се пазели от древно време железните доспехи на бога (вж. по-долу). Владението на колобърския род е обхващало земите край днешните градове Исперих, Завет и Дулово.

4. Следващият велик боил, за който няма конкретни данни, е имал за седалище крепостта и града Червен с прилежащата му територия (дн. градове Две могили, Цар Калоян и Бяла).

5. Другият, също неизвестен велик боил, е държал важната крепост Русе с нейния регион.

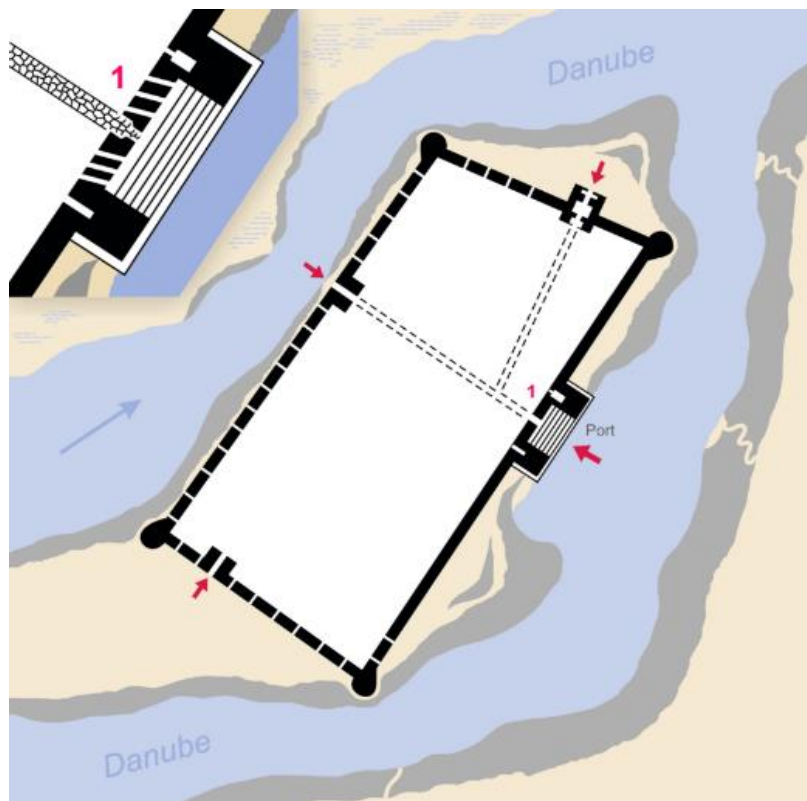
6. Следващият велик боил и родът му са управлявали крепостта Тутракан с нейната област (дн. градове Главиница и Кубрат).

7. И накрая, последното феодално владение във Вътрешната област, за което предполагаме че е принадлежало на *рода на ичургу боилите, които по право са водели дясното крило/фланг на българската войска*, е имало за център стратегическата крепост Дръстър (Дуросторум, дн. Силистра). Прилежащите земи на този домейн са стигали на юг до дн. гр. Алфатар.

Освен това искаме да обърнем внимание на една особена категория хора, които Великият кан Омуртаг (814-831 г.) нарича в някои от надписите си „моите хранени люде“. За какво става дума?

За да може да изпълнява функциите си, българският владетел е имал нужда от служители, които да бъдат денонощно край него. Естествено той им е осигурявал жилищни помещения във Вътрешния град на столицата, в казарма близо до неговия дворец. Те са получавали всичко необходимо (пълна издръжка): облекло, въоръжение, храна и пр. Затова именно са им казвали „хранени люде“. Първата основна група се е състояла от елитни войни, които са давали в мирно време наряд като постоянна охрана, а по време на поход или битка са осигурявали защитния периметър на владетеля. Във втората допълнителна група са влизали длъжностите ковчезник, писар (и хроникьор), преводачи, чашник (например копанът Корсис), пажове, знаменосци, тръбачи, вестоносци (куриери) и др. Несъмнено „хранените люде“ са били избирани измежду родовете на великите боили във Вътрешната област, по критерии като ръст, физическа сила, ловкост, но и красота, ум, съобразителност и пр. Постъпвайки на млада възраст в личната дружина/гвардия на владетеля (с предполагаем брой 300-600 души), те са получавали специална военна подготовка, а онези от тях, които били определени за неговата администрация – са минавали през книжовно и езиково обучение. След 20 години вярна служба, когато вече са натрупали военен и административен опит, някои от „хранените люде“ били издигани на по-висша и отговорна служба, като например зера тарканът Негавонас, когото Омуртаг изпратил в гр. Тетел като свой наместник и управител на областта Воеводина, граничеща с Франкското кралство и княжествата Моравия и Нитра (след 830 г. Великоморавия).

Очевидно Вътрешната област е заемала така очертаната територия между съвременните градове Русе, Силистра, Преслав, Омуртаг, Антоново, може би дори в малко по-широк периметър. Аргумент в полза на това дава Търновският надпис на кан Омуртаг върху колоната, служила като негов надгробен менхир, която цар Иван-Асен II (1218-1241 г.) взел четири века по-късно от кургана на Омуртаг край днешното с. Каблешково и я пренесъл в Търново, вграждайки я в царската черква „Св. 40 мъченици“. В надписа проличава държавническият и строителен размах на българските владетели. В него Омуртаг гордо заявява, че си е построил „преславен дом на Дунав“, отстоящ на 40 000 царски оргии/разтега (1 царски растега = 2,134 м.) от „стария ми дворец“ в столицата Плиска. Тези 40 000 оргии правят 85 360 м. Огромната българска крепост (2,5 ха; **сн. 3**) с пристан за речни кораби е открита през 1957 г. на наносния остров Пъкуюл луй Соаре, находящ се източно от гр. Силистра, днес в Румъния. /**Симеон Михалков**. От Търновския надпис до всеславната Омуртагова могила. Нова хипотеза. – В: <https://naum.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/2012/4/mihalkovs#tos/>.

Снимка 3. Основите и планът на „преславния дом на Дунав“ на кан Омуртаг на остров Пъкуюл луй Соаре. By Kandi – Собствена творба, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16531322>.

Важно е да се отбележи, че структурата вътрешна-външна област на държавата е идентична със структурата вътрешен-външен град на столицата Плиска.

3. Външната голяма област, наричана Добурджай. Вид и структура на българската държава.

Вътрешната област е заобиколена от *Външна голяма област*, която била разделена, както се каза, на *десет области* (провинции), наричани *тарканства/комитати*, като повечето от тях са граничили с околните царства. Всяко *олгу-тарканство*, по-правилно *оглу-тарканство* (от *онгъл/стан/лагер* – укрепено място), е имало главен крепостен град, който помещавал замъка, администрацията и военния отряд на таркана, набиран от доверени хора – роднини и приближени.

В думата *таркан*, морфемата *тар* произлиза от *Тара*, кратката форма на името на върховния бог *Тангра*. В случая обаче *тар* означава земя – земната проекция на небесния бог. По-точно парче земя, обособена територия, която големият кан, като върховен жрец на Тангра (създателят на небето и земята) и негов земен наместник (*Vicarius Dei*), е предоставял за управление на обикновените канове или князе. Следователно *таркан* означава „кан на тара [област]“. Българският термин *тара* е свързан с латинския *area* („площ“), от който произлизат мерните единици за земеделска земя *ар*, *дек-ар* (десет ара) и *хект-ар* (сто ара).

Канас или *князе* са били васалните племенни владетели във федералните държави Велика България до Кубрат (V-VII в.) и Дулоба в Средна Европа на Кубратовия брат Кий/Само (VII в.), Черна България (VII-IX в.), Волжка България (IX-XVI в.), Киевска Рус (IX-XIII в.) и Московското княжество (XIII-XVI в.). В средновековната феодална йерархия титлата *канас/княз* на изток е имала на запад аналогичните титли дук, граф или херцог.

Близостта на думите *тара* и *terra* („земя“) предполага идентичност на тяхната етимология. В античността понятието „територия“ също е било означавано посредством имена на божества: *hora*; *deva/diva* (например *Pulpudeva*); *para* (например *Bessapara*); *bria* (например *Mesambria*). /Иван Дуриданов. Езикът на траките. С., Изд. „Народна просвета“, 1976, с. 114 /.

Предполагаме, че цялата *Външна област* е носела названието *Добурджай*, защото е обхващала в себе си *Вътрешната област Бурджай*. С времето това езическо название е отпаднало и било забравено, с изключение на територията на източното тарканство (комитат), която до днес е запазила името *Добруджа*.

Във всяко тарканство по-малките селища и прилежащите им земи великият кан, по предложение на местния таркан, е давал във владение на средните и низшите в йерархията военни чинове – багатури, багаини, жупани, банове/панове. Те и техните потомци и родственици са наследявали своите феодални владения срещу военна служба в бойното формиране на таркана, а чрез него и във войската на владетеля, защото последният е олицетворявал държавата. Следователно наследяваната военна служба в полза на държавата и за общото благосъстояние на народа е осигурявала ленното право на целия род, а не само на негов отделен представител. Намерените инвентарни надписи с ризници и шлемове, принадлежащи на различни боили, багаини, таркани, и жупани /Христоматия по история на България..., с. 129-130/ ни информират, че аристократите в ролята им на военни чинове са имали задължението да осигуряват въоръжението на подведомствените им войскови части. Разбира се извънредните заслуги по време на битка са били подобаващо възнаграждавани чрез получаване на по-голям феодален лен в новозавладяните територии. Това стимулирало израстването във военната йерархия, от което следва, че издръжката на рода и въобще икономическата изгода не е идвала само от разпределението на военната плячка.

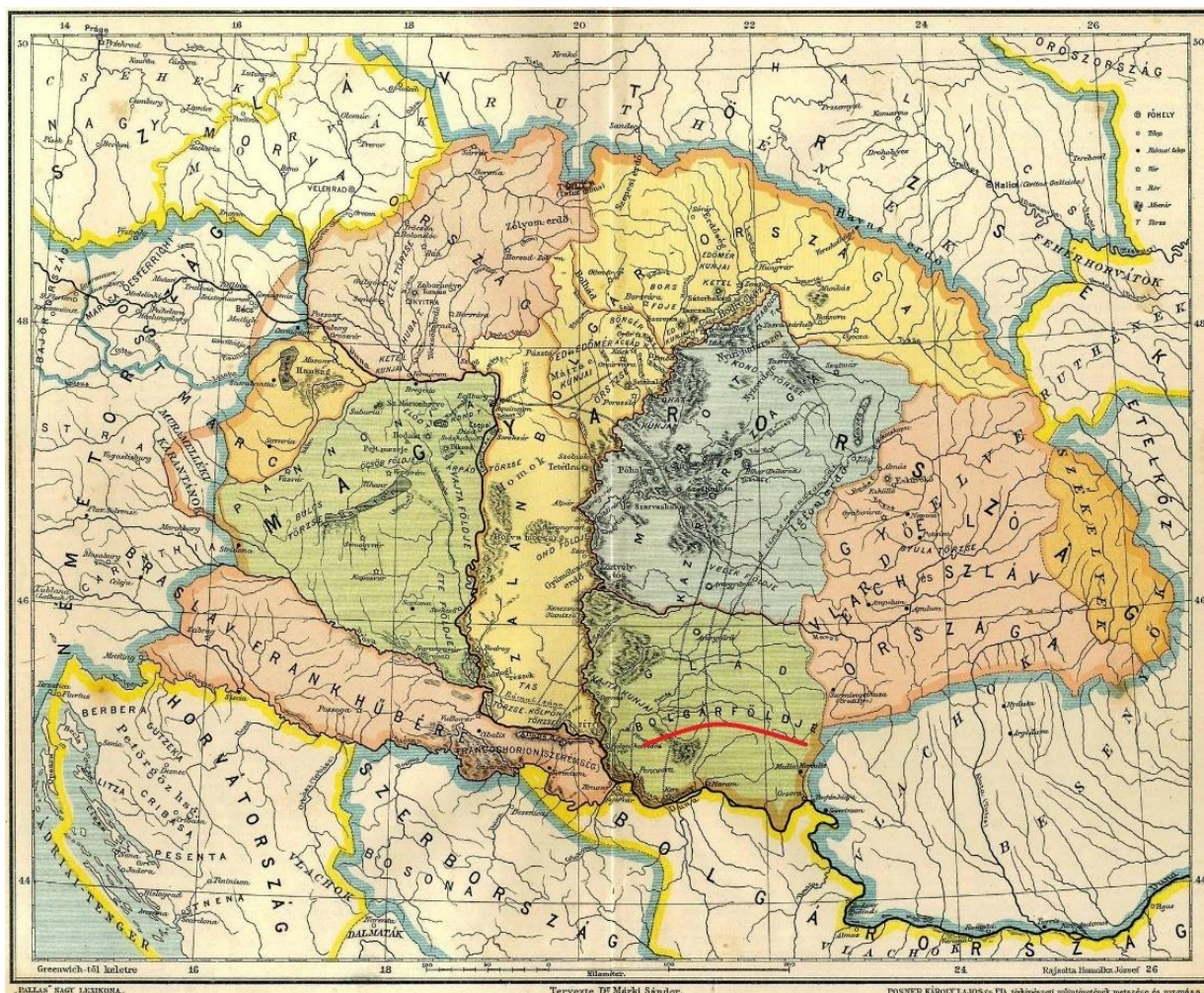
Локализацията на *десетте (дванадесетте) външни области или оглу-тарканства*, която предлагаме тук (вж. **Карта 3**), е в по-голяма степен достоверна, в по-малка степен хипотетична, заради частична недостатъчност на данните. Относно областите 6, 7, 8, 9 и 10 ползваме предимно „Унгарския аноним“ /**Анонимен автор**. Деяния на унгарците. – В: ЛИБИ, т. V. Унгарски латиноезични извори, ч. I. Състав. и превод Ил. Илиев, Кр. Гагова, Хр. Димитров. С., Акад. изд. „Марин Дринов“, 2001, с. 18-23/, както и коментарите на Иван Венедиков, който е работил със същия извор /вж. Военното и административното устройство на България..., с. 67-74/.

БЪЛГАРИЯ ОТ КРУМ ДО ПРЕСИЯН 803-852

Карта 3. България от Крум до Пресиян (803-852 г.): Вътрешна област и Голяма външна област, съставена от десет (дванадесет) външни области или огул-тарканства. Автор Валентин Йорданов, а създател на матричната основа е Фондация Активна историческа карта.

В помощ ни е също така и картата на Унгарското кралство по време на неговото създаване през първата половина на X век (вж. **Карта 4**), изработена от унгарския историк Марк Шандор (1853-1925 г.). В нея той добросъвестно е очертал земите и границите на петте северни български тарканства – *Алба-Булгарие/Белград*, *Банат*, *Тетел*, *Бихар* и *Куза*, – заварени като функциониращи военно-административни единици от унгарците на Арпад при пристигането им в Трансилвания.

Карта 4. Унгарското кралство по време на неговото създаване през първата половина на X век, изработена от унгарския историк Марк Шандор (1853-1925 г.).

И така, да изброим българските тарканства/комитати през X век:

1. Тарканство *Добурджай* (*Добруджа*), с вероятен областен център гр. *Проватос/Овеч* или гр. *Одесос/Варна*. В територията му по-известни укрепени градове били *Девня*, *Карвуна* (дн. *Балчик*), *Сабля/Шабла* и търговското средище *Преславец* с крепостта *Тулица* (дн. гр. *Тулча*) на южния ръкав на Дунавската делта.

За това тарканство разполагаме със специфични археологически данни, благодарение на откриването на „Кръговия масов гроб“ в некропол № 3 край гр. *Девня*, датиран към IX век. Намерените там безредно трупоположени 76 скелета на индивиди от детска, зряла и старческа възраст, като болшинството имат изкуствена деформация (издължаване) на черепа, водят до хипотеза за насилствено умъртвяване на цял благороднически род по време на покръстването, извършено през 864 г. от канас *Борис* / княз *Михаил* (852-889 г.). /**Йордан Йорданов**. Истини и загадки на антропологията. – В: **Горгони. Списание за митология и история**. Кн. 2, 2017-2018, с. 211, 216/.

2. Тарканство *Търново*, с едноименен главен град. Укрепени градове в областта били *Хотел/Котел* или *Хоталич* (край дн. гр. *Севлиево*), *Никопол*, *Зибестова/Систова* (край дн. гр. *Свищов*) и др.

3. Тарканство *Ловеч*.

4. Тарканство *Средец*, с център гр. *Средец*, присъединено през 809 г., в управлението на великия кан Крум.

5. Тарканство *Загоре*, с областен град *Боруй/Берое*, присъединено през 705 г. от великия кан Тервел (700-721 г.) временно до края на управлението на кан Кормисош (753-756 г.); а за постоянно от 812 г. – в управлението на великия кан Крум). В неговата територия по-известни градове били *Дебелт*, *Русокастро*, *Месемврия*, *Анхияло (Поморие)* и *Созопол*.

6. Тарканство *Банат*, с център *Бъдин* (дн. гр. *Видин*). Други градове са *Орсово (Оршова)*, *Браничево*, *Таррас*, *Чанад*. През X век негов комит (comes) бил Глад, наследен от внука му Ахтум/Охтум, който преместил седалището на комитата в *Темешвар/Тимишоара*. Съдейки по хоронима *Банат*, неговият управител е носел славянската титла *жупан*, *пан* или *бан*.

7. Тарканство *Алба България* или „Българският бял [град]“ (*Белград*), с център едноименния град. Друг по-известен град е *Сирмио/Срем* (дн. *Сремска Митровица*). По времето на цар Симеон (893-927 г.) комит на града и областта е бил кавканът Тодор.

8. Тарканство *Тетел* (по-късно *Воеводина*), с център гр. *Тетел*. По времето на великия кан Омуртаг (814-831 г.) негов зера-таркан бил Негавон, който се удавил в р. Тиса и Омуртаг му е посветил възпоменателен надпис. По времето на цар Симеон негов комит е Салан. Важен граничен пункт между България и Франкското кралство е бил гр. *Печ/Пещ*, с прилежащия остров *Чепел*, в недрата на който е добивана желязна руда. В *Солноград* е добивана каменна сол. На север стратегически градове-крепости са били *Хунг/Хунгар* (от него има останки край дн. гр. Ужгород, Украйна) и *Землен* (дн. Земплин, Словакия) с управител дук/лоборчи, подчинен на зера-таркана.

Унгарците/маджарите/башкортите, които преди това обитавали становището си *Етел-Къоз* (т.е. *Етил-Кузу* – степта между реките Волга и Кама, и планината Урал; дн. република *Башкортостан/Башикирия*), били прогонени от този регион след битка през 895 г. срещу обединените сили на печенегите и българи на р. Южен Буг и в края на същата година пристигнали в *Трансилвания* начело с кан Арпад (895-907 г.), син на Алмуш – велик кан на *Черна* (882-895 г.) и сетне на *Волжка България* (895-925 г.). В *Трансилвания* Арпад първоначално помолил българския таркан Салан и българския цар Симеон да му отстъпят земя (пасища) за унгарските конски табуни, след което, поетапно, унгарците овладели през първата половина на X век по-голямата част от българските тарканства *Тетел*, *Бихар* и *Банат*. Както цар Симеон, така и синът му цар Петър, чийто приоритет била българо-византийската борба за политическо и военно надмощие, не искали, а и не могли да противодействат на унгарската инвазия. /вж. по-подробно **Валентин Йорданов**. Символи и знаци от древността. Второ издание. С., Изд. „Асеновци“, 2024, с. 71-89/.

9. Тарканство *Бихар*, с едноименен средищен град в Карпатите. Известни градове са *Арад*, *Белград (Алба Юлия)* и *Турда*. В първата половина на X век негов комит е Менуморт.

10. *Славяно-влашко тарканство Куза*, с център гр. *Куза*, разположен на устието на р. Днестър. През X век негов комит е кан/канас/княз Гелу.

Външната граница на тарканство *Куза* е представлявала североизточната граница на *Дунавска България*, която я отделяла от съседката ѝ *Кара-Болгар (Черна, т.е. Западна България)* – наследницата на *Кубратова Велика България* (VII в.). През IX век *Кара-Болгар* опирала и до тарканство *Тетел* в северното подножие на Карпатите.

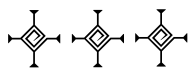
В изследвания тук период на първата половина на IX век *Кара-Болгар* е управлявана от великия кан Угир Айдар-Урус (805-855 г.) от столицата *Батавил* (днес останки край съвременния град *Полтава*). Угир-Урус бил наследен от първия му син Джилки-Урус (855-862 г.) и втория му син Лачин-Урус (862-882 г.), наричан в „Повестъ временних лет“ с

псевдонима Рюрик („Царчето“). По това време българските владетели, потомци на Кубрат и сина му Бат Баян, продължавали да плащат данък на хазарските хакани, наложен на Бат Баян още през 668 г., защото, след отцепването на братята му и подялбата на българските племена и територия, той останал сам срещу многочислените хазари. /Бахши Иман. Джагфар Тарихи /Историята на Джагфар/. Свитък от булгарски летописи. 1680 година. Под ред. на проф. Андрей Пантев. С., 2005, с. 43-45/.

Продължилата цели два века борба на българите за откъсване от хазарски васалитет довела през 882 г. до разделяне на *Кара-Болгар* на две: *югозападна България*, с главни градове *Батавил* и *Киев*, под управлението на великия кан Алмуш (882-895 г.), втория син на Джилки; *североизточна Волжка България*, с главни градове *Болгар* и *Биляр*, под управлението на Бат Угир (862-895 г.), първия син на Джилки, която била независима и не плащала данък на хазарите.

През 895 г. Алмуш, наричан в ПВЛ Олег Вещий, бил избран от Джиена (Съвета на буилите) за велик кан на *Волжка България* и отстъпил Киевския трон на малолетния Угир/Игор, син на Лачин-Урус и внук на Угир-Урус /**пак там**, с. 45-48/. В 913 г. Игор се освободил от българското регентство, като едновременно отхвърлил и хазарския васалитет. Така че в периода 882-913 г. за югозападния дял на великото канство *Кара-Болгар* постепенно се затвърдило и влязло в употреба държавното име *Киевска Русь* – производно от родовото име *Уруси* („Бикове“) на управляващата фамилия, както и въобще от названието *уруси* (със синоними *буили*, *варяги*) на българската войнска каста.

В *Дунавска България* по време на управлението на великия кан Пресиян (836-852 г.) са присъединени нови територии на юг и югозапад и образувани съответно още две тарканства:

11. Тарканство *Родоп* с областен град *Филипопол/Пловдив*. По-значими градове-крепости са *Цепина*, *Станимака* (край дн. *Асеновград*), *Свети Врач* (дн. *Сандански*), *Мелник* и *Филипи* на крайбрежието на Бяло море, където е намерена стела с надпис на Пресиян.

12. Тарканство *Кутмичевица* с областен град *Девол*. Тук можем да отбележим градовете *Велбъжд* (дн. *Кюстендил*), *Щип*, *Струмица*, *Скупле* (дн. *Скопие*), *Велес*, *Стоб*, *Прилеп*, *Битоля*, *Охрид*, *Корча* и *Балиш/Главница* (дн. *Кефалония*).

Предполагаме, че първите три тарканства, плюс десетото, поради географското им местоположение, са формирали бойните предимно конни съединения на левия фланг на българската войска, който е бил, както се спомена, под командването на кавкана, а останалите шест + две (по-слабо заселени области) са попълвали също предимно с конни съединения формацията на десния фланг, под командването на ичургу боила. Разбира се най-гъсто заселената Вътрешна област е осигурявала по-качествения военен набор на централните атакуващи сили на българската войска, съставени предимно от пехота, стрелци и по-малко конница, с поддържаща роля. Резервният отряд е разполагал с пехота и конница – на разположение на Великия кан при необходимост, плюс главния обоз на войската, плюс специалните инженерни сили за военно-техническо осигуряване, които били обучени да превземат крепости посредством обсадни машини и съоръжения.

Според Иван Венедиков десетте оглу-таркани са имали статут на велики боили и заедно с шестте велики боили от *Вътрешната област* са формирали 16-членното правителство (Оперативния съвет) на великия кан /**пос. съч.**, с. 20/. Останалите 88 боили, вероятно от среден ранг, са допълвали цифрата 104 на *Булето* или *Синклита* – големия съвещателен орган на българския владетел Канас Ювиги/Великия Кан.

Управленска структура на Българската държава

Канас Ювиги / Велик кан (княз)

Съвет на Шестте Велики буили и Десетте таркани (Правителство)

Буле/Синклит/Сенат: Събрание на 104-те буили/родови старейшини

Във връзка с анализа на обхвата и характера на *Външната област* на *България* не може да не отбележим изворовите сведения за федеративния принцип, използван от нашите владетели относно васалния статут на съюзните народи по западната ни граница: канства/княжества на хърватите и сърбите; жупи и банства на славянските племена в днешните Босна-Херцеговина и Черна Гора.

По откъслечни и фрагментарни данни от „Свидас лексикон“ и „Скриптор инцертус“ /*Христоматия по история на България*. Т. I, с. 103-105; 123-124/, българските учени Васил Златарски /*История на българската държава през средните векове*. Т. I. С., 1918, с. 248, 279/ и Иван Венедиков /*пос. съч.*, с. 67-68/ успяват да сглобят историческия пъзел относно действията на Великия Кан Крум в посока северозапад през периода 805-813 г. В 805 г., когато Крум окончателно подчинил силно отслабналия аварски каганат в *Панония*, той сключил съюз с местните аварски и славянски князе, за присъединяването на техните славинии като обособени федерални владения към българската държава. На това основание по време на обсадата на Константинопол през 813 г., изпитвайки нужда от допълнителна жива сила, българският владетел „събрал голяма войска от аварите и околните славинии“.

В анализите си хронистът на Карл Велики, Айнхард (~770~840 г.), е описал опита през 818-819 г. на ободритите, хърватите, гудуските и тимочаните да се откъснат от „съюза си [societas] с българите“. Също така е дал сведение, че великият кан Омуртаг, син на Крум, е отправил през 824-826 г. две посолства при Карл Велики с искане да бъдат точно определени границите между *България* и *Франкското кралство*. През 827 г., пише Айнхард, „българите, като изпратили войска на лодки по река Драва, разорили с огън и меч славяните, изгонили техните князе и им назначили български управители“. /*Христоматия*..., с. 109-110/.

В съчинението си „За церемониала във византийския двор“ Константин Багрянородни (913-959 г.) разкрива подробности от утвърдения дипломатически етикет, в частност и относно българите. Българската делегация приветствала императора и висшите длъжностни лица на домакините, а в отговор великият логотет извършвал същото действие, насочено към гостите. Логотетът питал българските пратеници за здравето на българския владетел, съпругата му, канартикина (престолонаследника) и останалите му синове, за шестте велики боили, за останалите вътрешни и външни боили и накрая: как е цялата общност (съюз) на народа? – πως εχουσιν το κοινον του λαου? /*ГИБИ*, т. V. С., Изд. на БАН, 1964, с. 222/.

Видно от цитираните извори, през IX век България не е била обикновено канство, тарканство или княжество, обитавано от едно племе, а федерация, обединение, съюз от племена, чиито вождове са в договорни отношения и под върховенството на българския велик кан. Подобна управленско-административна структура са имали Римската империя, Византия, Персия, Арабския халифат, Монголия.

Административно-териториална структура на държавата

Вътрешна област Бурджан/Бурджай, съставена от седемте феодални владения на Владетеля и Шестте Велики буили

Външна област Добурджай, съставена от феодалните владения на Десетте/Дванадесетте оглу-таркани

Федеративни канства/княжества, жупи, банства на съюзни племена

Исторически могат да се посочат най-малко четири метаморфози на българската държава в голям племенен съюз:

През IV век хуно-българската империя на Булюмар/Баламбер;

през V век хуно-българската империя на Атила и сина му Ирник;

през VII век източната федерация *Велика България* на Кубрат, дублирана от западната федерация *Дулоба* на неговия брат Кий/Самбат/Само;

в началото на IX век съюзът между българите и родствениите им славянски и други народи възкръснал отново при Крум и Омуртаг, и продължил през управлението на Маламир, Пресиян, Борис, Симеон и Петър; за съжаление през третата четвъртина на X в. (края на царуването на Петър) *Дунавска България* отново влязла в цикъл на упадък.

Дори *Волжка България* (IX-XIII в.) е представлявала обединение от племена. Ибн Фадлан, участник в арабската ислямска мисия през 922 г. в столицата Болгар, пише:

„Когато бяхме при **царя на славяните** [„Алмуш, син на Балтавар Джилки“ – к. и бел. В.Й.], към които се бяхме запътили, намиращ се на разстояние 2 дни и 1 нощ път, **той изпрати да ни посрещнат негови васали заедно с децата и братята им** [к. В.Й.]. Те ни посрещнаха с хляб, месо и просо и тръгнаха с нас...

Като мина известно време, той изпрати да ни повикат, ние влязохме при него, в юртата му [специално построена край столицата Болгар и побираща 1000 души – б. В.Й.]. **Царете** [четиримата славянски князе – к. и б. В.Й.] **бяха наредени от дясната му страна**, а нас покани да седнем отляво. По същото време синовете му бяха приседнали пред него. Самият той беше на трона, покрит с византийски брокат. Повели да бъде подадена и трапезата с ястията...

„О, Аллах! Запази в благоденствие **цар Балтавар – царя на българите!**“ [к. В.Й.]...“

/Ибн Фадлан. Пътешествие до Волжка България. Предговор Л. М. Бораджиева. Превод от арабски Георги Наумов. С., ИК „Аргес“, 1992, с. 4, 17, 18/.

4. Загадъчната дума „саракт“.

И накрая, нека се опитаме да разгадаем тайнствената дума *саракт*.

В последното изречение на Хамбарлийския надпис кан Крум употребява интересния израз *TOV САРАКТОV MOV* – „на саракта ми“, като *саракт* е в родителен падеж – „сарактон“. На времето Иван Венедиков преведе същия израз „на моята държава (войска)“ /*пос. съч.*, с. 28, 33/, а Веселин Бешевлиев – „на моята войска“. /*пос. съч.*, с. 35-41/.

Какво е всъщност точното значение на старобългарския термин *саракт*?

Старобългарският термин САРАКТ е съставен от две думи, образуващи конструкцията САР/ШАР-АКТ, чието сакрално значение е „Активно/нападащо кълбо/слънце“, а реално значение – „Активна/действаща армия“, различна от армията в резерв.

Важно е да подчертаем този забележителен факт: през IX век Крум в своя Хамбарлийски надпис е упоменал символа САР/ШАР на слънчевата сфера/кълбо, който още през IV век кан Баламбер определя като свое знаме. Тези двама български владетели са разделени от дистанция пет века. Изглежда царските символи не са подвластни на времето.

Ще добавим и един от кратките надписи, а именно САРСИ, открит в т.нар. Маяцко градище – белокаменна крепост от VII-X век, разположена при вливането на р. Тихая Сосна в р. Дон, Воронежска област, Русия /**Петър Добрев и Милена Добрева**. Древнобългарска епиграфика. Първата цялостна сбирка от надписи на езика на Аспарух и Кубрат. С., ИК „Център за изследвания на българите ТАНГРА ТанНакРа“, 2001, с. 52-54/.

Същият знак – кълбото – стои като царствен атрибут в рогатите корони на божествата на Египет, Шумер и Акад, както и по-късно – в короните на шахиншаховете на Персия, които са се титулували САРУ/ШАРУ или САРАНА/ШАРАНА, т.е. синове на Огнената небесна сфера. Столицата на Лидия в Западна Анатолия е била наричана САРДИ, т.е. Сар-Ди със значение „Божествен шар/кълбо“ или „[Седалище на потомците на] Бога-Слънце“.

Разбира се, Непобедимото слънце е астрален образ (превъплъщение) на Божия син Хор. В своята военна функция той бил известен в древните общества с различни имена (вж. долу).

Възниква въпросът: какво свързва Божия син-слънце и войската?

Древната военна традиция се корени в един от първите конфликти в зората на цивилизацията – войната между Хор и Сет. Именно войната с чичо му Хадес/Сет принудила божия син *Дионис/Бакхус/Хор/Хар/Херу/Конс* да създаде облечения в желязо непобедим конник; да организира своите верни другари-сатири в бойни легиони, наименувани с индивидуални животински тотеми; да измисли военните стратегии и оръжията. Тези събития са отразени в следните извори: **йероглифен надпис в храма на Хор** в гр. Едфу, Южен Египет; **Книга на мъртвите**; **Еврипид**. Вакханки; **Диодор**. Историческа библиотека; **Lucius Arrianus**. *Anabasis Aleksandru*; **Нон Панополитански**. Деянията на Дионис.

В подготовката за споменатата война Божият син *Хор* успял да обучи само 200 войни, които познавал по име, а господарят на Долната земя *Сет* – цели 10 000 безскрупулни убийци и мародери. Въпреки това най-неочаквано *Хор* извоювал в битката пълна победа. Това се случило благодарение на едно технологично предимство, разкрито на *Хор* от дядо му *Ра* – тайнственият твърд метал *tcham* (*тхам*), добиван от паднали в пустинята метеорити (магнетит), който днес познаваме като желязо. Ето как малцината войни на *Хор*, облечени в железни доспехи и въоръжени с железни оръжия, победили множеството бойци на *Сет*, които разполагали с бронзови брони и оръжия.

Победата на Хор получила огромен отзвук в древния свят. Божият син, наследник на *слънчевата функция* на дядо си *Ра* и баща си *Озирис*, се прочул като *Непобедимото слънце*.

Аналозите на Божия син, свързани с изкуството на войната: в Тракия – *Тракийският херос/конник*, под друго име *Колад* (Зимното слънце); в Египет – *Херу/Хор/Хар/Хонсу*; в Индия – многоръкият *Шива/Сива/Суря*; в Балхара/Бактрия – *Сиявуш, сияйният конник*; в Азия – *Отецът на хуните/хоните* („Синове на Слънцето“); във Велика България/Буристан и сетне в Дунавска България/Бурджан – *свирепият вълк Бури (снимки 4, 5)* или *ковачът-войн Хурса/Хорс*, под друго име – **Железният баща (сн. 6)**; в Персия и Рим – *Ахура Мазда* или *Mitras Sol Invictus* („Митрас, непобедимото слънце“), както и *конникът Конс*; при славяно-скитите – *неудържимият герой на бял кон Святovit* („Витяз на светлината“).

Снимка 4. Единият от златните медальони, намерени в царския дворец в столицата Велики Преслав. В централния кръг стои в нападателна поза вълкът Бури, войнственият тотем на бог Хор/Хурса – родоначалникът на рода Дуло и на българите. Втората половина на IX век. Археологически музей на гр. Велики Преслав.

Снимка 5. Златният пръстен-печат (негатив) на цар Калоян (1196-1207 г.), намерен през 1972 г. в гроба му в черквата „Св. 40 мъченици“. В центъра е изобразен синтезен образ на вълка Бури и лъва Барс – двата войнствени тотема на бог Хор/Хурса, родоначалникът на рода Дуло и на българите. РИМ – гр. Велико Търново.

Снимка 6. Сребърен начелник за кон, намерен край с. Свещари, където е и храмът-мавзолей на Железния баща – героят-великан Авитохол („Бащата от древността“). Представлява бюст на бог Хор/Хърс/Хурса, облечен в желязна броня с висока яка, на главата – качулка от железни пластини, а върху бронята на гърдите му е изкован вълкът Бури с крила. /още по тази тема вж. във **Валентин Йорданов**. Демир баба или Авитохол. – списание **Горгони**, кн. 2, 2017-2018, с. 106-111/.

Войнската функция на Божия син в дълбока древност е оказала съществено влияние върху лингвистичните конструкции на античната и съвременна военна терминология в индо-европейските езици. Тази терминология произлиза основно от неговите имена *Херу/Геру, Хор/Хар, Хонсу/Конс, Бакх (Каб), Колад, Бури*.

Етимологии от имената Бакх, Колад и Бури („Вълкът“): *collatus* (лат.) – нападение, сражение; *colaphus* (лат.) – юмручен удар; *collustatio* (лат.) – борба; *collustator* (лат.) – борец; *collido, lisi, lisus* (лат.) – сблъскам се, влизам в конфликт; *collisio* (лат.) – сблъскване; *collapsus* (лат.) – рухване, сгромолясване; *cohortis* (лат.) – „кохорта“, отделение, 1/10 от легион; *colonnello* (итал.), *colonel* (фр./англ.) – полковник; *колчан; колчуга* – ризница; *колона* (военна); *бягам; бага* – българска основна войскава единица, взвод; *багаин* – командирът на една *бага*; *бори-багаин* – командирът на десет *баги*; *багатур* – командирът на сто *баги*; *богатир* (по-късна руска транскрипция на *багатур*); *багатур-боила колобър, кана-боила*

колобър, *ичиргу колобър* – висши жречески длъжности във войската; *бори-таркан* – комит, управител на средищен град-крепост и областта му (комитат) /**Иван Венедиков**. Военното и административното устройство на България през IX и X век. С., ВИ, 1979, с. 13-95/; *Буристан* („Страната на Бури“) – названието на българската държава в Североизточна Европа през античността и ранното средновековие; *Бористенес* – античният гръцки хидроним на р. Днепър, очевидно произхождащ от българския хороним *Буристан*; *бург* – суфиксът на средищен град-крепост и областта му (херцогство или графство) в Европа, който е разполагал с постоянен военен гарнизон.

Етимологии от Каб/Кав (анаграма на Бакх/Вакх): *кавкан* – тъстът на кана и втори по ранг в българската войска и държава; *καβαλλарης* – гр., „конник“; *καβαλλарια* – гр., „конница“; *caballus* (лат.), *caballo* (исп.), *cavallo* (итал.), *cheval* (фр.) – „кон“; *caballero/cavalier* – исп./фр., „конник“; *caballeria/cavalerie* – исп./фр., „конница“.

Етимологии от името Хонсу/Конс (Египет/Рим): *хони/хуни* (в Азия); *Consualii* – празници на 21 август и 15 декември в Римската империя на съсловието Конници; *кон*, *конник*, *конница* (бълг.).

Етимологии от името Митрас и Sol (лат. „слънце“): *soldat/soldado/solger* (фр./исп./англ.) – *Sol-Ger* = „Херос/Герой на Слънцето“; 25 декември – *Dies Natalis Invicti* („Ден на раждането на Непобедимия“) в чест на *Mitras Sol Invictus* („Митрас Непобедимото Слънце“).

Етимологии от името Херу/Геру: *guerra/guerre* – ит./исп./фр., „война“; *general/e* – ит./исп./фр./англ., „генерал“; *Херакъл/Геракъл/Херкулес*; *херос/герой* (бълг.).

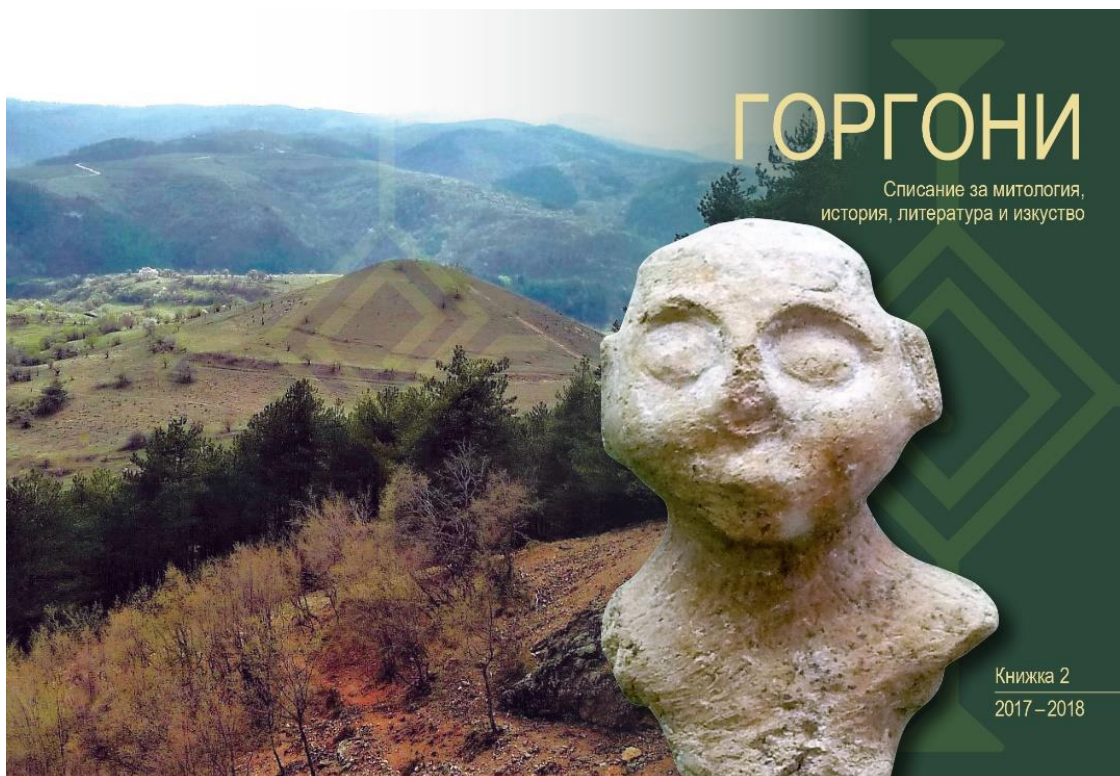
Етимологии от името Хор/Хар: *оръжие*, *армия* (бълг.); *war* – англ., „война“; *arma, orum* – лат., „оръжие“, „доспехи“, „въоръжение“, „войска“, „война“; *arma* – ит./исп., „оръжие“; *arme* – фр., „оръжие“; *arms/arsenal* – англ., „оръжие“ и пр. и пр.

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Увод и Генеалогична таблица	3
I. Първи период на изследване, обхващащ XI-II хилядолетие пр.Хр.	11
1. Извори	11
2. Легендарните персонажи в първия период на изследване	12
II. Втори период на изследване, обхващащ I хилядолетие пр.Хр.	18
III. Трети период на изследване, обхващащ I хилядолетие сл.Хр.	18
1. Исторически източници	18
2. Племенните вождове (канове/кrale) в I хилядолетие сл.Хр. Готите напускат Скандза/Скандинавия и завладяват Дакия и Скития/Саклан	19
3. Българският кан Булюмар/Баламбер (~340-378) и неговата държава. Покоряване на скито-сакланските и остготските племена и консолидиране на Хунския племенен съюз	20
А. Имена и родово-държавен символ	20
Б. Разширение на държавата чрез войни и династични бракове	26
4. Император Валент приема в Мизия вестготите на Фритигерн на служба като федерати. Остготите, вестготите и арианският епископ Улфила	28
5. Кан Алип-би/Алатей (378-387). Продължаване политиката на Баламбер за консолидиране и укрепване на Хунския племенен съюз	31
6. Император Валент отказва да приеме в Мизия остготите на служба като федерати. Бунтът на вестготските федерати, начело с вожда им Фритигерн	32
7. Кан Алип-би/Алатей преминава в Мизия, за да помогне на Фритигерн	33
8. Битката при Адрианопол	34
9. Кан Улдин (~387~409), син на Булюмар/Баламбер. Кановете Донат (~409~412) и Каратон (~412~422), синове на Алип-би/Алатей	37
10. Кан Мундзук (~422-434), син на Улдин. Кановете Атила (434-453) и Бледа (434-444), синове на Мундзук	38
11. Кан Ернак/Ирник/Бел-Кермек/Балаш (463-489), син на Атила	41

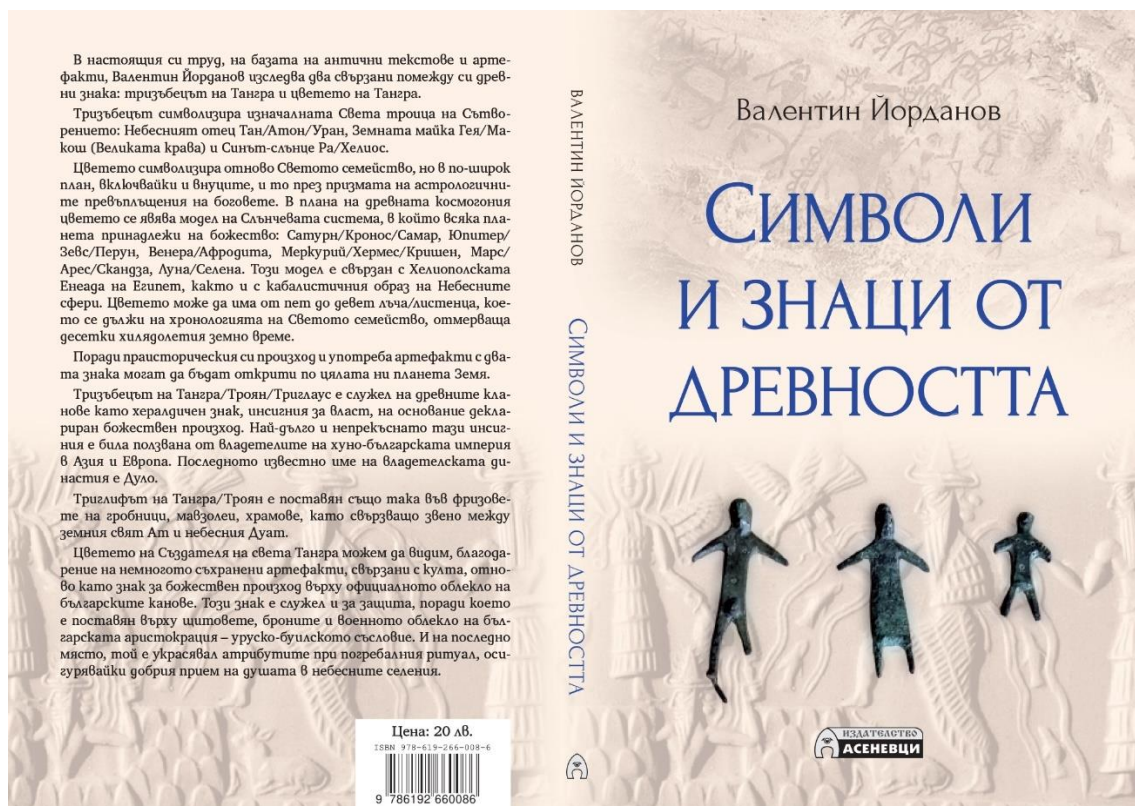
12. Кан Джураш Масгут (489-505), син на Бел-Кермек/Ирник	50
13. Кан Татра-Банат/Мундо (505-536), син на Джураш Масгут. Взаимодействия и противодействия с Теодорих, Сабиниан, Виталиан и Юстиниан	51
14. Кановете Амбазук (498-518) и Болах/Болх (503-527), синове на Елак	57
15. Забер/Завер кан (531-562), син на Джураш Масгут	61
16. Кан Сандилх/Боян-Челбир (~550~580), син на Татра-Банат/Мундо	66
17. Кановете Атрак (568-601) и Тубджак (~580-605), синове на Сандилх	70
18. Кановете Органа/Бу-Юрган (605; 618~622) и Албури/Худбард (605-618), синове на Тубджак. Кановете Курбат/Курт (~622-668) и Кий/Чек/Само/Самбат (623~658), синове на Албури	72
Приложение 1. Българският кан Кий/Чек/Само/Самбат и неговата държавотворна и цивилизационна роля в Европа през ранното средновековие	83
Приложение 2. Кана сюбиги или Канас ювиги е била българската владетелска титла	107
Приложение 3. Древните основания на институцията на българските кавкани	147
Приложение 4. Загадъчната дума „саракт“ в Хамбарлийския надпис на Крум. Вид и структура на българската държава	179
Съдържание	199

Сайт на списание „Горгони“: gorgoni.info

Сайт на списание „Горгони“: gorgoni.info

ИЗДАТЕЛСТВО ХЕЛИОПОЛ

„СЛЕДВАЙ СЪРЦЕТО СИ!“

За контакти: тел. 0887 025 404

www.allatra-bulgaria.info

www.beinsa.net

e-mail: heliopol@abv.bg

Интернет сайтове на Хелиопол:

www.book-heliopol.com

www.eshop-rosovazora-virtual.com

www.imadrugpat.org

София

Книжна борса Болид, етаж 2, щанд на Хелиопол

Книжарница Даро Веда

(бивша книжарница Новото Битие) ул. Хан Крум 7А

Книжарница Елрид до площад Славейков

Верига книжарници Хеликон

Ст. Загора, ул. Свети Княз Борис 43, читалище Христо Танев

Ст. Загора, ул. Гладстон 38, диагностичен кабинет Александър

Костадинов

Може да си поръчате книги и директно от издателството.

Те се изпращат по Еконт или Спиди, като разходите са
за сметка на получателя.

За повече информация щанд на книжна борса Болид или

тел.: 0887 025 404

В страната има на много наши разпространители които имат
малки книжарници и по телефона ще бъдете информирани къде
е най-удобно да получите поръчаните книги.